

Rosa Luxemburg

**Η
ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ
ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ**

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Δ. ΚΟΡΟΝΤΖΗ
ΑΘΗΝΑ 1976**

ΡΟΖΑ ΛΟΥΖΕΜΠΟΥΡΓΚ

**Ἔγκυρη καὶ
παραγκυρὴ
τῆς πρωτόγονης
κομμουνιστικῆς
κοινωνίας**

**Ἐκδόσεις Δ. ΚΟΡΟΝΤΖΗ
Ἀθήνα 1976**

**Ἐπὶ τὰ μαθήματα
τῆς ΡΟΖΑΣ ΛΟΥΞΕΜΠΟΥΡΓΚ
στὸ Λαϊκὸ Πανεπιστήμιο
τοῦ Βερολίνου**

Μετάφραση: Κώστα Μιλτιάδη

Copyright : Δ. ΚΟΡΟΝΤΖΗ

Έκδόσεις : Δ. ΚΟΡΟΝΤΖΗ

Τυπογραφικόν Συγκρότημα : ΕΜ. ΡΟΔΑΚΗ
Γερανίου 7 ☎ 533.965 — Ἀθήναι

Πρόλογος

τοῦ μεταφραστῆ

Τὸ βιβλίο αὐτὸ — πού βλέπει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας γιὰ πρώτη φορά στὴν Ἑλλάδα — γράφτηκε ἀπὸ τὴ Ρόζα Λούξμπουργκ τὸ 1908 καὶ ἀπέτελεσε τὸ βασικὸ ὕλικὸ μιᾶς σειρᾶς διαλέξεων, πού ἔδωσε ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐπαναστάτρια στὸ «σχολεῖο τοῦ Κόμμιατος», στὸ ἐπονομαζόμενον λαϊκὸ πανεπιστήμιον τῆς Γερμανίας. Μὲ τὸ γνωστὸ συγγραφικὸ τῆς ταλάντο διατυπώνει κατὰ τρόπο ἀπλό, εὐληπτο καὶ ζωντανό, ξεκινώντας ἀπ' τὰ πασίγνωστα ἱστορικὰ γεγονότα, τὴν ἀκμή, τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς πρωτόγονης κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Τὸ πῶς ἀξιοσημειωτοῦς δὲ εἶναι ὅτι προσπαθεῖ νὰ κάνει τὸν ἀναγνώστη τῆς νὰ κατανοήσῃ τὴν πρωτόγονη κοινωνία στὴν παγκόσμια διάστασίν τῆς. Οἱ συγκρίσεις πού κάνει ἀνάμεσα στὴν ἀρχαία κοινωνία τῆς Σπάρτης, στοὺς Ἴνκας τοῦ Περού, στοὺς Ἰνδοὺς, στοὺς Αἰγυπτίους, στὶς πρωτόγονες αὐστραλιανὲς φυλές, στὶς ρωσικὰς ἀγροτικὰς κομμουνίας, γίνονται κατὰ τρόπο ἀριστοτεχνικό.

Τὸ μεγάλο θεωρητικὸ καὶ πρακτικὸ ἐνδιαφέρον πού παρουσιάζει ἡ ἀνάλυσιν τῶν προκαπιταλιστικῶν μορφῶν τῆς οἰκονομίας εἶναι αὐτονόητο.

Σὲ τί συνίσταται ἡ πρωτόγονη κοινωνία; Ποιὰ ἡ πραγματικὴ σημασία τῶν τοτῆμ καὶ τῶν θρησκευτικῶν τους τελετουργιῶν; Πῶς ἀπ' τὴν πρωτόγονη κομμουνιστικὴν κοινωνία φθάσαμε στὴν ταξικὴν κοινωνία, ποιὲς οἱ διαφορὰς ἱστορικὰς μορφὰς πού πῆρε αὐτὴ ἡ τελευταία μέχρι σήμερα;

Νά μερικά βασικά ἐρωτήματα, στα ὁποῖα θά πρέπει νά ἀπαντήσῃ ὁποιοσδήποτε θέλει νά κατανοήσῃ καί νά μελετήσῃ τή σύγχρονη πολιτική οἰκονομία, ἀφοῦ ὁ σύγχρονος καπιταλισμός δέν ἀποτελεῖ παρά τὸ ἀποτέλεσμα ἑνὸς μακρόχρονου ἱστορικοῦ προτοσῆς. Ἄπ' ὅλες τίς προκαπιταλιστικές μορφές τῆς οἰκονομίας ἢ πρωτόγονη κομμουνιστική οἰκονομία παρουσιάζει τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον, ὄχι μόνον ἐξαιτίας τῆς ἄπειρα μεγαλύτερης διάρκειας τῆς περιόδου τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ σὲ σχέση μὲ τὴν πολὺ μικρότερη περίοδο πού καλύπτουν οἱ ἄλλες προκαπιταλιστικές μορφές, ἀλλὰ καὶ ἐξαιτίας τῶν βασικῶν κατακτήσεων τοῦ πολιτισμοῦ στὴ μακραιώνη αὐτὴ περίοδο.

Ἄπο πρακτικὴ ἀποψη, πρῶτος ὁ Μάρξ μελετώντας τὴ ζωὴ τῶν ἀγροτικῶν κομμούνων στὴ Ρωσία, ἀποκάλυψε τὸ τεράστιο ἐνδιαφέρον πού παρουσιάζουν οἱ κομμουνιστικὲς τοὺς δομὲς καὶ διαίσθανθηκε τὸ δεσμό τους μὲ τὴν ἐπερχόμενη κοινωνικὴ ἐπανάσταση.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι τὸν καιρὸ πού ζοῦσαν οἱ Μάρξ-Ἐγκελς, χιλιάδες χωριά μ' ἕνα πληθυσμὸ πολλῶν ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ζοῦσαν ἀκόμα στὴ Ρωσία στὰ πλαίσια μᾶς ἐσωτερικῆς κομμουνιστικῆς ὀργάνωσης, παρά τὸ γεγονός ὅτι σὸν σύνολο ἀποτελοῦσαν μιὰ λεία, πού τὴν ζεζούμιζε τὸ τσαρικό καθεστῶς διὰ μέσου μᾶς βαρύτερης φορολογίας. Νά τί ἔγραφε ὁ Μάρξ στὴ Βέρα Ζάσσουλιτς τὸ 1881:

«Ἡ εἰδικὴ μελέτη πού ἔκανα πάνω στὴν πρωτόγονη κοινωνία (σχετικὰ μὲ τίς ρωσικὲς ἀγροτικὲς κομμούνες) . . . μ' ἐπεισε πὼς αὐτὸς ὁ πρωτόγονος κομμουνισμός θά ἀποτελέσει τὸ σημεῖο, πάνω στὸ ὁποῖο θά στηριχθεῖ ἡ κοινωνικὴ ἀναγέννηση τῆς Ρωσίας».

Πόσο πολὺ τὴν ὑπαρξὴ αὐτῶν τῶν κομμουνιστικῶν δομῶν τὴ θεωροῦσαν οἱ Μάρξ - Ἐγκελς σὸν ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴν μετέπειτα ἐξέλιξη τῆς ἐπανάστασης στὴ Ρωσία, φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς τους τ' ἀφιέρωσαν στὴ μελέτη τῶν ἀγροτικῶν κομμούνων τῆς Ρωσίας. Ἔτσι, ἔπειτα ἀπὸ βαθειὰ μελέτη τῶν πρωτόγονων κομμουνιστικῶν δομῶν, φθάνουν σ' αὐτὴ

τή μεγαλοφυή πρόβλεψη που διατυπώνουν στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο:

«... Ἄν ἡ ρωσική ἐπανάσταση δώσει τὸ σύνθημα γιὰ μιὰ ἐργατική ἐπανάσταση στὴ Δύση, ὥστε αὐτὲς οἱ δυὸ ἐπαναστάσεις νὰ ἀλληλοσυμπληρωθοῦν, ἡ σημερινὴ σὺλλογικὴ ἰδιωχτορία τῆς γῆς τῶν ἀγροτικῶν κομμούνων μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει τὸ σημεῖο ἀφετηρίας μιᾶς ἐξέλιξης πρὸς τὸν κομμουνισμό» (πρόλογος στὴ δεύτερη ἔκδοση τοῦ «Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου» στὴ Ρωσική, Γενάρης 1882).

Ὅταν καλεῖς μιὰ γιὰ τὴν πρωτόγονη κοινωνία, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ μνημονεύσει τὸν Μόργκαν. Ὁ μεγάλος αὐτὸς ἐπιστήμονας, πού πέρασε ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς του ἀνάμεσα σὲ πρωτόγονους Ἰνδιάνους, τῶν ὁποίων μελετοῦσε τὴ ζωὴ, ἔφτασε ἀπὸ ἐντελῶς διαφορετικοὺς δρόμους στὰ συμπεράσματα πού εἶχε καταλήξει ὁ Μάρξ. Νὰ σὲ τί συμπεράσματα κατέληξε σχετικὰ μὲ τὸ σύγχρονο πολιτισμό:

«Ὁ καιρὸς πού πέρασε ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι μόνο ἕνα μικρὸ κομματάκι τῆς περασμένης ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ ἀποσύνθεση τῆς κοινωνίας ὀρθώνεται ἀποφασιστικὰ μπροστὰ μας σὰν τέρμα μιᾶς ἱστορικής ἐξέλιξης πού μοναδικὸς τελικὸς σκοπὸς της εἶναι ὁ πλοῦτος. Γιατὶ μιὰ τέτοια κατάληξη τῆς κοινωνίας κρύβει μέσα της τὰ στοιχεῖα τῆς ἴδιας τῆς καταστροφῆς. Ἡ δημοκρατία στὴ διοίκηση, ἡ ἀδελφωσύνη στὴν κοινωνία, ἡ ἰσότητα στὰ δικαιώματα, ἡ γενικὴ ἐκπαίδευση, θὰ ἐγκαινιάσουν τὸ ἐπόμενο ἀνώτερο στάδιο τῆς κοινωνίας, στὸ ὁποῖο συντείνουν σταθερὰ ἡ πείρα, ἡ λογικὴ καὶ ἡ ἐπιστήμη. Τὸ σ τ ἄ δ ι ο α ὐ τ ὸ θ ἄ εἶ ν α ι μ ι ἄ ἄ ν α β ἰ ω σ η — ἀλλὰ σὲ ἀνώτερη μορφή — τῆς ἑ λ ε υ θ ε ρ ῖ α ς, τῆς ἰ σ ὶ τ η τ α ς καὶ τῆς ἀ δ ε λ φ ω σ ῦ ν η ς τ ὶ ν π α λ α ἰ ὶ ν γ ε ν ῶ ν» (Μόργκαν: «Ἡ πρωτόγονη κοινωνία»).

ΜΕΡΟΣ Ι

**Ἡ πρωτόγονη
κομμουνιστικὴ κοινωνία
στὴν περίοδο
τῆς ἀκμῆς της**

Κεφάλαιο 1

ΤΑ ΙΧΝΗ ΠΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΥΝ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Οι γνώσεις που έχουμε για τις πιο παλιές και πιο πρωτόγονες οικονομικές μορφές είναι αρκετά πρόσφατες. Ο Μάρξ και Έγκελς γράφανε ήδη από το 1847 στο πρώτο κεφάλαιο του κλασσικού έργου του επιστημονικού σοσιαλισμού, στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο: «Η ιστορία όλων των μέχρι σήμερα κοινωνιών είναι η ιστορία της πάλης των τάξεων». Μιά σειρά όμως νέων ιστορικών ανακαλύψεων άρχισε να κλονίζει αυτό το συμπέρασμα ακριβώς τη στιγμή που το διατύπωναν οι θεμελιωτές του επιστημονικού σοσιαλισμού. Κάθε χρόνος που περνούσε έφερνε στην επιφάνεια νέα στοιχεία για την οικονομική ζωή των πιο παλιών ανθρώπινων κοινωνιών, στοιχεία που μέχρι τότε παρέμεναν άγνωστα. Η συσσώρευση αυτών των γνώσεων οδήγησε στο συμπέρασμα πως στο πολύ μακρινό παρελθόν της ανθρωπότητας, έπρεπε να υπήρξαν πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα, κατά τη διάρκεια των οποίων δεν υπήρχε πάλη των τάξεων, γιατί η κοινωνία δεν ήταν ακόμα χωρισμένη σε τάξεις, δεν υπήρχαν πλούσιοι και φτωχοί, ούτε ατομική ιδιοκτησία.

Γύρω στα 1851—1853 δημοσιεύτηκε στο "Ερλανγκεν τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Μόρερ: «Ἡ εἰσαγωγή στὴν ἱστορία τῆς δημιουργίας τῆς ἀγορᾶς, τῆς φάρμας, τοῦ χωριοῦ, τῆς πόλης καὶ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Αὐτὰ τὰ ἔργα ἀφήσανε ἐποχή, γιατί ἐριξαν ἀκόμα περισσότερο φῶς στὸ παρελθόν τῶν Γερμανῶν καὶ στὴν κοινωνικοοικονομικὴ δομὴ τοῦ Μεσαίωνα. Πρὶν ἀπὸ μερικὲς δεκαετίες εἶχαν ἀνακαλυφθεῖ σὲ ὀρισμένες περιοχὲς στὴ Γερμανία, στὴν Ἰσλανδία καὶ στὶς Σκονδιναυικὲς χῶρες, περίεργα ἀπομεινάρια χωριῶν καὶ σπιτιῶν. Οἱ ἀνακαλύψεις αὐτές ὀδηγοῦσαν στὴ σκέψη ὅτι κάποια ἐποχὴ θὰ ἔπρεπε σ' αὐτές τίς περιοχὲς νὰ ὑπῆρχε μιὰ κοινὴ ἰδιοχτησία τῆς γῆς, ἕνας ἀγροτικὸς κομμουνισμὸς. Στὴν ἀρχή, κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ ἐξηγήσει αὐτὰ τὰ ἴχνη. Σύμφωνα μὲ μιὰ γνώμη ποὺ ἦταν γενικὰ πολὺ διαδεδομένη, ἰδίως ἀπὸ τοὺς Μάγερ καὶ Κίντλιγκερ, ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς στὴν ἀρχαία Εὐρώπη γινόταν ἀπὸ ἀπομονωμένα ἀγροχτήματα. Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, κάθε φάρμα περιτριγυριζόταν ἀπὸ μιὰ μεγάλη ἔκταση γῆς, ποὺ ἀποτελοῦσε ἀτομικὴ ἰδιοχτησίαν τοῦ κατόχου τῆς, καὶ δὲν εἶναι παρὰ στὸ τέλος τοῦ Μεσαίωνα, ποὺ οἱ σκόρπιες αὐτές ἀγροτικὲς κατοικίες ἐνώθηκαν γιὰ λόγους ἀσφαλείας, σχηματίζοντας χωριά καὶ οἱ διάφορες σκόρπιες ἐκτάσεις συγχωνεύτηκαν καὶ ἀποτέλεσαν ἐκτάσεις τοῦ χωριοῦ.

Ἐξετάζοντας πιὸ προσεχτικὰ αὐτὴ τὴν ἄποψη, θγάζουμε τὸ συμπέρασμα πὼς δὲν πρέπει νὰ ἀνταποκρίνεται καὶ πολὺ στὴν πραγματικότητα, γιατί πρέπει νὰ ὑποθέσωμε ὅτι οἱ ἀγροτικὲς κατοικίες, ποὺ συχνὰ ἀπέχανε πάρα πολὺ οἱ μὲν ἀπὸ τίς δέ, γκρεμίστηκαν γιὰ νὰ ξαναχτιστοῦν ἀλλοῦ, καὶ τόσο οἱ μὲν ὅσο καὶ οἱ δέ παραιτήθηκαν μὲ τὴ θέλησή τους ἀπὸ τὴν προνομιακὴ ἰδιοχτησία τῶν ἀγρῶν ποὺ περιτριγύριζαν τὰ σπίτια τους, ἀπὸ τὴν πλέρεια ἐλευθερία στὴ διαχείριση τῶν ἀγρῶν τους, γιὰ νὰ ξαναβρεθοῦν μὲ στενόμακρες λουριῖδες γῆς καὶ διασκορπισμένες, ποὺ ὁ τρό-

πος διαχείρησής τους εξαρτιόταν από τους άλλους χωρικούς. Παρά τὸ ὅτι ἡ θεωρία αὐτὴ δὲν φαινόταν ρεαλιστική, ἦταν ὡστόσο ἡ θεωρία πού ἐπικρατοῦσε μέχρι τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰώνα. Ὁ Μόρερ ἦταν αὐτὸς πού γιὰ πρώτη φορά συνδύασε ὅλες τὶς ἀπομονωμένες καὶ σκόρπιες ἱστορικές ἀνακαλύψεις σὲ μιὰ σπουδαία καὶ τολμηρὴ θεωρία. Στῆριζόμενος σὲ μιὰ τεράστια βιβλιογραφία, σὲ βαθειές μελέτες πάνω στὰ ἀρχαῖα κείμενα, καθὼς καὶ στὰ ἀρχαῖα νομικὰ βιβλία, ἀπέδειξε ὅτι ἡ μορφή τῆς κοινῆς ἰδιοκτησίας τοῦ ἐδάφους δὲν πρωτοφανερῶθηκε στὸ τέλος τοῦ Μεσαίωνα, ἀλλὰ ἦταν ἡ πρωταρχικὴ, τυπικὴ καὶ γενικὴ μορφή ἰδιοκτησίας τῶν Γερμανῶν, ὅταν αὐτοὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Εὐρώπη, καὶ εἶναι τόσο παλιὰ, ὅσο καὶ ἡ ὑπαρξὴ τῶν γερμανικῶν φυλῶν.

Πρὶν λοιπὸν ἀπὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια κι' ἀκόμα περισσότερο στὰ βάθη τῆς ἱστορίας τῶν γερμανικῶν φυλῶν, ὅταν ἀκόμα δὲν ὑπῆρχε γραφτὴ ἱστορία, στίς γερμανικὲς φυλὲς βασίλευε μιὰ κατάσταση πραγμάτων πολὺ διαφορετικὴ ἀπ' τὴ σημερινή. Δὲν ὑπῆρχε οὔτε κράτος μὲ γραφτοὺς καὶ ἀναγκαστικούς νόμους, οὔτε χωρισμὸς τῶν ἀνθρώπων σὲ πλοῦσιους καὶ φτωχοὺς, σὲ ἀφέντες καὶ ἐργάτες. Οἱ Γερμανοὶ ζοῦσαν σχηματίζοντας φυλὲς καὶ ἐλεύθερες οἰκογένειες, πού μετακινόντουσαν γιὰ πολὺ καιρὸ σ' ὅλη τὴν Εὐρώπη, πρὶν νὰ σταθεροποιηθοῦν σ' ἓνα μέρος πρῶτα προσωρινὰ καὶ ἀργότερα ὀριστικά. Ὅπως ἀπέδειξε ὁ Μόρερ, ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς στὴ Γερμανία ἄρχισε ὄχι ἀπὸ μεμονωμένα ἄτομα, ἀλλὰ ἀπὸ ὀλόκληρες φυλὲς καὶ αἰκογένειες, καὶ τὸ ἴδιο ἐγίνε καὶ στὴν Ἰσλανδία, ὅπου μετανάστευαν ἀρκετὰ πολυάριθμες ὁμάδες ἀνθρώπων, οἱ λεγόμενοι FRANDALID καὶ SKULLDALID.

Οἱ πιὸ παλιὲς γνώσεις γιὰ τοὺς Γερμανοὺς προέρχονται ἀπ' τοὺς Ρωμαίους καὶ ἡ μελέτη τῶν κοινωνικῶν τους δομῶν, ἔτσι ὅπως ἡ παράδοση τίς ἔχει μεταφέρει σὲ μᾶς, ἐπαληθεύει τὴν ὀρθότητα αὐτῆς τῆς ἀποψῆς. Οἱ πρῶτοι ἀνθρωποὶ πού ἐγκαταστάθηκαν στὴ Γερμανία ἦταν νομα-

δικές φυλές βοσκῶν. Ὅπως καὶ στοὺς ἄλλους νομοδικούς λαούς, ἔτσι καὶ στοὺς Γερμανοὺς ἢ κτηνοτροφία — καὶ ἐπομένως ἢ ὑπαρξὴ μεγάλων βοσκοτόπων — ἦταν κάτι πού εἶχε πολὺ μεγάλη σημασία γιὰ τὴ ζωὴ τους. Παρ' ὅλα αὐτά, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι μετανοστευτικοὶ λαοὶ τῶν λιγότερο ἢ περισσότερο ἀρχαίων ἐποχῶν, δεῖ θὰ μπορούσαν νὰ ζήσουν χωρὶς τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς. Σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν κατάσταση τῆς νομαδικῆς οἰκονομίας, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν κολλιέργεια τῆς γῆς, ἂν καὶ αὐτὴ ἢ τελευταία ἐπαιζε πάντα δευτερεύοντα ρόλο σὲ σχέση μὲ τὴν κτηνοτροφία, Ζοῦσαν πρὶν 2.000 χρόνια, περίπου τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα, οἱ γερμανικὲς φυλές, τίς ὁποῖες καὶ πιὸ πάνω ἀναφέραμε, οἱ λεγόμενοι Σουάβοι. Ὅλες οἱ γερμανικὲς φυλές ἐγκαθίσταντο στὴν ἀρχὴ καὶ γιὰ λίγο καιρὸ σὲ μιὰ περιοχὴ ὀργανωμένες σὲ γκέντες καὶ σὲ οἰκογένειες, καλλιεργοῦσαν τὴ γῆ καὶ ἀργότερα, εἴτε γιὰ τὴν εὐδωχίαν ἄλλες πιὸ δυνατὲς φυλές, εἴτε πάλι γιὰ τὴν ἐξοικονόμηση τῆς γῆς δὲν ἐπαρκοῦσαν πιά, ἐξανάφευγαν. Μόνο ὅταν οἱ νομαδικὲς αὐτὲς φυλές καταστάλαξαν κάπου καὶ σταμάτησαν νὰ ἐκδιώχωνται ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, ἐγκαταστάθηκαν γιὰ μεγάλα χρονικὰ διαστήματα καὶ σιγὰ σιγὰ μετατράπηκαν σὲ καθιστικούς λαούς. Ἡ ἐγκατάσταση τῶν διαφόρων φυλῶν, εἴτε ἐγίνετο ἀργότερα ἢ νωρίτερα, εἴτε γινόταν στὶς ἀρχαῖες ρωμαϊκὲς ἐκτάσεις ἢ στὶς σλαβικὲς, ὅποτε κι' ἂν γινόταν καὶ ὅπου κι' ἂν γινόταν, εἶχε τοῦτο τὸ κοινὸ χαρακτηριστικόν: Ἐπρόκειτο γιὰ ἐγκατάσταση πού γινόταν ἀπὸ ὀλόκληρες φυλές καὶ οἰκογένειες. Κάθε γένος καὶ μέσα σ' αὐτὸ κάθε οἰκογένεια καλλιεργοῦσε ἓνα κομμάτι γῆς, τὸ ὁποῖο ὁμοίως ἀνήκε σ' ὀλόκληρὴν τὴ φυλὴν. Οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοὶ δὲν ἤξεραν τί θὰ πεῖ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς. Κάθε μέλος τῆς φυλῆς ἐπαιρνε μὲ κλήρωση ἓνα κομμάτι γῆς γιὰ μιὰ περιορισμένη διάρκεια καὶ μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς αὐστηρῆς ἰσότητος. Ὅλα τὰ ὀικονομικὰ, νομικὰ καὶ γενικώτερα προβλήματα αὐτῆς τῆς κοινότητος, πού συχνὰ δὲν ἐξεπενοῦσε τοὺς ἑκατὸ ἀνθρώπους πού βρισκόνταν σὲ ἐτοιμοπόλεμη κατάσταση, λύνονταν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς συνέλευσης

τῶν μελῶν του, στήν ὁποία ἐκλέγανε ἕναν ἀρχηγό και ἄλλα ὄργανα τῆς κοινότητος. Μόνο στά βουνά, στά δάση ἢ στις παράκτιες ἀμμουδιές, ὅπου ἡ ἔλλειψη χώρου και ἐκτάσεων καλλιεργήσιμης γῆς καθιστοῦσε ἀδύνατη τήν ἐγκατάσταση μιᾶς πολυμελοῦς ὁμάδας, ὅπως στό "Οντενβαλντ, στή Βεσφαλία, στις "Άλπεις, οἱ Γερμανοὶ ἐγκαθίσταντο σέ σκόρπια ἀγροκτήματα, ἄν και παρ' ὄλ' αὐτά σχημάτιζαν μεταξύ τους κοινότητες, ὅπου τουλάχιστον οἱ ἄγροί, τὰ λειβάδια, τὰ δάση και οἱ βοσκές ἀποτελοῦσαν κοινή ἰδιοκτησία τοῦ χωριοῦ και ὅλες οἱ κοινές ὑποθέσεις ρυθιζόνταν στά πλαίσια αὐτῶν τῶν κοινότητων.

Ἡ φυλή που ἀποτελεῖτο ἀπό πολλές τέτοιες κοινότητες, συνήθως ἀπό ἑκατό, δέν μεσολαβοῦσε στήν πράξη, παρὰ μόνο σάν ἀνώτατη δικαστική και στρατιωτική ἀρχή. Αὐτή ἡ κοινοτική ὀργάνωση, ὅπως ἀπέδειξε ὁ Μόρερ στοὺς δέκα τόμους τοῦ μεγάλου ἔργου του, ἦταν ἡ βάση και ταυτόχρονα τὸ κύτταρο τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, ἀπό τίς ἀρχές τοῦ Μεσαίωνα μέχρι πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴ σημερινὴ ἐποχή, ἔτσι ὥστε τὰ χωριά και οἱ πόλεις τῶν φεουδαρχῶν σχηματίσθηκαν, ἀφοῦ προηγήθηκαν διάφορες μεταβολές σ' αὐτές τίς κοινότητες, ἴχνη τῶν ὁποίων βρῖσκουμε μέχρι σήμερα σέ ὀρισμένες περιοχές τῆς κεντρικῆς και θόρειας Εὐρώπης. Ὄταν ἐγιναν γνωστές αὐτές οἱ πρῶτες ἀνακαλύψεις γιὰ τὴν πρωτόγονη κοινοτικὴ ἰδιοκτησία τοῦ ἐδάφους στή Γερμανία και στή Β. Εὐρώπη, γεννήθηκε ἡ θεωρία σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία θρῖσκόμεστε στ' ἀχνάρια ἐνός καθαρὰ γερμανικοῦ πολιτισμοῦ και ὅτι ὁ ἀγροτικός κομμουνισμός μποροῦσε νὰ ἐξηγηθῆ ἀπ ὅτις ἰδιομορφίες τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ..

Ἄν και ὁ ἴδιος ὁ Μόρερ ποτὲ δέν υἱοθέτησε ἀνεπιφύλακτα αὐτὴ τὴν ἐθνικὴ ἐξήγηση τοῦ ἀγροτικοῦ κομμουνισμοῦ στή Γερμανία και ἀνέφερε κι' ἄλλα παραδείγματα παρόμοιων κοινωνικῶν δομῶν σ' ἄλλους λαούς, ἡ ἀποψη αὐτὴ εἶχε οὐσιωδῶς γίνει γενικὰ παραδεκτὴ στή Γερμανία, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀρχαία ἀγροτικὴ κοινότητα ὀφειλόταν

στην ιδιομορφία τῶν νομικῶν καὶ δημοσίων σχέσεων τῶν Γερμανῶν, μ' ἄλλα λόγια, ἦταν μιὰ ἐκδήλωση τοῦ «γερμανικοῦ πνεύματος».

Ὡστόσο, σχεδὸν τὴν ἴδια στιγμή πού δημοσιεύταν τὸ πρῶτο βιβλίο τοῦ Μόρερ πάνω στὸν πρωτόγονο γερμανικὸ κομμουνισμό, ἔγιναν γνωστὲς νέες ἀνακαλύψεις σὲ μιὰ ἄλλη μεριά τῆς εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου. Ὁ Βεσφάλος βαρῶνος Χαξτάουζεν, ὁ ποῖος εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὴ Ρωσία ἀπὸ πρόσκληση τοῦ Τσάρου Νικολάου τοῦ 1ου στὶς ἀρχές τοῦ 1840, γυρίζοντας στὴ Γερμανία δημοσίευσε στὸ Βερολίνο, ἀπὸ τὸ 1847 μέχρι τὸ 1852, μιὰ σειρά ἀπὸ μελέτες πάνω σ τ ἡ ν ἔ σ ω τ ε ρ ι κ ῆ κατὰσταση, τ ἡ ζω ῆ τοῦ λα οῦ καὶ ἰδιαίτερα πάνω σ τ ῖς ἀ γ ρ ο γ ι κ ῆ ς δ ο μ ῆ ς τ ῆ ς Ρ ω σ ῖ α ς. Ἐκκληκτος ὄλος ὁ κόσμος μάθαινε μέσα ἀπ' αὐτὲς τίς μελέτες, ὅτι στὶς ἀνατολικὲς περιοχὲς τῆς Εὐρώπης ὑπῆρχαν μέχρι τίς μέρες μας δομὲς κοινωνικὲς παρόμοιες μ' αὐτὲς πού τ' ἀχνάρια τους βρέθηκαν στὴ Γερμανία.

Ὁ πρωτόγονος ἀγροτικὸς κομμουνισμὸς, πού τὰ ἴχνη του μέσα ἀπὸ σειρὲς αἰῶνων καὶ χιλιετηρίδων ἀνακαλύφθηκαν μὲ τόσο κόπο στὴ Γερμανία, πρόβαλε ξαφνικὰ ἴδιος κι' ἀπαράλλαχτος σ' ὄλο τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος στὴν ἀχανῆ γειτονικὴ αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς.

Στὸ ἔργο πού ἀναφέραμε, ὅπως καὶ σ' ἓνα μεταγενέστερο ἔργο του πού δημοσίευσε στὴ Λειψία τὸ 1886, ὁ Χαξτάουζεν ἀποδείχνει ὅτι οἱ ρῶσοι χωρικοὶ δὲν γνώριζαν αὐτὴ τὴν ἀτομικὴ ἰδιοχτησία τῶν ἀγρῶν, οὔτε τῶν λειβαδιῶν καὶ τῶν δασῶν, ἀλλὰ θεωροῦσαν ὀλόκληρο τὸ χωριὸ μιὰ κοινὴ ἰδιοχτησία, ἀπὸ τὴν ὁποία κάθε ἀγροτικὴ οἰκογένεια δὲν ἐπαιρνε παρὰ ἓνα κομμάτι γῆς γιὰ προσωρινὴ χρῆση καί, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στοὺς ἀρχαίους Γερμανοὺς, αὐτὸ γινόταν μὲ κλήρωση. Τὴν ἐποχὴ πού ὁ Χαξτάουζεν ἐπισκέφθηκε καὶ μελέτησε τὴ Ρωσία, ἡ δουλοπαροικία κυριαρχοῦσε παντοῦ. Κι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἦταν τόσο ἐκκληκτικὸ ἐκ

πρώτης ὄψεως, γιατί δὲν μπορούσαν νὰ ἐξηγήσουν πῶς, κάτω ἀπὸ συνθήκες σκληρῆς δουλειᾶς καὶ μ' ἓνα αὐταρχικό κρατικό μηχανισμό, ὑπῆρχαν χωριά πού ἀποτελοῦσαν κλειστά σύνολα αὐτὰ καθ' αὐτά, πού ζοῦσαν σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τοῦ ἀγροτικοῦ κομμουνισμοῦ καὶ πού ὄλες οἱ δημόσιες ὑποθέσεις τοῦ χωριοῦ ρυθμιζόνταν ἀπὸ τὴ συνέλευση, τὸ λεγόμενο Μίρ.

Ὁ γερμανὸς συγγραφέας ἀπέδωσε τὸ φαινόμενο αὐτὸ σὰν ἀποτέλεσμα τῆς διαιώνισης τῆς πρωτόγονης οἰκογενειακῆς σλαβικῆς κοινότητος, ὅπως αὐτὴ συναντιόταν ἀκόμα στοὺς Σλάβους τοῦ Νότου καὶ στὶς Βαλκανικὲς χῶρες καὶ πού ἐκθειάζεται μ' ἐπιμονή στὰ νομικὰ βιβλία τοῦ ΧΙΙ καὶ πιὸ παλιά. Ἡ ἀνακάλυψη τοῦ Χαετάρου ἐγίνε δεκτὴ μ' ἐνθουσιασμό ἀπὸ ἓνα ὀλόκληρο πολιτικοδιανοητικό ρεῦμα στὴ Ρωσία, τοὺς Σλαβόφιλους. Αὐτὸ τὸ πολιτικὸ ρεῦμα, ἔχοντας σὰν ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἐξύμνηση τοῦ σλαβικοῦ κόσμου, τὸν ἐκθειασμὸ τῶν ἰδιόμορφων χαρακτηριστικῶν του, τὴν «ἀκατανίκητη δύναμή» του καὶ τὴ γερμανικὴ του κουλτούρα σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ «σάπια Δύση», θρῆκε μέσα στὴ δομὴ τῆς ρωσικῆς χωριάτικης κοινότητος τὸ πιὸ δυνατό της στήριγμα, σ' ὅλη τὴ διάρκειά τῶν δύο ἡ τριῶν ἐπομένων δεκαετηρίδων.

Ἐνάλογα μὲ τὴ μορφή τῶν διαφόρων ρευμάτων τῶν Σλαβόφιλων, πού ἄλλα ἦταν ἀντιδραστικά καὶ ἄλλα ἐπαναστατικά, ἄλλαζε καὶ ὁ τρόπος ἐξύμνησης καὶ ἐκθειασμοῦ τῆς ἀγροτικῆς κομμουνιστικῆς κοινότητος. Οἱ ἀντιδραστικοὶ Σλαβόφιλοι θεωροῦσαν τὴν ἀγροτικὴ κοινότητα σὰν μιὰ ἀπὸ τίς τρεῖς θεμελιώδεις αὐθεντικὲς δομές τῶν Σλάβων στὴ ρωσικὴ κοινωνία: τὴν ὀρθόδοξη ἑλληνικὴ πίστη, τὸν ἀπολυταρχικὸ τσαρισμὸ καὶ τὸν πατριαρχικὸ ἀγροτικὸ κομμουνισμό. Ἐντίθετα, οἱ ἐπαναστάτες Σλαβόφιλοι θεωροῦσαν τὸν πρωτόγονο κομμουνισμό τοῦ χωριοῦ σὰν μιὰ δομὴ μεγάλης σημασίας, πάνω στὴν ὁποία θὰ μπορούσαν νὰ στηριχθοῦν γιὰ τὴν ἐπικείμενη σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση στὴ Ρωσία, καὶ σὰν μιὰ δομὴ πού θὰ τοὺς ἐπέτρεπε νὰ

ἀποφύγουν τὴ φάση τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ νὰ μποῦν ἔτσι κατευθεῖαν, καὶ πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, στὴ σοσιαλιστικὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Οἱ δύο αὐτοὶ ἀντίθετοι πόλοι τῶν Σλαβόφιλων ἦταν, παρ' ὄλ' αὐτὰ, ἐντελῶς σύμφωνοι στὸ ὅτι ἡ ρωσικὴ ἀγροτικὴ κοινοκτημοσύνη ἦταν ἓνα φαινόμενο καθαρὰ σλαβικό, ποὺ ὀφειλόταν στὶς ἐθνικὲς ἰδιομορφίες τοῦ σλαβικοῦ λαοῦ.

Στὸ μεταξὺ, ἓνας νέος παράγοντας ἤρθε στὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν: Οἱ Εὐρωπαῖοι ἤρθαν σὲ ἐπαφὴ μὲ ἄλλες χῶρες τοῦ κόσμου, πράγμα ποὺ τοὺς ἔκανε νὰ συνειδητοποιήσουν μὲ πολὺ χειροπιαστὸ τρόπο, ὅτι ὑπῆρχαν δομὲς κοινοκτημοσύνης καὶ πρωτόγονου πολιτισμοῦ καὶ σ' ἄλλους λαοὺς, ποὺ δὲν ἦταν οὔτε Γερμανοί, οὔτε Σλάβοι. Αὐτὴ τὴ φορά δὲν εἶχαμε νὰ κάνομε μὲ ἐπιστημονικὲς μελέτες καὶ σοφὲς ἀνακαλύψεις, ἀλλὰ μὲ τὰ ὕλικά συμφέροντα τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς ἀποικιοκρατικῆς τους πολιτικῆς.

Τὸν ΧΙΧ αἰῶνα, τὴν ἐποχὴ τῆς καπιταλιστικῆς ἐπέκτασης, ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀποικιοκρατικὴ πολιτικὴ ἀνοίξε νέους δρόμους. Αὐτὴ τὴ φορά δὲν ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ ἐπίθεση στὸ νέο κόσμο, ὅπως αὐτὴ ποὺ ἐγίνε τὸν ΧVΙ αἰῶνα γιὰ πρώτη φορά μὲ σκοπὸ τὴ λεηλασίαν τῶν θησαυρῶν σὲ πολύτιμα μέταλλα, τὴν ἀρπαγὴ τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου, τὸ ἐμπόριο μπαχαρικῶν καὶ διαμαντιῶν καὶ τὸ δουλεμπόριο, δραστηριότητες γιὰ τίς ὁποῖες οἱ Ἰσπανοὶ καὶ πορτογάλοι ἀποικιοκράτες διακρίθηκαν ἰδιαίτερα. Οὔτε ἐπρόκειτο γιὰ τεράστιες ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις ποὺ μεταφέρανε πρῶτες ὕλες ἀπὸ τίς ὑπερατλαντικὲς χῶρες στὶς εὐρωπαϊκὲς ἀποθήκες, δίνοντας γιὰ ἀντάλλαγμα μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἄχρηστα καὶ τιποτένια ἐμπορεύματα στοὺς Ἰθαγενεῖς, μέθοδο ποὺ ἐγκαίνιασαν οἱ Ὁλλανδοὶ τὸν ΧVΙΙ αἰῶνα καὶ ποὺ χρησίμευσε γιὰ πρότυπο στοὺς Ἑγγλέζους.

Σ' αὐτὲς τίς παραδοσιακὲς μεθόδους τῆς ἀποικιοκρατίας, ποὺ ποτὲ δὲν ἐπαψαν νὰ ἐφαρμόζονται καὶ ν' ἀνθί-

Ζουν ακόμα μέχρι σήμερα όταν βροῦν εύκαιρία, ἔπρεπε τώρα νά προστεθεῖ μιά νέα πιό θαθειά καί πιό συστηματική μέθοδος ἐκμετάλλευσης τοῦ λαοῦ τῶν ἀποικιῶν, γιά τόν πλουτισμό τῆς «μητρόπολης».

Γιά νά ἐπιτευχθεῖ ὁ σκοπός μιᾶς πιό θαθειάς ἐκμετάλλευσης ἔπρεπε ἀπό τή μιᾶ μεριά νά ἀλλοτριωθεῖ ἀποτελεσματικά ὁ πληθυσμός ἀπό τή γῆ του, πού σ' αὐτές τίς χῶρες ἀποτελοῦσε τήν πιό σπουδαία πηγή πλούτου, καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά νά ἐφαρμοστεῖ μιά συστηματική φορολογία στόν πληθυσμό.

Στήν προσπάθειά τους ὁμως νά πετύχουν αὐτό τό διπλό στόχο, οἱ πανίσχυρες ἀποικιοκρατικές χῶρες τῆς Εὐρώπης συνάντησαν ἕνα ἀξιοσημείωτο καί μεγάλο ἐμπόδιο: οἱ ἰδιόμορφες σχέσεις ἰδιοκτησίας τῶν ντόπιων πληθυσμῶν προκαλοῦσαν μιά πολύ σθεναρή ἀντίσταση στή λεηλασία τῶν Εὐρωπαίων. Γιά νά ἀποσπᾶσουν τή γῆ ἀπ' τοὺς κατοίκους της ἔπρεπε πρῖν ἀπ' ὅλα νά βροῦν ποιός ἦταν ὁ ἰδιοκτήτης αὐτῆς τῆς γῆς. Γιά νά μποροῦν νά εἰσπράττουν φόρους— καί ὄχι μόνο νά διατάζουν τήν εἰσπραξή τους— ἔπρεπε νά μποροῦν νά συλλαμβάνουν τοὺς φοροφυγάδες. Κί' ἐδῶ ἀκριβῶς βρισκόταν τό ἐμπόδιο πού εἶδαν οἱ Εὐρωπαῖοι νά ὀρθώνεται μπροστά τους: Οἱ κοινωνικές σχέσεις ἰδιοκτησίας τῶν ἰθαγενῶν πληθυσμῶν ἦταν τελείως ἀγνωστες στοὺς Εὐρωπαίους καί τοὺς ἀντιστρέφανε ὅλες τίς ἰδέες πού εἶχαν στό μυαλό τους γιά τὰ ἱερά καί τὰ δαια τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Τήν ἴδια ἐμπειρία γεύτηκαν τόσο οἱ Ἕλληνοί στή Ν. Ἀσία, ὅσο καί οἱ Γάλλοι στή Β. Ἀφρική ἢ κατόχτηση τῶν Ἰνδιῶν ἀπό τοὺς Ἕλληνοὺς ἄρχισε ἀπό τίς ἀρχές τοῦ XVII αἰῶνα καί δέν ὀλοκληρώθηκε παρά μόνο μέ τήν προοδευτική κατοχή ὅλης τῆς χερσονήσου καί τῆς Βεγγάλης, ἀφοῦ πρῶτα ὑποδουλώθηκε ἡ μεγάλη σημασίας περιοχή τοῦ Πεντζάπ στό βορρά.

Ἡ δύσκολη ἐπιχείρηση μιᾶς πιό συστηματικῆς ἐκμετάλλευσης τῶν Ἰνδιῶν ἄρχισε μόνο μετὰ τήν ὀλοκλήρωση

τῆς πολιτικῆς ὑποδούλωσης. Σὲ κάθε τους βῆμα οἱ Ἕλληνοι βρισκόντουσαν μπροστὰ σὲ καινούργιες ἐκπλήξεις. Συναντοῦσαν μιὰ τεράστια ποικιλία ἀπὸ ἀγροτικές κοινότητες, μεγάλες καὶ μικρές, ἐγκαταστημένες ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια, ἀλλὰ πουθενά — τί φρίκη! — δὲν ὑπῆρχε σ' αὐτὰ τὰ χωριά ἢ ἀτομικὴ ἰδιοχτησία τοῦ ἐδάφους. Ἄκόμα κι' ὅταν τοὺς βασάνιζαν, κανεὶς τους δὲν μπορούσε νὰ δηλώσῃ σὰν δικό του τὸ κομμάτι γῆς ποὺ καλλιεργοῦσε, οὔτε κανεὶς μπορούσε νὰ τὸ πουλήσῃ ἢ νὰ τὸ βάλῃ ὑποθήκη, ἢ ἀκόμα καὶ νὰ τὸ νοικιάσῃ, προκειμένου νὰ πληρώσῃ καθυστερημένους φόρους στοὺς Ἕλληλους.

Ὅλα τὰ μέλη αὐτῶν τῶν κοινοτήτων, ποὺ ἄλλοτε ἀποτελοῦνταν ἀπὸ μεγάλες οἰκογένειες, ἄλλοτε ἀπὸ μικρές, βγαλμένες ἀπ' τὶς μεγάλες, ἦταν ἄρρηκτα καὶ στενὰ συνδεδεμένα μεταξὺ τους μὲ ἐξ αἵματος συγγένεια. Ἀντίθετα, ἐκεῖνο ποὺ ἔλειπε ἐντελῶς ἦταν οἱ σχέσεις ἰδιοχτησίας. Πρὸς μεγάλη τους ἐκπληξῆ οἱ Ἕλληνοι ἀνακάλυψαν στὶς ὄχθες τοῦ Γάγγη καὶ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ μοντέλα-χωριά ἀγροτικῆ κομμουνισμοῦ καὶ ἦθη καὶ ἔθιμα παρόμοια μὲ αὐτὰ ποὺ εἶχαν βρεθεῖ στὶς ἀρχαῖες γερμανικὲς κομμουνιστικὲς κοινότητες, ἢ στὶς πρωτόγονες ἀγροτικὲς κοινότητες τῶν Σλάβων, τῶν ὁποίων τὸ κοινὸ χαρακτηριστικὸ ἦταν ἡ ἀνυπαρξία τῆς ἀτομικῆς ἰδιοχτησίας.

Σὲ μιὰ ἀναφορὰ τῆς ἀγγλικῆς διοίκησης τῶν φορολογικῶν ὑποθέσεων στὶς Ἰνδίες, ποὺ χρονολογεῖται ἀπ' τὸ 1845, διαβάζουμε: Δὲν βλέπουμε κανένα κομμάτι γῆς ποὺ νὰ καλλιεργεῖται μόνιμα ἀπ' τοὺς ἴδιους ἀνθρώπους. Καθένας ἔχει ἓνα κομμάτι γῆς ποὺ τὸ καλλιεργεῖ μόνο ὅσον καιρὸ διαρκοῦν οἱ δουλειές στὰ χωράφια. Ἄν ἓνα κομμάτι γῆς μείνει ἀκαλλιεργητὸ, ξαναγίνεται κοινὴ ἰδιοχτησία καὶ μπορεῖ νὰ τὸ πάρει ὅποιοσδήποτε, ὑπὸ τὸν ὄρο ὅτι θὰ τὸ καλλιεργήσει». Τὴν ἴδια ἐποχὴ, γύρω δηλαδὴ στὰ 1849—1851, μιὰ κυβερνητικὴ ἀναφορὰ στὴ διοίκηση τοῦ Πεντζάπ ἀναφέρει: «Εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον νὰ παρατηρήσετε τί μεγάλη δύναμη ἔχει ἡ ἐξ αἵματος συγγένεια σ' αὐτές

τις κοινωνίες και πώς μεταβιβάζεται από ένα κοινό πρόγονο. Ή κοινή γνώμη είναι τόσο πολύ συνδεδεμένη με τη διατήρηση αυτού του συστήματος συγγένειας, που δεν είναι σπάνιο να συναντήσουμε ανθρώπους, οι οποίοι δεν συμμετέχουν στην κοινή ιδιοκτησία, επειδή κάποιος πρόγονός του που άνηκε στην προηγούμενη ή ακόμα και στην προπροηγούμενη γενεά, δεν σεβάσθηκε αυτό το σύστημα».

«Αυτή η μορφή ιδιοκτησίας του εδάφους», έγραφε ο άγγλος κρατικός σύμβουλος στην αναφορά του για την ινδική κοινότητα, «δεν επιτρέπει σε κανένα μέλος της φυλής να αποχτήσει δικαιώματα σ' αυτό ή εκείνο τὸ κομμάτι της κοινής σ' ὅλους γῆς, ούτε καν στο κομμάτι της γῆς που προσωρινά καλλιεργεί. Τὰ προϊόντα της κοινής καλλιέργειας της γῆς πάνε σ' ένα κοινό ταμείο που καλύπτει και ικονοποιεί τις ανάγκες του συνόλου».

Στὸ κοινωνικό αυτό σύστημα που περιγράφει ὁ Ἄγγλος σύμβουλος δὲν ὑπάρχει κατανομή της γῆς, ούτε καν για μιὰ ἐποχή. Ἡ γῆ εἶναι κοινή ιδιοκτησία τῶν ἀγροτῶν της κοινότητας, οἱ ὅποιοι τὴν καλλιεργοῦν ἀπὸ κοινού χωρὶς καμιά κατανομή, μαζεύουν τὴ σοδειά που προέρχεται ἀπ' αὐτὴ τὴν καλλιέργεια στὸν κοινὸ σιτοβολῶνα τοῦ χωριοῦ τους (που φυσικά στὰ μάτια τῶν ἀγγλων καπιταλιστῶν παίρνει τὴ μορφή τοῦ «ταμείου»), ἱκανοποιώντας συντροφικά τις ἀπλές τους ἀνάγκες ἀπὸ τὸ προϊόν της κοινῆς τους ἐργασίας.

Στὰ βορειοδυτικά τοῦ Πεντζάπ, στὰ σύνορα τοῦ Ἀφγανιστάν, διαπιστώθηκε ἡ ὑπαρξη ὀρισμένων ἄλλων ἠθῶν καὶ ἐθίμων πολὺ μεγάλης σημασίας, τὰ ὅποια ἀντιστρατεύονται κάθε ἐννοια ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Σ' αὐτὲς τὶς περιοχές ἔκαναν μιὰ καλὴ μοιρασιά τῶν χωραφιῶν τους, που ἀντάλασσαν περιοδικά, ἀλλὰ — ὦ τοῦ θαύματος! — ἡ ἀνταλλαγὴ αὐτὴ τῶν κλήρων δὲν γινόταν ἀνάμεσα σὲ ἀγροτικὲς οἰκογένειες, παρμένες μία πρὸς μία, ἀλλὰ ἀνάμεσα σὲ ὀλόκληρα χωριά, τὰ ὅποια ἀντάλασσαν τὰ χω-

ράφια τους κάθε πέντε χρόνια κι' έτσι μετακινόντουσαν όλόκληρα.

«Δέν μπορῶ νά ἀποσιωπήσω», ἔγραφε ἀπό τίς Ἰνδίες τὸ 1852 ὁ κομμισάριος τῶν φόρων Τζαίημς στοὺς προϊστάμενους τοῦ τῆς κυβερνητικῆς διοίκησης, «ἕνα πολὺ σπάνιο ἔθιμο ποὺ διαιωνίστηκε μέχρι τίς μέρες μας σὲ ὀρισμένες περιοχές ἔννοῶ τὴν περιοδικὴ ἀνταλλαγὴ τῶν χωραφιῶν ἀνάμεσα στὰ διάφορα χωριά καὶ στὶς ὑποπεριοχές. Σὲ ὀρισμένα μέρη δὲν ἀνταλλάσσουν παρὰ μόνο τὰ χωράφια τους, σὲ ἄλλα ὁμως ἀνταλλάσσουν καὶ τὰ ἴδια τους τὰ σπιτία».

Γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰ νέα ἰδιομορφία μιᾶς κάποιας οἰκογένειας λαῶν. Αὐτὴ τῆ φορὰ ἔχουμε νά κάνουμε μὲ τὴν «ἰνδική» ἰδιομορφία. Ὡστόσο, οἱ κομμουνιστικὲς δομὲς τῶν «ἰνδικῆς» ἀγροτικῆς κοινότητας δείχνουν, τόσο ἀπ' τὴ γεωγραφικὴ θέση ὅσο καὶ ἀπ' τὴ δύναμη τῶν δεσμῶν συγγένειας, ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ ἰδιομορφία τοῦ «ἰνδικοῦ» λαοῦ, ἀλλὰ ἔχουν ἕναν ἀληθινὸ παραδοσιακὸ χαραχτήρα καὶ μιὰ πολὺ παλιὰ καταγωγή. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ πιὸ παλιὲς μορφὲς τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ διατηρήθηκαν στὶς πιὸ πανάρχαιες περιοχὲς τῆς Ἰνδίας, στὶς περιοχὲς ποὺ πρῶτες κατοικήθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἰνδοὺς στὰ βορειοδυτικά, ἔδειχνε καθαρὰ ὅτι ἡ κοινὴ ἰδιοκτησία ὅπως καὶ ἡ δύναμη τῶν δεσμῶν συγγένειας ἀνάγονται σὲ χιλιετηρίδες, στὴν ἐποχὴ τῶν πρώτων ἐγκαταστάσεων τῶν Ἰνδῶν ἀποίκων στὴ νέα τους πατρίδα, τὴ σημερινὴ Ἰνδία.

Ὁ καθηγητὴς τοῦ συγκριτικοῦ δικαίου τῆς Ὁξφόρδης Ἑρρίκος Μάινε, ποὺ ἦταν καὶ παλιὸ μέλος τῆς κυβέρνησης τῶν Ἰνδιῶν, διάλεξε τίς ἀγροτικὲς κοινότητες τῶν Ἰνδιῶν σὰν θέμα τῶν παραδόσεών του, τίς ὁποῖες παραλληλίσσε μὲ τίς πρωτόγονες κοινότητες ποὺ ὁ Μόρερ ἀνάκλυψε στὴ Γερμανία καὶ ὁ Νάσε στὴν Ἀγγλία. Ὁ παραλληλισμὸς αὐτὸς ἀποκάλυψε ὅτι οἱ πρωτόγονες αὐτὲς κοινότητες εἶχαν τὴν ἴδια μορφή καὶ τίς ἴδιες κοινωνικὲς δομὲς

Ἐκ τῆν ἄλλῃ μεριά, ἡ ἱστορικὴ προέλευση αὐτῶν τῶν κοινωνικῶν δομῶν ἐγένετο ἀντικείμενο ἐρευνας καὶ μελέτης ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, στοὺς ὁποίους τὰ φαινόμενα αὐτὰ ἔκαναν μεγάλη ἐντύπωση καὶ οἱ ὁποῖοι ἐμείναν καταπληκτικοὶ ἀπὸ τῆ σθεναρῆ ἀντίστασιν πού αὐτέες οἱ δομές προέβαλλαν ἀπέναντι στή φορολογία καὶ στὰ διοικητικὰ συστήματα πού ἐπινοοῦσαν. Οἱ Ἕλληνοι ὑποχρεώθηκαν νὰ διεξάγουν ἕνα ἀγῶνα πού διήρκεσε δεκαετίες ὁλόκληρες, δίνοντας πολλές μάχες, κάνοντας μιὰ σειρά ἀπὸ ἀτιμίες καὶ ἀδίσταχτες ἐπεμβάσεις ἐναντία στὰ πανάρχαια δικαιώματα καὶ στίς ἰσχύουσας ἐννοιες τοῦ δικαίου τῶν λαῶν, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ φέρουν ἕνα ἀνεπανόρθωτο κομφοῦζιο σ' ὅλες τίς σχέσεις ἰδιοκτησίας, νὰ γεννήσουν στοὺς λαοὺς τὸ αἶσθημα τῆς ἀνασφάλειας, φέρνοντας ἔτσι τὴν καταστροφὴ τῶν χωρικῶν.

Ἡ εἰρηνικὴ ἀπομονωμένη πρωτόγονη κομμουνιστικὴ κοινωνία παραχώρησε ἔτσι τὴ θέση της σὲ μιὰ ἄλλη κοινωνία, ὅπου κυριαρχοῦσαν ἡ ἀνισότης, ἡ ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπὸ ἀνθρώπου, ἡ διαφθορὰ καὶ οἱ φιλονικίες. Ἡ κοινὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς μετασχηματίσθη ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά σὲ τεράστια λατιφούντια, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἑκατομμύρια χωρικῶν ἀπογυμνώθηκαν ἀπὸ τὴ γῆ καὶ τὰ μέσα παραγωγῆς τους. Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία εἰσέδωσε στίς Ἰνδίες καὶ μαζὶ μ' αὐτὴ τὸ τύφος, ἡ πείνα καὶ τὸ σκορβοῦτο ἐγέναν διαρκεῖς μάστιγες τῶν πεδιάδων τοῦ Γάγγη ποταμοῦ.

Ἄν ἔπειτα ἀπ' αὐτέες τίς ἀνακαλύψεις τῶν ἁγγλῶν ἀποικιοκρατῶν στίς Ἰνδίες, ὁ παλιὸς πρωτόγονος κομμουνισμός, πού ἤδη συναντήσαμε σὲ τρεῖς κλάδους τῆς μεγάλης οἰκογένειας, τῆς Ἰνδογερμανικῆς οἰκογένειας, μποροῦσε ἀκόμα νὰ θεωρηθεῖ ὡς μιὰ ἰδιομορφία τῶν Ἰνδογερμανικῶν λαῶν, ὅσο παράλογη κι' ἂν φαινόταν αὐτὴ ἡ ἐθνογενετικὴ ἁποψη, οἱ ταυτόχρονες ἀνακαλύψεις πού ἐγέναν ἀπὸ τοὺς Γάλλους στὴν Ἀφρικὴ ἔκαθάρισαν πέρα γιὰ πέρα τὸ ζήτημα αὐτό. Πραγματικὰ, αὐτὴ τὴ φορὰ εἶχαμε νὰ κάνουμε μὲ ἀνακαλύψεις στίς κοινωνίες τῶν Ἀράβων καὶ

τῶν Βεδουίνων τῆς Β. Ἀφρικῆς, οἱ ὁποῖες ἀποδείκνυαν τὴν ὑπορξη κοινωνικῶν μορφῶν, παρόμοιων μὲ αὐτὲς πού ὑπῆρχαν στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀσιατικὴ ἥπειρο

Στοὺς νομάδες ἄραβες κτηνοτρόφους τὸ ἔδαφος ἦταν κοινὴ ἰδιοχτησία ὄλων τῶν οἰκογενειῶν. Αὐτὴ ἡ οἰκογενειακὴ ἰδιοχτησία, ἔγραφε ὁ Γάλλος Νταρέστ τὸ 1852, μεταβιβαζόταν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ καὶ κανένας Ἄραβας δὲν μποροῦσε νὰ δείξει οὔτε μιὰ σπιθαμὴ γῆς καὶ νὰ πεῖ: «εἶναι δική μου».

Στοὺς Καμβύλιους, πού εἶχαν ἐξ ὀλοκλήρου ἐξαραβισθεῖ, οἱ διάφορες ὁμάδες τῶν οἰκογενειῶν εἶχαν ἤδη χωριστεῖ σὲ διακεκριμένες ὑποδιαιρέσεις, ἀλλὰ ἡ δύναμη τοῦ συνόλου τῶν οἰκογενειῶν παρέμενε ἰσχυρὴ. Ὅλες οἱ οἰκογένειες ἦταν ἀλληλέγγυα ὑπεύθυνες γιὰ τοὺς φόρους καὶ ἀγόραζον ὅλες μαζὶ τὰ κοπάδια τῶν ζώων πού ἐμελλε νὰ μοιραστοῦν στίς διάφορες ὑποδιαιρέσεις τῶν οἰκογενειῶν. Σὲ ὅποιοεσδήποτε ἀντιδικίες πάνω στὴν ἰδιοχτησία τῆς γῆς, τὸ οἰκογενειακὸ συμβούλιο ἦταν τὸ ἀνώτατο δικαστικὸ ὄργανο κοὶ ἀκόμα, γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ κάποιος στοὺς κόλπους τῶν Καμβυλίων ἔπρεπε νὰ πάρει τὴ συγκατάθεση τῶν οἰκογενειῶν. Ἀκόμα καὶ ἡ διαχείριση τῶν μὴ καλλιεργήσιμων ἐδαφῶν ἦταν ὑπόθεση τοῦ οἰκογενειακοῦ συμβουλίου. Ὅπως καὶ νὰ ἔχη τὸ πράγμα, ἡ ἀδιαίρετη ἰδιοχτησία τοῦ ἐδάφους, πού ἀνῆκε σ' ὅλη τὴν οἰκογένεια, ἦταν ὁ κανόνας.

Ἡ μορφή τῆς οἰκογενειακῆς ἰδιοχτησίας ἦταν πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ σημερινὴ εὐρωπαϊκὴ ἰδιοχτησία, ἱοὺ περιλαμβάνει μόνον ἓνα νοικοκυριό. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ κλασσικὴ πατριαρχικὴ οἰκογένεια, σὰν κι' αὐτὴ πού περιγράφεται ἀπὸ τὴ Βίβλο γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἰσραηλίτες, ἓνας μεγάλος κύκλος συγγενῶν, ἀποτελούμενος ἀπὸ τὴ μητέρα, τὸν πατέρα, τοὺς γιούς, τίς γυναῖκες τους, τὰ παιδιὰ τους, τὰ μωρά, τοὺς θεῖους, τίς θεῖες, τὰ ἀνήψια, τὰ ἐγγόνια καὶ τὰ ἑαδέρφια. Μέσα σ' αὐτὸ τὸν κύκλο, ἔγραφε τὸ 1870 ἔ-

νας ἄλλος Γάλλος, ὁ Λετούρν, τὴν ἀδιαίρετη ἰδιοκτησία τὴν διαχειρίζεται τὸ πιὸ παλιὸ μέλος τῆς οἰκογένειας, ποὺ ἐκλέχτηκε, γιὰ νὰ ἐπιτελεῖ αὐτὴ τὴ λειτουργία, ἀπ' τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας, εἶναι ὁμῶς ὑποχρεωμένος νὰ συμβουλεύεται τὸ οἰκογενειακὸ συμβούλιο σὲ κάθε σπουδαία ὑπόθεση, ἰδιαίτερα στὴν ἀγορὰ καὶ πώληση ἐδαφῶν.

Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση θρῑσκόταν ἡ Ἄλγερία ὅταν ἐγίνε ἀποικία τῶν Γάλλων. Αὐτὸ ποὺ συνέβη μὲ τοὺς Γάλλους στὴ Β. Ἀφρική, συνέβη καὶ μὲ τοὺς Ἄγγλους στὶς Ἰνδίες. Παντοῦ, ὁ ἀποικιοκρατικὸς εὐρωπαϊκὸς μηχανισμὸς σκόνταφτε στὴ σθεναρὴ ἀντίσταση τῶν πανάρχαιων κοινωνικῶν σχέσεων καὶ τῶν κομμουνιστικῶν δομῶν τοῦ προστάτευαν τὸ ἄτομο ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ ἐκμετάλλευση καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ οἰκονομικὴ πολιτικὴ.

Αὐτὲς οἱ νέες ἐμπειρίες ἔριχναν νέο φῶς στὶς μισοξεχασμένες ἀναμνήσεις τῶν πρώτων χρόνων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς καὶ στὶς λεηλασίες τοῦ νέου κόσμου. Στὰ κιτρινωμένα χρονικά τῶν κρατικῶν ἀρχείων, ὅπως καὶ στὶς βιβλιοθηκὲς τῶν μοναστηριῶν, φυλάγονταν ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες οἱ πιὸ περίεργες ἀφηγήσεις γιὰ μιὰ θαυμάσια Ν. Ἀμερικὴ, στὴν ὁποία τὴν ἐποχὴ τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων οἱ Ἰσπανοὶ καταχτητὲς συνάντησαν τὰ πιὸ περίεργα ἦθη καὶ ἔθιμα. Τὸ νέο τῆς ἀνακάλυψης αὐτῆς τῆς θαυμάσιας Ν. Ἀμερικῆς διαδόθηκε καὶ ἤδη τὸν XVII καὶ XVIII αἰῶνα ὅλη ἡ εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία εἶχε γεμίσει μὲ θέματα ποὺ ἀφοροῦσαν τὴν ὑπαρξὴ τῆς αὐτακρατορίας τῶν Ἰνκας, ποὺ συνάντησαν οἱ Ἰσπανοὶ στὸ σύγχρονο Περού κι' ὅπου ὁ λαὸς ζοῦσε στὰ πλαίσια μιᾶς τέλειαις κοινοχτημοσύνης τῶν ἀγαθῶν, κάτω ἀπὸ μιὰ θεοκρατικὴ καὶ πατερναλιστικὴ κυβέρνησι, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν σεβάσμιοι δεσπότες. Οἱ φανταστικὲς ἀφηγήσεις γιὰ ἓνα μυθικὸ κομμουνιστικὸ βασίλειο στὸ Περού διατηρήθηκαν μὲ τόση ζωντάνια ποὺ τὸ 1875 ἀκόμα, ἓνας γερμανὸς συγγραφεὴς μποροῦσε νὰ μιλᾷ γιὰ τὴν αὐτοκρατορία τῶν Ἰνκας, θεωρώντας τὴν ὡς μιὰ κοινωνικὴ μοναρχία μὲ θεοκρατικὴ βάση

«σχεδόν μοναδική στην ιστορία της ανθρωπότητας», «τά πλαίσια της οποίας είχε στην πράξη εφαρμοσθεί «τό μεγαλύτερο μέρος από τα ιδανικά με τα οποία διαπνέονται σήμερα οι σοσιαλδημοκράτες, αλλά που μέχρι τώρα δεν κατόρθωσαν να πραγματοποιηθούν»⁽¹⁾.

Στό μεταξύ, πιό ακριβείς πληροφορίες για την περίεργη αυτή χώρα και τὰ ἔθιμά της ἤρθαν νὰ πλουτίσουν τίς γνώσεις τοῦ κοινοῦ.

Τὸ 1840 μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἀναφορὰ τοῦ Ἰσπανοῦ Ζουρίτα, ὁ ποῖος ἦταν παλιὸς ἀκροατῆς τοῦ βασιλικοῦ συμβουλίου τοῦ Μεξικοῦ, δημοσιεύτηκε μὲ γαλλικὴ μετάφραση. Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ εἶχε σὰν θέμα τῆς τῆ διοίκηση καὶ τίς ἀγροτικὲς σχέσεις τῶν ἀρχαίων ἰσπανικῶν ἀποικιῶν τοῦ νέου κόσμου. Στὴ συνέχεια, γύρω στὰ μέσα τοῦ ΧΙΧ αἰῶνα, ἡ ἰσπανικὴ κυβέρνησις ἔβγαλε ἀπὸ τ' ἀρχεῖα τῆς μιᾶς σειρᾶ ἀπὸ παλιὰ ντοκουμέντα πάνω στὴ διοίκηση καὶ τὴν κατάχτηση τῶν ἰσπανικῶν κτήσεις στὴν Ἀμερικὴ. Τὰ ντοκουμέντα αὐτὰ ἔδωσαν μιὰ νέα καὶ σημαντικὴ ὠθηση στὶς γνώσεις μας γιὰ τὴν κοινωνικὴ κατάστασις στὴν ὁποία βρισκόνταν οἱ παλιοὶ προκαπιταλιστικοὶ πολιτισμοὶ στὶς ὑπεοσταντικὲς χῶρες. Ἦδη, γύρω στὰ 1870, ὁ σοφὸς Ρώσος Μάξιμος Κοβαλέσκι, ξεκινώντας ἀπὸ τίς ἀναφορὰς τοῦ Ζουρίτα, ὁδηγήθηκε στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ μυθικὸ βασίλειο τῶν Ἰνκας στὸ Περού, ἦταν ἀπλούστατα μιὰ χώρα ὅπου κυριαρχοῦσε ὁ πρωτόγονος κομμουνισμὸς, ὁ ἴδιος πρωτόγονος κομμουνισμὸς ποὺ τὴν ὑπαρξὴ του εἶχε πιὸ μπροστὰ ἀνακαλύψει ὁ Μόρερ στοὺς ἀρχαίους Γερμανοὺς καὶ ὅτι ἕνας τέτοιος κομμουνισμὸς προϋπῆρχε ὄχι μόνον στὸ Περού, ἀλλὰ ἐπίσης στὸ Μεξικὸ καὶ σ' ἄλλες τίς κτήσεις ποὺ εἶχαν καταχτήσει οἱ Ἰσπανοὶ.

Μεταγενέστερες δημοσιεύσεις ἐπέτρεψαν μιὰ πιὸ βα-

(1) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Γκουνάβ.

θειά μελέτη τῶν ἀρχαίων ἀγροτικῶν σχέσεων στό Περού καί συνθέσανε μιὰ νέα εἰκόνα τοῦ πρωτόγονου ἀγροτικοῦ κομμουνισμοῦ, αὐτή τή φορά σέ μιὰ νέα ἡπειρο, σέ μιὰ ἄλλη φάση πολιτισμοῦ καί σέ μιὰ τελείως διαφορετική ἐποχή ἀπό τίς ἐποχές πού ἀναφέρονταν στίς προηγούμενες ἀνακαλύψεις.

Ἐπῆρχε στό Περού ἓνα πανάρχαιο κομμουνιστικό κοινωνικό σύστημα — πού πρωτοῦπῆρχε στίς περουβιανές φυλές ἐδῶ καί ἀνημόνευτα χρόνια — πού ἐσφουζε ἀκόμα ἀπό ζωή καί δύναμη τόν XVI αἰώνα, ὅταν εἰσέβαλαν οἱ Ἴσπανοί. Μιά ἔνωση βασισμένη στίς σχέσεις συγγένειας, ἡ οἰκογένεια, ἦταν ὁ μοναδικός ἰδιοχτήτης τῆς γῆς ὄλου τοῦ χωριοῦ ἢ κάθε ὁμάδας χωριῶν. Τά χωράφια ἦταν χωρισμένα σέ ἴσια κομμάτια πού μοιραζόντουσαν μέ κληρο κάθε χρόνο στά μέλη τοῦ χωριοῦ. Οἱ δημόσιες ὑποθέσεις ρυθμιζόνταν ἀπό συνέλευση τοῦ χωριοῦ πού ἐξέλεγε τόν ἀρχηγό. Βρέθηκαν ἀκόμα στούς Ἰνδιάνους αὐτῆς τῆς μακρινῆς νοτιοαμερικάνικης χώρας, ζωντανά ἴχνη μιᾶς κοινότητος περισσότερο ἀναπτυγμένης ἀπό αὐτές πού βρέθηκαν στήν Εὐρώπη: Τεράστια συλλογικά σπιτία, ὀλόκληρες οἰκογένειες πού ζοῦσαν μαζί — κοινοί τάφοι.

Λένε ὅτι ὑπάρχει ἀκόμα μιὰ ἀπ' αὐτές τίς συλλογικές κατοικίες, στήν ὁποία ζοῦσαν περισσότερο ἀπό 4.000 ἄνδρες καί γυναῖκες. Ὁ σπουδαιότερος τόπος διαμονῆς τῶν Αὐτοκρατόρων τῶν Ἰνκας, ἡ πόλη τοῦ Κούσκο, δέν ἦταν τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνα σύνολο τέτοιων συλλογικῶν κατοικιῶν πού ἔφεραν τὸ ὄνομα τῆς οἰκογένειας.

Γύρω στά μέσα τοῦ XIX αἰώνα, ἡ πλούσια βιβλιογραφία πού φώτισε τὸ ζήτημα αὐτό, ταρακούνησε ἀρκετὰ δυνατά τήν παλιά ἔδοξη τοῦ αἰώνιου χαρακτήρα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοχτησίας καί τῆς ὑπαρξῆς της, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, γιὰ νὰ τῆ σωριάσει λίγο ἀργότερα ὀλοκληρωτικά Ἐφ'ὅσον πρῶτα ὁ πρωτόγονος ἀγροτικός κομμουνισμός θεωρήθηκε ὡς μιὰ ἰδιομορφία τῶν γερμανικῶν λαῶν, ἀργότε-

ρα τῶν Σλάβων, τῶν Καμβύλιων, τῶν Ἀράβων, τῶν Μεξικάνων, ἔπειτα τοῦ θαυμάσιου κράτους τῶν Ἰνκας στό Περού καί πολλῶν ἄλλων ιδιόμορφων λαῶν, στό τέλος ὅλα ὀδηγοῦσαν ἀναγκαστικά στό συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἀγροτικός κομμουνισμός δέν ὀφειλόταν σέ καμιά «ἐθνική ιδιομορφία» μιᾶς φυλῆς ἢ μιᾶς ἡπείρου, ἀλλά ἦταν ἡ γενική μορφή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας σέ μιᾶ ὀρισμένη φάση ἀνάπτυξης τοῦ πολιτισμοῦ.

Κεφάλαιο 2

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΜΟΡΓΚΑΝ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ὁ σπουδαῖος ρόλος πού διαδραμάτιζαν οἱ δεσμοὶ συγγένειας στίς πρωτόγονες κομμουνιστικέσ ἀγροτικέσ κοινωνίεσ ἦταν κάτι πού ἐντυπωσίασε τοὺς ἐρευνητέσ τόσο στίς Ἰνδίεσ καί στήν Ἀλγερία, ὅσο καί στήν περιοχὴ τῶν Σλάβων. Οἱ ἐρευνεσ τοῦ Μόρερ ἀπέδειξαν ὅτι, ὅταν οἱ Γερμανοὶ ἐγκαταστάθηκαν στήν Εὐρώπη, ἡ ἐγκατάστασή τους ἐγίνε ἀπὸ τέτοιεσ συγγενικέσ ὀμάδεσ οἰκογενειῶν. Ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων λαῶν, τόσο τῶν Ἑλλήνων ὅσο καί τῶν Ρωμαίων, ἔδειχνε σὲ κάθε βῆμα της ὅτι ἡ οἰκογένεια εἶχε διαδραματίσει πάντα σ' αὐτοὺσ τοὺσ λαοὺσ τὸν πιὸ σπουδαῖο ρόλο, σὰν κοινωνικὴ ὀμάδα, σὰν οἰκονομικὴ ὄντοτητα, σὰν νομικὴ δομὴ καί σὰν κλειστόσ κύκλοσ τῆσ θρησκευτικῆσ πρακτικῆσ.

Τέλοσ, ὅλεσ οἱ πληροφορίες πού προέρχονταν ἀπὸ τοὺσ ταξιδιωτέσ τῶν λεγομένων ἀγρίων περιοχῶν, ἐπαλήθευαν μὲ μιὰ θαυμαστὴ συμφωνία, ὅτι ὅσο περισσότερο πιὸ πρωτόγονοσ ἦταν ἕνασ λαὸσ, τόσο οἱ σχέσεισ συγγένειεσ σ' αὐτὸν παίζανε μεγαλύτερο ρόλο, τόσο περισσότερο δε-

σπόζανε πάνω σ' όλες τις άλλες οικονομικές, κοινωνικές και θρησκευτικές έννοιες. Έτσι, η έπιστημονική έρευνα βρέθηκε μπροστά σ' ένα νέο πρόβλημα τεραστίου ένδιαφέροντος: Ποιά ήταν άκριβώς αυτά τὰ οικογενειακά συγκροτήματα πού τόση μεγάλη σημασία είχαν στα χρόνια τής πρωτόγονης κοινωνίας, ποιά ήταν ή σύνθεσή τους, σέ τί συνίστατο ό οικονομικός κομμουνισμός και ή οικονομική του εξέλιξη γενικώτερα; Σ' όλα αυτά τὰ προβλήματα ό Μόργκαν ήταν ό πρῶτος πού έδωσε άπαντήσεις στο έργο πού δημοσίευσε τό 1877 **Π ρ ω τ ό γ ο ν η Κ ο ι ν ω ν ί α**. Ό Μόργκαν πέρασε ένα μεγάλο μέρος τής ζωής του ζώντας ανάμεσα στους Ίνδιάνους μιās φυλής Ίροκόζων στήν πολιτεία τής Νέας Υόρκης. Έκει μελέτησε πολύ βαθειά τήν κατάσταση αύτου τοῦ πρωτόγονου κυνηγετικού λαοῦ και διατύπωσε, άφοῦ συνέκρινε τὰ συμπεράσματα τῶν έρευνῶν του μέ τὰ άλλα γνωστά συμπεράσματα πού βγήκαν από τή μελέτη τής ζωής άλλων πρωτόγονων λαῶν, μιὰ νέα και πλατιά θεωρία τῶν εξέλιχτικῶν μορφῶν τής ανθρώπινης κοινωνίας στις μακρινές περιόδους χρόνου πού προηγήθηκαν από κάθε ιστορική γνώση. Αύτές οι θεωρίες πού θεμελίωσε ό Μόργκαν, και μέχρι σήμερα ακόμα παρά τή συλλογή νέου ιστορικοῦ υλικοῦ πού θά επέτρεπε διορθώσεις αέ λεπταμέρειες, είναι σωστές και μπορούν νά συνοψισθοῦν στα παρακάτω σημεία:

1. Διάκριση τῶν φάσεων εξέλιξης τῶν προϊστορικῶν πολιτισμῶν.

Ό Μόργκαν ήταν ό πρῶτος πού κατόρθωσε νά κάνει μιὰ πραγματικά έπιστημονική παρουσίαση τής Ιστορίας τῶν προϊστορικῶν πολιτισμῶν, γιατί από τή μιὰ μεριά έκανε τή διάκριση τῶν διαφόρων φάσεων τής εξέλιξής τους κι' από τήν άλλη αποκάλυψε τις βασικές κινητήριες δυνάμεις πού οδηγούσαν στο πέρασμα άπ' τή μιὰ φάση στήν άλλη.

Μέχρι τότε, όλόκληρη ή τεράστια περίοδος τής κοινωνικῆς ζωής, πού προηγήθηκε από κάθε γραφτῆ Ιστορία,

ὅπως καὶ οἱ κοινωνικὲς σχέσεις τῶν πρωτόγονων λαῶν ποῦ Ζοῦν ἀκόμα καὶ σήμερα μ' ὅλη τὴν ποικιλία τῶν φάσεων καὶ τῶν μορφῶν τους, ἦταν βυθισμένη στὸ σκοτάδι κι' ἀπ' ὅ,τι εἶχε γραφτεῖ γι' αὐτὴ τὴν περίοδο, μόνο αὐτὸ ἦ ἐκεῖνο τὸ κείμενο ἢ ἀπόσπασμα ἐδῶ κι' ἐκεῖ ἦταν βγαλμένο ἀπὸ τὸ σκοτάδι μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας.

Οἱ ἔννοιες τοῦ «ἀγρίου κράτους» καὶ τῆς «βαρβαρότητας», ἔννοιες ποῦ χρησιμοποιοῦνταν συχνὰ γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν αὐτὲς τὶς ἐποχὲς τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν εἶχαν παρὰ ἀρνητικὴ σημασία καὶ σύμφωνα μὲ τὴν εἰς ἄπονον ἀπαγωγὴν χαρακτηρίζαν τὴν ἀπουσία ὁποιουδήποτε ἴχνους ποῦ θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ σὰν σημάδι «πολιτισμοῦ». Ἄπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη πίστευαν ὅτι ἢ πραγματικὰ πολιτισμένη καὶ ἀνθρώπινη ζωὴ τῆς κοινωνίας ἀρχίζε μὲ τὴ γραφτὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἔλα ὅσα ἀναφέρονταν στὴν «ἀγρία κατάσταση» καὶ στὴ «βαρβαρότητα» ὑποδηλοῦσαν μιὰ ἐποχὴ κατώτερη γιὰ τὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι θὰ ἔπρεπε νὰ ντρέπονται, μιὰ ἐποχὴ ποῦ προηγῆθηκε τοῦ πολιτισμοῦ, μιὰ ὑπαρξὴ σχεδὸν ζωῶδικη, στὴν ὁποία ἢ σύγχρονη πολιτισμένη ἀνθρωπότητα δὲν ἦταν δυνατόν παρὰ νὰ βλέπει μὲ περιφρόνηση, ρίχνοντάς της ἓνα ἐπιεικῶς καταδειχτικὸ βλέμμα.

Ἔπως ἀκριβῶς γιὰ τοὺς ἐπίσημους ἐκπρόσωπους τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅλες οἱ πρωτόγονες θρησκείες ποῦ φανερώθηκαν πρὶν, δὲν ἦταν παρὰ μιὰ μακριὰ σειρὰ περιπλανήσεων γιὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς μιᾶς, τῆς ἀληθινῆς θρησκείας, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ γιὰ τοὺς ἀστοὺς οικονομολόγους ὅλες οἱ πρωτόγονες μορφὲς τῆς οἰκονομίας δὲν ἦταν παρὰ ἀδέξιες προσπάθειες ποῦ προηγῆθηκαν τῆς ἀνακάλυψης τῆς μοναδικῆς, ἀληθινῆς οἰκονομικῆς μορφῆς, τῆς μορφῆς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἐκμετάλλευσης ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπο, μὲ τὶς ὁποῖες ἀρχίζει ἢ γραφτὴ ἱστορία κι' ὁ πολιτισμός.

ἜΟ Μόργκαν ἔδωσε ἓνα ἀποφασιστικὸ χτύπημα σ' αὐ-

τή τήν ἀποψη, παρουσιάζοντας τήν ιστορία τοῦ πρωτόγονου πολιτισμοῦ σάν μιὰ περίοδο τῆς ἀδιάκοπης ἐξέλιξης τῆς ἀνθρωπότητος, πού ἔχει πολὺ μεγαλύτερη σημασία, τόσο ὡς πρὸς τήν ἀπειρα μεγαλύτερη διάρκεια αὐτῆς τῆς ιστορικῆς περιόδου σέ σύγκριση μὲ τὴ μικροσκοπικὴ περίοδο τῆς γραφτῆς ιστορίας, ὅσο καὶ ὡς πρὸς τίς βασικὲς καταχτήσεις τοῦ πολιτισμοῦ, καταχτήσεις πού ὑλοποιήθηκαν ἀκριβῶς σ' ὅλη τὴ μακραίωνη διάρκεια αὐτῆς τῆς σκοτεινῆς περιόδου, στὸ λυκόφως τῆς ὑπαρξῆς τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Δίνοντας ὁ Μόργκαν μιὰ θετικὴ ἔννοια στὶς «ὀνομασίες» ἀγρίας κατάστασης καὶ τοῦ θάρβαρου πολιτισμοῦ, τοὺς δίνει ἐπιστημονικὸ περιεχόμενον, τίς μετατρέπει σέ συγκεκριμένους ἐννοιες καὶ τίς χρησιμοποιεῖ σάν ἐργαλεῖο στὴν ἐπιστημονικὴ του ἐρευνα. Ἡ ἀγρία κατάσταση, ἡ θάρβαρότητα, ὁ πολιτισμός, εἶναι γιὰ τὸν Μόργκαν τρεῖς φάσεις τῆς ἀνθρώπινης ἐξέλιξης πού ξεχωρίζουν μεταξύ τους ἀπὸ ὑλικά διακριτικὰ σημεῖα ὀλθαδιόλου προσδιορισμένα, καὶ κάθε φάση ὑποδιαιρεῖται κι' αὐτὴ σέ κατώτερη, μεσαία καὶ ἀνώτερη βαθμίδα. Ἀνακαλύψεις καὶ συγκεκριμένες πρὸοδοι τοῦ πολιτισμοῦ ἐπιτρέπουν τὸ ξεχώρισμα τῆς μιᾶς βαθμίδας ἀπὸ τὴν ἄλλη. Μερικοὶ σχολαστικοὶ γοῦ νομίζουν ὅτι τὰ ξέρουν ὅλα, μποροῦν σήμερα νὰ ἰσχυριστοῦν ὅτι ἡ μεσαία βαθμίδα τῆς φάσης τῆς ἀγρίας κατάστασης δὲν ἄρχισε μὲ τὸ ψάρεμα, ὅπως σκεφτόταν ὁ Μόργκαν, οὔτε ἡ ἀνώτερη βαθμίδα ἄρχισε μὲ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ τόξου καὶ τοῦ θέλους, γιὰτὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἡ σειρά αὐτὴ ἦταν ἀντίστροφη καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις βαθμίδες ὀλόκληρες ἔλειψαν λόγῳ φυσικῶν συνθηκῶν. Αὐτὲς ὅμως εἶναι κριτικὲς πού μποροῦν νὰ γίνουν σὲ κάθε ιστορικὴ ταξινόμηση, ἂν θεωροῦμε τὴ δοσμένη ταξινόμηση σάν ἓνα ἀκαμπτο σχῆμα μὲ ἀπόλυτη ἀξία, σάν μιὰ ἀλυσίδα ἀπὸ δόγματα πού σκλαβώνουν τὴ γνώση, κι' ὄχι σάν τὴν ἄκρη τοῦ νήματος πού θὰ μᾶς δείξει τὴν κατεύθυνση τοῦ πρέπει νὰ ἀκολουθήσουμε.

Δὲν μειώνεται καθόλου ἡ ἀξία τοῦ Μόργκαν πού εἶναι ὁ πρῶτος πού κατάφερε, μελετώντας τὴν προϊστορία,

νά κάνει μιὰ ἐπιστημονικὴ ταξινομήση τῶν προϊστορικῶν συνθηκῶν, ὅπως ἀκριβῶς δὲν μειώνεται καθόλου ἡ ἀξία τοῦ Λινναίου, πού μᾶς πρόσφερε τὴν πρώτη ἐπιστημονικὴ ταξινομήση τῶν φυτῶν. Ὡστόσο, ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ὑπάρχει μιὰ μικρὴ διαφορά. Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Λινναῖος διάλεξε σὰν βάση διάκρισης καὶ συστηματοποίησης τῶν φυτῶν ἓνα πολὺ πραχτικὸ κριτήριον, ἀλλὰ καθαρὰ ἐξωτερικὸ — τὰ ὄργανα ἀναπαραγωγῆς τῶν φυτῶν. Καὶ ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Λινναῖος ἀναγνώριζε, ἔπρεπε ἀργότερα αὐτὸ τὸ πρῶτον κριτήριον ταξινομήσης νὰ ἀντικατασταθεῖ μὲ ἓνα ἄλλο κριτήριον πού θὰ πρόσφερε μιὰ ταξινομήση πιὸ ζωντανὴ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ιστορικῆς ἐξέλιξης τοῦ λαϊκοῦ βασιλείου. Ἀντίθετα, αὐτὸ πού ἔκανε γόνιμη τὴν ἔρευνα τοῦ Μόργκαν ἦταν ἀκριβῶς ἡ βασικὴ ἀρχὴ πού δέχτηκε καὶ πάνω στὴν ὁποία ἔχτισε τὴν ταξινομήσιν του: Πῆρε σὰν σημεῖον ἀφειτηρίας τῆς ταξινομήσης του τὴν ἀρχή, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ τρόπος τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας, ἡ παραγωγή, προσδιορίζει σὲ πρῶτον πλάνο καὶ σὲ κάθε ιστορικὴ περίοδο ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ πολιτισμοῦ τίς κοινωνικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων οἱ ἀποφασιστικὲς πρόοδες χωρίζουν τίς μακρόχρονες φάσεις αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης.

2. Προσδιορισμὸς τῶν μορφῶν ἐξέλιξης τῆς οἰκογένειας.

Ἡ δευτέρη μεγάλη συμβολὴ τοῦ Μόργκαν ἀφορᾷ τίς σχέσεις συγγένειας μέσα στὴν πρωτόγονη κοινωνία. Σ' αὐτὸ τὸν τομέα ἐπίσης, μὲ βάση ἓνα τεράστιον ὄγκον ἱστορικοῦ ὑλικοῦ πού κατόρθωσε νὰ συλλέξει κάνοντας μιὰ ἔρευνα σὲ παγκόσμια κλίμακα, ἦταν ὁ πρῶτος πού θεμελίωσε ἐπιστημονικὰ τὴ διαδοχὴ τῶν μορφῶν ἐξέλιξης τῆς οἰκογένειας, ἀρχίζοντας ἀπὸ τίς πιὸ βασικὲς μορφές τῆς πρωτόγονης κοινωνίας καὶ φτάνοντας μέχρι τὴν κυρίαρχη σήμερα μορφή τῆς μονογαμίας, μέχρι δηλαδὴ τὴ μορφή τῆς οἰκογένειας, πού ἐκφράζεται μὲ τὸ σύγχρονον μόνιμον ἀν-

τρόγυνο, τὸ νομιμοποιημένο ἀπὸ τὸ κράτος, στοὺς κόλπους τοῦ ὁποῦ ὁ ἄντρας ἔχει τὴ δεσπόζουσα θέση. Βέβαια, ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Μόργκαν ἔκανε τὴν ἔρευνα αὐτή, συσσωρεύτηκε νέο ἱστορικό ὕλικό ποὺ ἐπέφερε πολλὰ βελτιώσεις στὴ γενικὴ σκιαγράφηση τῆς οἰκογένειας ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸν Μόργκαν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ τὰ βασικά χαρακτηριστικά τοῦ ἔργου τοῦ Μόργκαν, ἡ πρώτη κλιμάκωση τῶν μορφῶν ποὺ πῆρε ἡ ἀνθρώπινη οἰκογένεια, ἀπὸ τὰ σκοτάδια τῆς προϊστορίας μέχρι σήμερα, διέπεται μὲ συνέπεια ἀπ' τὸ νόμο τῆς ἐξελίξεως καὶ ἀποτελεῖ μιὰ παντοτεινὴ συμβολὴ στὴν ἐμπειρία τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ Μόργκαν δὲν πλούτισε αὐτὸ τὸν τομέα μόνο μὲ τὴ μεθοδολογία του, ἀλλὰ μὲ τὴ διατύπωση μιᾶς βασικῆς μεγαλοφυοῦς ἀποψῆς πάνω στὴ σχέση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στοὺς δεσμοὺς τῆς οἰκογένειας σὲ μιὰ καιwonία καὶ στὸ σύστημα συγγένειας ποὺ κυριαρχεῖ σ' αὐτοὺς. Ὁ Μόργκαν ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ ἐπέσυρε τὴν προσοχὴ πάνω στὸ χαρακτηριστικὸ γεγονός, ὅτι σὲ πολλοὺς πρωτόγονους λαοὺς οἱ ἀληθινὲς σχέσεις συγγένειας καὶ ἡ καταγωγὴ τους, δηλαδὴ ἡ ἀληθινὴ οἰκογένεια, δὲν ταυτίζονται μὲ τοὺς τίτλους συγγένειας ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀμοιβαίᾳ, οὔτε μὲ τίς ἀμοιβαῖες τους ὑποχρεώσεις ποὺ πηγάζουν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τίτλους. Ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ ἔδωσε σ' αὐτὸ τὸ μυστηριῶδες φαινόμενο μιὰ καθαρὰ διαλεχτικὴ καὶ ὑλιστικὴ ἐξήγηση. «Ἡ οἰκογένεια — λέει ὁ Μόργκαν — εἶναι ἓνα ἐνεργητικὸ στοιχεῖο, δὲν μένει στάσιμη, ἐξελίσσεται ἀπὸ μιὰ κατώτερη μορφή σὲ μιὰ ἄλλη ἀνώτερη, στὸ μέτρο καὶ στὸ βαθμὸ ποὺ καὶ ἡ καιwonία ἐξελίσσεται ἀπὸ μιὰ κατώτερη μορφή σὲ μιὰ ἄλλη ἀνώτερη. Ἀντίθετα, τὰ συστήματα συγγένειας εἶναι παθητικά, δὲν ἀκολουθοῦν πορὰ σὲ πολὺ μεγάλα καὶ ἀραιὰ διαστήματα τίς προόδους ποὺ ἔκανε ἡ οἰκογένεια στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ παθαίνουν ριζικὲς μεταβολές μόνο ὅταν καὶ ἡ οἰκογένεια ἀλλάξει ριζικά».

Ἀπὸ ἐδῶ βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι στοὺς πρωτόγο-

νους λαούς τὰ συστήματα συγγένειας πού ἀντιστοιχοῦν σέ μιὰ προηγούμενη καί ἤδη ξεπερασμένη μορφή τῆς οἰκογένειας συνεχίζουν νά ἰσχύουν ἀκόμα, ὅπως γενικά συμβαίνει οἱ ἰδέες τῶν ἀνθρώπων νά παραμένουν γιά πολύ καιρό συνδεδεμένες μέ καταστάσεις πού ἔχουν ἤδη ξεπεραστεῖ ἀπ' τήν πραγματική ζωντανή ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας.

3. Οἱ δεσμοὶ τῆς ἐξ αἵματος συγγένειας.

Στηριζόμενος πάνω στήν ἱστορία τῆς ἐξέλιξης τῶν δεσμῶν συγγένειας ὁ Μόργκαν προσφέρει τήν πρώτη ἐξαντλητική μελέτη αὐτῶν τῶν ἀρχαίων οἰκογενειακῶν καταβολῶν, πού σ' ὅλους τοὺς πολιτισμένους λαούς, στοὺς Ἕλληνες καί στοὺς Κέλτες, στοὺς Ρωμαίους καί στοὺς Γερμανοὺς, στοὺς ἀρχαίους Ἰσραηλίτες, βρίσκονται στίς ρίζες τῆς ἱστορικῆς τους παράδοσης, ἀλλά πού στίς μέρες μας συναντιῶνται στοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς πρωτόγονους λαούς πού ἐπιζοῦν.

Ἔδειξε ὅτι αὐτές οἱ ὁμάδες πού στηρίζονται πάνω στήν ἐξ αἵματος συγγένεια καί στήν κοινὴ ἀνιούσα πορεία τους, ἀπὸ τὴ μιὰ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀνώτερη βαθμίδα στήν ἐξέλιξη τῆς οἰκογένειας, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀποτελοῦσαν τὴ βάση κάθε κοινωνικῆς ζωῆς — στὴ μακρινὴ ἐκείνη περίοδο πού τὸ κράτος δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα μέ τὴ σημερινὴ του μορφή, δηλαδὴ σὰν ἓνας πολιτικὸς καταναγκαστικὸς μηχανισμὸς, βασισμένος πάνω στὸ ἐδαφικὸ κριτήριον.

Κάθε φυλὴ πού περιλάμβανε ἓναν ὠρισμένο ἀριθμὸ ἀπὸ οἰκογένειες ἢ γκέντες, ὅπως τίς ὀνόμαζαν οἱ Ρωμαῖοι, εἶχε τὴ δική της ἐδαφικὴ ἔκταση πού ἀνῆκε σ' ὅλα τὰ μέλη τῆς φυλῆς, καί κάθε φυλὴ ἢ ὁμάδα οἰκογενειῶν ἦταν μιὰ κοινότητα πού ζοῦσε κατὰ τρόπο κομμουνιστικὸ, στὰ πλαίσια τῆς ὁποίας δὲν ὑπῆρχαν οὔτε πλοῦσιοι, οὔτε φτωχοί, οὔτε τεμπέληδες, οὔτε δουλευτάρηδες, οὔτε ἀφέντες, οὔτε δούλοι, κι' ὅλες οἱ κοινὲς ὑποθέσεις ρυθμιζόνταν ἀπὸ τὴν

ελεύθερη συνέλευση και την άβιαστη απόφαση όλων τῶν μελῶν. Σάν Ζωντανό παράδειγμα αὐτῶν τῶν σχέσεων ἀπὸ τις ὁποῖες πέρασαν κάποτε ὅλοι οἱ λαοὶ τοῦ σημερινοῦ πολιτισμένου κόσμου, ὁ Μόργκαν περιγράφει λεπτομερῶς τὴν ὀργάνωση τῆς κοινωνίας τῶν Ἰνδιάνων τῆς Ἀμερικής, ἔτσι ὅπως αὐτὴ ἀνθίζε ἀκόμα, ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι κατάρτησαν τὴν Ἀμερική.

«Ὅλα τὰ μέλη — γράφει ὁ Μόργκαν — εἶναι ἐλεύθεροι ἄνθρωποι, πού ἔχουν σάν καθῆκον νὰ προστατεύουν τὴν ἐλευθερία τῶν συνανθρώπων τους. Ἐχουν ὅλοι ἴσα δικαιώματα — οὔτε ὁ ἀρχηγὸς σὲ περίοδο εἰρήνης, οὔτε ὁ πολεμικὸς ἀρχηγὸς δὲν μποροῦν νὰ διεκδικήσουν κανένα προνόμιο, ὅποιο κι' ἂν εἶναι αὐτό. Ἀποτελοῦν μιὰ ἀδελφότητα, τῆς ὁποίας ὅλα τὰ μέλη συνδέονταν μεταξύ τους μέ δεσμούς συγγένειας. Ἡ Ἐλευθερία, ἡ Ἰσότητα καὶ ἡ Ἀδελφότητα, ἂν καὶ ποτὲ δὲν ἔγιναν νόμοι, ἀποτελοῦσαν τις βασικὲς ἀρχές τῆς γκέντας, κι' αὐτὴ μέ τὴ σειρά της ἀποτελοῦσε τὴ βασικὴ δομὴ ὁλόκληρου τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, τὴ βάση τῆς ὀργάνωσης τῆς Ἰνδιάνικης κοινωνίας. Αὐτὸ ἐξηγεῖ τὴν τόσο μεγάλη σημασία πού δίνουν οἱ Ἰνδιάνοι στὴν ἐννοια τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς προσωπικῆς τους ἀξιοπρέπειας, πρᾶγμα πού φαίνεται ἀπ' ὅλη τὴ συμπεριφορὰ τους καὶ πού ὅλος ὁ κόσμος ἀναγνωρίζει».

4. Ὁ σημερινὸς κόσμος δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μιὰ μικρὴ μεταβατικὴ βαθμίδα τῆς μεγάλης πορείας τῆς ἀνθρωπότητας πρὸς τὴν πρόοδο.

Ἡ ὀργάνωση τῆς κοινωνίας σὲ γκέντες ὁδήγησε τὴν κοινωνικὴ ἐξέλιξη στὸ κατώφλι τῆς πολιτιστικῆς περιόδου, τὴν ὁποία ὁ Μόργκαν χαρακτηρίζει σάν τὴν πιὸ μικρὴ, ἰὴν πιὸ πρόσφατη περίοδο τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ. Σ' αὐτὴ τὴν πιὸ πρόσφατη περίοδο καὶ πάνω στὰ ἐρείπια τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ καὶ τῆς πανάρχαιης δημοκρα-

τίας γεννήθηκε ή άτομική ιδιοκτησία και μαζί μ' αυτή ή εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, ένας δημόσιος καταναγκαστικός μηχανισμός, τό Κράτος, καθώς και ή αποκλειστική κυριαρχία του άντρα πάνω στη γυναίκα, τόσο στο δικαίωμα τής ιδιοκτησίας, όσο και στην οικογένεια και τό Κράτος. Στη διάρκεια αυτής τής σχετικά μικρής ιστορικής περιόδου πραγματοποιήθηκαν μεγάλες και πολυάριθμες πρόοδοι στην παραγωγή, στην έπιστήμη, στην τέχνη, αλλά επίσης και βαθιές διαιρέσεις τής κοινωνίας σε τάξεις με αντίθετα συμφέροντα και μαζί μ' αυτά ή μιζέρια των μαζών και ή ύποδούλωσή τους.

Νά, ποιά ήταν ή άποψη του Μόργκαν για τό σύγχρονο πολιτισμό μας, άπ' την όποία ξεκινώντας θγάζει τά συμπεράσματά του στην κλασσική του έρευνα: «Με τόν έρχομό του πολιτισμού, ή αύξηση του πλούτου έγινε τόσο τρομαχτική, όί μορφές του πλούτου τόσο ποικίλες, ή εφαρμογή τρόπων πλουτισμού γενικεύθηκε τόσο πολύ, ή διαχείρισή του προσανατολίστηκε τόσο έπιτήδεια στα συμφέροντα των κατεχόντων, έτσι ώστε αυτός ό πλούτος έγινε άπέναντι στο λαό μιá άχαλίνωτη καταπιεστική δύναμη. Τό ανθρώπινο πνεύμα βρίσκεται έτσι έγκαταλελειμμένο, αλλά και γοητευμένο μπροστά στην ίδια του τή δημιουργία. Θα έρθει ώστόσο ό καιρός, όπου ή ανθρώπινη λογική θα υπερισχύσει για νά δαμάσει τόν πλούτο, θα άποκαταστήσει τίς σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και τόν πλούτο πού προστατεύει, και θα θάλει στη σωστή τους θέση τά όρια των δικαιωμάτων τής ιδιοκτησίας. Τά συμφέροντα τής κοινωνίας βρίσκονται πιό ψηλά από τά συμφέροντα των ιδιωτών και άνάμεσα σ' αυτές τίς δυό κατηγορίες συμφερόντων πρέπει νά άποκατασταθούν σχέσεις δίκαιες και άρμονικές. Άν ή πρόοδος πρέπει ν' άποτελέσει τό νόμο του μέλλοντος, όπως έγινε και στο παρελθόν, τότε τό κυνήγι του πλούτου δέν μπορεί νά άποτελεί τό μοναδικό σκοπό τής ανθρωπότητας.

Ό καιρός πού πέρασε από τίς άρχές του πολιτισμού

δέν είναι παρά ένα μικρό κομμάτι από τὸ παρελθόν τῆς ἀνθρωπότητας, ένα μικρό κομμάτι ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς, πού ὀρθώνεται ἀπειλητικά μπροστά τῆς.

Ἡ ἀποσύνθεση τῆς κοινωνίας θαρραίνει σὰν ἀπειλὴ πάνω μας καὶ ἀποτελεῖ τὴν κατάληξη μιᾶς ἱστορικῆς ἐξέλιξης, στὴν ὁποία ὁ μοναδικὸς καὶ τελικὸς σκοπὸς τῆς εἶναι ὁ πλοῦτος. Γιατὶ μιὰ τέτοια ἐξέλιξη περιέχει μέσα τῆς τὰ στοιχεῖα τῆς ἴδιας τῆς αὐτοκαταστροφῆς. Ἡ δημοκρατία στὴ διοίκηση, ἡ ἀδελφότητα στὴν κοινωνία, ἡ ἰσότητα στὰ δικαιώματα, ἡ γενικὴ μόρφωση, θὰ διέπουν τὴν ἐπόμενη ἀνώτερη φάση τῆς κοινωνίας, στὸν ἐρχομὸ τῆς ὁποίας ἡ λογικὴ, ἡ ἐπιστῆμη καὶ ἡ ἐμπειρία θὰ συμβάλλουν κατὰ τρόπο μόνιμο. Αὐτὴ ἡ νέα φάση τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης θὰ ξαναζωντανέψει — ἀλλὰ σὲ μιὰ ἀνώτερη μορφή — τὴν ἐλευθερία, τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἀδελφότητα πού κυριαρχοῦσαν στὶς ἀρχαῖες γκέντες».

Ἡ συμβολὴ τοῦ Μόργκαν στὴ γνώση τῆς ἱστορίας τῆς οἰκονομίας ἦταν ἐξαιρετικὰ μεγάλης σημασίας. Ἡ πρωτόγονη κομμουνιστικὴ οἰκονομία ἦταν μέχρι τότε σχεδὸν ἀγνωστὴ καὶ δὲν εἶχε ἐξηγηθεῖ γιὰρὰ μόνο σὰν μιὰ σειρά ἀπὸ ἐξαιρέσεις καὶ ὄχι ὅπως τὴν παρουσίασε ὁ Μόργκαν σὰν τὸν γενικὸ κανόνα μιᾶς λογικῆς ἐξέλιξης τῶν πολιτισμῶν, στὰ πλαίσια μιᾶς κοινωνίας ὀργανωμένης σὲ γκέντες. Ἀποδείχτηκε ἔτσι, ὅτι ὁ πρωτόγονος κομμουνισμὸς μὲ τὴ δημοκρατία καὶ τὴ σημερινὴ ἰσότητα πού ἀντιστοιχοῦσε σ' αὐτόν, ἀπέτέλεσε τὸ λίκνο τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης.

Πλατένοντας τὸν ὀρίζοντα τοῦ προϊστορικοῦ παρελθόντος, ὁ Μόργκαν θεώρησε ὅτι ὁλος ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς, μὲ τὴν ἀτομικὴ του ἰδιοκτησία, τὶς ταξικὲς του διαιρέσεις, τὸ καπιταλιστικὸ κράτος του καὶ τὸν καταναγκαστικὸ θεσμό τοῦ γάμου του, δέν εἶναι παρά μιὰ μικρὴ μεταβατικὴ βαθμίδα πού προῆλθε ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεση τῆς πρωτόγονης κομμουνιστικῆς κοινωνίας, καὶ πού στὸ μέλλον πρέπει μὲ τὴ σειρά τῆς νὰ δώσει τὴ θέση τῆς σὲ ἀνώτερες κοινωνικὲς μορφές.

Κάνοντας όλα αυτά ο Μόργκαν πρόσφερε στον επιστημονικό σοσιαλισμό ένα νέο και δυνατό στήριγμα. Ένώ οι Μάρξ και Έγκελς, ξεκινώντας από το δρόμο της οικονομικής ανάλυσης του καπιταλισμού, είχαν αποδείξει για το προσεχές μέλλον το αναπόφευκτο πέρασμα της κοινωνίας στην παγκόσμια κομμουνιστική οικονομία, δίνοντας έτσι στα σοσιαλιστικά ιδανικά ένα στέρεο επιστημονικό θεμέλιο, ο Μόργκαν πρόσφερε, ως ένα βαθμό, μια στέρεη υποδομή στο έργο των Μάρξ και Έγκελς, αποδεικνύοντας ότι η κομμουνιστική δημοκρατική κοινωνία περιλαμβάνει — αν και κάτω από πρωτόγονες μορφές— όλο το μακραινό παρελθόν της ανθρώπινης κοινωνίας που προηγήθηκε απ' το σημερινό πολιτισμό. Η εύγενική παράδοση του μακρινού παρελθόντος έτεινε έτσι το χέρι στα επαναστατικά ιδανικά του μέλλοντος, ο κύκλος της γνώσης ξανάκλεινε αρμονικά και μ' αυτή την προοπτική όλος ο σύγχρονος κόσμος, όπου βασιλεύουν οι ταξικές διαιρέσεις και η έκμετάλλευση και που ισχυρίζονται ότι είναι ο καλύτερος κόσμος που θα μπορούσε να υπάρξει, ο ανώτατος σκοπός της παγκόσμιας ιστορίας, δεν είναι παρά μια μικροσκοπική μεταβατική βαθμίδα στη μεγάλη πορεία της ανθρωπότητας προς την πρόοδο.

Κεφάλαιο 3

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΟΝΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΥ

Τό έργο του Μόργκαν πάνω στην πρωτόγονη κομμουνιστική κοινωνία ήταν μία, κατά κάποιο τρόπο ως ποῦμε, εισαγωγή κατόπιν έορτης στό Κομμουνιστικό Μανιφέστο τῶν Μάρξ και Έγκελς. Οί συνθήκες ήταν άρκετά ώριμες, ὥστε νά κάνουν και τήν ἴδια τήν άστική έπιστήμη νά αντιδράσει. Δυό ἤ τρεῖς δεκαετίες πριν τό τέλος τοῦ αἰῶνα, ἡ έννοια τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ εἶχε διεισδύσει σ' ὅλες τίς πτυχές τῆς έπιστήμης. Εἶτε ὁμως ἐπρόκειτο γιά άξιοθαύμαστες «άρχαιότητες τοῦ γερμανικοῦ δικαίου», εἶτε γιά «ἰδιομορφίες σλαβικῶν φυλῶν», ἢ γιά τό κράτος τῶν Ίνκας τοῦ Περού πού Εξέθασαν οἱ ἱστορικοί κλπ., ὅλες αὐτές οἱ ανακαλύψεις εἶχαν τό χαρακτήρα άβλαβῶν, άκίνδυνων έπιστημονικῶν περιεργειῶν, χωρίς κανένα σύγχρονο ένδιαφέρον, χωρίς καμμιά άμεση σχέση μέ τά συμφέροντα και τίς καθημερινές μάχες τῆς άστικῆς κοινωνίας. Σέ τέτοιο σημείο αὐτό εἶναι άλήθεια, ὥστε οἱ άτεγκτοί συντηρητικοί ἢ οἱ φιλελεύθεροι μετριοπαθεῖς πολιτικοί, ὅπως ὁ Μόρερ και ὁ Μάινε, μπορούσαν νά δέχονται τά πιό θερ-

μά συγχαρητήρια για τις ιστορικές ανακαλύψεις που κά-
νανε.

Σε λίγο, ωστόσο, αυτή η σχέση με την επικαιρότητα άποκαθίσταται με δυο διαφορετικούς τρόπους. Όπως εί-
δαμε και πριν, η άποικιακή πολιτική οδήγησε σε μία σύγ-
κρουση ανάμεσα στα χειροπιαστά υλικά συμφέροντα των
άστων και τις συνθηκές ζωής του πρωτόγονου κομμουνι-
σμού. Μετά τη θύελλα του 1848, όσο περισσότερο το καπι-
ταλιστικό σύστημα άπλωνε την παντοδυναμία του στη Δυ-
τική Εύρωπη από τα μέσα του ΧΙΧ αιώνα, τόσο περισσό-
τερο αυτή η σύγκρουση γινόταν πιο άγρια και πιο σκληρή.
Ταυτόχρονα, και ακριβώς μετά την επανάσταση του 1848,
ένας άλλος έχθρος της αστικής κοινωνίας έπαιζε ένα δλο
και πιο άποφασιστικό ρόλο στους κόλπους της: τó έπανα-
στατικό άγροτικό κίνημα.

Έπειτα από τις μέρες του 1848, στο Παρίσι, τó «κόκι-
νο φάντασμα» δέν έξαφανίστηκε ποτέ άπ' τó δημόσιο
προσκήνιο και ξαναπαρουσιάστηκε τó 1871, στο τυφλό άγ-
κάλισμα των μαχών της κομμούνας, προξενώντας τόν
τρόμο στη γαλλική και την παγκόσμια άστική τάξη. Στο
φώς δμως αυτών των άγριων ταξικών άγώνων, η πολύ
πρόσφατη ανακάλυψη της έπιστημονικής έρευνας — ó
πρωτόγονος κομμουνισμός — έπαιρνε μία μορφή επικίν-
δυνη.

Θιγμένη η άστική τάξη στο πιο εύαισθητο σημείο της,
στα ταξικά της συμφέροντα, δισισθάνθηκε τó σκοτεινό δε-
σμό ανάμεσα στις παλιές κομμουνιστικές παραδόσεις που
κυριαρχούσαν ακόμα στις άποικίες και προβάλλανε μίαν
άγρια αντίσταση στο κυνήγι του κέρδους και στις προό-
δους για τόν «έξευρωπαϊσμό» των ιθαγενών, και στο νέο
εύαγγέλιο που έφερε μαζί της η επαναστατική όρμη των
προλεταριοποιημένων μαζών στις παλιές καπιταλιστικές
χώρες.

Όταν τó 1873, η Γαλλική Έθνοσυνέλευση ρύθμισε

τὴν τύχη τῶν δυστυχισμένων Ἀράβων τῆς Ἀλγερίας μὴ ἔ-
να νόμο πού ἐγκαθίδρυε μὲ τὴ βία τὴν ἰδιωτικὴ ἰδιοχτη-
σία, δὲ σταμάτησε ποτὲ νὰ ἐπαναλαμβάνει σὲ μιὰ Βουλή,
ὅπου αἰωρόταν ἀκόμα ἡ ἀνανδρία καὶ ἡ θανάσιμη μανία
τῶν νικητῶν τῆς κομμούνας, ὅτι ἡ κοινὴ πρωτόγονη ἰδιο-
χτησία τῶν Ἀράβων ἔπρεπε μὲ κάθε θυσία νὰ ξεριζωθεῖ,
«γιατὶ εἶναι μιὰ μορφὴ ἰδιοχτησίας πού κάνει νὰ διαιωνί-
ζονται στὸ μυαλό τους οἱ κομμουνιστικὲς τάσεις».

Σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα στὴ Γερμανία, οἱ ἐκλάμψεις
τῆς νέας γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ θεωρία τῆς ἐποχῆς
τῆς «ἀνοικοδόμησης», ἡ πρώτη καπιταλιστικὴ κρίση τοῦ
1870, τὸ καθεστῶς τοῦ σιδήρου καὶ αἵματος πού ἐπέβαλε
ὁ Βίσμαρκ μὲ τὸ νόμο ἐνάντια στοὺς σοσιαλιστές, ἔδιναν
ἀκόμα μεγαλύτερη ὠθηση στοὺς ταξικοὺς ἀγῶνες κί' ἐξα-
φάνιζαν κάθε φιλοφρόνηση, ἀκόμα καὶ στὸ πεδίο τῆς ἐπι-
στημονικῆς ἔρευνας.

Ἡ χωρὶς προηγούμενο ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλδημοκρα-
τίας, ἡ ἐξάπλωση τῶν θεωριῶν τῶν Μάρξ καὶ Ἐγκελς, ἐ-
ρέθισαν ὑπερβολικὰ τὸ ταξικὸ ἔνστικτο τῆς ἀστικῆς γερ-
μανικῆς τάξης. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀντίδραση ἐνάντια στὴ θεω-
ρία τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ ἔγινε ἀκόμα πιὸ λυσ-
σαλέα. Ἱστορικοὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως οἱ Λίππερτ καὶ
Σούρστ, θεωρητικοὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ὅπως ὁ Μπύ-
χερ, κοινωνιολόγοι ὅπως οἱ Στάρκε, Γουέστερμακ καὶ
Γκρόσσε, εἶναι τῶρα σύμφωνοι μεταξύ τους νὰ πολεμή-
σουν μὲ λύσσα τὴ θεωρία τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ
καὶ ἰδιαίτερα τίς ἀπόψεις πού διατύπωσε ὁ Μόργκαν πάνω
στὴν ἐξέλιξη τῆς οἰκογένειας, πάνω στὴν ἀρχαία μορφὴ
τῆς σύνθεσής της, μὲ τὴν ἰσότητα τῶν δύο φύλων καὶ τὴ
γενικὴ τῆς δημοκρατία. Ὁ Στάρκε, γιὰ παράδειγμα στὸ
βιβλίό πού δημοσίευσε τὸ 1888, ἀναφερόμενος στὴν πρω-
τόγονη οἰκογένεια, θεωρεῖ τίς ἀπόψεις τοῦ Μόργκαν γιὰ
τὰ συστήματα συγγένειας «ἀγριεὶς χίμαιρες» γιὰ «νὰ μὴν

πούμε παραλήρημα» (1).

Ἄκόμη καὶ πρὸ σοβαροὶ μελετητές, ὅπως ὁ Λίπερτ, πού θεωρεῖται ὁ καλύτερος ἱστορικός τοῦ πολιτισμοῦ, κήρυξαν τὸν πόλεμο ἐνάντια στὸν Μόργκαν. Βασιζόμενος ὁ Λίπερτ πάνω στὶς ἐπιφανειακὲς καὶ ξεπερασμένες ἀναφορὲς τῶν ἱεραποστόλων τοῦ XVIII αἰῶνα, χωρὶς καμμιά ἐθνολογικὴ κατάρτιση, ἀγνοώντας ἐντελῶς τὶς βαθειὲς μελέτες τοῦ Μόργκαν, περιγράφει τὶς οικονομικὲς σχέσεις τῶν Ἰνδιάνων τῆς Β. Ἀμερικῆς, τὶς οικονομικὲς σχέσεις αὐτῶν τῶν ἰδίων λαῶν, τῶν ὁποίων τῆ ζωὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση ὁ Μόργκαν μελέτησε καὶ ἐξῆσε ἀπὸ κοντά. Ἀπὸ τὶς ἀναφορὲς τῶν ἱεραποστόλων γιὰ τὴ ζωὴ αὐτῶν τῶν λαῶν ὁ Λίπερτ βγάζει τὸ συμπέρασμα ὅτι στοὺς λαοὺς πού ζοῦν μὲ βάση τὸ κυνήγι, δὲν ὑπάρχει γενικὰ καμμιά κοινὴ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς, καμμιά φροντίδα γιὰ τὸ κοινωνικὸ σύνολο καὶ τὸ μέλλον, ἀλλὰ ἀντίθεται ἐκεῖ λείπει κάθε ἴχνος σκέψης καὶ ἀρχῶν.

Ὁ Λίπερτ ἐπαναλαμβάνει, χωρὶς καμμιά κριτικὴ, τὴ βλακώδικη παραμόρφωση τῶν γεγονότων ἀπὸ τοὺς ἱεραποστόλους. Ἐπαναλαμβάνει τὶς διαστρεβλώσεις πού ἐγίναν ἀπὸ τοὺς κοντόφθαλμους ἱεραποστόλους στὸν ὑπάρχοντα πρωτόγονο κομμουνισμό. Αὐτὴ ἡ διαστρέβλωση γί-

(1) Οἱ κριτικὲς καὶ οἱ θεωρίες τῶν Στάρκε καὶ Γουέστμαρκ παρατέθηκαν ἀπὸ τὸν Νόου στὸ ἔργο του «Συστήματα συγγένειας στοὺς Νέγρους τῶν περιοχῶν τῆς Αὐστραλίας», καὶ ἴπστησαν μιὰ θαθεῖα καὶ ἀνελέητη κριτικὴ, στὴν ὁποία ἀπ' ὅ,τι ξέρομε αὐτοὶ οἱ δύο κύριοι δὲν ἔδωσαν καμμιά ἀπάντηση μέχρι σήμερα. Αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει ὅμως πρὸ σύγχρονους κοινωνιολόγους, ὅπως ὁ Γκρόσσε, νὰ συνεχίζουν νὰ ὑμνοῦν ἀκόμα τὴ λάμψη αὐτῶν τῶν ἀύθεντιῶν, πού ἐκμηδένισαν τὸ ἔργο τοῦ Μόργκαν. Στὶς κριτικὲς πού γίνονται στὸν Μόργκαν συμβαίνει ὅ,τι συμβαίνει καὶ στὶς κριτικὲς πού γίνονται στὸν Μάρξ: Ἀρκεῖ στὴν ἀστικὴ ἐπιστῆμη νὰ διατυπώνει ἀπόψεις ἐνάντια στὰ ἐπαναστατικὰ ἀγκάθια γιὰ νὰ ἀντικαταστήσουν οἱ εὐσεβεῖς τῆς πόθοι τὰ συμπεράσματα τῆς ἐπιστῆμης.

νεται π.χ. όταν περιγράφει την ιστορία της ιεραποστολής των ευαγγελιστών αδελφών στις χώρες των Ίνδιάνων ιής Β. Ἀμερικῆς, ὅπως αὐτὴ ἐξιστορεῖται ἀπὸ τὸν Λόσκι σ' ἕνα τοῦ βιβλίου πού χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1789: «Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς (ἐννοεῖ τοὺς Ίνδιάνους τῆς Β. Ἀμερικῆς) εἶναι τόσο τεμπέληδες, πού οἱ ἴδιοι δὲν φυτεύουν τίποτα, καὶ αὐτὸ τὸ κάνουν βασιζόμενοι στὸ ὅτι οἱ ὑπόλοιποι δὲν μποροῦν νὰ ἀρνηθοῦν τὴ διανομὴ τῶν προμηθειῶν μαζί τους. Κι' ἔτσι, ἀφοῦ αὐτοὶ πού εἶναι περισσότερο προκομμένοι δὲν ἀπολαμβάνουν περισσότερα ἀγαθὰ ἀπ' ὅ,τι οἱ τεμπέληδες, ἀρχίζουν σιγὰ-σιγὰ νὰ ἀσχολοῦνται ὄλο καὶ λιγότερο μὲ τὴν καλλιέργεια. Ἔτσι, ὅταν κάποτε τύχει νὰ ἔχουν πολὺ βαρὺ χειμῶνα καὶ τὸ πυκνὸ χιόνι τοὺς ἐμποδίζει νὰ πᾶνε στὸ κυνήγι, Ἐσοπᾶ μιὰ γενικὴ πείνα πού συχνὰ ἔχει ἅν ἀποτέλεσμα τὸ θάνατο πολλῶν ἀπ' αὐτοὺς. Ἡ ἀπόγνωση τοὺς ἀναγκάζει νὰ τρέφονται ἀπὸ ρίζες καὶ γλοῦδες δέντρων, ἰδίως ἀπὸ νεαρὲς βελανιδιές». Καὶ ὁ Λίπερτ προσθέτει στὰ λόγια αὐτοῦ πού ἐγγυᾶται ὅλες αὐτὲς τίς ἀλήθειες: «Ἔτσι, μὲ μιὰ φυσικὴ ἀλληλουχία, τὸ Ξαναγύρισμα στὴν παλιὰ ἀδιαφορία εἶχε ἅν ἀποτέλεσμα τὸ Ξαναγύρισμα στὸν παλιὸ τρόπο ζωῆς».

Σὲ μιὰ τέτοια ἰνδιάνικη κοινωνία, στοὺς κόλπους τῆς ὁποίας κανεὶς δὲν «μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ» στοὺς ἄλλους τὴ μοιρασιά τῶν προμηθειῶν του, ὁ «ἀδελφὸς κήρυκας τοῦ ευαγγελίου» κατασκευάζει ἐκ τῶν ἐνόντων αὐθαίρετους χωρισμοὺς τῶν ἀνθρώπων σὲ «τεμπέληδες» καὶ «δουλευταράδες», σύμφωνα μὲ τὸ εὐρωπαϊκὸ πρότυπο. Αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ αὐθαίρετος χωρισμὸς τῶν ἀνθρώπων σὲ «τεμπέληδες» καὶ «δουλευταράδες» εἶναι γιὰ τὸν Λίπερτ τὸ πιὸ δυνατό ἐπιχειρήμα του ἐνάντια στὸν πρωτόγονο κομμουνισμό. «Σ' αὐτὴ τὴ βαθμίδα, ἡ γενιά τῶν μεγάλων ἐνδιαφέρεται πολὺ λίγο νὰ ἐξοπλίσει τὴ νέα γενιά γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὴ ζωὴ. Ὁ Ἰνδιάνος ἀπέχει ἤδη πολὺ ἀπὸ τὸν πρωτόγονο ἄνθρωπο. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἕνα ἐργαλεῖο, ἔχει καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἰδιοκτησίας, τὸ ὁποῖο ὁμοίως περιο-

ρίζεται σ' αυτό τὸ ἐργαλεῖο: Σ' αὐτὴ τὴν πρωταρχικὴ κτήση δὲν ὑπάρχει κανένα στοιχεῖο πρωτόγονου κομμουνισμοῦ, ἢ ἐξέλιξη ἀρχίζει ἀντίστροφα».

Ὁ καθηγητὴς Μπύχερ καταπολέμησε τὴ θεωρία τῆς πρωτόγονης κομμουνιστικῆς οἰκονομίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὴ θεωρία του τῆς «ἀτομικῆς ἀναζήτησης τῆς τροφῆς», ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὴ θεωρία του τῶν «ἀπεριορίστων χρονικῶν διαστημάτων», ὅπου ὑποστηρίζει ὅτι «ὁ ἄνθρωπος ἐκείνες τίς ἐποχὲς ζοῦσε χωρὶς νὰ ἐργάζεται».

Καὶ παρ' ὅλ' αὐτά, γιὰ τὸν ἱστορικὸ τοῦ πολιτισμοῦ Σούρστ, ὁ καθηγητὴς Μπύχερ «ἔχοντας μιὰ ὀξυδέρκεια μεγαλοφυΐας», εἶναι ἓνας προφήτης στὸν ὅποιο πρέπει νὰ πιστεύει κανεὶς τυφλά, ὅταν πρόκειται γιὰ ζητήματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν οἰκονομία τῶν πρωτόγονων ἐποχῶν⁽¹⁾,

Ὁ πιὸ κλασσικὸς καὶ ὁ πιὸ δραστήριος ἐκπρόσωπος τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐπικίνδυνης θεωρίας τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ καὶ τοῦ Μόργκαν ἦταν ὁ Ἑρνέστος Γκρόσσε. Ὁ κύριος αὐτὸς ἀποκαλεῖ τὸν Μόργκαν «ἀρχιερεῖς τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας». Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται σὰν νὰ εἶναι κι' ὁ ἴδιος ὁπαδὸς τῆς ὑλιστικῆς ἀντίληψης τῆς ἱστορίας. Πραγματικά, μὲ βάση τίς σχέσεις πα-

(1) Ὁ καθηγητὴς Ἐντουαρντ Μέγερ γράφει ἐπίσης τὴν εἰσαγωγή ποὺ κάνει τὸ 1907 στὸ βιβλίο του «Ἱστορία τῆς Ἀρχαιότητος» σ. 67: «Ἡ ὑπόθεση ποὺ κάνει ὁ Χάνσεν καὶ ποὺ γενικά εἶναι παραδεκτὴ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τοῦ καθεστῶτος τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας προηγήθηκε ἓνα καθεστῶς κοινῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς σὲ ὅλο τὸν κόσμον, πράγμα τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Τάκιτο στὴν περιγραφή ποὺ κάνουν στοὺς ἀρχαίους Γερμανοὺς, ἀμφισβητήθηκε πάρα πολὺ τὸν τελευταῖο καιρὸ. Ὅπως καὶ νᾶχει τὸ πράγμα, τὸ ρωσικὸ Μίρ, ποὺ ἀποτελεῖ ἓνα πρότυπο τέτοιας κοινῆς ἰδιοκτησίας, δὲν χρονολογεῖται παρά ἀπὸ τὸν XVIII αἰῶνα». Ὁ καθηγητὴς Μέγερ ἐπιναλαμβάνει ἔτσι τὸν παλιὸ ἰσχυρισμὸ ποὺ διατυπώνεται στὴν παλιὰ θεωρία τοῦ Ρώσου καθηγητῆ Τσίτσεριν.

ραγωγής, έξηγει τις διάφορες μορφές του δικαίου, τις σχέσεις των δύο φύλων, την κοινωνική σκέψη, θεωρώντας τις σαν τόν προσδιοριστικό παράγοντα άπ' τόν όποιο έξαρτώνται αυτές οι μορφές.

«Πολύ λίγοι Ιστορικοί του πολιτισμού» γράφει στο βιβλίο του 'Αρχές της τέχνης», που δημοσιεύτηκε τό 1874, «φαίνεται νά κατάλαβαν όλη τή σημασία της παραγωγής. Είναι άλλωστε πολύ πιό εύκολο νά τήν ύποτιμώμε παρά νά τήν υπερτιμώμε. Η οικονομία είναι κατά κάποιο τρόπο τό ζωτικό κέντρο κάθε μορφής πολιτισμού. Άσκει τήν πιό βαθειά και τήν πιό δυνατή επίδραση σ' όλους τούς άλλους παράγοντες του πολιτισμού, ένώ ή ίδια προσδιορίζεται άπό φυσικούς γεωγραφικούς και μετεωρολογικούς παράγοντες. Θά μπορούσαμε, με άρκετό βαθμό σιγουριάς, νά πούμε ότι ή μορφή της παραγωγής είναι τό πρωταρχικό φαινόμενο της παραγωγής, σέ σχέση με τό όποιο όλες οι άλλες άπόψεις του πολιτισμού δέν είναι παρά δευτερεύουσες και παράγωγες — κι' αυτό θέβαια όχι με τήν έννοια ότι οι άλλοι κλάδοι του πολιτισμού είναι όλοι γεννημένοι άπό τό δέντρο της οικονομίας, όπως και τά κλαδιά γεννιούνται άπ' τόν κορμό, αλλά γιατί, άν και γεννήθηκαν άνεξάρτητα άπ' τήν οικονομία, αναπτύχθηκαν και σχηματίσθηκαν κάτω άπ' τή συνεχή πίεση του κυρίαρχου οικονομικού παράγοντα».

Έκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι ό κ. Γκρόσσε δανείστηκε κι' ό ίδιος τις σπουδαιότερες άπόψεις του άπό τούς «άρχιερείς της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας», άν και άποφεύγει πολύ φυσικά νά του Ξεφύγει άκόμα και μιá λέξη, που θά έδινε τή δυνατότητα νά ύποπτευθούμε τήν επιστημονική πηγή με βάση τήν όποία μπορεί και λέει όλα αυτά, και στήν όποία όφείλει τήν άνωτερότητά του σέ σχέση με τούς «περισσότερους ιστορικούς του πολιτισμού» Σ' ό,τι άφορά τήν ύλιστική αντίληψη της ιστορίας, εκεί ό Γκρόσσε φαίνεται νά είναι «βασιλικώτερος του βασιλέως».

Γιατί, ένώ ό "Εγκελς που μαζί με τόν Μάρξ ήταν οι

θεμελιωτές της ύλιστικῆς ἀντίληψης τῆς ἱστορίας, δέχονταν ὡστόσο ὅτι ἡ ἐξέλιξη τῆς οἰκογένειας ἀπ' τῆς πρωτόγονες ἐποχῆς μέχρι καὶ σήμερα, μὲ τὸν ἐπισημοποιημένο ἀπ' τὸ κράτος γάμο, ἦταν ἀνεξάρτητη ἀπὸ τῆς οἰκονομικῆς σχέσεως καὶ βασιζόταν μόνο στὴ διαιώνιση τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους. Ἀντίθετα, ὁ Γκρόσσε πάει πολὺ πιὸ μακριά. Θεμελιώνει τὴ θεωρία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ μορφή τῆς οἰκογένειας δὲν εἶναι σὲ κάθε ἐποχὴ παρὰ τὸ ἄμεσο προϊόν τῶν ἰσχυουσῶν οἰκονομικῶν σχέσεων. «Πουθενά — γράφει — ἡ σημασία τῆς παραγωγῆς γιὰ τὸν πολιτισμὸ δὲν ἐκδηλώνεται τόσο καθαρὰ ὅσο στὴν ἱστορία τῆς οἰκογένειας. Οἱ περιεργες μορφές τῆς ἀνθρώπινης οἰκογένειας, πού ὁδήγησαν τοὺς οἰκονομολόγους σὲ ἀκόμα πιὸ περιεργες ὑποθέσεις, γίνονται ἐκπληκτικὰ κατανοητὲς ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ τίς συσχετίσουμε μὲ τῆς μορφῆς τῆς παραγωγῆς».

Τὸ βιβλίο του, πού δημοσιεύτηκε τὸ 1896, «Οἱ μορφές τῆς οἰκογένειας καὶ οἱ μορφές τῆς οἰκονομίας», ἀφιερώνεται ἐξ ὀλοκλήρου στὴν ἀπόδειξη τῆς ὀρθότητος αὐτῆς τῆς ἄποψης. Ταυτόχρονα ὁ Γκρόσσε εἶναι ἕνας φανατικὸς ἐχθρὸς τῆς θεωρίας τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ. Προσπαθεῖ κι' αὐτὸς ἐπίσης ν' ἀποδείξει πὼς ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἄρχισε καθόλου ἀπὸ τὴν κοινὴ ἰδιοκτησία, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία. Ὅπως κι' ὁ Λίπερτ καὶ ὁ Μπύχερ, προσπαθεῖ κι' αὐτὸς νὰ ἐκθέσει τὴν ἄποψή του, ὅτι ὅσο περισσότερο βυθιζόμαστε στὴ προϊστορία, τόσο περισσότερο τὸ «ἄτομο» μὲ τὴν «ἀτομικὴ του κτήση» δεσπάζει ἀποκλειστικά. Βέβαια, δὲν μποροῦν νὰ ἀμφισβητήσουν τίς ἀνακαλύψεις πού ἐγίναν σ' ὅλες τίς χώρες τοῦ κόσμου πάνω στίς χωριάτικες κομμουνιστικὲς κοινότητες. Ἀλλὰ ὁ Γκρόσσε — κι' ἐδῶ ἀκριβῶς βασιζεῖ τὴ δική του θεωρία — δὲν δέχεται τὴν ὀργάνωση σὲ γένη, πού ἀποτελοῦσαν τὰ στηρίγματα τῆς κομμουνιστικῆς οἰκονομίας, παρὰ μόνο σὲ μιὰ ὀρισμένη φάση ἐξέλιξης: Δέχεται τὸ γένος στὴν κατώτερη βαθμίδα ἀνάπτυξης τῆς γεωργίας,

για να αποσυντεθεί στην ανώτερη βαθμίδα της γεωργίας και να παραχωρήσει πάλι τη θέση του στην «ατομική ιδιοκτησία».

Μ' αυτό τον τρόπο ο Γκρόσσε ανατρέπει θριαμβευτικά την ιστορική προοπτική του Μάρξ και του Μόργκαν. Σύμφωνα με τον Μάρξ, ο πρωτόγονος κομμουνισμός ήταν το λίκνο της ανθρωπότητας που εξελίσσεται προς τον πολιτισμό και η μορφή των οικονομικών σχέσεων που συνόδευσε αυτή την εξέλιξη κατά τη διάρκεια άπειρορίστων χρόνων και που δεν αποσυντέθηκε παρά μόνο με τον έρχομό του πολιτισμού, δίνοντας τη θέση του στην ατομική ιδιοκτησία. Και ο ίδιος όμως ο πολιτισμός, μέσα από μια διαδικασία γρήγορης αποσύνθεσης, θα επιστρέψει στον κομμουνισμό κάτω από την ανώτερη μορφή της σοσιαλιστικής κοινωνίας.

Σύμφωνα με τον Γκρόσσε, ήταν η ατομική ιδιοκτησία που ακολούθησε τη γέννηση και την πρόοδο του πολιτισμού, για να παραχωρήσει προσωρινά τη θέση της στον κομμουνισμό σε μια όρισμένη βαθμίδα εξέλιξης, τη βαθμίδα της κατώτερης γεωργικής οικονομίας. Σύμφωνα με τους Μάρξ — Έγκελς και Μόργκαν, η αρχή και η άφετηρία της ιστορίας του πολιτισμού είναι η κοινή ιδιοκτησία, η κοινωνική αλληλεγγύη. Σύμφωνα με τον Γκρόσσε και τους συναδέλφους του πιστούς επιστήμονες, άφετηρία του πολιτισμού είναι το άτομο και η ατομική ιδιοκτησία.

Αυτά όλα όμως δεν είναι αρκετά και δεν σταματά εκεί. Ο Γκρόσσε δεν είναι μόνο φανατικός έχθρος της θεωρίας του Μόργκαν και του πρωτόγονου κομμουνισμού, αλλά όλόκληρης της εξέλιξης στο πεδίο της κοινωνικής ζωής και ξεχειλίζει από κύματα ειρωνείας για τα γέρικα μυαλά που θέλουν να τοποθετήσουν όλα τα φαινόμενα της κοινωνικής ζωής σε μία εξέλιχτική σειρά, θεωρώντας τα σαν ένα μονόδρομο προτσές, μία πρόοδο της ανθρωπότητας από τις κατώτερες μορφές ζωής προς άλλες ανώτερες.

Αυτή τη θεμελιακή άποψη, πάνω στην οποία στηρίζεται όλο το οικοδόμημα της σύγχρονης έπιστήμης — καθώς και η ύλιστική αντίληψη της ιστορίας και ιδίως η θεωρία του έπιστημονικού σοσιαλισμού — ο κ. Γκρόσσε, σάν κλασσικός άστος διανοούμενος, τήν καταπολεμά μ' όλες του τίς δυνάμεις. «Η άνθρωπότητα», δηλώνει ο Γκρόσσε, «δέν έξελίσσεται καθόλου πρós μιά μόνο μοναδική κατεύθυνση, αλλά αντίθετα, στήν ποικιλία τών συνθηκών ζωής τών λαών αντίστοιχεί μιά ποικιλία δρόμων έξέλιξης και στόχων τους». Έτσι, στό πρόσωπο του Γκρόσσε ή άστική κοινωνιολογία έφτασε άπό τήν άποψη τής αντίδρασης στίς έπαναστατικές συνέπειες τών ίδιων της άνακαλύψεων, στό σημείο πού είχε φθάσει ή χυδαία άστική οικονομία στήν αντίδρασή της ένάντια στήν κλασσική οικονομία: Στήν άρνηση όποιουδήποτε νόμου κοινωνικής εξέλιξης.

Έας έξετάσουμε άπό πιό κοντά αυτόν τόν περίεργο «ιστορικό ύλισμό» του πιό πρόσφατου άπ' τους κατατροπωτές τών Μάρξ-Έγκελς και Μόργκαν. Ό Γκρόσσε κάνει πολλή κουβέντα γιά «παραγωγή», μιλά συνέχεια γιά τó «χαρακτήρα παραγωγής», τόν όποίο θεωρεί προσδιοριστικό παράγοντα πού επίδρα στό σύνολο του πολιτισμού. Τί όμως έννοεί όταν μιλά γιά παραγωγή και γιά χαρακτήρα παραγωγής; Νά τί λέει ο ίδιος: «Η οικονομική μορφή πού κυριαρχεί, ή πού κυριαρχεί περισσότερο σέ μιά κοινωνική ομάδα, ο τρόπος μέ τόν όποίο τά μέλη τής ομάδας έφοδιάζονται όλα όσα έχουν ανάγκη γιά νά ζήσουν, νά ποιά είναι τά χαρακτηριστικά πού μπορούν άμεσα νά παρατηρηθούν και νά βρούμε παντού τά ίχνη τους μέ μεγάλη σιγουριά. Μπορούμε νά διατηρούμε τίς πιό σοβαρές άμφιβολίες πάνω στίς θρησκευτικές και κοινωνικές άπόψεις τών Αύστραλών, αλλά δέν είναι δυνατόν νά έχουμε καμιά άμφιβολία σχετικά μέ τó χαρακτήρα παραγωγής τους. Οι Αύστραλοί ζούν άπ' τó κυνήγι και άπό τó μάζεμα τών καρπών. Είναι ίσως αδύνατο νά διεισδύουμε στήν κουλτούρα και στίς ιδέες τών άρχαίων Περουβιανών, άλλ' είναι σίγου-

ρο ότι οι πολίτες της αυτοκρατορίας τῶν Ἴνκας ἦταν γεωργοί».

Ὅταν ἐπομένως ὁ Γκρόσσε μιλά γιά «παραγωγή» καί γιά «χαρακτήρα παραγωγῆς» ἐννοεῖ ἀπλά καί μόνο τή σπουδαιότερη πηγή τῆς διατροφῆς ἐνός λαοῦ. Τό κυνήγι, τὸ ψάρεμα, ἡ κτηνοτροφία, ἡ γεωργία, νά ποιῆς εἶναι οἱ «σχέσεις παραγωγῆς» τοῦ Γκρόσσε πού ἀσκοῦν μιὰ ἀποφασιστική ἐπίδραση σ' ὅλες τίς ἄλλες σχέσεις στόν πολιτισμό ἐνός ἔθνους. Πρέπει, πρὶν ἀπ' ὅλα, νά παρατηρήσουμε ὅτι, ἂν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ κυρίου Γκρόσσε σὲ σχέση μὲ τοὺς «περισσότερους ἱστορικοὺς τοῦ πολιτισμοῦ» προέρχεται ἀπὸ αὐτὴ τὴ χονδροειδῆ ἀνακάλυψη (αὐτὸ πού θεωρεῖ σὰν ἀνακάλυψη) στερεῖται ἀπὸ κάθε λογικὴ βάση. Ἡ ἄποψη ὅτι ἡ σπουδαιότερη πηγή ἀπὸ τὴν ὁποία ἕνας λαὸς ἀντλεῖ τὴ διατροφή του, ἔχει μιὰ ὑπερβολικὴ σημασία γιά τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ του, δέν ἀποτελεῖ καμμιά νέα ἀνακάλυψη τοῦ Γκρόσσε, ἀλλὰ μιὰ πολὺ παλιὰ παραδοχὴ ὄλων τῶν ἱστορικῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὴ ἡ διαπίστωση ὁδήγησε στὴν πρόσφατη ταξινόμηση τῶν λαῶν σὲ κυνηγούς, κτηνοτρόφους καὶ γεωργούς, ἔτσι ὅπως ἡ ταξινόμηση αὐτὴ ὑπάρχει σὲ ὅλη τὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ, κι' ἔτσι ὅπως κι' ὁ κύριος Γκρόσσε ὁ ἴδιος τὴν ἐφαρμόζει μετὰ ἀπὸ χίλιους δυὸ δισταγμούς.

Αὐτὴ ἡ ἄποψη ὅμως δέν εἶναι μόνο πολὺ παλιὰ, ἀλλὰ ἐπίσης — μὲ τὴν ἐννοια πού τὴ χρῆσιμοποιεῖ ὁ Γκρόσσε — εἶναι ἐντελῶς λανθασμένη. Μὲ τὸ νὰ ξέρουμε ἀποκλειστικὰ καί μόνο ὅτι ἕνας λαὸς ζεῖ ἀπὸ τὸ κυνήγι, τὴ κτηνοτροφία ἢ τὴ γεωργία, αὐτὸ δέν μᾶς βοηθεῖ καθόλου νὰ γνωρίσουμε τίς παραγωγικὲς σχέσεις καὶ τὸν πολιτισμὸ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ.

Οἱ σημερινοὶ Ὀττεντότοι τῆς Νοτιοδυτικῆς Ἀφρικῆς, τῶν ὁποίων οἱ Γερμανοὶ ἀλλοτρίωσαν τὴν πηγὴ τῆς ὑπαρξῆς τους παίρνοντάς τους τὰ κοπάδια τους καὶ πού γιά ἀντάλλαγμα τοὺς ἔδωσαν τουφέκια, ἐγίναν ἀναγκαστικὰ (ἢ

λόγω της δύναμης των τουφεκιών) κυνηγοί. Ἄλλα οἱ σχέσεις παραγωγῆς αὐτοῦ τοῦ «κυνηγετικοῦ λαοῦ» δὲν ἔχουν τὸ παραμικρὸ κοινὸ σημεῖο μ' αὐτέες (π.χ.) τῶν Ἰνδιάνων κυνηγῶν τῆς Καλιφόρνιας, ποὺ ζοῦν ἀκόμα σὲ μιὰ πρωτόγονη ἀπομόνωση, κι' αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους δὲν μοιάζουν καθόλου μὲ τίς κυνηγετικὲς ἐταιρίες τοῦ Καναδά, ποὺ πούλουν κατὰ μάζες τὰ δέρματα τῶν ζώων στοὺς ἀμερικάνους καὶ εὐρωπαϊοὺς καπιταλιστές. Οἱ περουβιανοὶ κτηνοτρόφοι ποῦ, πρὶν τὴν ἰσπανικὴ εἰσβολὴ ἀνατρέφανε τὰ λάμα τους στὰ βουνὰ τῆς Κορδιλλέρας, σὲ καθεστῶς κομμουνιστικῆς οἰκονομίας, κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Ἰνκας, οἱ ἄραβες νομάδες μὲ τὰ κοπάδια τους στὴν Ἄφρική καὶ στὴν Ἀραβία, οἱ σημερινοὶ χωρικοὶ στὶς Ἑλβετικὲς, Βαυαρικὲς καὶ Τυρολέζικες ἄλπεις, ποὺ φυλάσσουν τὰ παραδοσιακὰ ἦθη καὶ ἔθιμά τους στοὺς κόλπους τοῦ καπιταλιστικοῦ κόσμου, οἱ ρωμαῖοι σκλάβοι ποὺ βρισκόνταν σὲ ἡμιἀγρία κατάσταση καὶ ἀνάτρεφαν τεράστια κοπάδια τῶν ἀφεντικῶν τους στὴν Ἀπουλία, οἱ «φάρμερς» τῆς σύγχρονης Ἀργεντινῆς, ποὺ θρέφουν ἀμέτρητα κοπάδια γιὰ τὰ σφαγεῖα καὶ τὰ κονσερβοποιεῖα τοῦ Ὄχαιο — ὅλα αὐτὰ εἶναι παραδείγματα «κτηνοτροφίας» ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τόσους πολλοὺς, τελείως διαφορετικοὺς μεταξὺ τους τύπους παραγωγῆς καὶ πολιτισμοῦ.

Τέλος, ἡ «γεωργία» περιλαμβάνει μιὰ τέτοια ποικιλία οἰκονομικῶν μορφῶν καὶ ἐπιπέδων πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὴν πρωτόγονη ἰνδικὴ κοινότητα μέχρι τὰ μοντέρνα λατιφούντια, ἀπὸ τὴ μικροσκοπικὴ ἀγροτικὴ μονάδα μέχρι τίς μεγάλες περιοχὲς τῶν ἀρχόντων τῆς Βαλτικῆς, ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ μίσθωση τῶν χωραφιῶν μέχρι τὴ ρουμάνικη περιοχὴ, ἀπὸ τὴ κινέζικη κηπουρικὴ μέχρι τὴ βραζιλιάνικη φυτεία καὶ τὴν ἐργασία τῶν δούλων, ἀπὸ τὸ σκάλισμα τῶν γυναικῶν στὰ χωράφια τῆς Ἀϊτῆς μέχρι τίς ἠλεκτροκίνητες καὶ ἀτμοκίνητες φάρμες τῆς Β. Ἀμερικῆς.

Στὴν πραγματικότητα, οἱ ἀποκαλύψεις τοῦ κ. Γκρόσσε γιὰ τὸ σπουδαῖο ρόλο ποὺ διαδραματίζει ἡ παραγωγή, δὲν

μᾶς ἀποκαλύπτουν τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τῆ θαυμαστῆ ἀνικανότητα πού δείχνει στὸ νὰ κατανοήσει αὐτὸ πού πραγματικά εἶναι ἡ «παραγωγή». Καὶ εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ χονδροειδῆς «ύλισμός» πού δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψη του παρὰ τίς ἐξωτερικὲς φυσικὲς συνθῆκες τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποῖου ὁ πιὸ τυπικὸς ἐκπρόσωπος εἶναι ὁ Μπούκλε, ἐνάντια στὸν ὁποῖο στρέφονταν οἱ κριτικὲς τῶν Μάρξ καὶ Ἑγκελς.

Αὐτὸ πού εἶναι ἀποφασιστικὸ γιὰ τίς οικονομικὲς καὶ πολιτιστικὲς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ φυσικὴ πηγὴ τῆς διατροφῆς τους, ἀλλὰ οἱ σχέσεις στίς ὁποῖες ἔρχονται οἱ ἄνθρωποι μεταξὺ τους κατὰ τῆ διάρκεια τῆς ἐργασίας τους. Οἱ κοινωνικὲς σχέσεις τῆς παραγωγῆς ἐξαρτιῶνται ἀπὸ τὸ ἐρώτημα: Ποιὸς εἶναι ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς πού κυριαρχεῖ σ' ἓνα λαό;

Κεφάλαιο 4

Ο ΓΚΡΟΣΣΕ, ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ

Η «ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΣΥΖΥΓΩΝ»

Δέν μπορούμε νά κατανοήσωμε τίς οίκογενειακές σχέσεις, τίς έννοιες τοῦ δικαίου, τίς θρησκευτικές δοξασίες, τήν ανάπτυξη τῆς τέχνης ἐνός λαοῦ, χωρίς νά ἔχουμε κατανοήσει βαθιά αὐτή τή θεμελιακή ἀποψη τῆς παραγωγῆς. Ἄλλά γιά τοὺς περισσότερους εὐρωπαίους παρατηρητές, εἶναι ἐξαιρετικά δύσκολο νά διεισδύσουν στίς κοινωνικές σχέσεις πού δημιουργοῦνται στό προτσές τῆς παραγωγῆς τῶν λεγομένων ἀγρίων λαῶν. Ἀντίθετα μέ τόν κύριο Γκρόσσε, πού νομίζει ὅτι γνωρίζει τά πάντα, ὅταν ξέρη μόνο, ὅτι οἱ Ἴνκας τοῦ Περού ἦταν γεωργοί, ἕνας σοβαρός σοφός, ὁ σέρ Ἑρρίκος Μάινε, γράφει: «Τό χαρακτηριστικό λάθος τοῦ ἄμεσου παρατηρητοῦ τῶν ξένων κοινωνικῶν ἢ νομικῶν πραγματικοτήτων, συνίσταται στό ὅτι τίς συγκρίνει πολὺ βιαστικά μέ τίς γνωστές σ' αὐτὸν πραγματικότητες, πού φαίνεται σ' αὐτὸν ὅτι εἶναι τῆς ἴδιας φύσης».

Ἡ σχέση ἀνάμεσα στίς μορφές τῆς οἰκογένειας καί τίς «μορφές τῆς παραγωγῆς», ἔτσι παρμένες, παρουσιάζε-

ται ως έξής σύμφωνα με τόν κύριο Γκρόσσε: «Στήν πιό χαμηλή βαθμίδα, ό άνθρωπος θρέφεται από τό κυνήγι — με τήν πιό πλατιά έννοια του όδρου — και από τή συγκομιδή φυτῶν.

Αύτή ή πρωτόγονη μορφή παραγωγής συνοδεύεται από τήν πιό πρωταρχική μορφή καταμερισμού τής εργασίας, ανάμεσα στα δύο φύλα. Ένώ ό άντρας αναλαμβάνει τή διατροφή από ζωά που πιάνει στό κυνήγι, ή συγκομιδή ριζῶν και φρούτων είναι ένα καθήκον που ανήκει στή γυναίκα. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, τό σπουδαιότερο βάρος τής οικονομικής ζωής πέφτει στόν άνδρα και αυτό έχει σα συνέπεια ή πρωταρχική μορφή τής οικογένειας να παίρνει παντού ένα χαρακτήρα καθαρά πατριαρχικό. Όποιες και άν είναι οι άπόψεις πάνω στήν έξ αίματος συγγένεια, ό πρωτόγονος άνθρωπος ήταν έκ τών πραγμάτων άφέντης και ιδιοχτήτης στις γυναίκες του και στα παιδιά του, άκόμα κι' άν δέν θεωρείται σαν γονέας έξ αίματος από τούς άπογόνους του. Ξεκινώντας από αύτή τήν πιό χαμηλή βαθμίδα, ή παραγωγή μπορεί να προοδεύσει προς δύο κατευθύνσεις, άνάλογα με τό άν ή γυναικεία οικονομία ή ή άντρική οικονομία έχει τό προβάδισμα. Είναι πριν άπ' όλα οι φυσικές συνθήκες μέσα στις όποιες ζούσε ή πρωτόγονη φυλή που μετασχηματίζει τόν ένα ή τόν άλλο από τούς δύο αυτούς κλάδους σε σπουδαιότερη πηγή διατροφής.

Όταν ή βλάστηση και τό κλίμα του τόπου επιτρέπουν τό σχηματισμό άποθεμάτων και άργότερα γίνεται δυνατή ή καλλιέργεια χραισμών φυτῶν, τότε αναπτύσσεται περισσότερο ή γυναικεία οικονομία και τό μάζεμα τών καρπῶν δίνει σιγά-σιγά τή θέση του στήν καλλιέργεια τών φυτῶν. Πραγματικά, στους πρωτόγονους άγροτικούς λαούς είναι πάντα ή γυναίκα που άσχολείται μ' αυτές τις δουλειές. Τό ειδικό βάρος τής κοινωνικής ζωής μετατοπίζεται έτσι στή γυναίκα, πράγμα που έχει σα συνέπεια να συναντάμε σ' όλες τις πρωτόγονες κοινωνίες, που έχουν για βασικό τους

στήριγμα τῆ γεωργία, μιὰ μητριαρχική μορφή οἰκογένειας ἢ τουλάχιστον ἴχνη μιᾶς τέτοιας μορφῆς. Ἡ γυναίκα γίνεται στήριγμα τῆς οἰκογένειας καὶ διαχειρίστρια τῆς γῆς καὶ ἀποτελεῖ ἔτσι τὸ ἐπίκεντρο τῆς οἰκογένειας. Αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη δὲν ἔχει — εἶναι ἀλήθεια — πάρα πολὺ σπάνια ὁδηγήσει σὲ μιὰ μητριαρχία μὲ τὴν κυριολεκτικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου, σὲ μιὰ ἀληθινὴ κυριαρχία τῆς γυναίκας, καὶ αὐτὸ μόνο ὅταν ἡ κοινωνικὴ ὁμάδα προστατευόταν ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τῶν γύρω ἐχθρῶν. Σ' ὅλες τὶς ἄλλες περιπτώσεις ὁ ἄνδρας, σὰν προστάτης, ἀνακτάχτησε τὴν πρωτιά του πού τὴν εἶχε χάσει σὰν στήριγμα τῆς οἰκογένειας.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο σχηματίσθηκαν οἱ διαφορὲς μορφὲς τῶν οἰκογενειῶν, πού κυριαρχοῦν στοὺς πρωτόγονους ἀγροτικούς λαοὺς καὶ πού ἀντιπροσωπεύουν ἓνα συμβιβασμὸ ἀνάμεσα στὴν τάση γιὰ πατριαρχία ἢ γιὰ μητριαρχία.

«Ἐνα ἄλλο τμῆμα τῆς ἀνθρωπότητας γνώρισε παρ' ὅλα αὐτὰ μιὰ τελείως διαφορετικὴ ἐξέλιξη. Οἱ κυνηγετικοὶ λαοὶ πού ζοῦσαν σὲ τόπους ἀγρονους, καὶ ὅπου ἡ συντήρησις κατοικιδίων ζῶων ἦταν καὶ δυνατὴ καὶ ἀποδοτικὴ, δὲν ἔκαναν προόδους στὴν καλλιέργεια τῶν φυτῶν, ἀλλὰ στὴν κτηνοτροφία. Ἐτσι ἡ κτηνοτροφία, πού ἀναπτύχθηκε σιγά-σιγά ἀπ' τὸ κυνήγι, εἶναι κατ' ἀρχὴν ἓνα προνόμιο τοῦ ἀνθρώπου ὅπως τὸ κυνήγι. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ οἰκονομικὴ κυριαρχία τοῦ ἀνδρα, πού ἤδη ἦταν μεγάλη, δυναμώνει ἀκόμα περισσότερο καὶ βρῖσκει τὴ λογικὴ τῆς ἐκφραση στὸ γεγονός ὅτι ἡ πατριαρχικὴ μορφή τῆς οἰκογένειας κυριαρχεῖ σ' ὅλους τοὺς λαοὺς, τῶν ὁποίων ἡ σπουδαιότερη πηγὴ διατροφῆς εἶναι ἡ κτηνοτροφία. Ἐκτὸς τούτου, ἡ κυρίαρχη θέση τοῦ ἀντρα στὶς κτηνοτροφικὲς κοινωνίες εἶναι ἀκόμα πιὸ δυνατὴ ἀπ' τὸ γεγονός ὅτι, ἀναγκασμένοι οἱ κτηνοτροφικοὶ λαοὶ νὰ πολεμοῦν, ὑποχρεώνονται νὰ φτιάξουν πολεμικὲς ὀργανώσεις μὲ συγκεντρωτικὲς ἐξουσίες.

Ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται ἡ ἀκρότατη μορφή τῆς πατριαρχίας, στὸ καθεστῶς τῆς ὁποίας ἡ γυναίκα δὲν ἔχει κανένα

δικαίωμα και ζει σαν σκλάβο ενός συζύγου και αφέντη που περιβάλλεται από δεσποτική εξουσία⁽¹⁾. Οι ειρηνικοί αγροτικοί λαοί, όπου η γυναίκα σαν στήριγμα της οικογένειας κυριαρχεί ή τουλάχιστον απολαμβάνει σ' ένα κάποιο βαθμό μία πιό ελεύθερη θέση, πέφτουν συχνά στο ζυγό των πολεμικών κτηνοτροφικών λαών και αφομοιώνουν τα έθιμά τους: την αυταρχική κυριαρχία του άντρα στην οικογένεια.

Κι' έτσι σήμερα, όλοι οι πολιτισμένοι λαοί ζουν κάτω από ένα καθεστώς πατριαρχικής μορφής της οικογένειας λιγότερο ή περισσότερο έντονο».

Τα περίεργα ιστορικά πεπρωμένα της ανθρωπότητας, όπως περιγράφονται εδώ από τον Γκρόσσε, σε συνάρτηση με τις μορφές παραγωγής, οδηγούν στο έξης σχήμα: Έποχή του κυνηγιού—οικογένεια δύο συζύγων με έντονη κυριαρχία του άντρα, εποχή της κατώτερης γεωργικής βαθμίδας—συζυγική οικογένεια με κατά τόπους κυριαρχία της γυναίκας.

Άργότερα οι γεωργοί υποτάσσονται στους κυνηγούς, κι' εδώ επίσης έχουμε οικογένεια δύο συζύγων με κυριαρχία του αρσενικού και για να καταλήξουμε κάπου, φτάνουμε στην εποχή της ανώτερης γεωργίας όπου αντιστοιχεί οικογένεια δύο συζύγων με άντρική κυριαρχία.

Βλέπουμε ότι ο κ. Γκρόσσε άρνιέται τελείως τη σύγχρονη θεωρία της εξέλιξης. Γι' αυτόν δεν υπάρχει καμιά εξέλιξη στη σύνθεση του οικογενειακού πυρήνα. Η ιστορία άρχίζει και τελειώνει με την οικογένεια των δύο συζύγων και την κυριαρχία του άντρα. Λέγοντας αυτά ο Γκρόσσε, δεν νοιάζεται καθόλου να μάς πεί πώς, αφού μάς καυχήθηκε ότι θέλει να έξηγήσει τη γένεση των μορφών της οικογένειας ξεκινώντας από τις μορφές παραγωγής, προ-

(1) Γκρόσσε: «Οι άπαρχές της τέχνης» σελ. 34.

υποθέτει τη σύνθεση της οικογένειας σαν κάτι δοσμένο και αναλλοίωτο, δηλαδή την οικογένεια των δύο συζύγων, με άλλα λόγια, τη σύγχρονη οικογένεια, και την εισάγει χωρίς την παραμικρή αλλαγή σ' όλες τις μορφές της παραγωγής. Αυτό που εξελίσσεται στην πραγματικότητα, στο πέραςμα του χρόνου δεν είναι ο «οικογενειακός πυρήνας», αλλά απλούστατα οι σχέσεις των δύο φύλων.

Κυριαρχία του άντρα ή της γυναίκας — νά, σύμφωνα με τον Γκρόσσε, ποιό είναι το περιεχόμενο του οικογενειακού πυρήνα, περιεχόμενο που το αναγάγει σ' ένα επιφανειακό χαρακτηριστικό με τον ίδιο χονδροειδή τρόπο με τον οποίο ανήγαγε τη «μορφή της παραγωγής» στο ζήτημα του αν πηγή διατροφής είναι το κυνήγι, ή γεωργία ή ή κτηνοτροφία. 'Ο ίδιος ο Γκρόσσε μένει πιστός σ' αυτές του τις άπλοποιήσεις.

Τό ότι η «κυριαρχία του άντρα» ή η «κυριαρχία της γυναίκας» μπορεί να περιλαμβάνει ντουζίνες από διαφορετικές οικογενειακές μορφές, ότι μέσα στα πλαίσια της βαθμίδας πολιτισμού των «κυνηγών» μπορούν να υπάρχουν ντουζίνες από διαφορετικά συστήματα συγγένειας — νά τί είναι αυτό που ο κύριος Γκρόσσε δεν καταλαβαίνει καθόλου, όπως και δεν του περνά καθόλου απ' το μυαλό ότι μπορούν να υπάρχουν διάφορες κοινωνικές σχέσεις στο έσωτερικό του ίδιου κλάδου παραγωγής.

'Η άμοιβαία σχέση ανάμεσα στις μορφές της οικογένειας και τις μορφές της παραγωγής ανάγεται έτσι στον παρακάτω πολύ πνευματικό «ύλισμό»: Τα δύο φύλα θεωρούνται από την αρχή κιόλας σαν ανταγωνιστές. 'Όποιος είναι τό στήριγμα της οικογένειας, σ'ίτός είναι κι' ο αφέντης της, σκέπτεται ο φιλισταίος Γκρόσσε, όπως γράφει άλλωστε και τό άστικό δίκαιο. 'Η κακοδαιμονία του γυναικείου φύλου όφείλεται στο ότι δεν υπήρξε παρά μία μόνο φορά στήριγμα της οικογένειας, κι' αυτή έκτακτα, την εποχή της κατώτερης βαθμίδας της γεωργίας. 'Ακόμα και

τότε όμως, τὸ μεγαλύτερο διάστημα βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τοῦ ἄντρα, γιατί τὸ ἀντρικὸ φύλο ἔπαιζε τὸ ρόλο τοῦ πολεμιστοῦ. Ἡ ἱστορία τῆς γυναίκα, σύμφωνα μὲ τὸν Γκρόσσε, δὲν εἶναι στὸ βάθος παρὰ ἡ ἱστορία τῆς σκλαβιάς τῆς γυναίκα κάτω ἀπ' ὅλες τίς «μορφές παραγωγῆς». Ἡ μόνη σχέση ἀνάμεσα στίς μορφές τῆς οἰκογένειας καὶ τίς μορφές τῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι, σὲ τελευταία ἀνάλυση, παρὰ ἡ μικρὴ διαφορὰ ἀνάμεσα σὲ μορφές ἄλλοτε πιὸ ἥπιες καὶ ἄλλοτε πιὸ σκληρές τῆς γυναικείας σκλαβιάς

Καὶ γιὰ νὰ τελειώσουμε, τὸ πρῶτο λυτρωτικὸ μήνυμα σ' ὅλη τὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ στὴν καταπιεσμένη γυναίκα. ἔγινε ἀπ' τὴν. χριστιανικὴ ἐκκλησία, πού ἂν ὄχι πάνω στὴ γῆ, τουλάχιστον όμως στὸν οὐρανὸ δὲν δέχεται καμμιά διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ δύο φύλα. «Μ' αὐτὴ τὴ θεωρία, ἡ Χριστιανοσύνη ἔφερε στὴ γυναίκα μιὰ ἀξιοπρέπεια, μπροστὰ στὴν ὁποία ἡ ἀντρικὴ αὐταρχικότητα ἔπρεπε νὰ «ὑποκύψει», καταλήγει ὁ κ. Γκρόσσε, πού ἀφοῦ περιπλανήθηκε ἄρκετὰ στὰ κύματα τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας, ρίχνει τώρα τὴν ἀγκυρα στὸ λιμάνι τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Πόσο πολὺ οἱ μορφές τῆς οἰκογένειας πού ὀδήγησαν τοὺς κοινωνιολόγους σὲ «περίεργες ὑποθέσεις» γίνονται «ἐκπληκτικὰ κατανοητὲς» ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ τίς συσχετίσουμε μὲ τίς μορφές τῆς παραγωγῆς!»

Τὸ πιὸ χτυπητὸ πρᾶγμα, παρ' ὅλα αὐτά, μέσα σ' αὐτὴ τοῦ τὴν ἱστορία τῶν «μορφῶν τῆς οἰκογένειας», εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο πραγματεύεται ὁ Γκρόσσε τὴν ἔνωση συγγενῶν ἢ τὸ γένος, ὅπως τὸ λέει. Εἶδαμε τὸν τεράστιο ρόλο πού ἔπαιξαν οἱ ἐνώσεις συγγένειας στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν πρώτων βαθμίδων τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπειτα ἰδίως ἀπὸ τίς ἔρευνες τοῦ Μόργκαν πού ἄφησαν ἐποχὴ, ἔβρουμε ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία τοῦ κράτους πού ἔχει γιὰ βάση ὀρισμένα γεωγραφικὰ ὄρια, τὸ γένος ἦταν ἡ μόνη μορφή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας καὶ γιὰ πολὺ καιρὸ ἀκόμα παρέμεινε σὰν οἰκονομικὴ μονάδα καὶ θρησκευτικὴ ὄντοτητα.

Πώς είναι δυνατόν ή περίεργη ιστορία του Γκρόσσε για τις «μορφές της οικογένειας» να συμβιβαστεί μ' αυτά τα γεγονότα; 'Ο Γκρόσσε δεν μπορεί ν' άρνηθει στα φανερά την ύπαρξη του γένους σ' όλους τους πρωτόγονους λαούς. 'Αλλά επειδή ή ύπαρξη του γένους έρχεται σέ αντίθεση με τή θεωρία του για τήν οικογένεια τών δύο συζύγων και τήν κυριαρχία της άτομικής ιδιοκτησίας, προσπαθεί νά μειώσει τή σημασία του γένους στο έλάχιστο, με έξαιρεση τήν περίοδο της κατώτερης βαθμίδας της γεωργίας.

«Τό καθεστώς του γένους γεννιέται στήν κατώτερη βαθμίδα της γεωργικής οικονομίας και εξαφανίζεται έπίσης με τό τέλος αύτης της περιόδου. Σ' όλους τους γεωργούς της άνώτερης βαθμίδας της γεωργικής οικονομίας, τό γένος ή είχε ήδη εξαφανιστεί, ή έμπαινε τότε στήν παρακμή» ().

'Ετσι ο Γκρόσσε τό «καθεστώς του γένους» με τήν κομμουνιστική του οικονομία, τό τοποθετεί άκριβώς στή μέση της ιστορίας της οικονομίας και της ιστορίας της οικογένειας, για νά τό κάνει σέ λίγο νά εξαφανιστεί. Μά πώς μπορούμε νά έξηγήσουμε τή γένεση, τήν ύπαρξη και τις λειτουργίες που έπιτελοῦσε τό γένος κατά τή διάρκεια χιλιετηρίδων έξέλιξης του πολιτισμού, πριν νά φθάσει ή άνθρωπότητα στή βαθμίδα της κατώτερης γεωργικής οικονομίας, άφου, σύμφωνα με τόν Γκρόσσε, όλα αυτά δεν έπαιξαν ούτε οικονομικό ρόλο, ούτε είχαν καμμιά κοινωνική σημασία. Και πώς άκόμα μπορεί νά συμβιβαστεί μ' όλα αυτά ο ισχυρισμός του Γκρόσσε ότι σ' όλα αυτά τά χρόνια υπήρχε ή οικογένεια τών δύο συζύγων; Τί ήταν τότε σέ γενικές γραμμές αυτά τά γένη που προβάλλουν από τά σκοτάδια, πίσω από τις χωριστές οικογένειες με τήν ιδιωτική τους οικονομία, στους κυνηγετικούς και κτηνοτροφι-

(1) Γκρόσσε: «Μορφές της οικογένειας» σελ. 238, 207, 215.

κούς λαούς; Αυτό ο κύριος Γκρόσσε τὸ κρατάει μυστικό. Πολὺ περισσότερο δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν τρανταχτὴ ἀντίφαση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἱστοριούλα του καὶ σὲ μερικὰ γεγονότα παγκοσμίως ἀναγνωρισμένα.

Τὰ γένη, σύμφωνα μὲ τὸν Γκρόσσε, δὲν ἐπαιξάν σπουδαίον ρόλον παρὰ μόνον στὴν κατώτερη βαθμίδα τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας. Ξέρουμε ὅμως, ὅτι τὰ γένη, στὸ μεγαλύτερο διάστημα τῆς ὑπαρξῆς τους, ἦταν συνδεδεμένα μὲ πράξεις ἐκδίκησης, μὲ θρησκευτικὲς τελετουργίες καὶ ἐπίσης πολὺ συχνὰ μὲ τὸ συμβολισμό ἐνός τοτεμικοῦ ζώου, Ὅλα αὐτὰ ὅμως εἶναι πολὺ πιὸ παλιὰ ἀπ' ὅ,τι ἡ γεωργία. Θὰ πρέπει λοιπὸν τὰ γένη, σύμφωνα μὲ τὴν ἴδια τὴ θεωρία τοῦ κυρίου Γκρόσσε γιὰ τίς σχέσεις παραγωγῆς, νὰ ἀντλοῦν τὴ δύναμή τους ἀπὸ τίς παραγωγικὲς σχέσεις πολὺ πιὸ μακρινῶν περιόδων.

Τὴν ὑπαρξὴ τῶν γενῶν στὴν ἀνώτερη βαθμίδα τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας τῶν Γερμανῶν, Κελτῶν, Ἰνδῶν, ὁ Γκρόσσε τὴν ἐξηγεῖ ὡς κάτι ποὺ κληρονομήθηκε ἀπὸ τὴ βαθμίδα τῆς κατώτερης γεωργικῆς οἰκονομίας, στὴν ὁποία τὰ γένη εἶχαν ριζώσει στὴ γυναικεία γεωργικὴ οἰκονομία. Ξέρουμε ὅμως, ὅτι ἡ ἀνώτερη βαθμίδα τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας τῶν σημερινῶν πολιτισμένων λαῶν δὲν προῆλθε ἀπὸ τὴ γυναικεία καλλιέργεια μὲ βοτάνισμα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν κτηνοτροφία, μὲ τὴν ὁποία ἤδη ἀσχολοῦνταν οἱ ἄντρες καὶ στὴν ὁποία κτηνοτροφία τὸ γένος, σύμφωνα μὲ τὸν Γκρόσσε δὲν ἐπαιξε κανένα ρόλον, σὲ σχέση μὲ τὸν ρόλον ποὺ ἐπαιξε στὴν πατριαρχικὴ οικογενειακὴ οἰκονομία.

Ἄκόμα, σύμφωνα μὲ τὸν Γκρόσσε, ἡ ὀργάνωση σὲ γένη τῶν νομάδων κτηνοτρόφων δὲν παρουσιάζει κανένα ἐνδιαφέρον, τὰ γένη ἐκεῖ δὲν ἔχουν καμμιά δύναμη παρὰ μόνον γιὰ λίγο διάστημα, ὅταν οἱ νομαδικὲς φυλὲς σταματοῦν νὰ μετακινοῦνται ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ σταθεροποιοῦνται σ' ἓνα σημεῖον, ὅποτε καὶ ἡ κτηνοτροφία μετασχηματίζεται σὲ γεωργία.

Σύμφωνα με τους καλύτερους μελετητές των αγροτικών πολιτισμών, ή πραγματική εξέλιξη ξετυλίχθηκε αντίθετα απ' ό,τι υποστηρίζει ο Γκρόσσε: "Όσον καιρό οι κτηνοτρόφοι έκαναν μιá νομαδική ζωή, οι δεσμοί συγγένειας είχαν, σύμφωνα με όλες τις ένδειξεις, την πιό μεγάλη δύναμη. Αντίθετα με την καθιστική ζωή και τó πέρασμα στή γεωργία, ή συνοχή του γένους αρχίζει νά χαλαρώνει και οι δεσμοί συγγένειας νά χάνουν έδαφος μπροστά στις σχέσεις που αναπτύσσονταν ανάμεσα στους γεωργούς, έξαιτίας τής γεωγραφικής συγκέντρωσής τους σ' έναν όρισμένο τόπο όπου ή κοινότητα συμφερόντων των γεωργών ήταν πιό δυνατή απ' ό,τι ή παράδοση τής έξ αίματος συγγένειας. Μ' αυτό τόν τρόπο ή κοινότητα, με βάση την οικογένεια, μετασχηματίζεται σέ κοινότητα με βάση τή γειτνίαση. Αύτ ή είναι ή γνώμη του Μόρερ, του Κοβαλέσκι, του Μάινε, του Λαβαλέζε αλλά και του Κάουφμαν, που σήμερα αποδείχνει την ύπαρξη του ίδιου φαινομένου στους Κιργίσιους και στους Γιακούτους.

Υπενθυμίζουμε, τέλος, ότι ο Γκρόσσε όμολογεί κι' ό ίδιος ότι δέν έχει από την πλευρά του την παραμικρή δυνατότητα νά δώσει μιá εξέγηση για τά πολύ ένδιαφέροντα φαινόμενα που έχουν τή βάση τους στις πρωτόγονες οικογενειακές σχέσεις, όπως ή μητριαρχία, και άρκεϊται, σηκώνοντας τους ώμους, νά χαρακτηρίσει τή μητριαρχία σαν «ένα από τά πιό σπάνια και περίεργα φαινόμενα τής κοινωνιολογίας». Φθάνει έτσι μέχρι σ' αυτόν τόν άπίστευτο ίσχυρισμό, ότι στους Αύστραλους οι δεσμοί έξ αίματος δέν έπαιξαν κανένα ρόλο στις οικογενειακές ομάδες και ακόμα — πράγμα πολύ πιό άπίστευτο — καταντá νά ίσχυριστεί ότι στους άρχαίους Περουβιανούς δέν υπήρχε κανένα ίχνος που νά φανερώνει την ύπαρξη του γένους.

Τόν αγροτικό πολιτισμό των Γερμανών ο Γκρόσσε τόν κρίνει με βάση τó ξεπερασμένο και άμφισθητήσιμο ιστορικό ύλικό του Λαβαλέζε και τελικά επαναλαμβάνει κι' αυτός για λογαριασμό του αυτόν τόν παράδοξο ίσχυρισμό του Λα-

βαλέζε, σύμφωνα με τον όποιο «και σήμερα ακόμα» ή αγροτική ρωσική κοινότητα με τα 35 εκατομμύρια των μεγαλορώσων της αυνιστᾶ μιὰ ανασύσταση ενός γένους του όποίου τα μέλη συνδέονται με έξ αίματος δεαμούς, μιὰ «οικογενειακή κοινότητα», πράγμα που σε χοντρές γραμμές είναι τόσο σωστό, όσο σωστό θα ήταν να ισχυριστοῦμε ότι τό αύνολο του βερολινέζικου πληθυσμού σχηματίζει «ακόμα και σήμερα» μιὰ μεγάλη οικογενειακή κοινότητα. Όλα αυτά κάνουν ιδιαίτερα τον Γκρόσσε να μεταχειρίζεται τον Μόργκαν, τον «ἀρχιερέα της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας» σαν ένα τυφλό ζῶο.

Τὰ παραδείγματα που εξέτάσαμε παραπάνω, που δείχνουν τον τρόπο με τον όποία ο Γκρόσσε εξέτάζει τις μορφές της οικογένειας και του γένους, μᾶς δίνουν μιὰ ιδέα για τον τρόπο με τον όποιο εξέτάζει τις «μορφές της οικονομίας». Όλη ἡ επιχειρηματολογία του, τήν όποία χρησιμοποιεί έναντια στον πρωτόγονο κομμουνισμό, βασίζεται σε μιὰ σειρά από «ναι μὲν» και από «ἀλλά». Παραδέχεται όλα όσα είναι ἀδύνατο να ἀμφισβητήσει, ἀλλά ἀπέναντι σ' αυτές τις ἀναμφισβήτητες πραγματικότητες ἀντιπαραθέτει ἄλλες, έτσι ὥστε να μειώσει τή σημασία τους, όταν αυτές οι ἀλήθειες δὲν ἔναρμονίζονται μ' αυτά που λέει, και ἀντίθετα μεγαλοποιεί αυτά που τον συμφέρουν, έτσι ὥστε να πετύχει κάθε φορά τό ἐπιδικώμενο ἀποτέλεσμα.

Ό Γκρόσσε λέει ο ἴδιος για τούς κυνηγούς της κατώτερης βαθμίδας: «Ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία, ἡ όποία σ' όλες τις κατώτερες κοινωνίες αυνίσταται πριν ἀπ' όλα ἡ ἀποκλειστικά και μόνο σε κινητά πράγματα, δὲν ἔχει ἐδῶ σχεδόν καμμιά σημασία. Τό πιό πολύτιμο δμως κομμάτι της ἰδιοκτησίας, τό κυνηγόσκυλο, ἀνήκει σ' όλα τα μέλη της φυλής από κοινού. Κατά συνέπεια, και ἡ λεία θα ἔπρεπε ἔπίσης να μοιράζεται κάπου-κάπου ἀνάμεσα στα μέλη της ὀρδῆς. Αυτό γίνεται για παράδειγμα, όπως λέγεται στους Μποτοκούντος (Έρενράιχ, Έθνολογική Έπιθεώρηση). Σε μερικά μέρη της Αὐστραλίας τέτοια ἔθιμα ὑπάρχουν. Όλα

τὰ μέλη τῆς πρωτόγονης ομάδας ζοῦν καὶ παραμένουν τὸ ἴδιο φτωχὰ (σελ. 55—56). Ἐκ τῆς στιγμῆς ποῦ δὲν ὑπάρχουν σημαντικές διαφορὲς στὴν περιουσία τους, ἡ σπουδαιότερη αἰτία τοῦ σχηματισμοῦ διαφορῶν καστῶν ἐκλείπει. Γενικά, ὅλοι οἱ ἐνήλικες ἄνδρες στοὺς κόλπους τῆς φυλῆς ἔχουν τὰ ἴδια δικαιώματα». Παρόμοια, ἡ «συμμετοχὴ στὸ γένος ἔχει κάτω ἀπὸ ὁρισμένες συνθήκες(1) μιὰ σπουδαία ἐπίδραση στὴ ζωὴ τοῦ κυνηγοῦ τῆς κατώτερης βαθμίδας, ποῦ δίνει τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιεῖ αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ κυνηγόσκυλο καὶ τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας καὶ τῆς ἐκδίκησης» (σελ. 64). Παρόμοια ὁ Γκρόσσε ἀναγνωρίζει τὴ δυνατότητα τῆς ὑπαρξῆς τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ στοὺς κατώτερους κυνηγούς τῆς Καλιφόρνιας.

Παρ' ὅλα' αὐτά, οἱ δεσμοὶ τοῦ γένους εἶναι ἐδῶ πιὸ χαλαροί. Δὲν ὑπάρχει οἰκονομικὴ κοινότητα. «Ὁ τρόπος παραγωγῆς τῶν ἀρκτικῶν κυνηγῶν εἶναι παρ' ὄλα' αὐτὰ τόσο ἐξατομικευμένος, ποῦ ἡ συνοχὴ τοῦ γένους δὲν ἀντέχει πιὰ στοὺς ἀπληστους κεντρόφυγους κυνηγούς».

Τὰ ἴδια μὲ τοὺς Αὐστραλοὺς, «τὸ κυνήγι καὶ ἡ συγκομιδὴ καρπῶν στὸ κοινὸ ἔδαφος δὲν ἐφαρμόσθησαν γενικὰ πούθενά στὴν πράξη ἀπ' ὄλα' τὰ μέλη τῆς φυλῆς μαζί. Κάθε οἰκογένεια ἔχει τὴ χωριστὴ τῆς ἐκμετάλλευση τῆς γῆς». Σὲ γενικὲς γραμμὲς «ἡ ἔλλειψη τροφῆς δὲν ἀνέχεται καμμιά διαρκὴ συνένωση σὲ ομάδες ἀρκετὰ μεγάλες, ἀναγκάζει τὰ μέλη νὰ διασπεῖρονται» (σελ. 63).

Ἄς ἐρθοῦμε τώρα στοὺς κυνηγούς τῆς ἀνώτερης βαθμίδας. Β ε β α ι α, σ' ὅλους τοὺς ἀνώτερους κυνηγούς, κ' ἐδῶ ἐπίσης τὸ ἔδαφος εἶναι γενικὰ κοινὴ ἰδιοκτησία τῆς φυλῆς ἢ τοῦ γένους» (σελ. 69). Βέβαια, συναντᾶμε σ' αὐτὴ τὴ βαθμίδα συλλογικὰ σπίτια, ὅπου τὰ γένη κατοικοῦσαν ἀπὸ κοινοῦ (σελ. 84). Β ε β α ι α, ἔβρουμε, «τὰ φράγματα καὶ τίς σπουδαῖες παραγωγικὲς ἐργασίες ποῦ εἶδε ὁ Μακένζυ στοὺς ποταμούς τῆς περιοχῆς Χαϊντὰ καὶ ποῦ σύμφωνα μὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς του ἢ κατασκευὴ τους ἀ-

παιτούσε να είχαν εργασθεί εκεί το σύνολο τῶν μελῶν τῆς φυλῆς, κάτω από τὴν ἐπίβλεψη τοῦ ἀρχηγοῦ χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ ὁποίου κανεὶς δὲν μπορούσε νὰ ψαρέψει. Ἐκ πρώτης, λοιπόν, ὄψεως φαινόντουσαν νὰ εἶναι ἰδιοκτησία τοῦ συνόλου τῆς ἀγροτικῆς κοινότητας, στὴν ὁποία ἀνήκαν ἐπίσης, χωρὶς μοίρασμα, τὰ ψαρικά ὕδατα καὶ οἱ κυνηγότοποι» (σελ. 87). Ἄλλὰ «τὰ κοινὰ πράγματα εἶχαν πάρει ἐδῶ τέτοια ἔκταση καὶ τέτοια σημασία πού, παρὰ τὴν ἰσότητά στὴν ἰδιοκτησία τῆς γῆς, μιὰ μεγάλη ἀνισότητα περιουσίας μπορούσε νὰ ἀναπτυχθεῖ» (σελ. 69) καὶ «γενικὰ ἢ τροφή, ἀπ' ὅ,τι μπορούμε νὰ κρίνουμε, δὲν ἐθεωρεῖτο πιά σὰν κοινὴ ἰδιοκτησία, ὅπως συνέβαινε καὶ μὲ τὰ ὑπόλοιπα πράγματα. Δὲν μπορούμε νὰ χαρακτηρίσουμε τὰ γένη πού κατοικοῦσαν μαζὶ σὰν οἰκονομικὲς κοινότητες, παρὰ μόνο μὲ μιὰ πολὺ περιορισμένη ἔννοια» (σελ. 88).

Ἄς ρίξουμε τώρα μιὰ ματιὰ στὸ ἀμέσως ἀνώτερο στάδιο τοῦ πολιτισμοῦ, στοὺς κτηνοτρόφους τῆς ἀνώτερης βαθμίδας. Γι' αὐτοὺς ἐπίσης ὁ Γκρόσσε ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: Β ε β α ι α, «ἄκομα καὶ οἱ νομάδες οἱ πιὸ ἀσταθεῖς δὲν ἀπομακρύνονται πέρα ἀπὸ ὀρισμένα ὄρια, κινοῦνται ὅλοι στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς περιοχῆς μὲ ὄρια προσδιορισμένα μὲ ἀκρίβεια, πού θεωρεῖται ἰδιοκτησία τῆς φυλῆς τους καὶ πού κι' αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της μοιράζεται συχνὰ ἀνάμεσα σὲ διάφορες ξεχωριστὲς οἰκογένειες καὶ σὲ γένη». Καὶ πιὸ κάτω: «Τὸ ἔδαφος εἶναι, σχεδὸν σ' ὅλη τὴν ἔκταση πού πιάνει ἡ κτηνοτροφία, κοινὴ ἰδιοκτησία τῆς φυλῆς ἢ τοῦ γένους» (σελ. 91).

«Ἡ γῆ, εἶναι ἀλήθεια, ἀποτελεῖ τὸ κοινὸ ἀγαθὸ ὅλων τῶν μελῶν τοῦ γένους καὶ μοιράζεται, σὰν τέτοια, ἀπὸ τὸ γένος ἢ ἀπὸ τὸν ἀρχηγό του ἀνάμεσα στὶς διάφορες οἰκογένειες πού τὴν ἐκμεταλλεύονται» (σελ. 128).

Ἄλλὰ «ἡ γῆ δὲν εἶναι ἡ πιὸ πολύτιμη ἰδιοκτησία γιὰ τοὺς νομάδες. Τὸ ἀνώτατο ἀγαθὸ τους εἶναι τὸ κοπάδι τους καὶ τὰ ζῶα εἶναι πάντα (!) ἡ ἰδιαίτερη ἰδιοκτησία

τῶν Ξεχωριστῶν οἰκογενειῶν. Τὸ γένος τῶν βοσκῶν δὲν ἔγινε ποτὲ (!) μιὰ οικονομικὴ κοινότητα ἢ μιὰ κοινότητα ἰδιοκτησίας». Μετὰ ἔρχονται οἱ γεωργοὶ τῆς κατώτερης βαθμίδας. Ἐδῶ ν α ἰ μ ἐ ν τὸ γένος ἀναγνωρίζεται γιὰ πρώτη φορά σὰν μιὰ ἐξ ὀλοκλήρου κομμουνιστικὴ κοινότητα. Ἄ λ λ ἄ — κι' ἐδῶ τὸ ναὶ μὲν συνοδεύεται μ' ἔνα ἀλλὰ — κι' ἐδῶ ἐπίσης «ἡ βιομηχανία ὑποσκάβει τὴν κοινωνικὴ ἰσότητα» (Ὁ Γκρόσσε μιλά γιὰ τὴ βιομηχανία, αὐτὸ ποῦ φυσικὰ ἐννοεῖ ὁμοῦς εἶναι ἡ παραγωγὴ ἐμπορευμάτων, ποῦ δὲν ἔρει ὁμοῦς νὰ τὴ διακρίνει ἀπ' αὐτὴ) καὶ δημιουργεῖ μιὰ κινητὴ ἀτομικὴ περιουσία «ποῦ ἔχει προτεραιότητα σὲ σχέση μὲ τὴ συλλογικὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς καὶ τὴν καταστρέφει» (σελ. 136—137). Παρὰ τὴν κοινοχτημοσύνη τοῦ ἐδάφους, «ὁ χωρισμὸς σὲ πλούσιους καὶ φτωχοὺς ὑπάρχει ἤδη κι' ἐδῶ ἐπίσης». Ὁ κομμουνισμὸς ἀναγάγεται ἔτσι — σύμφωνα μὲ τὸν Γκρόσσε — σ' ἓνα μικρὸ διάλειμμα στὴν ἱστορία τῆς οἰκονομίας, ποῦ ἀρχίζει μὲ τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία γιὰ νὰ τελειώσει πάλι μὲ τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία. Πράγμα ποῦ ἤθελε κι' ὁ ἴδιος νὰ ἀποδείξει.

Κεφάλαιο 5

Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΟΓΟΝΩΝ ΦΥΛΩΝ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Γιὰ νὰ κρίνουμε τὴν ὀρθότητα τῶν ἀπόψεων τοῦ Γκρόσσε, ἄς ἐξετάσουμε τὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα. Ἐὰν παρατηρήσουμε, ἔστω καὶ μὲ μιὰ γρήγορη ματιά, πῶς ζοῦν σήμερα οἱ λαοὶ ποὺ βρίσκονται στὴν πιὸ χαμηλὴ βαθμίδα τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης. Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ λαοί; Ὁ Γκρόσσε τοὺς ὀνομάζει «κυνηγοὺς τῆς κατώτερης βαθμίδας» καὶ λέει γι' αὐτούς: «Οἱ κυνηγοὶ τῆς κατώτερης βαθμίδας δὲν ἀποτελοῦν σήμερα παρὰ ἓνα ἀπειροελάχιστο κομμάτι τῆς ἀνθρωπότητας. Καταδικασμένοι νὰ ζοῦν στὴ φτώχεια ἀπὸ τὴν ἀτελῆ μορφή τῆς παραγωγῆς τους, ποὺ εἶναι πολὺ λίγο ἀποδοτικὴ, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴ μικρὴ ἀριθμητικὴ τους δύναμη, ἐκδιώχτηκαν ἀπὸ παντοῦ, ἀπ' τοὺς μεγάλους καὶ δυνατοὺς λαοὺς σὲ τέτοιο βαθμὸ, ποὺ σήμερα οἱ μόνες περιοχὲς στὶς ὁποῖες κατοικοῦν εἶναι τὰ παρθένα ἀδιάθρακτα δάση καὶ οἱ ἀφιλόξενες ἔρημοι. Ἐνα μεγάλο μέρος ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐξασθλιωμένες φυλὲς ἀνήκει στὴ ράτσα τῶν Πυγμαίων. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ράτσα εἶναι καὶ ἡ λιγότερο δυνατὴ, γι' αὐτὸ, στὸν ἀγῶνα τῆς γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς, ἀ-

πωθήθηκε από τις πιο δυνατές φυλές στις πιο άγονες περιοχές και καταδικάστηκε στη στασιμότητα. Όπως και νάχει το πράγμα, ακόμα και σήμερα βρίσκουμε σ' όλες τις ήπειρους, εκτός απ' την Εύρωπη, φυλές οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις πιο αρχαίες οικονομικές μορφές. Στην Άφρική, υπάρχει μια ποικιλία από κυνηγετικούς λαούς μικρού άναστήματος. Δυστυχώς, δεν έχουμε μέχρι τώρα πληροφορίες παρά μόνο για έναν από αυτούς τους λαούς, τους Μπόσιμαν, της έρημου του Καλαχάρι (στο γερμανικό τμήμα της Νοτιοανατολικής Άφρικής). Οι άλλες φυλές των Πυγμαίων κρύβονται στο σκοτάδι των παρθένων κεντρικών δασών.

Άς αφήσουμε την Άφρική κι' ας πάμε στην Άνατολή. Στο νησί της Κεϋλάνης (στο σημείο της Ίνδικης χερσονήσου απ' όπου περνά ο μεσημβρινός), θα συναντήσουμε τους κυνηγούς Βεντάχ. Πιο μακριά, στο αρχιπέλαγος του Άνταμάν, τους Μινκοπί. Στο έσωτερικό της Σουμάτρας θα δούμε τους Κιμπού και στα άγρια βουνά των Φιλιππίνων τους Άέτας, τρεις φυλές που κι' αυτές ανήκουν στη ράτσος των Πυγμαίων. Πριν την εύρωπαϊκή αποικιοποίηση, ή Αύστραλία ήταν κατοικημένη από φυλές κυνηγών της κατώτερης βαθμίδας και παρά το ότι οι ιθαγενείς κυνηγήθηκαν από τις περισσότερες παράκτιες περιοχές και εκδιώχτηκαν από τους άποίκους στο δεύτερο μισό του ΧΙΧ αιώνα, συνεχίζουν ακόμα και σήμερα να ζουν στις έρημες περιοχές στο έσωτερικό της ήπειρου.

Στην Άμερική μπορούμε να συναντήσουμε μια όλοκληρη σειρά ανθρώπινων ομάδων, των οποίων ο πολιτισμός είναι από τους πιο χαμηλούς που υπάρχουν στον κόσμο. Οι φυλές αυτές είναι διασπαρμένες από το πιο νότιο μέχρι το πιο βόρειο σημείο της Άμερικής. Στα έρημα βουνά του άκρωτηρίου του Χόρν (μεσημβρινό σημείο της Ν Άμερικής), που το δέρνουν οι θύελλες και ή βροχή, ζουν οι κάτοικοι της Γ ή σ τ ο υ Π υ ρ ο ς, για τους οποίους πολλοί παρατηρητές συμφώνησαν ότι πρόκειται για τις πιο

έξαθλιωμένες και πιό πρωτόγονες ύπάρξεις τής ανθρώπινης κοινωνίας. Κατά μήκος, έΕ άλλου, τών θραζιλιανών δασών ζοῦν οί Μποτοκοῦντος, οί όποιοί έχουν και πολύ κακιά φήμη, και πολλές όρδες κυνηγών, όπως οί Μπορόρο, τούς όποίους γνωρίσαμε χάρη στις έρευνες του Στάινεν. 'Η Κεντρική Καλιφόρνια (στή δυτική άκτή τής Β. 'Αμερικῆς) κρύβει διάφορες φυλές, πού δέν είναι άλλωστε περισσότερο τυχερές άπ' ό,τι οί έξαθλιωμένες φυλές τής Αύστραλίας» (1). Χωρίς νά συνεχίσουμε τήν αφήγηση του Γκρόσσε, πού κατά πολύ περιέργο τρόπο κατατάσσει και τούς Έσκιμώους στους λαούς με τό πιό χαμηλό επίπεδο ζωῆς, θά έξετάσουμε τώρα μερικές άπό τις φυλές πού πιό πάνω άναφέρθηκαν και θά διερευνήσουμε άν εκεί υπάρχουν τά σημάδια μις προσχεδιασμένης κοινωνικῆς όργάνωσης τής έργασίας.

Άς δοῦμε πρώτα τούς Αύστραλούς άνθρωποφάγους πού, σύμφωνα με πολλούς μελετητές, βρίσκονται στην πιό χαμηλή βαθμιδα του πολιτισμου, πού τό ανθρώπινο γένος μπορεί νά παρουσιάσει σ' αύτή τή γῆ. Στους νέγρους τής Αύστραλίας συναντάμε πριν άπ' όλα τόν πρωταρχικό καταμερισμό τής έργασίας, πού ἤδη πιό πάνω άναφέραμε, σέ άνδρες και γυναίκες. Αύτές οί τελευταίες έχουν σαν σπουδαιότερη άσχολία τους τήν προμήθεια τροφῆς άπό φυτά, τό κουβάλημα Ξύλου και νεροῦ. Οί άνδρες πάνε στο κυνήγι και φέρνουν τό κρέας.

'Η εικόνα τής κοινωνικῆς έργασίας πού παρουσιάζεται έδώ είναι τελείως αντίθετη με τήν «άτομική αναζήτηση τής τροφῆς», πράγμα πού άποτελεϊ συγχρόνως και μιá άπόδειξη για τόν τρόπο με τόν όποιο κατοχυρωνόταν ἡ άναγκαία συμμετοχή όλων δσων μπορούσαν νά έργασθοῦν στις πιό πρωτόγονες κοινωνίες.

(1) Έρνέστος Γκρόσσε: «Οί μορφές τής οικογένειας και οί μορφές τής οικονομίας» σελ. 30.

Ένα παράδειγμα: «Στή φυλή Χ ε π ά ρ α, όλοι οι άντρες πού μπορούν νά έργασθοῦν είναι ὑποχρεωμένοι νά άσχοληθοῦν μέ τήν έξεύρεση τροφής. Ἐν ένας άντρας είναι τεμπέλης καί δέν πάει μέ τούς άλλους, οι άλλοι τόν περιφρονοῦν καί άδιαφοροῦν. Ἐντρας, γυναίκες καί παιδιά άφήνουν τόν καταυλισμό άπό πολύ νωρίς τό πρωί καί πᾶνε νά βροῦν τήν τροφή τους. Ὅταν κυνηγήσουν άρκετά, τότε άντρες καί γυναίκες φέρνουν τή λεία τους στό πιό κοντινό μέρος πού έχει νερό, όπου άνάβουν φωτιά καί ψήνουν τό κρέας. Ἐντρας, γυναίκες καί παιδιά τρώνε όλοι μαζί σ'ένα πολύ φιλικό κλίμα τήν τροφή τους, άφού οι πιό ήλικιωμένοι τήν έχουν άπό κρίν κόψει σέ ίσα κομμάτια. Μετά τό γεῦμα, οι γυναίκες μεταφέρουν τήν ὑπόλοιπη τροφή στόν καταυλισμό τους καί οι άνδρες κυνηγοῦν στό δρόμο» (1).

Νά όρισμένες συγκεκριμένες δραστηριότητες τοῦ πλάνου τής παραγωγής τῶν νέγρων τής Αὔστραλίας. Είναι πραγματικά πολύ σύνθετο καί έπεξεργασμένο μέχρι τίς τελευταίες του λεπτομέρειες. Κάθε φυλή τής Αὔστραλίας άποτελεΐται άπό έναν όρισμένο αριθμό ομάδων, καθεμιά άπό τίς όποιες φέρνει τό όνομα ένός ζώου ή ένός φυτοῦ πού λατρεύει, καί κατέχει μιá περιορισμένη άναλογία γῆς στό έσωτερικό τής συνολιγής γῆς τής φυλής. Μιά έκταση γῆς άνήκει π.χ. στους άνθρώπους-καγκουρώ, μιá άλλη στους άνθρώπους-έμοῦ (μεγάλο πουλι πού μοιάζει μέ τήν στρουθοκάμηλο), μιá τρίτη στους άνθρώπους-φίδια (οι Αὔστραλοι τρώνε άκόμα καί φίδια), κλπ.

Αὐτά τά «τοτέμ» είναι σχεδόν όλα σύμφωνα μέ τίς τελευταίες έπιστημονικές άνακαλύψεις, ζῶα καί φυτά, πού χρησιμεῦουν γιά τροφή στους νέγρους τής Αὔστραλίας. Καθεμιά άπό αυτές τίς ομάδες έχει τόν άρχηγό της, πού διευθύνει καί τό κυνήγι. Τό όνομα όμως τοῦ φυτοῦ ή τοῦ

(1) «Σομλό», σύμφωνα μέ τόν Χόβιτ (σελ. 45).

ζώου και ή θρησκευτική λατρεία πού αντίστοιχεί σ' αυτό δέν είναι τυχαία σύμπτωση. Πραγματικά, κάθε ομάδα έχει την ύποχρέωση ν' άσχοληθῆ με την έξεύρεση τῆς τροφῆς από τό φυτό ή τό ζώο τοῦ όποίου τό όνομα φέρνει, νά φροντίζει για τή συντήρηση και τή διαιώνιση αὐτῆς τῆς πηγῆς τροφῆς. Πρέπει νά σημειωθεί ότι κάθε ομάδα δέν τό κάνει αὐτό για τόν έαυτό της, μά πριν άπ' όλα για τίς άλλες ομάδες τῆς φυλῆς. Οί άνθρωποι-καγκουρώ έχουν τήν ύποχρέωση νά προμηθεύουν τά άλλα μέλη τῆς φυλῆς με κρέας από καγκουρώ, οί άνθρωποι-φίδια έχουν τήν ύποχρέωση νά προμηθεύουν τά άλλα μέλη τῆς φυλῆς με κρέας φιδιών, οί άνθρωποι-κάμπιες έχουν τήν ύποχρέωση νά προμηθεύουν τούς άλλους μ' ένα είδος κάμπιας πού θεωρεῖται λιχουδιά... κλπ. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλα αὐτά συνοδεύονταν από αὐστηρά θρησκευτικά έθιμα και από μεγάλες τελετουργίες. Σύμφωνα μ' ένα κανόνα, πού είναι σχεδόν γενικός, τά μέλη κάθε ομάδας δέν επιτρέπεται νά φάνε, ή μπορούν νά φάνε μόνο ένα πολύ μικρό μέρος από τό ίδιο τους τό ζώο ή φυτό-τοτέμ, ένῶ αντίθετα είναι ύποχρεωμένα νά προμηθεύουν με τροφή πού προέρχεται άπ' αὐτά τά ζώα ή φυτά-τοτέμ τούς άλλους. Όταν ένας άντρας από τήν ομάδα τῶν ανθρώπων πού έχουν για τοτέμ τους τό φίδι, πιάσει ένα φίδι, άπαγορεύεται νά τό φάει, έκτός από τήν περίπτωση μεγάλης πείνας, και είναι ύποχρεωμένος νά τό φέρει στόν καταυλισμό τῶν άλλων.

Παρόμοια, ένας άνθρωπος-έμοῦ (είδος πουλιού) δέν επιτρέπεται νά φάη παρά πολύ λίγο κρέας από τό τοτέμ του, καθόλου αύγά, ούτε λίπος πού βγάζουν άπ' αὐτό τό ζώο και τό χρησιμοποιοῦν για φάρμακα. Αντίθετα, πρέπει νά τό παραδώσει στα άλλα μέλη τῆς φυλῆς.

Άπ' τήν άλλη, οί άλλες ομάδες δέν έχουν τό δικαίωμα νά κυνηγήσουν, νά μαζέψουν ή νά φάνε ένα ζώο ή ένα φυτό χωρίς τή συγκατάθεση τῶν ανθρώπων τοῦ αντίστοιχου τοτέμ.

Κάθε χρόνο, καθεμιά άπ' αὐτές τίς ομάδες κάνει μία

πομπώδη τελετή, η οποία έχει για σκοπό να κατοχυρώσει (μέ ασματα, μουσική και διάφορες τελετουργίες) τη διαίωση του ζώου ή φυτού-τοτέμ και μόνο άφου τελειώσει αυτή η τελετή επιτρέπεται στις άλλες ομάδες να φάνε άπ' αυτό τό ζώο ή φυτό. Ό άρχηγός κάθε ομάδας προσδιορίζει την ήμερομηνία πού θα γίνει η τελετή, και συγχρόνως είναι αυτός πού διευθύνει τις τελετουργίες. Αύτή η ήμερομηνία έχει άμεση σχέση με τις συνθήκες τής παραγωγής. Υπάρχει στην Κεντρική Αύστραλία μιá μεγάλη περίοδος Εηρασίας, κατά τή διάρκεια τής οποίας τό ζώα και τό φυτά ύποφέρουν πολύ, και μιá μικρή εποχή τών βροχών, κατά τή διάρκεια τής οποίας ό κόσμος τών ζώων παλλαπλασιάζεται και η θλάστηση άναζωογονείται. Γι' αυτό, τό μεγαλύτερο μέρος τών τελετών γίνεται λίγο πριν άπό την καλή εποχή τών βροχών.

Ό Ράτσελ θεωρούσε σαν «κωμική παρεξήγηση» τόν ίαχυρισμό ότι οι Αύστραλοί φέρνουν τό όνόματα τών σπουδαιοτέρων ειδών διατροφής τους(!). Παρ' όλα αυτά, τό σύστημα τών τοτεμικών ομάδων, πού συνοπτικά περιγράψαμε παραπάνω, πρέπει να παραδεχτούμε ότι παρουσιάζει μιá λεπτομερή όργάνωση τής κοινωνικής παραγωγής. Στην πραγματικότητα, οι διάφορες τοτεμικές ομάδες δέν συνιστούν παρά τό μέλη ενός πιό έκτεταμένου συστήματος καταμερισμού τής εργασίας.

Οι διάφορες αυτές τοτεμικές ομάδες σχηματίζουν όλες μαζί ένα διευθετημένο και σχεδιασμένο σύνολο, μέσα στό όποίο κάθε ομάδα έχει τις ιδιαίτερες δραστηριότητές της, τις όποιες φέρνει εις πέρας κατά τρόπο όργανωμένο και με σχέδιο, κάτω άπό τή διεύθυνση του άρχηγού. Τό ότι αυτό τό σύστημα παραγωγής παίρνει μιá μορφή θρησκευτική, τή μορφή τών παλυποικιλων άπαγορεύσεων στα είδη διατροφής, τις διάφορες τελετουργίες κλπ. . . . , αυτό τό

(1) Φρ. Ράτσελ: «Έθνολογία», 1887, τ. 2ος, σελ. 64.

γεγονός δέν δείχνει τίποτε άλλο έκτός άπ' τό ότι αύτή ή όργάνωση παραγωγής ά ν ά γ ε τ α ι σ έ π ο λ ύ π α λ ι έ ς έ π ο χ έ ς, ότι αύτή ή όργάνωση ύπήρχε ήδη στους νέγρους τής Αύστραλίας πριν άπό πολλούς αιώνας ή άκόμα και χιλιετηρίδες. Τό γεγονός αυτό δείχνει άκόμα ότι μέ τό πέρασμα του χρόνου, αυτό που στην άρχή ήταν άπλώς χρήσιμο άπ' τήν άποψη τής παραγωγής και τής έξεύρεσης τής τροφής, έκφράστηκε σέ αύστηρούς κανόνες και μεταμορφώθηκε σέ μιá σειρά άπό άρθρα πίστης, σέ δοξασίες και σέ μυστήριες σχέσεις.

Αύτες οι σχέσεις που άποκαλύφθηκαν άπό τους "Άγλους Σπένσερ και Ζίλλεν, έπαληθεύτηκαν επίσης και άπό τις έρευνες ένός άλλου έρευνητή, του Φρέιζερ. Αύτός ό τελευταίος μέ πολλή σαφήνεια λέει: «Δέν πρέπει νά ξεχνάμε ότι οι διάφορες τοτεμικές ομάδες δέν ζοϋν άπομονωμένες ή μιá άπό τήν άλλη μέσα στην τοτεμική κοινωνία. Άνακατεύονταν και άσκοϋσαν τις μαγικές τους δυνάμεις για τό κοινό καλό. Στο πρωταρχικό σύστημα οι άνθρωποκαγκουρώ — άν δέν κάνουμε λάθος — κυνηγοϋσαν και σκότωναν τά καγκουρώ τόσο για τή χρήση των άλλων τοτεμικών ομάδων, όσο και για τις δικές τους άνάγκες και, χωρίς άμφιβολία, τό ίδιο γινόταν μέ τό τοτέμ-κάμπια, τό τοτέμ-γεράκι και τά άλλα τοτέμ.

Στό νέο σύστημα που πήρε θρησκευτική μορφή, σύμφωνα μέ τό όποίο άπαγορεύτηκε στους άνθρώπους νά σκοτώνουν και νά τρώνε τά ζώα-τοτέμ τους, οι άνθρωποκαγκουρώ συνέχισαν νά κυνηγοϋν τά καγκουρώ, αλλά τώρα πιά όχι για δική τους χρήση. Οι άνθρωπο-έμοϋ συνέχισαν νά πολλαπλασιάζουν τά έμοϋ άν και δέν είχαν πιά τό δικαίωμα νά φάνε κρέας άπό έμοϋ. Οι άνθρωπο-κάμπιες συνέχισαν νά εφαρμόζουν τις μαγικές τους τέχνες για τή διαιώνιση του είδους, άν και αύτες οι λιχουδιές προορίζονταν τώρα για άλλα στομάχια».

Μέ δυό λόγια: Αυτό που παρουσιάζεται σέ μās σάν

ένα σύστημα από τελετουργίες, στους πολύ παλιούς καιρούς ήταν ένα απλό σύστημα οργανωμένης κοινωνικής παραγωγής με ένα λεπτομερή καταμερισμό της εργασίας.

Αν τώρα παρατηρήσουμε τη διανομή των προϊόντων στους νέγρους της Αυστραλίας, θα βρούμε ένα σύστημα πολύ περισσότερο λεπτομερές και μπερδεμένο απ' ό,τι μπορούμε να φαντασθούμε. Κάθε κομμάτι απ' το θήραμα που πιάστηκε στο κυνήγι, κάθε καρδιά πουλιού που θρέθηκε, κάθε χούφτα φρούτα που μαζεύτηκαν, αποδίδεται σ' αυτά ή εκείνα τὰ μέλη της κοινωνίας, σύμφωνα με σχολαστικούς κανόνες και σχέδιο. Η φυτική τροφή π.χ. που μαζεύαν οι γυναίκες ανήκει σ' αυτές και στα παιδιά. Η λεία από το κυνήγι των ανδρών μοιράζεται σύμφωνα με κανόνες που είναι διαφορετικοί στις διάφορες φυλές, σ' όλες όμως τις φυλές οι κανόνες αυτοί είναι πολύ σχολαστικοί. Έτσι π.χ. ο Άγγλος σοφός Χόβιτ, παρατηρώντας τον παρακάτω τρόπο διανομής των φυλών της Νοτιοανατολικής Αυστραλίας, ιδίως της περιοχής της Βικτώριας, λέει τὰ ἑξῆς: «Ένας άνθρωπος σκοτώνει ένα καγκουρώ σὲ μιὰ ὀρισμένη ἀπόσταση ἀπὸ τὸν καταυλισμὸ τους. Τὸν συνοδεύουν δυὸ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἀλλὰ δὲν πᾶνε κοντὰ του νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ σκοτώσει τὸ ζῶο. Ἐπειδὴ ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ χωριὸ τους εἶναι μεγάλη, ψήνουν τὸ καγκουρώ πρὶν νὰ τὸ μεταφέρουν στὸ χωριὸ. Ὁ πρῶτος ἄντρας ἀνάβει τὴ φωτιά, οἱ ἄλλοι δυὸ κόβουν σὲ κομμάτια τὸ θήραμα, καὶ οἱ τρεῖς μαζὶ ψήνουν τὰ ἐντόσθια καὶ τὰ τρῶνε. Ἡ μοιρασιά γίνεται μὲ τὸν ἑξῆς τρόπο: Ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος ἄντρας παίρνουν τὸν μηρό τοῦ ζώου καὶ τὴν οὐρά μαζὶ μ' ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ γοφὸ του, γιατί βοήθησαν καὶ συμμετείχαν στὸ κομμάτισμα.

Ὅλο τὸ ὑπόλοιπο τὸ κρατᾷ ὁ πρῶτος ἄνδρας καὶ τὸ μεταφέρει στὸ χωριὸ. Ἡ γυναίκα τοῦ ἄνδρα παίρνει τὸ κεφάλι καὶ τὴ ράχη τοῦ ζώου καὶ τὸ δίνει στοὺς γονεῖς της. Τὸ ὑπόλοιπο πηγαίνει στοὺς γονεῖς τοῦ ἄντρα. Ὅταν αὐτὸς δὲν ἔχει κρέας, φυλάει λίγο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἂν

δμως έχει, τὸ δίνει ὅλο. Ἐὰν ἡ μητέρα του ἔχει πιάσει ψάρια, μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει λίγο, ἢ ἂν ἔχουν ψάρια τὰ πεθερικά του μποροῦν νὰ τοῦ δώσουν λίγο ἀπ' τὰ δικά τους, καὶ αὐτὸ γίνεται τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωῒ. Σ' ὁποιαδήποτε περίπτωση τὰ παιδιά θρέφονται πιὸ καλὰ ἀπὸ τοὺς μεγάλους» (1).

Στὰ πλαίσια τῆς φυλῆς ἰσχύουν οἱ ἑξῆς κανόνες: Ἐκεῖνος γιὰ παράδειγμα πού σκοτώνει ἓνα καγκουρῶ παίρνει ἓνα κομμάτι ἀπ' τὰ νῶτα τοῦ ζώου, ὁ πατέρας του παίρνει τὸ δεξιὸ μηρό, ὁ πιὸ μικρὸς ἀδελφὸς του παίρνει τὴν μπροστινὴ ἀριστερὴ πατούσα τοῦ ζώου, ἡ πρωτότοκη ἀδελφή του ἓνα κομμάτι κατὰ μῆκος τῆς ραχοκοκαλιᾶς, ἡ δευτερότοκη ἀδερφή του τὴν μπροστινοδεξιὰ πατούσα τοῦ ζώου. Ὁ πατέρας του κρατᾷ τὴν οὐρὰ κι' ἓνα κομμάτι τῆς πλάτης καὶ τὰ δίνει στοὺς γονεῖς του, ἡ μητέρα του κρατᾷ ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ μηρό καὶ τὴν κνήμη καὶ τὰ δίνει στοὺς δικούς της γονεῖς. Ὄταν σκοτώνεται μιὰ ἀρκούδα, ὁ ἴδιος ὁ κυνηγὸς πού τὴ σκότωσε κρατᾷ τίς ἀριστερὲς πλευρὲς τοῦ ζώου, ὁ πατέρας του παίρνει τὴν πίσω-ἀριστερὴ πατούσα, ἡ μητέρα του τὴν πίσω-δεξιὰ, ὁ πρωτότοκος ἀδελφὸς του παίρνει τὴν μπροστινοδεξιὰ πατούσα, ἡ δευτερότοκη ἀδερφή του τὴν μπροστινοαριστερὴ. Ἡ πρωτότοκη ἀδερφή παίρνει τὴν ράχη, καὶ ἡ μικρότερη ἀπ' ὅλες τὸ σικώπι. Τὰ δεξιὰ πλευρὰ τῆς ἀρκούδας ἀνήκουν στὸν ἀδερφὸ τοῦ πατέρα τοῦ κυνηγοῦ, ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὰ πλευρὰ στὸ θεῖο τῆς μητέρας του καὶ τὸ κεφάλι δίνεται στὰ μικρὰ παιδιά τῆς φυλῆς.

Σὲ μιὰ ἄλλη φυλὴ, ἡ τροφή μοιράζεται ἀμέσως σ' ὅλους ὅσοι εἶναι παρόντες. Ἐὰν γιὰ παράδειγμα σκοτωθεῖ ἓνα θαλαμπύ (εἶδος μικροῦ καγκουρῶ) καὶ ἂν ἐκεῖνη τὴ στιγμή εἶναι παρόντες δέκα ἢ δώδεκα ἄνθρωποι, καθένας ἀπ' αὐτοὺς παίρνει κι' ἓνα κομμάτι ἀπ' τὸ ζῶο. Κανεὶς ὁ-

(1) «Σομλό», σύμφωνα μὲ τὸν Χόθιτ (σελ. 42).

μως από αυτούς δέν άγγίζει τό ζώο, ούτε καν ένα κομματάκι, πριν ό κυνηγός πού τό σκότωσε του δώσει αυτό πού, σύμφωνα με τους κανόνες τής φυλής, του άνήκει. Άκόμα κι' αν αυτός πού τό σκότωσε είναι κατά τύχη άπών στη διάρκεια πού ψήνουν τό ζώο, κανείς παρ'όλα αυτά δέν τό άγγίζει, πριν νά Ξαναγουρίσει και νά κάνει τή μοιρασιά. Τά κομμάτια από τό ζώο πού παίρνουν οι γυναίκες είναι ίσοδύνομα μ' αυτά πού παίρνουν οι άντρες και οι γονείς άσχολουνται με τά παιδιά.

Ή τελετουργική μορφή πού παίρνουν αυτοί οι τρόποι μοιρασιάς, οι όποιοι διαφέρουν από φυλή σε φυλή, προδίνει τόν πανάρχαιο χαρακτήρα τους ('). Χωρίς άμφιβολία, αυτές οι τελετουργικές μορφές τής μοιρασιάς εκφράζουν μία παράδοση χιλιετηρίδων πού κάθε γενιά σέβεται με άυστηρότητα. Τό σύστημα αυτό μάς δείχνει δύο πράγματα πολύ καθαρά: Άπό τή μία μάς δείχνει, ότι στους νέγρους τής Αύστραλίας, πού είναι χωρίς άμφιβολία ό πιό καθυστερημένος λαός πού ύπάρχει στον κόσμο, όχι μόνο ή παραγωγή, αλλά και ή κατανάλωση επίσης είναι οργανωμένη στη βάση ενός σχεδίου και λογαριάζεται σαν μία κοινή κοινωνική ύπόθεση. Άπό τήν άλλη μεριά, αυτό τό σχέδιο έχει σαν σκοπό νά κατοχυρώσει τόν εφοδιασμό σε τροφή όλων των μελών τής κοινωνίας, τόσο σε σχέση με τις άνάγκες τους, όσο κι' ανάλογα με τήν άποδοτικότητά τους. Σ' όποιαδήποτε περίπτωση έχει προτεραιότητα ή συντήρηση των ηλικιωμένων, πού κι' αυτοί με τή σειρά τους, όπως και οι μητέρες, φροντίζουν τά μικρά παιδιά. Ή οικονομική ζωή των Αύστραλών — ή παραγωγή, ό καταμερισμός τής εργασίας, ή διανομή των προϊόντων — είναι οργανωμένη κατά τρόπο πολύ σχεδιασμένο, στη βάση ενός κώδικα σταθερών κανόνων, πού εφαρμόζονται έδω και άμνημόνευτα χρόνια.

Άς αφήσουμε τώρα τήν Αύστραλία και ές πάμε στη

(1) Ράτσελ, 1894, τ. 1ος, σελ. 333.

Β. Ἀμερική. Ἐδῶ, οἱ λιγοστοὶ Ἰνδιάνοι ποὺ κατοικοῦν στὰ δυτικά, στὸ νησί Τιμπιρόν ποὺ βρίσκεται στὸν κόλπο τῆς Καλιφόρνιας, καὶ σὲ μιὰ παραθαλάσσια λουριίδα, ἔχουν ἓνα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, γιατί Ζοῦν σὲ πλήρη ἀπομόνωση καὶ ἡ συμπεριφορὰ τους πρὸς τοὺς Ξένους εἶναι ἐχθρική. Χάρη σ' αὐτό, τὰ πρωτόγονα ἔθιμά τους ἔχουν διατηρήσει ὅλη τὴν καθαρότητά τους. Τὸ 1895, οἱ ἐρευνητὲς τῶν ΗΠΑ ὀργάνωσαν μιὰ ἀποστολὴ γιὰ νὰ μελετήσουν τὴ Ζωὴ αὐτῆς τῆς φυλῆς, καὶ ὁ Μάκ Γκὺ μᾶς περιγράφει τὰ ἀποτελέσματα στὰ ὁποῖα κατέληξε αὐτὴ ἡ ἀποστολή.

Σύμφωνα μ' αὐτόν, ἡ φυλὴ τῶν Ἰνδιάνων Σερί — εἶναι τὸ ὄνομα τῆς μικρῆς αὐτῆς φυλῆς — ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερις ὁμάδες, καθεμιὰ ἀπὸ τίς ὁποῖες φέρνει τὸ ὄνομα ἑνὸς ζώου. Οἱ δυὸ μεγαλύτερες ὁμάδες εἶναι ἡ ὁμάδα τοῦ Πελεκάνου καὶ ἡ ὁμάδα τῆς Χελώνας. Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, ὅπως καὶ οἱ κανόνες αὐτῶν τῶν ὁμάδων, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ Ζῶα τους-τοτέμ κρατήθηκαν μυστικά μὲ μεγάλη αὐστηρότητα καὶ ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολα νὰ ἐξιχνιαστοῦν. Ὅταν ὁμως μάθανε ὅτι ἡ τροφή αὐτῶν τῶν Ἰνδιάνων βασιζόταν κυρίως στοὺς πελεκάνους, στίς χελῶνες, στὰ ψάρια καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα Ζῶα τῆς θάλασσας καὶ ὅταν θυμηθοῦμε ὅτι τὸ σύστημα τῶν τοτεμικῶν ὁμάδων ὅπως περιγράφηκε πρὸ πάνω μοιάζει μ' αὐτὸ τῶν νέγρων τῆς Αὐστραλίας, μπορούμε νὰ ὑποθέσουμε μὲ ἓνα πολὺ μεγάλο βαθμὸ σιγουριᾶς, πῶς στοὺς Ἰνδιάνους τῆς Καλιφόρνιας οἱ μυστήριες τελετουργίες στὰ Ζῶα-τοτέμ καὶ ὁ χωρισμὸς τῆς φυλῆς σὲ ἀντίστοιχες ὁμάδες δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὰ ἴχνη ἑνὸς πανάρχαιου συστήματος παραγωγῆς πολὺ ὀργανωμένου, καὶ ἑνὸς πανάρχαιου καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, ποὺ ἀποκρυσταλλώθηκε σὲ θρησκευτικὰ σύμβολα. Αὐτὸ ποὺ ἐνισχύει ἀκόμα περισσότερο αὐτὴ τὴν ἄποψη εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ πελεκάνος εἶναι τὸ ἀνώτατο πνεῦμα-προστάτης τῶν Ἰνδιάνων Σερί. Ταυτόχρονα, αὐτὸ τὸ πουλι ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς οικονομικῆς ὑπαρξῆς τῆς φυλῆς. Τὸ κρέας τοῦ πελεκάνου εἶναι ἡ βάση τῆς διατροφῆς τους, τὸ δέρμα

του πελεκάνου τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ φτιάχνουν ροῦχα, κρεβάτια, ἀσπίδες καὶ ἄλλα πράγματα πού τὰ ἀνταλλάσσουν μὲ ξένα.

Ἡ σπουδαιότερη μορφή ἐργασίας τῶν Σερί, τὸ κυνήγι, ὑπόκειται σὲ πολὺ αὐστηροὺς κανονισμοὺς. Τὸ κυνήγι τοῦ πελεκάνου εἶναι μιὰ καλὰ ὀργανωμένη κοινὴ ἐπιχείρηση πού ἔχει «σχεδὸν τελετουργικὸ χαρακτήρα». Τὸ κυνήγι τοῦ πελεκάνου δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ παρὰ μόνο σὲ ὀρισμένες ἐποχές, ἔτσι ὥστε τὰ πουλιὰ νὰ πολλαπλασιάζονται τὴν ἐποχὴ πού κλωσσοῦν, καὶ ἡ διαίωσις τους νὰ εἶναι βέβαιη.

«Τὸ σκότωμα τῶν πουλιῶν (πού γίνεται ἀπ' ὅλους μαζί καὶ δὲν παρουσιάζει καμμιά δυσκολία λόγω τοῦ βάρους αὐτῶν τῶν πουλιῶν) συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα μεγάλο συμπόσιο κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ὁποῖου οἰκογένειες μισοπεθαμένες ἀπὸ τὴν πείνα ἔσκιζον τὴ νύχτα μὲ κραυγὲς τὰ πιὸ τρυφερὰ κομμάτια μέχρις ὅτου τίς πάρει ὁ ὕπνος.

Τὴν ἐπόμενη μέρα οἱ γυναῖκες ψάχνουν νὰ βροῦν τὸ πτώμα τοῦ πουλιοῦ ἐκείνου, πού ξεπουπουλιάστηκε λιγότερο καὶ τοῦ ἀφαιροῦν μὲ προσοχὴ τὸ δῆμα». Ἡ γιορτὴ διαρκεῖ πολλὰς μέρες, στὴ διάρκεια τῶν ὁποίων γίνονται διάφορες τελετουργίες.

Αὕτῃ ἡ «μεγάλῃ ἀδηφαγία» πού γίνεται στὰ σκοτεινὰ καὶ μὲ κραυγὰς, στὴν ὁποία ὁ καθηγητὴς Μπύχερ θὰ ἐβλεπε σίγουρα τὰ σημάδια μιᾶς κτηνώδικης συμπεριφορᾶς, εἶναι στὴν πραγματικότητά ὀργανωμένη σὲ κάθε τῆς λεπτομέρεια, πράγμα πού φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὸν τελετουργικὸ τῆς χαρακτήρα. Ὁ σχεδιασμένος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο γίνονται τὸ κυνήγι τῶν ζῶων, ἐπεκτείνεται στὴ διανομὴ καὶ στὴν κατανάλωση, πού κι' αὐτές γίνονται στὴ βάση ἑνὸς λεπτομερειακοῦ σχεδίου. Τὸ κοινὸ γεῦμα ἀκολουθεῖ μιὰ ὀρισμένη διαδικασία: Πρῶτος ἔχει σειρά ὁ ἀρχηγὸς τῆς φυλῆς (ὁ ὁποῖος καὶ διευθύνει τὸ κυνήγι), μετὰ οἱ ἄλλοι πολεμιστὲς κατὰ σειρά ἡλικίας, ἔπειτα τὰ παιδιὰ

τά όποια κι' αυτά βρίσκονται στη σειρά κατά ηλικία, οι δέ κοπέλλες (ιδίως αυτές πού βρίσκονται στην περίοδο τής έφηβίας) άπολαμβάνουν μεγάλα πλεονεκτήματα λόγω τής προνομιακής μεταχείρισής τους. «Κάθε μέλος τής οικογένειας ή του γένους μπορεί νά άξιώσει τήν άναγκαία τροφή και τό ρουχισμό, και όλοι οι άλλοι είναι ύποχρεωμένοι νά του καλύψουν αυτές του τις άνάγκες. Ό βαθμός αύτής τής ύποχρέωσης, είναι ως ένα σημείο συνάρτηση τής γειτνίασης, τής θέσης και του βαθμού τής εύθύνης (πού συνήθως κρίνονται σέ σχέση με τήν ηλικία). Ό άρχηγός έχει τήν ύποχρέωση νά φροντίζει νά ύπάρχει άρκετή τροφή για τούς ιεραρχικά πιό κάτω άπ' αυτόν, και αύτή ή ύποχρέωση επεκτείνεται πρós τά κάτω κατά τέτοιο τρόπο, ώστε νά ύπάρχει πάντα κάποιος πού νά φροντίζει για τις άνάγκες τών παιδιών πού δέν μπορούν νά τις καλύψουν άπό μόνα τους».

Σ' ό,τι άφορά τή Νότιο Άμερική έχομε τή μαρτυρία του καθηγητή Στάινεν για τήν άγρια φυλή τών Μπορόρο στή Βραζιλία.

Κι' έδω επίσης κυριαρχεί πριν άπ' όλα ό τυπικός καταμερισμός τής εργασίας: Οι γυναίκες φροντίζουν για τήν έξεύρεση τροφής άπό φυτά, μαζεύουν ρίζες με τή βοήθεια μιās μυτερής θέργας, αναρριχώνται με πολύ μεγάλη εύκινησία στα φοινικόδεντρα, μαζεύουν καρύδια, φρούτα και άλλα παρόμοια πράγματα. Οι γυναίκες φτιάχνουν τό φαγητό άπό φυτά και κατασκευάζουν διάφορα πήλινα σκεύη. Όταν οι γυναίκες γυρνοϋν άπό τις δουλειές τους, δίνουν στους άντρες τά φρούτα πού μάζεψαν και σέ αντίλλαγμα παίρνουν ό,τι άπόμεινε άπό τό κρέας πού έφεραν οι άντρες άπ' τό κυνήγι. Η διανομή και ή κατανάλωση διέπονται άπό άυστηρούς κανόνες.

«Η φήμη πού έχουν οι Μπορόρο δέν τούς έμποδίζει καθόλου νά τρώνε όλοι μαζί», γράφει ό Στάινεν, «άντίθετα, διατηροϋσαν διάφορα περιέργα έθιμα, πού δείχνουν

καθαρὰ πῶς οἱ φυλές πού ἐξαρτιῶνται ἀπό τροφές οἱ ὁποῖες συχνά δέν βρίσκονται σέ ἐπαρκεῖς ποσότητες πρέπει νά βροῦν τρόπους μέ τούς ὁποίους νά προλαβαίνουν τίς φιλονικίες καί τὰ τσακώματα στή διάρκεια τῆς μοιρασιᾶς». Ὑπῆρχε γιά παράδειγμα μιᾶ ἀρχή ἡ ὁποία προξενοῦσε μεγάλη ἐντύπωση: **Κ α ν ἔ ν α ς δ ἔ ν ἔ φ α γ ε τ ὸ θ ῆ ρ α μ α π ο ῦ ὁ ἰ δ ἰ ο ς σ κ ὴ τ ω σ ε ς, ἄ λ λ ἄ τ ὸ ἔ δ ἰ ν ε ν ἄ τ ὸ ψ ῆ σ ε ς κ ἄ π ο ἰ ο ς ἄ λ λ ο ς!**

Τά ἴδια φρόνιμα προληπτικά μέτρα ἐφαρμόζονται καί γιά τὰ δέρματα καί τούς χαυλιόδοντες τῶν ζώων. Ὅταν σκοτωθεῖ ἓνα τζάγκουαρ, γίνεται μιᾶ μεγάλη γιορτή καί τρῶνε τὸ κρέας του. Ἀλλά ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο ἀνήκουν τὸ δέριμα καί τὰ δόντια δέν εἶναι ὁ κυνηγός πού τὸ σκότωσε, ἀλλά ὁ πιό στενός ἀπό τούς συγγενεῖς του πού πέθανε πιό πρόσφατα. Τιμοῦν τὸν κυνηγό κι' ὅλος ὁ κόσμος τοῦ κάνει γιά δῶρο φτερά ἀπὸ ἄραρά (τὸ πολυτιμότερο κόσμημα τῶν Μπορόρο) καί τόξο στολισμένο μέ κορδέλλες ἀπὸ ἄσαοῦ.

Αὐτός ὁ ὁποῖος παίζει βασικά τὸ ρόλο τοῦ ἀνθρώπου πού ἐμποδίζει τίς φιλονικίες εἶναι ὁ **γ ι α τ ρ ὸ ς**, ἡ ὅπως συνηθίζουν οἱ Εὐρωπαῖοι νά ὀνομάζουν, ὁ ἱερέας ἢ μάγος. Ὅταν σφάζεται τὸ ζῶο, πρέπει νά εἶναι παρὼν καί νά διευθετεῖ τὴ μοιρασιά κάθε σκοτωμένου ζώου ἢ κάθε φυτικῆς τροφῆς, μέ διάφορες προσδιορισμένες ἀπὸ πρὶν τελετουργίες. Τὸ κυνήγι γίνεται μέ πρωτοβουλία καί κάτω ἀπὸ τίς ὁδηγίες τοῦ ἀρχηγοῦ.

Οἱ ἀνύπαντροι νέοι κατοικοῦν ὅλοι μαζί στὸ «σπίτι τῶν νέων», ὅπου ἐργάζονται, κατασκευάζουν ὄπλα, ἐργαλεῖα, στολίδια, ὑφαίνουν, ἐπιδίδονται στήν πάλη. Ὅλα αὐτὰ τὰ κάνουν ἀπὸ κοινοῦ, ὅπως ἐπίσης καί τρῶνε ὅλοι μαζί στὰ πλαισία μιᾶς αὐστηρῆς πειθαρχίας καί τάξης, πράγμα γιά τὸ ὁποῖο μιλήσαμε καί πιό πάνω.

«Ἡ οἰκογένεια τῆς ὁποίας ἓνα μέλος πεθαίνει», γρά-

φει ό Στάνινεν, «παθαίνει μιá μεγάλη άπώλεια. Κι' αυτό γιατί καίνε όλα τά άντικείμενα τά όποία μεταχειριζόταν ό νεκρός, ή τά ρίχνουν στόν ποταμό τυλιγμένα σ' ένα ψάθινο καλάθι, έτσι ώστε νά μήν ύπάρχει καμμιά δυνατότητα νά Ξαναγυρίσουν. Μετά άπ' αυτό γινόταν ένα τέλειο καθάρισμα τής άχυροκαλύβας. Οι έπιζώντες συγγενείς δέχονταν νέα δώρα και φτιάχνουν γι' αυτούς τόξα και βέλη.

Σύμφωνα με τό έθιμο πού ύπήρχε, όταν σκότωναν ένα τζάγκουαρ, τό δέρμα του έπρεπε νά δοθεί στόν άδερφό τής τελευταίας γυναίκας πού πέθανε, ή στό θείο του άνδρα πού πέθανε τελευταίος». (1) Όπως και ή διανομή, έτσι και ή παραγωγή γίνεται στή βάση ενός λεπτομεροϋς σχεδίου και λεπτομερειακής όργάνωσης.

Διασχίζοντας τήν άμερικάνικη ήπειρο και φθάνοντας στό άκρο μεσημβρινό της σημείο, συναντάμε στή Γη του Πυρός λαούς πού βρίσκονται στήν πιό χαμηλή βαθμίδα πολιτισμοϋ. Οι λαοί αυτοί κατοικοϋν σ' ένα σύμπλεγμα άπό άφιλόξενα νησιά, πού βρίσκονται στό μεσημβρινό σημείο τής Νοτίου Άμερικης και δέν είναι παρά στόν XVII αιώνα πού είχαμε τις πρώτες πληροφορίες γι' αυτούς.

Τό 1698, με άφορμή τούς γάλλους πειρατές πού άπό πολλά χρόνια λυμαίνονταν τις θάλασσες τής Αύστραλίας, ή γαλλική κυβέρνηση έστειλε ένα έκατρατευτικό σώμα. Ένας άπό τούς έξερευνητές πού συμμετείχαν σ' αυτό μās άφησε ένα ήμερολόγιο πού περιέχει τις παρακάτω συνοπτικές πληροφορίες για τή ζωή τών κατοίκων τής Γης του Πυρός: «Κάθε οίκογένεια, δηλαδή ό πατέρας, ή μητέρα και τά παιδιά πού δέν παντρεύτηκαν άκόμα, έχει τήν πιρόγα της (πού τή φτιάχνουν άπό φλοϋδες δέντρων). Σ' αυτή τήν πιρόγα φυλάγουν όλα τά πράγματα πού έχαυν ά-

(1) Κάριλ φόν Στάνινεν: «Άνάμεσα στούς πρωτόγονους λαούς τής Βραζιλίας», σελ. 378—389.

νάγκη. Ἐκεῖ ὅπου τοὺς βρίσκει ἡ νύστα Ἐσπλώνουν καὶ κοιμοῦνται. Ἄν δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ καλύβη, φτιάχνουν πρόχειρα μία. Στὴ μέση τῆς καλύβης ἀνάβουν μιὰ μικρὴ φωτιά, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία Ἐσπλώνουν πάνω σ' ἓνα στρώμα ἀπὸ χόρτα. Ὄταν πεινοῦν, μαγειρεύουν κογχύλια, ποὺ ὁ πιὸ ἡλικιωμένος ἀπ' ὅλους μοιράζει σὲ ἴσα μέρη. Ὁ σπουδαιότερος σκοπὸς καὶ ἡ σπουδαιότερη φροντίδα τοὺς συνίσταται στὸ φτιάξιμο τῆς καλύβης, στὸ κυνήγι καὶ στὸ ψάρεμα. Οἱ γυναῖκες πρέπει νὰ φροντίζουν τὴν κατασκευὴ τῶν κανῶ καὶ νὰ μαζεύουν κογχύλια... Κυνηγοῦν τὴ φάλαινα μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο: Πηγαίνουν στὴ θάλασσα μὲ πέντε ἢ ἕξι κανῶ κι' ὅταν βροῦν μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὴν καταδιώκουν, τὴν καμακώνουν μὲ μεγάλα θέλη, τῶν ὁποίων οἱ μύτες εἶναι ἀπὸ κόκαλο ἢ ἀπὸ πέτρα, φτιαγμένες μὲ μεγάλη ἐπιδεξιότητα...

Ὄταν σκοτώνουν ἓνα ζῶο ἢ ἓνα πουλί, ἢ ὅταν πιάνουν ψάρια καὶ κογχύλια ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὴ συνηθισμένη τροφή τους, τὰ μοιράζουν ἀνάμεσα σ' ὅλες τὶς οἰκογένειες, καὶ σὲ σχέση μὲ μᾶς εἶναι ἀνώτεροι ὡς πρὸς τὸ ὅτι ὅλα τοὺς σχεδὸν τὰ πράγματα τὰ ἔχουν ἀπὸ κοινοῦ»⁽¹⁾.

Ἄς φύγουμε ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ κι' ἴσως πῶμε στὴν Ἀσία. Ἐκεῖ, ὁ ἀγγλος σοφὸς Ε.Η. Μάν, ποὺ ἐζήσῃ δώδεκα χρόνια ἀνάμεσα στὶς φυλὲς τῶν Πυγμαίων, στοὺς Μινκοπί (στὸ ἀρχιπέλαγος τοῦ κόλπου τῆς Βεγγάλης) καὶ παύ ἀπόχτησε γιὰ τὴ ζωὴ αὐτῶν τῶν φυλῶν μιὰ γνώση περισσότερο ἀκριβὴ ἀπὸ κάθε ἄλλον Εὐρωπαϊο, μᾶς περιγράφει γι' αὐτοὺς τὰ ἐξῆς:

«Ο Μινκοπί ὑποδυναστεύονται σὲ ἑννέα φυλὲς καὶ κάθε φυλὴ σὲ ἓνα ἀρκετὰ μεγάλο ἀριθμὸ μικρῶν ὁμάδων τῶν 30, 50 ἢ καμμιά φορὰ καὶ 300 ἀνθρώπων. Καθεμιὰ ἀπὸ αὐτὲς

(1) Ραπόρτο στὴν 8η Σύνοδο τῆς Διεθνούς Ἐνώσεως τῶν Ἀμερικανιστῶν στὸ Παρίσι τὸ 1890, ποὺ ἐγίνε ἀπ' τὸν Μ. Γ. Μαρσέλ.

τις ομάδες έχει τὸ δικό της ἀρχηγό, ἀλλὰ καὶ ἡ φυλὴ ὁλόκληρη ἔχει ἐπίσης τὸ δικό της ἀρχηγό, ποῦ βρίσκεται πάνω ἀπ' ὅλους τοὺς ἀρχηγούς τῶν διαφόρων ομάδων. Ἡ ἐξουσία του εἶναι πολὺ περιορισμένη. Στὴν πραγματικότητα, οἱ σπουδαιότερες ἀρμοδιότητές του εἶναι νὰ ὀργανώνει τὶς συνελεύσεις ὄλων τῶν ομάδων ποῦ ἀποτελοῦν τὴ φυλὴ. Εἶναι αὐτὸς ποῦ διευθύνει τὸ κυνήγι, τὸ ψάρεμα καὶ τὶς ἐκτρατείες, καὶ παίζει τὸ ρόλο τοῦ διαιτητοῦ στὶς φιλονικίες. Στὸ ἐσωτερικὸ κάθε κοινότητας, ἡ ἐργασία γίνεται ἀπὸ κοινού, μὲ καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας ἀνάμεσα στοὺς ἄνδρες καὶ τὶς γυναῖκες.

Οἱ ἄντρες πηγαίνουν γιὰ κυνήγι, γιὰ ψάρεμα, μαζεύουν μέλι, φτιάχνουν κανὼ, τόξα, βέλη καὶ ἄλλα ἐργαλεῖα, οἱ γυναῖκες κόβουν ξύλα, φέρνουν νερό καὶ τροφὴ ἀπὸ φυτὰ, κατασκευάζουν στολίδια καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ νοικοκυριό. Ὅλοι οἱ ἄντρες ἢ οἱ γυναῖκες ποῦ παραμένουν στὰ σπίτια, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ φροντίζουν τὰ παιδιὰ, νὰ περιποιῶνται τοὺς ἀρρώστους καὶ τοὺς ἠλικιωμένους, νὰ διατηροῦν τὴ φωτιά στὶς διάφορες καλύβες. Ὅποιοσδήποτε εἶναι ἰκανὸς γιὰ ἐργασία, ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐργάζεται ἀπ' ἐνός γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο, ἀπ' ἐτέρου γιὰ τὴν κοινότητα. Εἶναι πολὺ συνηθισμένο νὰ φροντίζουν ἕται, ὥστε νὰ ὑπάρχουν πάντα ἀποθέματα τροφῶν γιὰ νὰ περιποιῶνται τοὺς περαστικούς φίλους. Τὰ μικρὰ παιδιὰ, οἱ ἀδύναμοι καὶ οἱ γέροι, ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενο γενικῶν φροντίδων, καὶ σὲ σχέση μὲ τὰ ἄλλα μέλη τῆς κοινωνίας ἔχουν καλύτερη μεταχείριση σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἱκανοποίηση τῶν καθημερινῶν τους ἀναγκῶν.

«Στὴν κατανάλωση τῆς τροφῆς ὑπάρχουν καθορισμένοι κανόνες. Ἐνας ἄνδρας παντρεμένος δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τρῶει ἀπὸ κοινού, παρὰ μόνο μὲ ἄλλους ἄντρες παντρεμένους ἢ ἀνύπαντρου, ποτὲ ὅμως μὲ ἄλλες γυναῖκες ἐκτός ἀπ' αὐτὴ τῆς οικογένειάς του. Ἡ ἀπαγόρευση αὐτὴ δὲν ὑφίσταται ὅταν ὁ ἄντρας εἶναι ἤδη πολὺ προχωρημένης ἡλικίας. Οἱ ἀνύπαντροι πρέπει νὰ γευματίζουν ξεχωρι-

στά ἀπ' τοὺς ἄλλους — καὶ μάλιστα οἱ ἀνύπαντρες κοπέλες Ἐσχωριστὰ ἀπὸ τοὺς ἀνύπαντρους νέους.

«Τὸ μαγεῖρεμα τοῦ φαγητοῦ εἶναι συνήθως δουλειὰ τῶν γυναικῶν καὶ μ' αὐτὸ ἀσχολοῦνται γενικὰ ὅταν οἱ ἄντρες τους λείπουν. Ἐάν κάποτε κατ' ἐξαίρεση οἱ γυναῖκες ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ κόψιμο ξύλων ἢ τὸ κουβάλημα νεροῦ, πράγμα ποῦ γίνεται ὅταν ὑπάρχουν γιορτές, ἔπειτα ἀπὸ ἕνα κυνήγι ἰδιαίτερα ἀποδοτικὸ, τότε ἕνας ἄντρας ἀσχολεῖται μὲ τὸ μαγεῖρεμα, ὁ ὁποῖος μιὰ καὶ τὸ φαῖ εἶναι μισομαγεῖρεμένο, τὸ μοιράζει στοὺς παρευρισκόμενους ἄντρες καὶ τῆ φροντίδα γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ μαγεῖρέματος τὴν ἀναλαμβάνει καθένας ἀπ' αὐτοὺς στὴ δική του φωτιά. Ἐάν ὁ ἀρχηγὸς βρίσκεται ἀνάμεσα στοὺς παρόντες, παίρνει τὴν πρώτη μερίδα τοῦ φαγητοῦ, τὴ μερίδα τοῦ λέοντος. Ἐπειτα εἶναι ἡ σειρά τῶν ἀντρῶν, μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν. Ὅ,τι ἀπομένει ἀνήκει σ' αὐτὸν ποῦ ἔκανε τὴ μοιρασιά.

«Στὴν κατασκευὴ τῶν ὄπλων τους, τῶν ἐργαλείων τους καὶ ἄλλων ἀντικειμένων οἱ Μινκοὶ φανερώνουν συνήθως μιὰ ἀξιοσημεῖωτη ἐπιδεξιότητα, ἀσχολούμενοι ἐπὶ ὥρες καὶ ὥρες, ἐπεξεργάζοντας προσεχτικὰ ἕνα κομμάτι ἀπὸ σίδηρο μ' ἕνα ξύλινο σφυρὶ γιὰ νὰ φτιάξουν τὴ μύτη ἑνὸς ἀκόντιου ἢ ἑνὸς βέλους, ἢ γιὰ νὰ διορθώσουν τὸ σχῆμα ἑνὸς τόξου κλπ.

Σ' αὐτὲς τὶς ἐργασίες ἐπιδίδονται ἀκόμα κι' ὅταν δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμεση ἢ μελλοντικὴ ἀναγκαιότητα ποῦ νὰ τοὺς ὑποχρεώνει νὰ κάνουν τέτοιες προσπάθειες. Κι' ἀκόμα δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ τοὺς κατηγορούσαμε γιὰ ἐγωισμό — νὰ τοὺς θεωρήσουμε ἐγωιστὲς — γιὰτὶ πολὺ συχνὰ προσφέρουν τὰ καλύτερα κατασκευασμένα ἀντικείμενα ποῦ ἔχουν στοὺς ἄλλους καὶ δὲν κρατοῦν γιὰ τὸν ἑαυτό τους, γιὰ τὴ δική τους χρῆση, παρὰ τὰ ἀντικείμενα τῶν ὁποίων ἢ κατασκευὴ εἶναι λιγότερο πετυχημένη. (Ἐσφαλῶς ὁ ἐγωισμὸς δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἔκφραση τῶν Εὐρωπαίων

πού έχει τή βάση της σέ μιὰ παρεξήγηση στή «μοιρασιά» (1).

Θά κλείσουμε τήν ἀλυσίδα τῶν παραπάνω παραδειγμάτων μέ μιὰ συνοπτική παρουσίαση τῆς ζωῆς τῶν ἀγριῶν ἀφρικανικῶν φυλῶν. Ἡ κοντή φυλή τῶν Μπόσιμαν, πού ζεῖ στήν ἐρημο τῆς Καλαχάρι, χρησιμεύει συνήθως σάν τὸ παράδειγμα τῆς πιὸ μεγάλης καθυστέρησης καὶ τῆς πιὸ χαμηλῆς βαθμίδας πολιτισμοῦ.

ἝΑγγλοι καὶ γάλλοι σοφοὶ ἀναφέρουν—καὶ πάνω σ'αὐτὸ συμφωνοῦν ὅλοι — πῶς οἱ Μπόσιμαν ζοῦν κατὰ ὀμάδες (ὄρδές) καὶ ἔχουν μιὰ κοινὴ οἰκονομικὴ ζωή. Στις μικρὲς τους περιοχὲς βασιλεύει μιὰ τέλεια ἰσότητα ἀ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ τρόφιμα, τὰ ὄπλα κλπ. Ὅ,τι βρῖακουνε στις ἐκστρατείες πού κάνουν, τὰ βάζουν μέσα σὲ σάκκους τοὺς ὁποίους ἀδειάζουν ὅταν γυρίζουν στὸ χωριό τους.

ἝΤότε — διηγεῖται ὁ Γερμανὸς Πασάρζε — ἐμφανίζεται ἡ συγκομιδὴ τῆς μέρας: Ρίζες, βολβοί, φρούτα, κάμπιες, πουλιά, βατράχια, χελῶνες, ἀκρίδες, ἀκόμα καὶ φίδια καὶ κροκόδειλοι». ἝΕπειτα μοιράζουν τὴ λεία μεταξὺ τους. ἝἩ συστηματικὴ συγκομιδὴ τῶν φυτῶν, ὅπως γιὰ παράδειγμα ρίζες, βολβοί, καρποὶ κλπ., καθὼς καὶ τὸ πιάσιμο μικρῶν πουλιῶν εἶναι δουλειὰ τῶν γυναικῶν. Οἱ γυναῖκες μαζί μέ τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ ἀσχολοῦνται μέ τὸ μάζεμα αὐτῶν τῶν πραγμάτων καὶ νὰ τὰ προμηθεύουν στις ὄρδες. Κι' οἱ ἄντρες ἐπίσης κουβαλοῦν ὅ,τι βρῖσκουν στὸ δρόμο, αὐτὴ ὁμως ἡ συγκομιδὴ ἔχει σ' αὐτοὺς χαραχτήρα ὄλωση-διόλου περιστασιακό. ἝἩ δουλειὰ τῶν ἀνδρῶν εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα τὸ κυνήγι».

ἝἩ λεία τοῦ κυνηγιοῦ καταναλώνεται ἀπ' ὅλα τὰ μέλη τῆς ὄρδῆς ἀπὸ κοινοῦ. Στους περαστικούς Μπόσιμαν καὶ στις ἄλλες ὄρδες μέ τις ὁποῖες διατηροῦν φιλικὲς σχέ-

(1) Σομλό σελ. 96—99.

σεις, υπάρχει επίσης θέση και τροφή κοντά στην κοινή φωτιά.

Ὁ Πασάρζε, σάν καλὸς Εὐρωπαϊὸς, φορώντας τὰ γυαλιὰ τῆς ἀστικῆς κοινωνίας καὶ παρατηρώντας τὴν «ὑπερβολικὴ ἀρετὴ» μὲ τὴν ὁποία οἱ Μπόσιμαν μοιράζονται μὲ τοὺς ἄλλους μέχρι καὶ τὸ τελευταίον τοὺς πράγμα, θεωρεῖ αὐτὴ τὴν ἀρετὴν ὡς τὴν αἰτία τῆς ἀνικανότητάς τους νὰ ἐκπολιτισθοῦν!

Βλέπουμε λοιπόν, ὅτι στὸ βαθμὸ πού γνωρίζουμε μὲ τὴν ἄμεση παρατήρηση τῆ ζωῆ τῶν πιὸ πρωτόγονων λαῶν καὶ ἰδίως αὐτῶν πού ἀπέχουν περισσότερο ἀπ' τὸ μόνιμο κράτος καὶ τὴ γεωργία, αὐτῶν πού κατὰ κάποιον τρόπο βρίσκονται στὸ σημεῖο ἀφειτηρίας τῆς ἀλυσίδας τῆς ἐξέλιξης, στὸν ἴδιον βαθμὸ πορουσιάζεται μπροστά μας μιὰ εἰκόνα γιὰ τὴ ζωὴ τους, πολὺ διαφορετικὴ ἀπ' αὐτὴ πού μᾶς ἔδωσε ὁ Γκρόσσε. Παντοῦ, ὅπου κι' ἂν ψάξουμε, δὲν βλέπουμε τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ οἰκονομικὲς κοινότητες πού διέπονται ἀπὸ αὐστηροὺς κανονισμοὺς καὶ ἀπὸ τὰ τυπικὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς κομμουνιστικῆς ὀργάνωσης, πουθενὰ δὲν βλέπουμε «διασπορά» καὶ «Ἐξχωριστὲς ἐκμεταλλεύσεις». Αὐτὰ σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς «κυνηγοὺς τῆς κατώτερης βαθμίδας».

Σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς «κυνηγοὺς τῆς ἀνώτερης βαθμίδας», ἡ εἰκόνα τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ γένους τῶν Ἰροκέζων, ἔτσι ὅπως δίνεται μὲ κάθε λεπτομέρεια ἀπὸ τὸν Μόργκαν, μᾶς ἀρκεῖ. Ἄλλὰ καὶ ἡ ζωὴ τῶν κτηνοτρόφων προσφέρει κι' αὐτὴ ἐπίσης ἓνα ἀρκετὰ πλούσιο ὑλικό, ἱκανὸ νὰ διαψεύσει τοὺς ἀβάσιμους ἰσχυρισμοὺς τοῦ Γκρόσσε (1). Ἐπομένως, ἡ γεωργικὴ κοινότητα τῆς MARCHE δὲν εἶναι μοναδική, ἀλλὰ εἶναι ἀπλὰ καὶ μόνο ἡ περισσό-

(1) Σημείωση τῆς Ρ.Λ. στὸ περιθώριο μὲ μολύβι: Οἱ κάτοικοι τοῦ Περού, ἂν καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι εἶναι νομαδικὸς λαὸς, οἱ Ἀραβες, οἱ Καμβύλιοι, οἱ Κιργίσιοι, οἱ Γιακούτοι.

τερο έξελιγμένη, δέν είναι ή πρώτη αλλά ή τελευταία από τις πρωτόγονες κομμουνιστικές κοινωνίες πού συναντήσαμε στην οικονομική ιστορία. Αύτος ο πρωτόγονο κομμουνιστικός τρόπος όργάνωσης δέν είναι αύτος καθ'αύτως προϊόν τής γεωργίας, αλλά έχει τή ρίζα του σέ πανάρχαιες κομμουνιστικές παραδόσεις: Ό πρωτόγονος κομμουνισμός, γεννημένος μέσα σέ πολύ πρωτόγονες συνθήκες, έπεκτείνεται άργότερα και στην περίοδο τής γεωργικής οικονομίας κατά τή διάρκεια τής όποιας, άφου φτάνει στο ύψηλότερο σημείο τής άκμής του, άρχίζει μετά νά παρακμάζει δλο και περισσότερο. Τά γεγονότα δέν έπαληθεύουν, ούτε και στο έλάχιστο, τις άπόψεις του Γκρόσσε. Όταν του Ζητάμε νά μās δώσει μιá εξήγηση γιά τόν πρωτόγονο κομμουνισμό, γι' αύτό τó άξιοσημείωτο (σύμφωνα μέ τόν Γκρόσσε) φαινόμενο πού έμφανίστηκε στα μέσα τής μέχρι σήμερα οικονομικής ιστορίας γιά νά εξαφανιστεί λίγο άργότερα, τότε μās δίνει τήν παρακάτω πνευματώδικη και «ύλιστική» εξήγηση: «Είδαμε πράγματι, ότι αν τó γένος άπόχτησε μεγαλύτερη δύναμη και θέση στους λαούς τής κατώτερης γεωργικής βαθμίδας άπ' ό,τι στους λαούς πού είχαν άλλες μορφές πολιτισμού, αύτό όφείλεται πριν άπ'όλα στο ό,τι τó γένος έπαιζε τó ρόλο μιās οικονομικής κοινότητας, συνένωσε τά μέλη του στον ίδιο χώρο και δημιουργοῦσε και μιá κοινότητα περιουσίας. Τό γεγονός ότι σ' αύτή τή βαθμίδα τó γένος έφτασε σέ μιá τόσο μεγάλη ανάπτυξη, είναι κάτι πού εξηγείται κι' αύτό μέ τή σειρά του από τήν ίδια τή φύση τής γεωργίας πού ένώνει τούς ανθρώπους, ένω τó κυνήγι και ή κτηνοτροφία τούς διασπείρουν» (σ. 158).

Μ' άλλα λόγια, ή «ένωση» ή ή «διασπορά» τών ανθρώπων στο χώρο, νά τί είναι αύτό άπ' τó όποίο έξαρτάται, σύμφωνα μέ τόν Γκρόσσε, ή επικράτηση του κομμουνισμού ή τής άτομικής ιδιοκτησίας. Κρίμα μόνο γι ότόν κύριο Γκρόσσε πού Εέχασε νά μās εξηγήσει, πώς γίνεται τά δάση και τά λειβάδια — πού τόσο πολύ «διασπείρουν» τούς

άνθρώπους — και παρέμειναν στο μεγαλύτερο βαθμό — ακόμα και μέχρι σήμερα σαν τόποι — κοινής ιδιοκτησίας, ενώ οι κάμποι που «ένώνουν» τους ανθρώπους έγιναν από πολύ νωρίς άτομική ιδιοκτησία. Κρίμα που δεν μās έξηγει καθόλου, γιατί ή μορφή τής παραγωγής, που σ' όλη τήν οικονομική ιστορία «ένωνε» τους ανθρώπους, ή μεγάλη βιομηχανία, δεν ήταν καθόλου αποτέλεσμα τής κοινής ιδιοκτησίας, αλλά αντίθετα ή πιό άγρια μορφή τής ατομικής ιδιοκτησίας, ή καπιταλιστική ιδιοκτησία. Όπως βλέπουμε, ό «ματεριαλισμός» του Γκρόσσε αποτελεί μιά νέα απόδειξη του ότι δεν άρκει νά μιλά κάποιος για «παραγωγή» και για τή σημασία της, για τό σύνολο τής κοινωνικής ζωής, για νά έχει μιά ύλιστική αντίληψη τής ιστορίας. Άποδειχεται έτσι, ότι ό ιστορικός ύλισμός, άπομονωμένος από τήν επαναστατική αντίληψη τής εξέλιξης, μετατρέπεται σέ μιά χονδροειδή θεωρία, σ' ένα βαρύ Εύλινο δεκανίκι, αντί νά είναι, όπως στον Μάρξ, τό εύφυες φτερούγισμα του πνεύματος.

Τό σπουδαιότερο συμπέρασμα που βγαίνει άπ' όλα αυτά είναι ότι, παρά τό γεγονός ότι ό κ. Γκρόσσε μιλά τόσο πολύ για τήν παραγωγή και τις μορφές παραγωγής, δεν έχει ώστόσο αντιληφθεί μέ σαφήνεια ούτε καν τις πιό θεμελιώδεις άπόψεις σ' ό,τι άφορά τις σχέσεις παραγωγής. Είδαμε ήδη ότι όταν μιλά για μορφές παραγωγής έννοεί «όρισμένες κατηγορίες που κατέχουν όρισμένα όλωσδιόλου έξωτερικά χαρακτηριστικά, όπως τό κυνήγι, τή κτηνοτροφία ή τή γεωργία. Για νά δώσει έτσι μιά άπάντηση για τό περιεχόμενο καθεμιάς άπ' αυτές τις «μορφές παραγωγής», όταν του γίνονται έρωτήματα πάνω στη μορφή τής ιδιοκτησίας — συλλογική ιδιοκτησία, οικογενειακή ιδιοκτησία ή ατομική ιδιοκτησία — και πάνω στο ποιός είναι ό ιδιοκτήτης, διακρίνει όρισμένες κατηγορίες, όπως «έγγειος ιδιοκτησία» και ιδιοκτησία των «κινητών πραγμάτων». Όταν βρίσκει μορφές ιδιοκτησίας διαφορετικές άπ' αυτές τις δυό, διερωτάται ποιά από τις δυό είναι επικρατέστερη».

Αυτή που φαίνεται στον κύριο Γκρόσσε «πιό έπικρατέστερη», τήν κάνει κυρίαρχη μορφή ιδιοχτησίας στην κοινω-νία. Άποφασίζει και θεσπίζει ο ίδιος για παράδειγμα, ότι στους κατώτερους κυνηγούς «τά κινητά πράγματα από-χτησαν ήδη μιά τόσο μεγάλη σημασία» που είναι πολύ πιό σπουδαία από τήν «έγγειο» ιδιοχτησία και άφοϋ τά κινητά πράγματα, όπως για παράδειγμα ή τροφή, είναι άτομική ιδιοχτησία, ο Γκρόσσε δέν αναγνωρίζει τήν πρωτόγανη κομ-μουνιστική οικονομία, παρά τό γεγονός ότι ή ιδιοχτησία του έδάφους είναι κοινή.

Τέτοιες όμως διακρίσεις, που βασίζονται σέ χαρα-κτηριστικά όλωσδιόλου επιφανειακά — κινητά και άκίνητα πράγματα — δέν έχουν τήν παραμικρή σημασία για τήν παραγωγή και έχουν τήν ίδια αξία μέ τις άλλες διακρίσεις που κάνει ο Γκρόσσε στις μορφές τής οικογένειας ανάλογα μέ τήν κυριαρχία του άντρα ή τής γυναίκας, ή στις μορφές τής παραγωγής ανάλογα μέ τό αν προκαλαϋν «ένωση» τών ανθρώπων ή «διασπορά».

Τά «κινητά πράγματα» μπορεί νά αποτελοϋνται από τροφή, πρώτες ύλες, στολίδια, εργαλεία. Μπορεί νά κατα-σκευάζονται μέ σκοπό τήν ανταλλαγή ή για νά χρησιμο-ποιηθοϋν για τήν κάλυψη τών δικών τους αναγκών. Άνά-λογα μέ τήν περίπτωση έχουν μιά πολύ διαφορετική σημα-σία για τις σχέσεις παραγωγής. Ό Γκρόσσε κρίνει τις σχέ-σεις παραγωγής και τις σχέσεις ιδιοχτησίας τών λαών ανά-λογα μέ τήν κατανάλωση, μέ τήν πλατιά της έννοια, τών ειδών διατροφής και άλλων πραγμάτων, πράγμα που δείχ-νει ότι είναι ένας κλασσικός εκπρόσωπος τής σύγχρονης άστικής έπιστήμης.

Όταν ανακαλύπτει ότι είναι τά άτομα που έχουν τήν ιδιοχτησία τών ειδών καταναλώσεως και τά καταναλώνουν, τότε σ' αυτόν τό λαό βασιλεύει ή άτομική ιδιοχτησία. Είναι ο κλασσικός τρόπος μέ τόν όποίο ανατρέπουν σήμερα «έπιστημονικά» τή θεωρία του πρωτόγονου κομμουνισμού.

Σύμφωνα μ' αυτή τή βαθυστόχαστη άποψη, μιá ομάδα Ζητιάνων όμοια μ' αυτές που συναντάμε συχνά στην Άνατολή, που μοιράζονται και καταναλώνουν από κοινού τις έλεημοσύνες, ή μιá συμμορία από κλέφτες που μοιράζονται άμοιβαία τό προϊόν τής κλεψιδς, αντιπροσωπεύει, για τόν κ. Γκρόσσε, μιá «κομμουνιστική οικονομική κοινότητα» στην πιό καθαρή της μορφή. Άντίθετα, μιá άγροτική κοινότητα που κατέχει και καλλιεργεί τή γή συλλογικά, αλλά καταναλώνει τά προϊόντα τής γής κατά οίκογένειες, δέν μπορεί νά θεωρηθεί σαν «κομμουνιστική οικονομία παρά μέ μιό έννοια πολύ περιορισμένη». Μ' άλλα λόγια, αυτό που άποφασίζει για τό χαρακτήρα τής παραγωγής, σύμφωνα μ' αυτή τήν άποψη, είναι τό δικαίωμα ιδιοκτησίας τών ειδών κατανάλωσης και όχι τό δικαίωμα ιδιοκτησίας τών μέσων παραγωγής, δηλαδή οι συνθήκες κατανάλωσης και όχι οι συνθήκες παραγωγής. Φτάνουμε έτσι σ' ένα νευραλγικό σημείο τής πολιτικής οικονομίας, που έχει μιá τεράστια σημασία για τήν κατανόηση όλης τής οικονομικής ιστορίας. Γι' αυτό θά εγκαταλείψουμε άπ' έδω και πέρα τόν Γκρόσσε στην τύχη του και θά συγκεντρώσουμε όλη μας τήν προσοχή σ' αυτό τό ζήτημα.

Κεφάλαιο 6 Α

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Όποιοσδήποτε ασχολείται με τη μελέτη της οικονομικής ιστορίας και θέλει να γνωρίσει τις διάφορες μορφές που πήραν οι σχέσεις παραγωγής της κοινωνίας, στην ιστορική της εξέλιξη, πρέπει πρώτα-πρώτα να ξέρει με σαφήνεια ποιό είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα που μας επιτρέπει να διακρίνουμε τη μία μορφή σχέσεων παραγωγής από την άλλη. Αυτό το χαρακτηριστικό γνώρισμα αποτελεί τη *λυδία λίθο* και ταυτόχρονα και τη μονάδα μέτρησης αυτής της εξέλιξης.

Γιά να μπορέσει κανείς να θγάλει μιάν άκρη μέσα από τό πληθος τών φαινομένων, για να έχει ένα καθορισμένο πεδίο μελέτης και πρό παντός για να ανακαλύψει τη σειρά της ιστορικής διαδοχής αυτών τών φαινομένων, πρέπει να ξέρει με πολύ μεγάλη σαφήνεια ποιός είναι ό παράγοντας εκείνος που αποτελεί κατά κάποιο τρόπο τόν κεντρικό άξονα γύρω από τόν όποιο κινούνται τά φαινόμενα.

Ό Μόργκαν, σάν μέτρο της ιστορίας τών πολιτισμών και σάν *λυδία λίθο* του έπιπέδου στο άποίο έφτασαν αυτοί

οί πολιτισμοί, διάλεξε έναν παράγοντα όλωσδιόλου συγκεκριμένο — την ανάπτυξη της τεχνικής της παραγωγής. Κάνοντάς το αυτό ο Μόργκαν, πήρε κατά κάποιον τρόπο ανθρώπινο πολιτισμό από τη ρίζα του και φώτισε την προέλευσή του. Για τη μελέτη της οικονομικής ιστορίας το κριτήριο του Μόργκαν δεν έπαρκει. Ή τεχνική της κοινωνικής εργασίας δείχνει ακριβώς ποιό είναι το επίπεδο στο οποίο φθάσανε οί άνθρωποι στην πάλη τους για την κυριαρχία της έξωτερικής φύσης. Κάθε πρόοδος στην τελειοποίηση της τεχνικής της παραγωγής είναι ταυτόχρονα κι' ένα βήμα μπροστά της ανθρωπότητας, στον αγώνα της για την ύποταγή της έξωτερικής φύσης στο ανθρώπινο πνεύμα, ένα βήμα μπροστά στην εξέλιξη του παγκόσμιου ανθρώπινου πολιτισμού.

Παρ' όλα αυτά, αν θέλουμε να μελετήσουμε ειδικώτερα τις μορφές της παραγωγής της κοινωνίας, οί σχέσεις του ανθρώπου με τη φύση δεν μᾶς είναι άρκετες για μία τέτοια μελέτη. Αυτό που μᾶς ενδιαφέρει πρώτα-πρώτα είναι μία άλλη πτυχή της ανθρώπινης εργασίας: Οί σχέσεις στις όποιες έρχονται οί άνθρωποι μεταξύ τους στη διάρκεια της εργασίας, δηλαδή ή κοινωνική όργάνωση της παραγωγής και ή τεχνική της παραγωγής. Τό να ξέρουμε ότι ένας πρωτόγονος λαός γνωρίζει τον τροχό με τον όποιο τροχίζουν τάπηλινα σκεύη και τά κατασκευάζουν, είναι πραγματικά πολύ χαρακτηριστικό του επιπέδου πολιτισμού στο όποιο έχει φτάσει αυτός ο λαός. Αυτό ακριβώς τό πολύ σπουδαίο χαρακτηριστικό της προόδου της τεχνικής χρησιμεύει για τον Μόργκαν σαν ένα διακριτικό γνώρισμα μιᾶς ολόκληρης περιόδου του πολιτισμού που τη θεωρεί σαν τό πέρασμα από την άγρια κατάσταση στη βαρβαρότητα. Αυτό όμως τό χαρακτηριστικό δεν είναι από μόνο του ίκανό να μᾶς κάνει να κρίνουμε για τη μορφή της παραγωγής που κυριαρχεί σ' αυτό τό λαό.

Για να μπορέσουμε να κρίνουμε για τη μορφή της παραγωγής ενός λαού χρειάζεται να ξέρουμε μία ολόκληρη

σειρά από τις συνθήκες της ζωής του, να ξέρουμε ποιός ασχολείται με την τέχνη της κεραμικής, αν ασχολούνται όλα τα μέλη της κοινωνίας ή μόνο μια μικρή ομάδα, μια οικογένεια π.χ., ή μήπως ασχολούνται οι γυναίκες κι' έχουν σαν υποχρέωση την προμήθεια της κοινότητας με πήλινα σκεύη, αν τα προϊόντα της κεραμικής χρησιμοποιούνται για τις ανάγκες της ίδιας της κοινότητας, απ' το χωριό π.χ., ή προορίζονται για ανταλλαγή μ' άλλα είδη, αν τα προϊόντα που παράγει καθένας που ασχολείται με την κεραμική χρησιμοποιούνται απ' αυτόν τον ίδιο, ή αν όλα τα είδη της κεραμικής χρησιμοποιούνται από κοινού από όλα τα μέλη της κοινότητας.

Οί κοινωνικές σχέσεις που μπορούν να χρησιμεύσουν για τον προσδιορισμό του χαρακτήρα της παραγωγής είναι πολλές και διάφορες: καταμερισμός της εργασίας, διανομή των προϊόντων μεταξύ των καταναλωτών, ανταλλαγή. Αύτες οί πτυχές της οικονομικής ζωής, αυτές καθ' αυτές εξαρτιώνται από την παραγωγή που είναι κι' ο άποφασιστικός παράγοντας.

Με την πρώτη ματιά γίνεται αντιληπτό ότι ή διανομή και ή ανταλλαγή των προϊόντων δέν μπορούν να είναι παρά φαινόμενα παράγωγα. Για να μπορούν αυτά τα προϊόντα να μοιραστούν ή να ανταλλαχθούν ανάμεσα στους καταναλωτές πρέπει πριν απ' όλα να έχουν παραχθεί. Έπομένως, ή παραγωγή είναι ο πρωταρχικός και ο πιό σπουδαίος παράγοντας της οικονομικής ζωής στην κοινωνία. Αυτό που είναι άποφασιστικό στο πρωτοές της παραγωγής είναι τό έξης ζήτημα: Ποιές είναι οί σχέσεις ανάμεσα σ' αυτούς που εργάζονται και στα μέσα παραγωγής τους; Κάθε εργασία απαιτεί όρισμένες πρώτες ύλες, έναν καθορισμένο χώρο εργασίας και μετά... μερικά εργαλεία. Ξέρουμε ήδη πόσο σπουδαίο ρόλο παίζουν τα εργαλεία καθώς και ή παραγωγή εργαλείων στη ζωή της ανθρώπινης κοινωνίας. Η δύναμη της ανθρώπινης εργασίας προστίθεται σ' αυτά για να ενεργοποιήσει τα εργαλεία και τα

άλλα μέσα παραγωγής και για να παράγει τα προϊόντα κατανάλωσης που είναι αναγκαία για τη ζωή της κοινωνίας. Έπομένως, το πρωταρχικό ζήτημα της παραγωγής και ό αποφασιστικός της παράγοντας είναι οι σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους που εργάζονται και στα μέσα παραγωγής τους. Δεν μιλάμε εδώ για τεχνικές σχέσεις, ούτε για τό μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό τελειοποίησης των μέσων παραγωγής με τα όποια εργάζονται αϊ άνθρωποι, ούτε για τόν τρόπο με τόν όποίο τα χρησιμοποιοϋν στήν εργασία τους. Μιλάμε εδώ για τις κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα στήν ανθρώπινη δύναμη της εργασίας και τα άψυχα μέσα της παραγωγής, μιλάμε για τό έξής ζήτημα: σέ ποιόν ανήκουν τα μέσα παραγωγής;

Στό πέρασμα τοϋ χρόνου, αυτές οι σχέσεις μεταβάλλονται πολύ συχνά. Καί κάθε φορά που μεταβάλλονται οι κοινωνικές σχέσεις, μεταβάλλεται κι' ό χαρακτήρας της παραγωγής, ό τρόπος διανομής των προϊόντων, ή μορφή τοϋ καταμερισμοϋ της εργασίας, ή ένταση και ή έκταση της ανταλλαγής, τέλος όλη ή ύλική και πνευματική ζωή της κοινωνίας. Άνάλογα με τό άν αυτοί που εργάζονται έχουν άπό κοινού τα μέσα παραγωγής τους, ή άν καθένας έχει τα δικά του μέσα παραγωγής, ή άν, αντίθετα, αυτοί που εργάζονται είναι ταυτόχρονα και αϊ ίδιοι μέσα παραγωγής και ιδιοκτησία αυτών που δεν εργάζονται, ή άκόμα άν είναι άλυσοδεμένοι σκλάβοι στα μέσα παραγωγής ή έλεύθεροι, άλλά μήν έχοντας δικά τους μέσα παραγωγής, είναι ύποχρεωμένοι να πουλάνε τήν εργατική τους δύναμη, έχουμε άνάλογα να κάνουμε με μιά κομμουνιστική οικονομία ή με μιά οικονομία μικρών χωρικών ή με μιά συντεχνιακή οικονομία, ή με μιά οικονομία ακλάθων. ή φεουδαρχική οικονομία, ή τέλος με μιά καπιταλιστική οικονομία που βασίζεται στή μισθωτή εργασία.

Καθεμιά άπ' αυτές τις οικονομικές μορφές έχει τή δική της ιδιαίτερη μορφή καταμερισμοϋ της εργασίας, δια-

νομῆς τῶν προϊόντων, ἀνταλλαγῆς κοινωνικῆς, νομικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς. Ἄρκει στὴν οικονομικὴ ἱστορία τῶν ἀνθρώπων ν' ἀλλάξουν ριζικὰ οἱ σχέσεις ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς πού ἐργάζονται καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς, γιὰ νὰ ἀλλάξουν ριζικὰ ὅλες οἱ ἄλλες πτυχές τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς ἢ πνευματικῆς ζωῆς, γιὰ νὰ γεννηθεῖ μιὰ κοινωνία ἐξ ὁλοκλήρου νέα. Ὑπάρχει φυσικὰ μιὰ διαρκῆς ἀλληλεξάρτηση ἀνάμεσα σ' ὅλες αὐτές τίς πτυχές τῆς οικονομικῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας. Δὲν εἶναι μόνο οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὴν ἐργατικὴ δύναμη καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς πού ἔχουν ἐπίδραση πάνω στὸν καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας, στὴ διανομὴ, στὴν ἀνταλλαγὴ, ἀλλὰ αὐτοὶ οἱ παράγοντες ἐπιδρῶν κι' αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους πάνω στίς σχέσεις παραγωγῆς.

Ὁ τρόπος ὁμοίως τῆς ἐπίδρασης αὐτῶν τῶν παραγόντων πάνω στίς σχέσεις παραγωγῆς εἶναι ὡστόσο πολὺ διαφορετικὸς. Ἡ κυρίαρχη σὲ κάθε οικονομικὴ φάση μορφή τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, τῆς διανομῆς τοῦ πλοῦτου, τῆς ἀνταλλαγῆς, μποροῦν νὰ ὑπονομεύσουν λίγο-λίγο τίς σχέσεις ἀνάμεσα στὴ δύναμη τῆς ἐργασίας καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς, ἀπὸ τίς ὁποῖες σχέσεις προήλθαν. Ἡ μορφή τους ὁμοίως δὲν ἀλλάζει παρὰ μόνο μὲ μιὰ ριζικὴ ἀνατροπὴ, μόνο μὲ μιὰ ἐπανάσταση τῶν ξεπερασμένων πιά σχέσεων ἀνάμεσα στὴ δύναμη τῆς ἐργασίας καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς.

Οἱ ἀνατροπές τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στὴ δύναμη τῆς ἐργασίας καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς συνιστοῦν μεγάλους σταθμοὺς στὴν ἐξέλιξη τῆς οικονομικῆς ἱστορίας καὶ χωρίζουν τίς διαφορῆς ἐποχές τοῦ οικονομικοῦ γίγνεσθαι τῆς κοινωνίας.

Πόσο μεγάλη σημασία ἔχει γιὰ τὴν κατανόηση τῆς οικονομικῆς ἱστορίας, νὰ μπορεῖ νὰ ξεχωρίζει κανεὶς μὲ σαφήνεια τὸ οὐσιώδες ἀπὸ τὸ ἐπουσιώδες, φαίνεται ἂν ἐξετάσουμε τὴ μέθοδο πού ἔχει σήμερα υιοθετήσῃ ἡ ἀστι-

κή πολιτική οικονομία στη Γερμανία, για να χωρίσει την ιστορία της οικονομικής εξέλιξης, μέθοδος που χαίρει γενικής εκτίμησης.

Έννοούμε τη διαίρεση της οικονομικής εξέλιξης όπως την κάνει ο καθηγητής Μπύχερ. Στο βιβλίο του «Δ η μ ι ο υ ρ γ ί α τ η ς έ θ ν ι κ ή ς ο ι κ ο ν ο μ ί α ς», ο καθηγητής Μπύχερ τονίζει τη σημασία μιας σωστής διαίρεσης των εποχών της οικονομικής ιστορίας, για την καλύτερη κατανόησή της. Σύμφωνα με τις συνήθειές του, δεν περιορίζεται απλώς στην ανάλυση του ζητήματος και στην παρουσίαση των όρθολογιστικών του αποτελεσμάτων, αλλά αρχίζει να μας προετοιμάζει για την καλύτερη εκτίμηση του έργου του και επεκτείνεται πάνω στις ανεπάρκειες των συγγραφέων που πριν απ' αυτόν ασχολήθηκαν μ' αυτό το θέμα.

«Τό πρώτο ερώτημα», λέει ο Μπύχερ, που πρέπει να θέλει ο ειδικός της πολιτικής οικονομίας που θέλει να κατανοήσει την οικονομία ενός λαού μιας περασμένης εποχής, είναι αυτή εδώ: Ή οικονομία ήταν μια εθνική οικονομία; Τα φαινόμενα αυτής της οικονομίας έχουν τό ίδιο περιεχόμενο με τα φαινόμενα της σύγχρονης ανταλλακτικής οικονομίας μας, ή έχουν ένα περιεχόμενο έντελως διαφορετικό; Δεν μπορούμε ν' απαντήσουμε σ' αυτή την ερώτηση, παρ'ά μόνο αν άρνηθοῦμε τη μέθοδο της ανάλυσης και την άπαγωγική ψυχολογική μέθοδο που χρησιμοποίησαν οι παλιοί δάσκαλοι της «άφηρημένης» πολιτικής οικονομίας και οι όποιοι θεώρησαν ότι τούς έδωσε λαμπρά αποτελέσματα στη μελέτη των συγχρόνων φαινομένων.

«Δέν μπορούμε να καταλογίσουμε στη σύγχρονη «ιστορική» σχολή, την κατηγορία ότι μεταφέρει στο παρελθόν και σχεδόν χωρίς καμιά διερεύνηση τις συνηθισμένες άφηρημένες κατηγορίες των φαινομένων της σημερινής έ θ ν ι κ ή ς οικονομίας, αντί να διεισδύσει στην ουσία των προηγμένων οικονομικών εποχών, ή άκόμα να μανου-

θράρει τις απόψεις της ανταλλακτικής οικονομίας, μέχρι πού να τις προσαρμόσει, λιγότερο ή περισσότερο, στις προηγούμενες οικονομικές μορφές...

Πουθενά αυτό δεν αποδειχεται καλύτερα όσο στον τρόπο με τον οποίο χαρακτηρίζονται οι διαφορές ανάμεσα στη σύγχρονη κοινωνία των πολιτισμένων λαών και την οικονομία των προηγούμενων εποχών ή των λαών που έχουν χαμηλό επίπεδο πολιτισμού. Αυτό γίνεται με την απarίθμηση των προτεινομένων φάσεων εξέλιξης, με το χαρακτηρισμό των οποίων ανάγεται σ' ένα σλόγκαν δηλ ή πορεία της ιστορικής εξέλιξης της οικονομίας... "Όλες οι προηγούμενες προσπάθειες που έγιναν σ' αυτό τον τομέα έκαναν ένα βασικό λάθος: δεν έριχναν το βάρος τους στην ουσία των πραγμάτων, αλλά έμειναν στην επιφάνεια» (1).

(1) Μπόρχερ: «Δημιουργία της έθνικης οικονομίας» σελ. 54.

Κεφάλαιο 6 Β

Η ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΣΕ ΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ποιά διαίρεση τῆς οικονομικῆς ἱστορίας μᾶς προτείνει τώρα ὁ καθηγητῆς Μπύχερ; Ἄς τὸν ἀκούσουμε: «Ἄν θέλουμε νὰ ἀντιληφθοῦμε ὅλη αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη ἀπὸ μιὰ καὶ μόνο ἀποψη, αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ παρὰ μόνο ἂν ἡ ἀποψη αὐτὴ λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τῆς ἀφ' ἑνὸς τὰ βασικὰ φαινόμενα τῆς ἐθνικῆς οικονομίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀποκαλύπτει ταυτόχρονα τὸν κινητήριον παράγοντα τῶν προηγούμενων οικονομικῶν περιόδων. Αὐτὴ ἡ ἀποψη δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ σχέση ποῦ συνδέει τὴν παραγωγή τῶν προϊόντων μὲ τὴν κατανάλωσή τους, ἢ πιὸ συγκεκριμένα: Τὸ μῆκος τοῦ δρόμου ποῦ αὐτὰ τὰ προϊόντα διασχίζουν γιὰ νὰ πᾶνε ἀπὸ τὸν παραγωγὸ στὸν καταναλωτῆ. Μὲ βάση αὐτὸ τὸ κριτήριον φτάνουμε στὴν παρακάτω διαίρεση σὲ φάσεις ὅλης τῆς οικονομικῆς ἐξέλιξης, ποῦ ἰσχύει τουλάχιστον γιὰ τοὺς λαοὺς τῆς Κεντρικῆς καὶ Δυτικῆς Εὐρώπης, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη μπορεῖ μὲ ἀρκετὰ μεγάλη ἀκρίβεια νὰ χωριστεῖ σὲ ἐξῆς φάσεις:

1. Ἡ φάση τῆς κλειστῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας (παραγωγή ποῦ κάνει ὁ καθένας γιὰ

τόν έαυτό του χωρίς ανταλλαγή), φάση στην όποία τά προϊόντα καταναλώνονται στην ίδια οικονομία στην όποία και παράχθηκαν.

2. Ἡ φάση τῆς οικονομίας τῆς πώλησ (παραγωγή γιά τούς πελάτες, άμεση ανταλλαγή), φάση κατά τήν όποία τά προϊόντα πηγαινουν κατ' εύθειαν από τήν παραγωγή στην οικονομία τῆς κατανάλωσης.

3. Ἡ φάση τῆς έθνικῆς οικονομίας (έμπορευματική παραγωγή, κυκλοφορία τών προϊόντων), φάση στην όποία τά προϊόντα πρέπει νά περάσουν από μιά σειρά από οικονομίες πριν νά φτάσουν στην κατανάλωση (').

Αυτό πού πραγματικά είναι ένδιαφέρον στην οικονομική ιστορία δέν περιέχεται καθόλου στην άποψη τοῦ Μπύχερ. Γιά τόν καθηγητή Μπύχερ ἡ οικονομική ιστορία αρχίζει μέ τήν άγροτική κοινότητα τών πολιτισμένων λαών τῆς Εύρώπης, μ' άλλα λόγια, από τήν άνώτερη βαθμίδα τῆς γεωργίας. Ὅλη εκείνη ἡ μακράϊωνη περίοδος πού προηγήθηκε από τήν άνώτερη γεωργία καί κατά τή διάρκεια τῆς όποίας βασίλευαν άλλες σχέσεις παραγωγῆς, τέτοιες σάν κι' αυτές πού κυριαρχοῦν ακόμα στή ζωῆ πολλών σημερινών φυλών, πού ὁ Μπύχερ, ὅπως Εξέρουμε, τίς χαρακτηρίζει σάν «μη οικονομίες», σάν μιά περίοδο πού κυριαρχοῦσε ἡ περίφημη «άτομική άναζήτηση τῆς τροφῆς» καί τῆς «μη εργασίας». Ὁ καθηγητής Μπύχερ αρχίζει τήν οικονομική του ιστορία από τήν τελευταία φάση τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ, πού μέ τήν μονιμότητα τῆς ζωῆς σ' ένα όρισμένο χῶρο καί τήν άνώτερη γεωργία, περιέχει ἤδη μέσα της τά σπέρματα τῆς αναπόφευκτης άποσύνθεσῆς της, τά σπέρματα πού θά ὀδηγήσουν άργότερα τήν κοινωνία αὐτή στην άνισότητα, στην έκμετάλλευση καί στο χωρισμό σέ τάξεις.

(1) Μπύχερ: «Δημιουργία τῆς έθνικῆς οικονομίας».

Ὁ Γκρόσσε ἀμφισβητεῖ τὸν κομμουνισμό σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν περίοδο πού προηγήθηκε ἀπ' τὸν ἀγροτικό κομμουνισμό, ἐνῶ ὁ Μπύχερ διαγράφει ἐντελῶς αὐτὴ τὴν περίοδο ἀπ' τὴν ἱστορία τῆς οἰκονομίας.

Ἡ δευτέρα φάση τῆς κλειστῆς «οἰκονομίας τῆς πόλης» εἶναι μιὰ ἄλλη αἰσθητὴ ἀνακάλυψη, πού τὴν ὀφείλουμε στὴν «ὀξυδέρκεια» τοῦ καθηγητῆ τῆς Λειψίας, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Σούρτστ.

Μιὰ «κλειστὴ οἰκιακὴ οἰκονομία» μιᾶς ἀγροτικῆς κοινότητας χαρακτηριζόταν ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι περιλάμβανε ἓνα σύνολο ἀνθρώπων πού ἱκανοποιοῦσαν ὅλες τους τίς ἀνάγκες στὸ ἐσωτερικὸ αὐτῆς τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας, ἐνῶ τὸ ἀντίθετο συνέβαινε μὲ τίς μεσαιωνικὲς πόλεις τῆς κεντρικῆς καὶ δυτικῆς Εὐρώπης — οἱ ὁποῖες μόνο, κοτὰ τὸν Μπύχερ, εἶχαν πραγματικὴ «οἰκονομία τῆς πόλης». Σὲ μιὰ μεσαιωνικὴ πόλη δὲν ὑπάρχει «ἐνιαία» οἰκονομία, ἀλλὰ — γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν ἐκφραση τοῦ Μπύχερ — τόσες «οἰκονομίες» ὅσες βιοτεχνίες, συντεχνίες, ἐργαστήρια καὶ καθένα ἀπ' αὐτὰ πούλᾳ καὶ καταναλώνει γιὰ λογαριασμό του — ἂν καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς γενικοὺς κανόνες τῆς συντεχνίας καὶ τῆς πόλης.

Ἡ μεσαιωνικὴ πόλη τῆς Γαλλίας ἢ τῆς Γερμανίας δὲν ἀποτελοῦσε ἓνα «κλειστὸ» οἰκονομικὸ σύνολο, γιατί ἡ ὑπαρξὴ τῆς στηριζόταν ὁμῆσα στὴν ἀνταλλαγὴ προϊόντων μὲ τὴν ἐπαρχία ἀπὸ τὴν ὁποία προμηθευόταν τροφή καὶ πρῶτες ὕλες καὶ τὴν ὁποία προμήθευε μὲ βιομηχανικά προϊόντα. Ὁ Μπύχερ ὁμῶς δημιουργεῖ γύρω ἀπὸ κάθε πόλη ἓνα κλειστὸ ἀγροτικὸ περίγυρο, τὸν ὁποῖο ἐνσωματώνει στὴν «οἰκονομία τῆς πόλης» καὶ ἀνοίγει τὴν ἀνταλλαγὴ ἀνάμεσα στὴν πόλη καὶ στὸ χωριό, σὲ ἀνταλλαγὴ μὲ τοὺς χωρικοὺς τοῦ πλησιέστερου χωριοῦ. Οἱ αὐλές τῶν πλουσίων ἀρχόντων φεουδαρχῶν, πού συνιστοῦσαν τοὺς καλύτερους πελάτες τῶν ἐμπόρων τῆς πόλης καὶ πού ἦταν ἄλλοτε διασπαρμένες στὴν ἐξοχὴ μακριὰ ἀπὸ τίς πόλεις κι'

άλλοτε βρισκόντουσαν στο κέντρο της πόλης — ιδιαίτερα οι πόλεις όπου είχαν την έδρα τους οι αυτοκράτορες και οι επίσκοποι — που αποτελούσαν το επίκεντρο των οικονομικών τους δραστηριοτήτων, δεν λογαριάστηκαν καθόλου και γι' αυτές δεν μάς λέει τίποτε ο Μπύχερ. Παρόμοια, δεν μάς λέει τίποτε για το έξωτερικό εμπόριο που έπαιξε τον πιο σπουδαίο ρόλο στη ζωή των μεσαιωνικών πόλεων και προσδιόρισε την ανάπτυξή τους. Αυτό που υπήρξε το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα των μεσαιωνικών πόλεων, το γεγονός ότι αποτελούσαν τα πρώτα κέντρα της εμπορευματικής παραγωγής, εκεί όπου για πρώτη φορά ή εμπορευματική παραγωγή έγινε η κυρίαρχη μορφή της παραγωγής, αυτό ο Μπύχερ το αγνοεί. Αντίθετα, η εμπορευματική παραγωγή αρχίζει γι' αυτόν με τη φάση της «έθνικης οικονομίας» — και ξέρουμε πώς η αστική πολιτική οικονομία ονομάζει έτσι το σύγχρονο καπιταλιστικό σύστημα, του οποίου το σπουδαιότερο χαρακτηριστικό είναι ακριβώς ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής και όχι απλώς η εμπορευματική παραγωγή. Ο Γκρόσσε ονομάζει την εμπορευματική παραγωγή απλώς «βιομηχανία», αντίθετα ο καθηγητής Μπύχερ μετασχηματίζει τη βιομηχανία σε «εμπορευματική παραγωγή», αποδεικνύοντας έτσι την ανωτερότητα ενός καθηγητή της οικονομίας πάνω σ' ένα απλό κοινωνιολόγο.

Άς μη ματαιοπονούμε όμως με τις λεπτομέρειες και ας περάσουμε στο κύριο θέμα μας. Ο καθηγητής Μπύχερ παρουσιάζει την «κλειστή οικιακή οικονομία» σαν την πρώτη «φάση» της οικονομικής του ιστορίας. Τί έννοει μ' αυτό; Ύπενθυμίσαμε ήδη πιο πάνω πώς αυτή η φάση σύμφωνα με τον Μπύχερ, αρχίζει με την αγροτική κοινότητα του χωριού.

Βλέπουμε έτσι, ότι εκτός απ' την πρωτόγονη αγροτική κοινότητα, ο Μπύχερ ρίχνει κι' άλλες ιστορικές μορφές στο σκαούλι του των «οικιακών κλειστών οικονομιών», όπως την οικονομία των αρχαίων Έλλήνων και Ρωμαίων.

πού στηριζόταν στους σκλάβους και τις φεουδαρχικές αύλες. Ὀλόκληρη ἡ οικονομική ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, ἀρχίζοντας ἀπ' τὸ λυκόφως τῆς προϊστορίας καὶ διασχίζοντας τὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα καὶ τὸ Μεσαίωνα, βρίσκεται ἔτσι κλεισμένη στὴ «φάση» τῆς παραγωγῆς τῆς οἰκιακῆς οικονομίας, στὴν ὁποία ἀντιτίθεται, σὰν δευτέρη φάση, ἡ εὐρωπαϊκὴ πόλη τοῦ Μεσαίωνα, καὶ στὴν τρίτη φάση, ἡ σύγχρονη καπιταλιστικὴ οικονομία.

Στὴν οικονομικὴ του ἱστορία ὁ καθηγητὴς Μπύχερ ρίχνει στὴν ἴδια «οἰκονομικὴ φάση» τὴν κομμουνιστικὴ ἀγροτικὴ κοινότητα πού ζεῖ ἡσυχά κάπου σὲ μιὰ κοιλάδα τοῦ βουνοῦ Πεντζάπ στὶς Ἰνδίες, τὴν οἰκιακὴ οικονομία τοῦ Περικλῆ στὸ ἀπόγειο τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴ φεουδαρχικὴ αὐλὴ τοῦ μεσαιωνικοῦ μητροπολίτη.

Ὅποιοδήποτε παιδί πού διάβασε καὶ ἀπέκτησε ἀπ' τὰ σχολικὰ βιβλία μερικές ἐπιφανειακές γνώσεις τῆς ἱστορίας, θὰ καταλάβει ὅτι πρόκειται γιὰ φαινόμενα ἐντελῶς διαφορετικὰ μεταξὺ τους.

Στὶς κομμουνιστικὲς πρωτόγονες ἀγροτικὲς κοινότητες ὑπῆρχε τόσο ἰσότητα στὰ δικαιώματα ὅσο καὶ στὴν ἰδιοχτησία. Στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ στὴ Ρώμη βασίλευε ἡ πιὸ χτηνώδικη ἀνισότητα ἀνάμεσα στὶς κοινωνικὲς τάξεις, ἐλεύθεροι καὶ σκλάβοι, προνομιοῦχοι καὶ ἀλλοτριωμένοι, ἀφέντες καὶ δοῦλοι, πλοῦτος καὶ φτώχεια ἢ μιζέρια. Συναντᾶμε ἐδῶ τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα σὲ μιὰ μειοψηφία ἀφέντες πού δὲν ἐργάζονται καὶ σὲ μιὰ μάζα ἐξαθλιωμένων, πού ἔχουν τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐργάζονται συνεχῶς. Ἀνάμεσα στὴ βασισμένη στους σκλάβους οἰκονομία τῶν Ἑλλήνων ἢ τῶν Ρωμαίων καὶ στὴ φεουδαρχικὴ οἰκονομία τοῦ Μεσαίωνα ὑπῆρχε μιὰ τόσο μεγάλη διαφορά, πού τελικὰ ἡ ἀρχαία δουλοπαροικία προκάλεσε τὴν καταστροφὴ τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, πού ἔδωσε τὴ θέση του στὴ φεουδαρχία τοῦ Μεσαίωνα, πού κι' αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του, ἀναπτύσσοντας στους κόλπους του τὶς συντεχνίες καὶ τὸ

ἐμπόριο τῶν πόλεων, ἐτοίμασε ἔτσι, σὲ τελευταία ἀνάλυση, τὸ ἔδαφος γιὰ τὸ σύγχρονο καπιταλισμὸ.

Ὅποιοσδήποτε φέρνει πίσω αὐτὲς τὶς οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς μορφὲς ποὺ ἀπέχουν τόσο οἱ μὲν ἀπὸ τὶς δέ, καὶ τὶς ἐποχὲς τῆς ἱστορίας καὶ θέλει νὰ τὶς συνοψίσει σὲ μιὰ μόνο ἀποψη, σὲ μιὰ θεωρία, πρέπει νὰ ἐφαρμόσει ἕνα κριτήριον ποὺ ἀντιστοιχεῖ πραγματικὰ σ' αὐτὲς τὶς οἰκονομικὲς φάσεις. Ἐτσι, ὁ καθηγητὴς Μπύχερ μᾶς ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος ποῖο κριτήριον ἐφαρμόζει γιὰ νὰ δημιουργήσῃ τὸ ακοτάδι τῆς «κλειστῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας», μέσα στὸ ὁποῖο ὅλες οἱ γάτες φαίνονται γκριζες, παρελαύνοντας ἡσυχά ἀπὸ μπροστὰ μας μὴπως καὶ βοηθηθοῦμε νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὴν ἀγνοια. «Οἰκονομία χωρὶς ἀνταλλαγὴ», νὰ πῶς ὀνομάζει ὁ Μπύχερ τὴν πρώτη «φάση» ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχει γραφτὴ ἱστορία μέχρι τοὺς τελευταίους αἰῶνες καὶ τὴν ὁποία διαδέχεται ἡ πόλη τοῦ Μεσαίωνα «φάση ἀμεσῆς ἀνταλλαγῆς», γιὰ νὰ δώσει κι' αὐτὴ μὲ τὴ σειρά τῆς τῆ θέση τῆς στὸ σημερινὸ οἰκονομικὸ αὐστημα «φάση κυκλοφορίας τῶν προϊόντων». Μ' ἄλλα λόγια: μὴ ἀνταλλαγὴ, ἀπλὴ ἀνταλλαγὴ καὶ σύνθετη ἀνταλλαγὴ, ἢ σὲ πιὸ ἀπλὲς λέξεις: ἀνυπαρξία ἐμπορίου, ἀπλὸ ἐμπόριο, ἀναπτυγμένο ἐμπόριο. Νὰ ποῖο κριτήριον ἐφαρμόζει ὁ Μπύχερ γιὰ τὸ χωρισμὸ τῶν οἰκονομικῶν ἐποχῶν. Ὁ ἐμπορος ὑπάρχει ἤδη ἢ ὄχι, ταυτίζεται μὲ τὸν παραγωγὸ ἢ πρόκειται γιὰ ἕνα ξεχωριστὸ πρόσωπον; Αὐτὸ εἶναι τὸ βασικὸ πρόβλημα στὴν οἰκονομικὴ θεωρία.

Ἄς δοῦμε τὴ «χωρὶς ἀνταλλαγὴ οἰκονομία» τοῦ καθηγητῆ. Πρόκειται γιὰ μιὰ φαντασιοπληξία τοῦ καθηγητῆ, κάτι ποὺ δὲν συναντήθηκε μέχρι τώρα σὲ κανένα μέρος τῆς γῆς καὶ ποὺ ἂν προσπαθῆσουμε νὰ τὴν ἐφαρμόσουμε στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἢ στὴ Ρώμη, ὅπως καὶ στὸ φεουδαρχικὸ Μεσαίωνα τοῦ Χου αἰῶνα, μὰ βρεθοῦμε μπροστὰ σὲ μιὰ ἱστορικὴ φαντασία ἐκπληκτικῆς θρασύτητας. Μὲ τὸ νὰ πάρουμε γιὰ κριτήριον τῆς παραγωγῆς γενικά, ὄχι τὶς παραγωγικὲς σχέσεις, ἀλλὰ τὶς σχέσεις ἀνταλλαγῆς, εἶναι

σάν να τοποθετούμε τόν έμπορο στό κέντρο τοῦ οικονομικοῦ συστήματος καί νά τόν κάνουμε μέτρο ὄλων τῶν πραγμάτων, ἀκόμα κι' ὅταν ὁ έμπορος δέν ὑπάρχει ἀκόμα. Νά τό λαμπρό ἀποτέλεσμα τῆς «ἀπαγωγικῆς ψυχολογικῆς μεθόδου καί τρόπου ἀνάλυσης» τοῦ Μπύχερ, νά πῶς «διδιοῦει στήν οὐσία τῶν πραγμάτων» ἀντί νά «μένει στήν ἐπιφάνεια»!

Ἡ ἀπλή ταξινόμηση τῆς «ιστορικῆς σχολῆς»: ἡ διαίρεση τῆς οικονομικῆς ιστορίας σέ τρεῖς φάσεις, «τήν φυσική οικονομία, τή νομισματική οικονομία καί τήν πιστωτική οικονομία», ἦταν πολύ καλύτερη καί πολύ πιό κοντά στήν ἀλήθεια ἀπ' αὐτό τό γεμάτο κενοδοξία κατασκευάσμα τῆς εὐφυΐας τοῦ καθηγητῆ Μπύχερ, πού ἀρχίζει τήν ἀνάλυση του βγάζοντας ἀχρηστες ὄλες «τίς παλαιότερες προσπάθειες πού ἔγιναν σ' αὐτό τόν τομέα», γιά νά πάρει τελικά σάν βάση γιά τήν ἀνάλυσή του, ἀκριβῶς τήν ἴδια ἀποψη πού πῆραν κι' αὐτοί, τήν ἀποψη τῆς ἀνταλλαγῆς πού «μένει στήν ἐπιφάνεια» τῶν πραγμάτων, τήν ὁποία ἀπλά καί μόνο τή μεταμορφώνει μέ φτηνά ἐπιχειρήματα καί τή μετατρέπει σέ μιὰ ἐντελῶς λανθασμένη ἀποψη. Δέν εἶναι ὁμως καθόλου τυχαῖο πού ἡ ἀστική ἐπιστήμη «μένει στήν ἐπιφάνεια». Ἀνάμεσα στούς ἀστούς διανοούμενους οἱ μὲν, ὅπως ὁ Φρειδερίκος Λίστ, διαιροῦν τήν ιστορία ἀνάλογα μέ τὰ ἐξωτερικά χαρακτηριστικά τῶν σπουδαιότερων πόρων διατροφῆς καί διακρίνουν τίς περιόδους τοῦ κυνηγιοῦ, τῆς κτηνοτροφίας, τῆς γεωργίας καί τῆς βιομηχανίας, διαιρέσεις πού δέν ἐπαρκοῦν οὔτε κἄν γιά μιὰ ἐπιφανειακή ἐξήγηση τῆς ἱστορίας τῶν πολιτισμῶν.

Ἄλλοι, ὅπως ὁ καθηγητής Χίλντεμπραντ, διαιροῦν τήν ἱστορία σύμφωνα μέ τήν ἐξωτερική μορφή τῆς ἀνταλλαγῆς, σέ φυσική οικονομία, νομισματική οικονομία καί πιστωτική οικονομία ἢ, ὅπως ὁ Μπύχερ, σέ οικονομία χωρίς ἀνταλλαγή, σέ οικονομία τῆς ἀμεσης ἀνταλλαγῆς καί σέ οικονομία μέ κυκλοφορία ἐμπορευμάτων.

Ἄλλοι πάλι, ὅπως ὁ Γκρόσσε, παίρνουν τήν κατανομή

τῶν προϊόντων σάν σημεῖο ἀφετηρίας γιά τό χαρακτηρισμὸ τῶν οἰκονομικῶν μορφῶν. Μὲ δυὸ λόγια, οἱ ἄστοι σοφοὶ βάζουν στό πρῶτο πλάνο τῶν ἱστορικῶν ἀναλύσεων τους, τὴν ἀνταλλαγή, τὴ διανομὴ ἢ τὴν κατανάλωση, ὅλα ἐκτὸς ἀπ' τὴν κοινωνικὴ μορφή τῆς παραγωγῆς, ποὺ πραγματικὰ ἐπαιζε σὲ κάθε ἐποχὴ τὸν πιὸ ἀποφασιστικὸ ρόλο καὶ ἡ ὁποία προσδιόριζε τίς μορφές ποὺ ἐπαιρναν ἡ ἀνταλλαγή, ἡ διανομὴ καὶ ἡ κατανάλωση καὶ τὸ συγκεκριμένο τους περιεχόμενο.

Γιατί ὁμως οἱ ἄστοι διανοούμενοι βλέπουν ἔτσι τὰ πράγματα; Γιά τὸν ἴδιο λόγο ποὺ τοὺς κάνει νὰ θεωροῦν τὴν καπιταλιστικὴ οἰκονομία σάν τὴν ἀνώτατη καὶ τελευταία φάση τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας, ἀρνούμενοι τὴν παραμέρα παγκόσμια οἰκονομικὴ ἐξέλιξη καὶ τίς ἐπαναστατικὲς προοπτικές.

Ἡ κοινωνικὴ μορφή τῆς παραγωγῆς, δηλαδή τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ ἐργάζονται καὶ στὰ μέσα παραγωγῆς, εἶναι τὸ κεντρικὸ ζήτημα κάθε οἰκονομικῆς φάσης, τὸ εὐαίσθητο σημεῖο κάθε ταξικῆς κοινωνίας, μέσα στὴν ὁποία τὰ μέσα παραγωγῆς δὲν ἀνήκουν σ' αὐτοὺς ποὺ ἐργάζονται. Αὐτὴ, κάτω ἀπὸ τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη μορφή, ἀποτελεῖ τὴ βάση αὐτῶν τῶν κοινωνιῶν, εἶναι ἡ βασικὴ προϋπόθεση κάθε μορφῆς ἐκμετάλλευσης καὶ κάθε ταξικῆς κυριαρχίας. Ἡ προσπάθεια ποὺ κάνουν οἱ ἄστοι διανοούμενοι γιά νὰ ἐκτρέψουν τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου ἀπ' αὐτὸ τὸ εὐαίσθητο σημεῖο καὶ νὰ τὴ συγκεντρώσουν σὲ ἐξωτερικὰ καὶ δευτερεύοντα χαρακτηριστικά. ἀναμφίβολα δὲν γίνεται συνειδητὰ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἄστους, ἀλλὰ βασίζεται στὴν ἐνστικτώδικη ἀρνηση τῆς τάξης ποὺ ἀντιπροσωπεύουν, στό ἐπίπεδο τῆς διανόησης, νὰ δοκιμάσουν τὸ ἐπικίνδυνο φρούτο ἀπ' τὸ δέντρο τῆς γνώσης. Ἐνας καθηγητὴς ὀλότελα σύγχρονος καὶ διάσημος, ὅπως ὁ Μπύχερ, ἐκδηλώνει αὐτὸ τὸ ταξικὸ του ἔνστικτο μὲ «ὄξυδέρκεια», ὅταν φουρνίζει μὲ ἀγαλλίαση στό μικρὸ σурτάρι τῆς ταξινόμησής του ὀλόκληρες ἐποχές, ὅπως ὁ πρω-

τόγονος κομμουνισμός, ή δουλεία, ή δουλοπαροικία, εποχή με ριζικά διαφορετικές παραγωγικές σχέσεις ανάμεσα στην εργατική δύναμη και στα μέσα παραγωγής.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμως μεριά, κάνει πολυάριθμες καὶ ἄχρηστες διακρίσεις σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἱστορία τῆς βιομηχανίας ὅπου κάνει τὸν ἓνα διαχωρισμὸ ἐπειτα ἀπὸ τὸν ἄλλο, μιᾷ καὶ Ξαναμιᾷ μ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες, γιὰ «οἰκιακὴ ἐργασία», «μισθωτὴ ἐργασία», «ἐργασία τοῦ τεχνίτη» κλπ.

Οἱ ἰδεολόγοι τῶν ἐκμεταλλευομένων μαζῶν, οἱ πιὸ παλιοὶ ὑπερασπιστὲς τοῦ σοσιαλισμοῦ, οἱ πρῶτοι κομμουνιστὲς, περιπλανιόντουσαν στὰ σκοτάδια καὶ μένανε μετέωροι στὸν ἀέρα, ὅταν ζητοῦσαν τὴν ἰσότητα ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, καὶ προσανατόλιζαν τὶς διεκδικήσεις τους καὶ τὸν ἀγῶνα τους, κυρίως ἐνάντια στὴν ἀνιση διανομὴ τῶν ἀγαθῶν ἢ — ὅπως μερικοὶ σοσιαλιστὲς τοῦ ΧΙΧ αἰῶνα — ἐνάντια στὶς σύγχρονες μορφές τῆς ἀνταλλαγῆς. Ὅταν οἱ καλύτεροι ἐκπρόσωποι τῆς ἐργατικῆς τάξης κατάλαβαν ὅτι ἡ μορφή τῆς ἀνταλλαγῆς ἐξαρτιόταν, αὐτὴ καθ' αὐτή, ἀπὸ τὴν ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς, κι' ὅτι αὐτὸ πού ἐπαιζε τὸν πιὸ ἀποφασιστικὸ ρόλο ἦταν οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ἐργαζόμενους καὶ τὰ μέσα παραγωγῆς, τότε τὰ σοσιαλιστικὰ ἰδανικὰ ἀπόχτησαν ἓνα στέρεο ἐπιστημονικὸ θεμέλιο. Ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴ τὴ βασικὴ ἀποψη, ἡ ἐπιστημονικὴ θέση τοῦ προλεταριάτου διαχωρίζεται ἀπ' αὐτὴν τῆς ἀστικῆς τάξης τόσο στὴν ἀρχὴ τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας ὅσο καὶ ἰστὴν ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. Ἄν εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἀστικῆς τάξης νὰ θολώσει τὸ κεντρικὸ ζήτημα τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας καὶ τὶς μορφές πού πῆρε στὸ πέρασμα τῆς ἱστορίας — τὴ μορφή πού πῆραν οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς ἐργαζόμενους καὶ τὰ μέσα παραγωγῆς — ἀντίθετα τὸ συμφέρον τοῦ προλεταριάτου ἀπαιτεῖ οἱ σχέσεις αὐτὲς νὰ φωτισθοῦν καὶ νὰ μποῦν σὲ πρῶτο πλάνο, νὰ ἀποτελέσουν τὸ κριτήριον τῆς οἰκονομικῆς δομῆς τῆς κοινωνίας. Εἶναι ἀνάγκη οἱ ἐργαζόμενοι νὰ κατανοή-

σουν τις μεγάλες καμπές της ιστορίας που χωρίζουν την πρωτόγονη κομμουνιστική κοινωνία από την κατοπινή κοινωνία των τάξεων, όπως και να διακρίνουν τις διάφορες ιστορικές μορφές που πήρε ή ταξική κοινωνία μέχρι σήμερα. Μόνο αυτός που κατανοεί τις ιδιαίτερες οικονομικές συνθήκες της πρωτόγονης κομμουνιστικής οικονομίας και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αρχαίας δουλοκτητικής οικονομίας, της μεσαιωνικής φεουδαρχικής οικονομίας, μπορεί πραγματικά να καταλάβει γιατί η καπιταλιστική κοινωνία προσφέρει για πρώτη φορά τη δυνατότητα της πραγματοποίησης του σοσιαλισμού. Μόνο αυτός μπορεί να κατανοήσει τη βασική διαφορά ανάμεσα στην παγκόσμια σοσιαλιστική οικονομία του μέλλοντος και τις πρωτόγονες κομμουνιστικές κοινωνίες της προϊστορίας.

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

**Ἡ ἀποσύνθεση
τῆς πρωτόγονης
κομμουνιστικῆς
κοινωνίας**

Κεφάλαιο 7

Η ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ MARCHE

Ἐὰν ἐξετάσουμε τῆς ἐσωτερικῆς δομῆς τῆς γερμανικῆς κοινότητος τῆς MARCHE, πού εἶναι αὐτή πού ἔχει μελετηθεῖ περισσότερο ἀπό τοὺς ἐρευνητές. Οἱ Γερμανοὶ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ὀργανωμένοι σέ φυλές καί σέ γένη. Σέ κάθε γένος, κάθε πατέρας εἶχε ἓνα τόπο γιὰ νὰ χτίσει ἐκεῖ τὸ σπίτι του καὶ τὴ φάρμα του. Ἐνα ἄλλο μέρος τῆς γῆς τὸ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ καλλιέργεια, καὶ ἀπ' αὐτὸ σέ κάθε οἰκογένεια λάχαινε μὲ κλήρωση ἓνα κομμάτι.

Σύμφωνα μὲ τίς μαρτυρίες τοῦ Καίσαρα, ὑπῆρχε στίς ἀρχές τοῦ Χριστιανισμοῦ μιὰ γερμανικὴ φυλὴ (οἱ Σουέβοι ἢ Σουάβοι), τῆς ὁποίας τὰ μέλη καλλιεργοῦσαν τοὺς ἀγρούς ἀπὸ κοινοῦ, χωρὶς νὰ ἔχει γίνει ἀπὸ πρὶν ἀναδιανομὴ ἀνάμεσα στίς διάφορες οἰκογένειες. Γενικὰ ὅμως, ἡ ἐτήσια ἀναδιανομὴ τῶν κομματιῶν τῆς γῆς ἦταν ἤδη φαινόμενο πολὺ συνηθισμένο, ἰδιαιτέρως τὴν ἐποχὴ πού Ζοῦσε ὁ Ῥωμαῖος ἱστορικός Τάκιτος, τὸν II αἰῶνα. Σέ ὀρισμένες περιοχές, ὅπως στὴν κοινότητα Φρικχόφεν τῆς περιοχῆς τοῦ Νασάου, οἱ ἐτήσιες ἀναδιανομὲς τῶν χωραφιῶν συνηθίζονταν ἀκόμα τὸ XVII καὶ XVIII αἰῶνα. Τὸν XIX αἰῶνα, σέ ὀρισμένες κοινότητες τῆς παλιᾶς βουαρικῆς ἐπαρχίας

καί στις δχθες τοῦ Ρήνου, ἀναμοιράζανε ἀκόμα τή γῆ μέ τυχαία κλήρωση, ἀν καί αὐτό δέν γινόταν κάθε χρόνο, ἀλλά σέ μεγαλύτερα διαστήματα: Κάθε τρία, τέσσερα, ἐννιά, δώδεκα, δεκατέσσερα, δεκαοχτώ χρόνια. Αὐτοί οἱ ἀγροί δέν ἐγιναν ὀριστικά ἀτομικές ἰδιοκτησίες, παρά μόνο πρὸς τὰ μέσα τοῦ XVIII αἰώνα.

Καί στή Σκωτία ἐπίσης, σέ ὀρισμένες περιοχές οἱ ἀναδιανομές στά χωράφια γίνονταν μέχρι τοὺς καιροὺς μας. Στὴν ἀρχή, ὅλα τὰ χωράφια πού ἐμπαιναν στὴν κλήρωση ἦταν ἴσα, καί ἡ ἔκταση τοῦ χωραφιοῦ ἀντιστοιχοῦσε στίς μέσες ἀνάγκες μιᾶς οἰκογένειας, στή γονιμότητα τοῦ ἐδάφους καί στὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας. Ἀνάλογα μέ τὴν ποιότητα τοῦ ἐδάφους, ἡ ἔκταση κάθε χωραφιοῦ στίς διάφορες περιοχές ἦταν δεκαπέντε, σαράντα ἢ καί περισσότερα ἑκτάρια. Στίς περισσότερες περιοχές τῆς Εὐρώπης, τὰ χωράφια πού εἶχαν μοιραστεῖ μέ κλήρωση ἀπὸ τὸν V καί VI αἰώνα καί μετὰ, μετασχηματίσθηκαν σέ κληρονομικὴ περιουσία τῶν οἰκογενειῶν. Πρὶν ὅμως τὰ χωράφια αὐτὰ γίνουσαν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία, προηγήθηκε μιὰ περίοδος στή διάρκεια τῆς ὁποίας ἡ ἀναδιανομὴ γινόταν ὄλο καί σέ πιὸ ὀραϊὰ διαστήματα, μέχρι πού σὸ τέλος σταμάτησε ἐντελῶς. Αὐτὰ ὄλα ὅμως ἰσχύουσιν μόνο σέ ὄ,τι ἀφορᾶ τὰ χωράφια. Ὅλες οἱ ὑπόλοιπες ἐκτάσεις, δάση, λειβάδια, νερά καί μὴ ἐκμεταλλεύσιμες ἐπιφάνειες, παρέμεναν ἐνιαία ἰδιοκτησία τῆς MARCHE. Τὸ προϊόν πού ἀποφέρανε τὰ δάση γιὰ παράδειγμα, χρησιμοποιόταν γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τοῦ συνόλου καί τὴν κάλυψη τῶν δημοσίων δαπανῶν, ὄ,τι ὅμως περίσσευε σὸ τέλος, μοιραζόταν σέ ὄλους. Τίς βοσκές τίς ἐκμεταλλεύονταν ὄλοι ἀπὸ κοινοῦ. Αὐτοί οἱ βοσκότοποι ἢ γενικά οἱ ἐκτάσεις πού ἀνήκαν στὴν κοινότητα, διατηρήθηκαν σ' αὐτὴ τους τὴ μορφή γιὰ πάρα πολὺ καιρό, καί τοὺς συναντᾶμε καί σήμερα ἀκόμα στίς Βαυαρικές, Τυrolέζικες καί Ἐλβετικές Ἐλπεις, στή Γαλλία, στή Νορβηγία καί στή Σουηδία.

Ὅταν ἐκαναν τὴν κατανομή τῶν ἀγρῶν, γιὰ νά εἶναι

αίγουροι ότι αυτή θα ήταν έντελως ίση για όλους, αρχίζαν να διαιρούν τη γη σε μερικά μεγάλα κομμάτια (τά λεγόμενα Γκεβάν), αφού όμως λαβαίνουν υπόψη την ποιότητα και τη διαμόρφωση του εδάφους, και μετά αυτά τα κομμάτια τα υποδιαιρούσαν σε τόσες λουριίδες γης, όσες αντιστοιχοῦσαν στον αριθμό τῶν ἀνθρώπων πού δικαιούνταν νά πάρουν γη. Ἄν κάποιος ἀπ' αὐτούς εἶχε ἀμφιβολίες γιά τὸ μερίδιο τῆς γῆς πού τοῦ ἔλαχε καὶ θεωροῦσε πῶς αὐτὸ δὲν ἦταν ἴσο μὲ τὸ μερίδιο τῶν ἄλλων, μπορούσε νά ἀπαίτησε μιά νέα μέτρηση τῆς ἔκτασής του καὶ ὅποιοσδήποτε τὸν ἐμπόδιζε νά ἀσκήσει αὐτὸ τὸ δικαίωμά του τιμωροῦσαν.

Ὅταν ἡ τυχαία μοιρασιά τῶν χωραφιῶν καὶ ἡ περιοδικὴ ἀνακατανομή τους πέσανε ὀλότελα σὲ ἀχρηστία, παρ' ὅλ' αὐτὰ ἡ ἐργασία ὄλων τῶν μελῶν τῆς κοινότητας στὰ χωράφια συνέχιζε νά γίνεται ἀπ' ὄλους μαζί καὶ νά ὑπόκειται στοὺς αὐστηροὺς νόμους πού εἶχαν θεοπιστεῖ ἀπὸ τὸ σύνολο. Γιὰ νά εἶναι κάποιος πραγματικὰ μέλος τῆς MARCHE, δὲν ἀρκοῦσε ἀπλῶς καὶ μόνο νά ἔχει ἐγκατασταθεῖ στὴν περιοχή αὐτή. Ἐπρεπε, ἐκτός ἀπ' αὐτὸ, νά κατοικεῖ μόνιμα ὁ ἴδιος ἐκεῖ καὶ νά καλλιεργεῖ ὁ ἴδιος τὰ χωράφια του. Ὅποιοσδήποτε δὲν καλλιεργοῦσε γιά μερικὰ χρόνια συνέχεια τὸ μερίδιο τῆς γῆς πού τοῦ ἀνῆκε, τὸ ἔχανε χωρὶς καμιά ἄλλη διαδικασία καὶ ἡ κοινότητα μπορούσε νά τὸ δώσει γιά καλλιέργεια σ' ἓνα ἄλλο ἀπὸ τὰ μέλη της, κι' αὐτὴ ἡ ἐργασία γινόταν κάτω ἀπ' τὸν ἐλεγχὸ τῆς κοινότητας.

Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐγκατάστασης τῶν Γερμανῶν σ' αὐτὴ τὴν περιοχή, ἡ κτηνοτροφία ἀποτελοῦσε τὸ ἐπίκεντρο τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἀναπτυσσόταν σὲ βοσκοτόπια καὶ λειβάδια, πού ἀνῆκαν σ' ὄλους, ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ὁποίων γινόταν κάτω ἀπὸ τὴ διεύθυνση τῶν βοσκῶν τῆς κοινότητας. Σὰν βοσκοτόπια χρησιμοποιοῦσαν τὰ ἔδαφη πού ἔμεναν ἀκαλλιέργητα καὶ τὰ χωράφια μετὰ τὴ συγκομιδῆ. Ἀπὸ αὐτὸ καὶ μόνο μπορεῖ κανεὶς νά συμπεράνει ὅτι τὸ δργωμα καὶ ὁ θερισμός, ἡ ἐναλλαγὴ τῶν καλ-

λιεργειῶν καὶ τῶν ἀγροναπαύσεων σὲ κάθε κομμάτι τῆς κοινῆς ἔκτασης, ἡ διαδοχὴ τῶν σπορῶν, ἦταν κάτι ποῦ ἀποφάσιζαν ὄλοι μαζί, καὶ καθένας ἔπρεπε νὰ συμμορφωθεῖ πρὸς τοὺς γενικούς κανονισμοὺς τοῦ συνόλου.

Καθένα ἀπὸ τὰ μεγάλα κομμάτια στὰ ὁποῖα εἶχαν χωρίσει τὴ συνολικὴ ἔκταση, ἦταν μαντρωμένο ἀπὸ ἓνα φράχτη μὲ παγίδες καὶ παρέμενε κλειστὸ ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς σπορᾶς μέχρι τὸν καιρὸ τοῦ θερισμοῦ. Οἱ ἡμερομηνίες τοῦ μαντρώματος καὶ τοῦ ξεμαντρώματος αὐτῆς τῆς ἔκτασης προσδιορίζονταν μετὰ ἀπὸ ἀπόφαση στὴν ὁποία συμμετεῖχε ὄλο τὸ χωριό. Καθεμιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐκτάσεις θρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐποπτεία ἑνὸς δημοσίου ὑπαλλήλου τῆς κοινότητος, ὁ ὁποῖος ἐπαιζε τὸ ρόλο τοῦ ἐλεγκτοῦ καὶ εἶχε ἀν καθῆκον τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ὑπαρχόντων νόμων. Ὅταν γινόταν τὸ ξεμάντρωμα αὐτῶν τῶν ἐκτάσεων, πραγματοποιοῦσαν μιὰ γιορτὴ στὴν ὁποία συμμετεῖχαν ὀλόκληρα χωριά, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν παιδιῶν, στὰ ὁποῖα, σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο, δίνανε χαστούκια, κι' αὐτὸ γιὰ νὰ τοὺς ἐντυπωθοῦν καλά τὰ ὄρια τῆς ἔκτασης, ἔτσι ὥστε, ἂν ἀργότερα χρειαστεῖ, νὰμποροῦν νὰ εἶναι μάρτυρες.

Ἡ κτηνοτροφία ἦταν μιὰ δραστηριότητα τὴν ὁποία ἐξασκοῦσαν ὄλοι μαζί. Ἡ διατήρηση κοπαδιῶν ἀπὸ ξεχωριστὰ ἄτομα ἀπαγορευόταν στὰ μέλη τῆς MARCHE. Ὅλα τὰ ζῶα τοῦ χωριοῦ ἦταν κατανεμημένα ἀεὶ κοινὰ κοπάδια ἀνάλογα μὲ τὰ διάφορα εἶδη ζῶων. Κάθε κοπάδι εἶχε τοὺς βοσκούς του καὶ ἓνα ζῶο-ὄδηγό. Σύμφωνα μὲ τοὺς ἰσχύοντες κανονισμοὺς, ὄλα τὰ κοπάδια ἔπρεπε νὰ ἔχουν καμπανάκια. Δικαίωμα νὰ ψαρέψουν καὶ νὰ κυνηγήσουν εἶχαν ὄλα τὰ μέλη ποῦ κατοικοῦσαν τὴν κοινότητα. Κανένας δὲν μποροῦσε νὰ στήσει παγίδες καὶ θελιές στὴ λουρίδα τῆς γῆς ποῦ τοῦ ἀνῆκε, χωρὶς νὰ προειδοποιήσῃ τὰ ἄλλα μέλη τῆς κοινότητος. Τὰ ὄρυκτά, ἀλλὰ καὶ ὀτιδήποτε θρισκόταν μέσα στὴ γῆ, σὲ βάθος μεγαλύτερο ἀπ' αὐτὸ στὸ ὁποῖο φθάνει τὸ ἀλέτρι, ἀνῆκαν στὴν κοινότητα καὶ ὄχι σ' αὐτὸν

πού θα τὰ ἐβρισκε. Σὲ κάθε κοινότητα ἔπρεπε νὰ ἐγκατασταθοῦν καὶ οἱ ἀπαραίτητοι τεχνίτες. Βέβαια, οἱ ἀγροτικές οἰκογένειες ἔφτιαχναν μόνες τους τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὰ πράγματα πού εἶχαν ἀνάγκη γιὰ τὴν καθημερινή τους ζωὴ. Ἐψηναν στοὺς φούρνους, ἔφτιαχναν μύρια, γνέθανε καὶ ὑφαίνανε στὰ σπίτια τους. Ἀπὸ πολὺ νωρίς, ὡστόσο, πολλὰ ἐπαγγέλματα ἐξειδικεύτηκαν, καὶ ἰδιαίτερα τὰ ἐπαγγέλματα πού σχετίζονταν μὲ τὴν κατασκευὴ γεωργικῶν ἐργαλείων. Ἔτσι βλέπουμε στὴ δασικὴ περιοχὴ τῆς MARCHÉ, στὴ Βέλπε, στὴ Σάξε, ὅτι ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς κοινότητας ἔπρεπε νὰ «ὑπάρχει ἓνας ἄνθρωπος ἀπὸ κάθε ἐπάγγελμα, ὁ ὁποῖος θὰ ἤξερε νὰ κατασκευάζει χρῆσιμα πράγματα ἀπὸ εὐλο». Σ' ὅλες αὐτὲς τίς περιοχές, δίνονταν στοὺς τεχνίτες ὁδηγίες σχετικὰ μὲ τὰ εἶδη τῆς ξυλείας, πού θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιήσουν, καὶ τὴν ἐπιτρεπόμενη ποσότητα, ἔτσι ὥστε νὰ προστατεύουν τὸ δάσος καὶ νὰ μὴν κατασκευάζονται παρὰ μόνον ἐκεῖνα τὰ ἀντικείμενα πού ἦταν ἀπαραίτητα στὰ μέλη τῆς MARCHÉ. Ἡ κοινότητα ἔδινε στοὺς τεχνίτες ὅλα ὅσα εἶχαν ἀνάγκη γιὰ νὰ ζήσουν καὶ γενικὰ οἱ τεχνίτες θρῖσκονταν στὴν ἴδια κατάσταση μὲ τὴ μάζα τῶν ἀγροτῶν, ἀλλὰ δὲν εἶχαν τὰ ἴδια δικαιώματα. Αὐτὸ συνέβαινε, γιατί ἀφ' ἑνὸς μὲν ἦταν πλανόδιοι καὶ μετακινοῦνταν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ἀφ' ἑτέρου δέ, πράγμα πού εἶναι τὸ ἴδιο, γιατί ἡ γεωργία δὲν ἦταν γι' αὐτοὺς ἡ σπουδαιότερη ἀπασχόλησή τους. Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι ἡ γεωργία ἀποτελοῦσε τότε τὸ ἐπίκεντρο τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, καὶ ὅλη ἡ δημόσια ζωὴ, τὰ δικαιώματα καὶ οἱ ὑποχρεώσεις τῶν μελῶν τῆς κοινότητας γύριζαν γύρω ἀπ' αὐτὴν ⁽¹⁾. Γι' αὐτὸ καὶ μέλος τῆς κοινότητας δὲν γινό-

(1) Ὁ τεχνίτης θρῖσκόταν ἀκριβῶς στὴν ἴδια θέση στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ κοινότητα τῆς Ὀμηρικῆς ἐποχῆς: «Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι (σιδεράδες, ξυλουργοί, μουσικοί, γιατροί) εἶναι οἱ «Δημιουργοὶ» (ἀπὸ τὸ «δῆμος» = λαός), δηλαδή εἶναι ἄνθρωποι πού δουλεύουν γιὰ τὰ μέλη τῆς κοινότητας κι' ὄχι γι' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους. Εἶναι ἐντελῶς ἐλεύθεροι, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὰ ἴδια

ταν ὁποιος ὁποιος. Γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ ἕνας Ἐένος στήν κοινότητα, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ἡ ὁμόφωνη συγκατάθεση ὀλων τῶν μελῶν. Καί κανένας δέν μπορούσε νὰ παραχωρήσει τὸ χωράφι του σ' ἕναν Ἐένο, παρὰ μόνο σ' ἕνα μέλος τῆς κοινότητος τῆς MARCHE καὶ αὐτὸ παρουσία τοῦ δικαστηρίου τῆς MARCHE.

Ἐπικεφαλῆς τῆς MARCHE ἦταν ὁ δήμαρχος τῆς κοινότητος, ὀνομαζόμενος «Ντόργκραφτ» ἢ «Σουλτχάις», ἢ ἀλλιῶς «Μαρκ-μάϊστερ» καὶ «Σέντενερτ». Ἦταν ἐκλεγμένος ἀπ' τὸ σύνολο τῶν μελῶν τῆς κοινότητος. Αὐτὴ ἡ ἐκλογή δέν συνιστοῦσε μόνο μιὰ τιμὴ γιὰ τὸν ἐκλεγμένο, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ μιὰ ὑποχρέωση: Δέν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀρνηθεῖ τὴν ἐκλογή, κι' ἂν τὸ ἔκανε θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποστεῖ κυρώσεις. Μὲ τὸν κοινό, εἶναι ἀλήθεια, αὐτὸ τὸ λειτουργεῖμα ἄρχισε νὰ γίνεται κληρονομικὸ σὲ ὀρισμένες οἰκογένειες. Ἄπ' αὐτὸ τὸ σημεῖο καὶ μετὰ δέν ἔμενε παρὰ ἕνα βῆμα ἀκόμα γιὰ νὰ γίνει τὸ λειτουργεῖμα αὐτὸ ἀισχροκερδές — ἐξαιτίας τῆς δύνამης καὶ τῶν εἰσοδημάτων πού προσπόριζε σ' αὐτὸν πού τὸ εἶχε — γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ μεταβιβάζεται, μετατρέποντας ἔτσι τὸ λειτουργεῖμα αὐτὸ, ἀπὸ ἕνα λειτουργεῖμα καθαρὰ δημοκρατικὸ πού πῆγαζε ἀπὸ τίς ἐκλογές, σ' ἕνα ὄργανο κυριαρχίας πάνω στήν κοινότητα. Πορ' ὀλ' αὐτά, ὀταν ἡ κοινότητα βριακόταν στὸ ἀπόγειο τῆς ἀκμῆς της, ὁ ἀρχηγός τῆς MARCHE δέν ἦταν παρὰ ἕνας ἀπλὸς ἐκτελεστής τῆς θέλησης τῆς κοινότητος. Ὅλες οἱ δημόσιες ὑποθέσεις ρυθμίζονταν ἀπὸ τὴ συνέλευση ὀλων τῶν μελῶν τῆς MARCHE, ἡ ὀποία ἔπαιζε καὶ τὸ ρόλο τοῦ διαιτητοῦ στίς διάφορες φιλονικίες καὶ ἐπέβαλλε τίς ποινές.

δικαιώματα, θρίσκονται πιὸ χαμηλά ἀπὸ τὰ κυρίως εἰπεῖν μέλη τῆς κοινότητος, ἀπὸ τοὺς ἀπλοὺς ἀγρότες. Συχνὰ δέν μένουν στὸ ἴδιο μέρος, πηγαίνουν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο κι' ὀταν εἶναι πολὺ φημισμένοι, τοὺς καλοῦν νὰ ἔρθουν καὶ ἀπὸ μακρυνές χῶρες» (Ἐντουαρντ Μάγερ, «Ἡ ὀικονομικὴ ἐξέλιξη τῆς Ἄρχαιότητος», σελ. 17).

Όλη ή όργάνωση τών έργασιών, πού γινόταν στους άγρους, στους δρόμους, στις κατασκευές σπιτιών, οι έλεγκτές τών άγρών και του χωριού, τά πάντα ρυμίζονταν μέ άποφάσεις τής συνέλευσης, όπως επίσης σ' αύτήν πάλι λογοδοτούσαν σύμφωνα μέ τούς κανονισμούς «των βιθλιών τών κοινοτήτων». Η δικαιοσύνη άποδινόταν φωναχτά και δημόσια άπό όλους τούς παρευρισκόμενους, κατω άπό τήν προεδρία του άρχηγού τής MARCHE. Μόνο τά μέλη τής κοινότητας μπορούσαν νά παρευρίσκονται στις συνεδριάσεις του δικαστηρίου, ένώ ή είσοδος στους Ξένους ήταν άπαγορευμένη.

Τά μέλη τής κοινότητας είχαν ύποχρέωση νά άλληλο-ύποστηρίζονται, νά άλληλοβοηθούνται πρόθυμα κι' άδελφικά σέ περίπτωση πυρκαγιάς, έχθρικής επίθεσης κλπ. Στόν πόλεμο, τά μέλη πού άνήκαν στην ίδια κοινότητα συγκροτούσαν τό δικό τους μάχιμο τμήμα και πολεμούσαν πλάι-πλάι. Όταν γίνονταν έγκλήματα ή πταίσματα στην κοινότητα τής MARCHE, ή άν κάποιο μέλος της διέπραττε ένα έγκλημα έξω άπ' αύτήν, τότε όλη ή κοινότητα ήταν συνυπεύθυνη γι' αύτή τήν πράξη. Τά μέλη της ήταν ύποχρεωμένα νά φιλοξενούν τούς Ξένους και νά βοηθούν τούς έχοντες άνάγκη άπό βοήθεια.

Όλόκληρη ή κοινότητα τής MARCHE άποτελοΰσε στην άρχή μιá θρησκευτική κοινότητα και άργότερα, μετά τήν εγκαθίδρυση του Χριστιανισμού μετατράπηκε σέ μιá έκκλησιαστική παροικία, πράγμα πού έγινε πολύ μετά, μόνο κατá τόν ΙΧ αιώνα σ' ένα μέρος τών Γερμανών, τούς Σάξωνες γιά παράδειγμα. Τέλος, ή κοινότητα τής MARCHE είχε γενικά ένα δάσκαλο γιά τή νεολαία του χωριού.

Δέν μπορούμε νά φαντασθούμε κανένα πιό άπλό και πιό άρμονικό οικονομικό σύστημα άπ' αύτό πού είχαν οι άρχαίες γερμανικές κοινότητες MARCHES. Όλος ό μηχανισμός τής κοινωνικής του ζωής είναι σαν Ξάστερος ούρανός. Η αντιμετώπιση τών άμεσων αναγκών τής καθημε-

ρινής ζωής και ή ίση κάλυψη αὐτῶν τῶν ἀναγκῶν ἀπ' ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινότητος, νά ποιῶ εἶναι τὸ σημεῖο ἀφετηρίας ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπώτερος σκοπὸς αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης. Ἔργάζονται ὅλοι γιὰ ὅλους καὶ ἀποφασίζουν ὅλοι γιὰ ὅλους. Ἐπὶ ποῦ πηγάζει ὁμοῦ καὶ ποῦ βασίζεται αὐτή ή ὀργάνωση καθὼς καὶ ή ἐξουσία ποῦ ἔχει ή ὁλότητα πάνω στό μεμονωμένο ἄτομο;

Ἡ πηγή αὐτῆς τῆς ἐξουσίας εἶναι ὁ κομμουνισμὸς τῆς γῆς, μ' ἄλλα λόγια ή ἐξουσία αὐτή βασίζεται στό γεγονός ὅτι ή γῆ, τὸ σπουδαῖο μέσο παραγωγῆς σ' αὐτὲς τίς κοινότητες, ἀποτελεῖ κοινὴ ἰδιοκτησία. Αὐτὰ ὡστόσο τὰ τυπικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς οἰκονομικῆς κομμουνιστικῆς ὀργάνωσης φαίνονται καλύτερα κάνοντας μιὰ συγκριτικὴ μελέτη σὲ παγκόσμια κλίμακα, συλλομβάνοντας τὴν παραγωγή στήν παγκόσμια διάστασή της μὲ ὅλες τίς ποικιλίες καὶ τίς παραλλαγές ποῦ αὐτή παρουσιάζει.

Κεφάλαιο 8

ΟΙ ΠΡΩΤΟΓΟΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΤΩΝ ΙΝΚΑΣ

Ής μεταφερθοῦμε τώρα στην αρχαία αυτοκρατορία τῶν Ίνκας, στη Νότιο Ἀμερική. Ἡ ἐπικράτεια αὐτῆς τῆς αυτοκρατορίας περιελάμβανε τίς σημερινές δημοκρατίες τοῦ Περού, τῆς Βολιβίας καί τῆς Χιλῆς, δηλαδή μιὰ ἔκταση 3.364.000 τ.χ. περίπου, τῆς ὁποίας ὁ σημερινός πληθυσμός ἀνέρχεται σέ 12.000.000 κατοίκους.

Τὸν καιρὸ πού αὐτὴ ἡ αυτοκρατορία καταχτήθηκε ἀπὸ τὸν Πιζάρ, συνέχιζε ἀκόμα νὰ ἔχει τὴν ἴδια διοικητικὴ ὀργάνωση μ' αὐτὴ πού ὑπῆρχε αἰῶνες πρὶν. Συναντᾶμε σ' αὐτὲς τίς περιοχὲς κοινωνικὲς δομὲς ὅμοιες μ' αὐτὲς τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν.

Κάθε οἰκογενειακὴ κοινότητα ἡ ὁποία περιλαμβάνει ταυτόχρονα μιὰ ἑκατοντάδα περίπου ἀνθρώπων ἰκανῶν νὰ φέρουν ὄπλα, κατέχει μιὰ ὀρισμένη ἔκταση πού ἀνήκει σέ ὄλα τῆς τὰ μέλη καί — πράγμα περίεργο — ἡ ἔκταση αὐτὴ ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὸ ὄνομα πού δίνανε στὴν ἔκταση αὐτὴ οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοί. Τὴν ὀνόμαζαν MARKA. Τὰ καλλιεργήσιμα ἐδάφη ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴν ἔκταση τῆς MARKA καί εἶχαν διαιρεθεῖ σέ κομμάτια γῆς, τὰ ὁποία μοιράζονταν

μέ κλήρωση στις διάφορες οικογένειες, κάθε χρόνο πριν την εποχή της σποράς.

Τό μέγεθος κάθε κομματιού γης έξαρτιόταν από τό μέγεθος κάθε οικογένειας, δηλαδή άπ' τό μέγεθος τών άναγκών τους. Ό άρχηγός του χωριού, του όποιου τό άξίωμα τήν εποχή τής δημιουργίας τής αυτοκρατορίας τών Ίνκας ,περίπου τόν Χ και ΧΙ αιώνα, είχε ήδη πάψει νά είναι άξίωμα προερχόμενο από τις έκλογές τών μαζών και είχε διαμορφωθεί σέ κληρονομικό άξίωμα, έπαιρνε τό μεγαλύτερο κομμάτι γης.

Στό θόρειο Περού, κάθε οικογένεια καλλιεργούσε τό δικό της κομμάτι γης όχι χωριστά από τους άλλους, αλλά εργάζονταν όλοι μαζί κατά δεκάδες κάτω από τή διεύθυνση του άρχηγού — τρόπος εργασίας του όποιου τήν ύπαρξη, σύμφωνα με όρισμένες ένδείξεις που υπάρχουν, συναντάμε και στους άρχαίους Γερμανούς. Κατά δεκάδες καλλιεργούσαν στή συνέχεια όλα τά κομμάτια γης τό ένα μετά τό άλλο, άκόμα και αυτά τά όποια άνήκαν σέ μέλη που άπουσίαζαν, γιατί είχαν πάει στον πόλεμο, ή γιατί προσέφεραν καταναγκαστική εργασία στους Ίνκας.

Κάθε οικογένεια απολάμβανε τή σοδειά από τή σπορά που έκανε στό κομμάτι τής γης της. Δικαίωμα για κομμάτι γης είχε μόνο εκείνος που κατοικούσε μέσα στα όρια τής MARKA και ήταν μέλος του γένους. Καθένας ήταν υποχρεωμένος νά καλλιεργεί αυτός ό ίδιος τό κομμάτι γης που είχε. Όποιος άφηνε τό χωράφι του άκαλλιέργητο για πολλά χρόνια (στό Μεξικό τό όριο ήταν 3 χρόνια) έχανε τά δικαιώματά του. Τά κομμάτια τής γης δέν μπορούσαν ούτε νά πουληθούν, ούτε νά δοθούν. Άπαγορευόταν άυστηρά νά εγκαταλείψει κάποιος τή δική του MARKA, για νά εγκατασταθεί σέ μιá άλλη, πράγμα που είχε άναμφίβολα σχέση με τους έξ αίματος δεσμούς που συνδέανε τά μέλη τών άγροτικών γενών.

Ή καλλιέργεια τών άγρών, στις παράκτιες περιοχές.

όπου δέν βρέχει παρά σέ άραιά διαστήματα, άπαιτούσε τήν ύπαρξη έργων τεχνητής άρδευσης, έπρεπε νά κατασκευάσουν κανάλια. Τά κανάλια αυτά τά κατασκεύαζαν από κοινού όλα τά μέλη τής κοινότητας. Ύπήρχαν αύστηρές προδιαγραφές σχετικά μέ τόν τρόπο χρησιμοποίησης του νερού, τή διανομή του στά διάφορα χωριά και στό έσωτερικό κάθε χωριού.

Κάθε χωριό είχε επίσης τούς λεγόμενους «άγρους τών φτωχών», μιá έκταση δηλαδή τήν όποία καλλιεργούσαν όλα τά μέλη τής φυλής, ή σοδειά όμως αύτης τής καλλιέργειας μοιραζόταν από τόν άρχηγό του χωριού στους γέρους, στις χήρες και γενικά σέ άλλους ανθρώπους που δέν ήταν ικανοί για έργασία. Όλη ή υπόλοιπη έκταση, εκτός από τούς άγρους, ήταν Μάρκα-Πάχα, δηλαδή έκταση κοινοτική.

Στό όρεινό τμήμα τής χώρας, όπου ή καλλιέργεια τών άγρών δέν εύδοκιμούσε, μιá άπλή κτηνοτροφία, σχεδόν άποκλειστική από τά λάμας, συνιστούσε τή βάση τής ύπαρξης τών κατοίκων, οί όποιοί από καιρό σέ καιρό μετάφεραν τό σπουδαιότερο προϊόν τους, τό μαλλί, στην κοιλάδα, προκειμένου νά τό άνταλλάξουν μέ καλαμπόκι, πιπέρι και φασόλια.

Στό όρεινό αυτό τμήμα τής χώρας, ύπήρχαν ήδη από τήν έποχή τής κατάκτησής της, κοπάδια τά όποία ήταν άτομική ιδιοκτησία, όπως και σημαντικές διαφορές περιουσίας. Ένα άπλό μέλος τής ΜΑΡΚΑ μπορούσε νά έχει από τρία μέχρι δέκα λάμας, ενώ ό άρχηγός μπορούσε νά έχει από πενήντα μέχρι έκαστό. Όστόσο ή γη, τό δάσος, τά βοσκοτόπια, ήταν ιδιοκτησία όλων τών μελών, και εκτός από τά κοπάδια που ήδη είχαν γίνει άτομική ιδιοκτησία, ύπήρχαν τά λεγόμενα κοπάδια του χωριού, τά όποία άνήκαν σ' όλους και σέ καμιά περίπτωση δέν έπιτρεπόταν νά γίνουν άτομική ιδιοκτησία.

Κατά περιόδους οί όποίες ήταν έκ τών προτέρων προ-

διορισμένες, ένα μέρος από τα κοπάδια του χωριού, δηλαδή τα κοπάδια που ανήκαν σε όλους σφάζονταν και το κρέας τους καθώς και το μαλλί τους μοιράζονταν στις διάφορες οικογένειες. Σ' αυτό το όρεινό τμήμα, δεν είχαν ακόμα εμφανιστεί οι τεχνίτες, αλλά κάθε οικογένεια κατασκεύαζε όλα τα πράγματα που χρειαζόταν στο νοικοκυριό της. Υπήρχαν χωριά τα όποια είχαν ιδιαίτερη επιδεξιότητα σ' αυτή ή εκείνη τη δραστηριότητα: ύφανση, κατασκευή ποικίλων σκευών, έπεξεργασία μετάλλων. Έπι κεφαλής κάθε χωριού υπήρχε ένας άρχηγός, ο οποίος στην αρχή εκλεγόταν από το λαό, αργότερα όμως η ήγεμονία του έγινε κληρονομικό δικαίωμα, που επέβλεπε την καλλιέργεια των αγρών. Για κάθε σπουδαία υπόθεση, συμβουλευόταν τα συμβούλια της συνέλευσης των ενήλικων μελών, τα όποια προσκαλούσε κάτω από τους ήχους ενός τυμπάνου.

Παρατηρούμε ότι μέχρι εδώ η παλιά περουβιανή Μάρκα παρουσιάζει όλα εκείνα τα βασικά χαρακτηριστικά της γερμανικής MARCHE. Οι διαφορές όμως τις όποιες παρουσιάζει σε σχέση με την τυπική μορφή της κοινότητας της MARCHE που γνωρίζουμε, μάς επιτρέπει να μπορούμε καλύτερα στο πετσί αυτού του κοινωνικού συστήματος. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που παρουσιάζει η παλιά αυτοκρατορία των Ίνκας συνίσταται στο ότι επρόκειτο για μία κατακτηθείσα χώρα στην όποια είχε επιβληθεί η ξένη κυριαρχία. Οι Ίνκας, που στην περίπτωση αυτή ήταν οι κατακτητές, αποτελούσαν βέβαια κι' αυτοί μέρος από το σύνολο των Ινδιάνικων φυλών, αλλά υπέταξαν τις ειρηνόφιλες και καθιστικές φυλές των Βεχούσα, άκριβώς γιατί αυτές οι φυλές ζούσαν απομονωμένες από τον κόσμο, κάθε χωριό δεν άπασχολείτο παρά μόνο με ό,τι είχε σχέση μ' αυτό το ίδιο, χωρίς να έχει καμιά σχέση με τις πιο μακρινές περιοχές και χωρίς κανένα ενδιαφέρον για ό,τι συνέχαινε έξω από την έκταση της ΜΑΡΚΑ. Αυτή την ιδιόμορφη οργάνωση, που τους διευκόλυνε στην κατάκτηση αυτών

τῶν περιοχῶν, οἱ Ἴνκας τὴν ἄφησαν γενικὰ ἄθικτη. Οἱ Ἴνκας ἐγκαθίδρυσαν σ' αὐτὲς τὶς περιοχὲς ἓνα ἐκλεπτυσμένο σύστημα οἰκονομικῆς ἐκμετάλλευσης καὶ πολιτικῆς κυριαρχίας.

Σὲ κάθε MARKA ποῦ οἱ Ἴνκας καταχοῦσαν, ὑποχρέωναν τὰ μέλη τῆς νὰ ξεχωρίζουν ὀρισμένα χωράφια, τὰ λεγόμενα «χωράφια τῶν Ἴνκας» ἢ «χωράφια τοῦ ἡλίου», τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἀνήκουν στὰ μέλη τῆς MARKA καὶ ὄχι στοὺς Ἴνκας, ἡ συγκομιδὴ ὁμοῦ ποῦ προερχόταν ἀπὸ τὶς καλλιέργειες αὐτῶν τῶν χωραφιῶν προοριζόταν γιὰ τοὺς Ἴνκας καὶ τὶς κάστες τῶν ἱερέων τους. Παρόμοια, καὶ οἱ ὄρεινὲς φυλὲς τῶν βοσκῶν, τὶς ὁποῖες οἱ Ἴνκας εἶχαν καταχτήσει, ἦταν ὑποχρεωμένες νὰ διατηροῦν ξεχωριστὰ ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ κοπάδια τους, τὰ λεγόμενα «κοπάδια τῶν κυρίων». Ἡ φύλαξη αὐτῶν τῶν κοπαδιῶν, καθὼς καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν χωραφιῶν τῶν Ἴνκας καὶ τῶν ἱερέων, ἦταν μιὰ ἀγγαρεία τὴν ὁποία ἔκαναν ἀπὸ κοινοῦ ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινότητος. Σ' αὐτὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε τὶς καταναγκαστικὰς ἐργασίας στὰ ὄρυχεῖα καὶ στὰ δημόσια ἔργα, κατασκευὴ δρόμων καὶ γεφυριῶν, τῶν ὁποίων τὴ διεύθυνση εἶχαν οἱ καταχτητὲς, μιὰ στρατιωτικὴ ὀργάνωση στὴν ὁποία ὑπῆρχε ἡ πιὸ αὐστηρὴ πειθαρχία, τέλος μιὰ ὁμάδα νέων γυναικῶν ποῦ προοριζόνταν γιὰ θύματα στὶς θρησκευτικὰς ἀνθρωποθυσίες τους ἢ γιὰ παλακίδες τους.

Αὐτὸ τὸ σκληρὸ ἐκμεταλλευτικὸν σύστημα ἄφηνε παρ' ὅλα αὐτὰ ἄθικτη τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῆς κοινότητος καὶ τὶς κομμουνιστικὰς δημοκρατικὰς δομὰς τῆς. Οἱ ἀγγαρείες καὶ τὰ χαράτσια ἦταν ἓνα βῆρος ποῦ ἀντιμετώπιζε συλλογικὰ ὅλη ἡ MARKA.

Τὸ πιὸ ἀξίσημειωτο σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεσιν εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἂν καὶ οἱ περιοχὲς αὐτὲς εἶχαν μετατραπεῖ σὲ μιὰ στέρεη καὶ σίγουρη βάση διαιώνισης τοῦ συστήματος τῆς ἐκμετάλλευσης καὶ καταπίεσης, πράγμα ποῦ ἐγένετο

πολύ συχνά στη διάρκεια της ιστορίας, αυτές καθαυτές είχαν ένα σύστημα που στηριζόταν σε κομμουνιστικές δομές. Πραγματικά, ακόμα και οι Ίνκας, που επαναπαύονταν με άνεση πάνω στις πλάτες των περουβιανών φυλών που είχαν κατακτήσει, αυτοί οι ίδιοι ζούσαν οργανωμένοι σε γένη και σε MARKA. Ο σπουδαιότερος τόπος διαμονής τους, η πόλη του Κούσκο, δεν ήταν τίποτε άλλο από μία συγκέντρωση δωδεκάμιας ντουζίνων κατοικιών, καθεμιά από τις οποίες ήταν το κέντρο της συλλογικής ζωής ενός γένους με τον κοινό τάφο του γένους στο έσωτερικό του σπιτιού και το δικό της κοινό χώρο λατρείας των θεών. Γύρω απ' αυτές τις τεράστιες κατοικίες των γενών, εκτεινονταν οι έκτασεις γης των γενών των Ίνκας με άδιαίρετα δάση και βοσκοτόπια, με αγρούς καταμεμημένους σε όλους, που τους καλλιεργούσαν όλοι μαζί.

Σάν όλους τους πρωτόγονους λαούς, οι εκμεταλλευτές και κυρίαρχοι Ίνκας δεν είχαν ακόμα φτάσει στο σημείο να μην εργάζονται, αλλά το μόνο που έκαναν ήταν να έπωφεληθούν από τη θέση τους σαν κατακτητές, για να ζήσουν καλύτερα απ' ό,τι οι ύποτελείς τους και να κάνουν πιο πλούσιες θυσίες στις θρησκευτικές τους τελετουργίες.

Η σύγχρονη τεχνική που συνίσταται στο να τρέφονται μερικοί αποκλειστικά από την εργασία των άλλων, και ο παρασιτισμός να γίνει ένα μέσον δύναμης, κάτι τέτοιο ήταν έντελως ξένο προς αυτή την κοινωνική οργάνωση, στα πλαίσια της οποίας η κοινή ιδιοκτησία καθώς και η γενική υποχρέωση όλων να εργάζονται αποτελούσαν λαϊκές συνήθειες πολύ βαθειά ριζωμένες. Αυτή καθαυτή η άσκηση της καθολικής έξουσίας ήταν οργανωμένη σαν ένα κοινό λειτουργήμα των οικογενειών των Ίνκας.

Οι διοικήσεις των Ίνκας, που είχαν εγκατασταθεί σ' όλες τις επαρχίες του Περού και των οποίων οι αρμοδιότητες ήταν ανάλογες μ' αυτές των Ολλανδών που είχαν εγκατασταθεί στο αρχιπέλαγος της Μαλαισίας, θεωρούν-

ταν σαν έξουσιοδοτημένες από τὰ γένη στὰ ὁποῖα ἀνήκαν, πού εἶχαν τὴν ἔδρα τους στὸ Κούτσκο, ὅπου οἱ διοικητὲς συνέχιζαν νὰ ἔχουν τὴ θέση τους στὰ συλλογικὰ σπίτια καὶ νὰ συμμετέχουν στὴ ζωὴ τῆς ἴδιας τους τῆς κοινότη-
τας. Κάθε χρόνο, αὐτοὶ οἱ διοικητὲς πού ἀποτελοῦσαν τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν γενῶν, ἐπιστρέφανε στὸ Κούτσκο γιὰ τὴ γιορτὴ τοῦ καλοκαιριοῦ, καὶ λογοδοτοῦσαν σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀσκήσανε στὸ χρόνο πού πέρασε τὴν ἐξουσία τὴν ὁποῖα τὰ γένη τοὺς εἶχαν παραχωρήσει, καὶ γιόρταζαν τὴ μεγάλη θρησκευτικὴ γιορτὴ μαζί μὲ τ'ἄλ-
λα μέλη τῆς φυλῆς τους.

Συναντᾶμε ἐδῶ, ὡς ἓνα ὀρισμένο βαθμὸ, δυὸ κοινω-
νικὰ στρώματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓνα θρῖσκεται πάνω ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ τὰ δύο ὁμοῦ στρώματα, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἐσωτερικῆς τους ὀργάνωσης, εἶναι ὀργανωμένα κατὰ τρό-
πο κομμουνιστικὸ, ἐνῶ οἱ σχέσεις πού ἔχουν μεταξύ τους σὰν στρώματα, εἶναι σχέσεις ἐκμεταλλευτῶν καὶ ἐκμεταλ-
λευομένων. Ἐκ πρώτης ὄψεως, τὸ φαινόμενο αὐτὸ φαίνε-
ται ἀκατανόητο ,γιατὶ θρῖσκεται σὲ χτυπητὴ ἀντίφαση μὲ
τις ἀρχές τῆς ἰσότητος, τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆς δημο-
κρατίας, πού σ' αὐτὲς βασίζονταν ἡ ὀργάνωση τῶν ἀγρο-
τικῶν κοινοτήτων.

Ἄκριθῶς ἐδῶ ἔχουμε τὴ ζωντανὴ ἀπόδειξη τοῦ γεγο-
νότος ὅτι αἱ πρωτόγονες κομμουνιστικὲς καινώνιες, στὴν
πραγματικότητά, δὲν ἔβλεπαν παρὰ πολὺ λίγο μερικὲς ἀρ-
χές, ὅπως τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν στὴν παγκόσμια
διάστασή τους. Αὐτὲς οἱ «ἀρχές» ἀπόχτησαν μιὰ παγκό-
σμια ἰσχὺ γιὰ ὅλες τίς χώρες ἢ τουλάχιστον γιὰ ὅλες τίς
«πολιτισμένες» χώρες, δηλαδὴ γιὰ τίς χώρες τοῦ καπιτα-
λιστικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπου ἡ θεώρηση τοῦ «ἀφηρημένου»
ἀνθρώπου, ἐπομένως ὄλων τῶν ἀνθρώπων γενικά, ἦταν ἓνα
ἀπὸ τὰ τελευταῖα προϊόντα τῆς σύγχρονης ἀστικῆς κοινω-
νίας, καὶ ἡ πραγματοποίησις τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ἀπαιτήθηκε
γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τίς ἐπαναστάσεις — τῆς Ἀμερικῆς καὶ
τῆς Γαλλίας. Ἡ πρωτόγονη κομμουνιστικὴ κοινὴ ἀγνο-

οὔσε τις ἀρχές γενικῆς ἰσχύος γιὰ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἰσότητα καὶ ἡ ἀλληλεγγύη ἀνάμεσα στὰ μέλη της βασιζόνταν στὶς κοινές παραδόσεις τῶν ἐξ αἵματος δεσμῶν καὶ στὴν κοινὴ ἰδιοχτησία τῶν μέσων παραγωγῆς. Ἡ ἰσότητα στὰ δικαιώματα καὶ ἡ ἀλληλεγγύη τοὺς δὲν ἐκτεινόταν πρὸ μακρὰ ἀπ' τὰ μέλη ποὺ συνδέονταν μὲ ἐξ αἵματος δεσμούς καὶ μὲ τὴν κοινὴ ἰδιοχτησία. Ὅτιδήποτε θρῆσκόταν ἐξω ἀπ' αὐτὰ τὰ πλαίσια, ποὺ δὲν ἦταν μεγαλύτερα ἀπὸ τοὺς τέσσερις πασσάλους τῆς φυλῆς, ἦταν κάτι τὸ ξένο καὶ μάλιστα μποροῦσε νὰ θεωρηθῆ σὰν κάτι τὸ ἐχθρικό. Οἱ κοινότητες, τῶν ὁποίων ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωσις βασιζόταν στὴν οἰκονομικὴ ἀλληλεγγύη τῶν μελῶν τους, μπορούσαν καὶ μάλιστα ἦταν ἀναγκασμένες ἀπ' τὸ χαμηλὸ βαθμὸ ἀνάπτυξης τῆς παραγωγῆς τους, ἀπὸ τὴν πολὺ μικρὴ παραγωγικότητα ἢ τὴν ἐξαφάνιση τῆς πηγῆς τῆς διατροφῆς τους καὶ τὴν αὐξησὴ τοῦ πληθυσμοῦ τους, νὰ μπλέκονται κατὰ καιροὺς σὲ θανάσιμο πόλεμο συμφερόντων μὲ ἄλλες κοινότητες ποὺ θρῆσκονταν στὴν ἴδια κατάστασι. Ἔτσι λοιπὸν, ἡ κτηνώδικη μάχη, ὁ πόλεμος ἦταν αὐτὸς ποὺ ἔδινε τὴ λύση στὶς διαφορές τους, ἐξολόθρευση ἑνὸς ἀπὸ τὰ δύο στρατόπεδα ἢ — πρὸ συχνά — ἐγκαθίδρυση σχεσῶν ἐκμετάλλευσης. Ἡ βάση τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ δὲν ἦταν ἡ ἀφοσίωσι στὶς ἀφηρημένες ἀρχές τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀναγκαιότητα νὰ ξεπεράσουν τίς δυσκολίες ποὺ προέρχονταν ἀπ' τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία ἀπέναντι στὴ φύσι, νὰ τί ἦταν αὐτὸ ποὺ ἀνάγκαζε τίς πρωτόγονες κοινωνίες καὶ ἀποτελοῦσε μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια ἀπόλυτη προϋπόθεσι τῆς ὑπαρξῆς τους, νὰ ὀργανωθοῦν σὲ ἀλληλέγγυες, μονιασμένες ὁμάδες καὶ νὰ ἐργάζονται ὄλοι μαζί καὶ μὲ σχέδιο, στὸν ἀγῶνα τους γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τους.

Αὐτὴ ἡ ἴδια, ἡ πολὺ περιορισμένη κυριαρχία τους ἀπέναντι στὴ φύσι, εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ περιορίζε τὸ κοινὸ σχέδιο καὶ τὴν κοινὴ ἐργασία σὲ μιὰ σχετικὰ μικρὴ

περιοχή, που περιλάμβανε τὰ φυσικά λειβάδια καὶ τοὺς γόνιμους κάμπους πού θρίσκονταν γύρω ἀπὸ τὸ χωριό. Ἦταν ὁμως ἐντελῶς ἀνίκανοι νὰ ἐπεκτείνουν τὴν κοινὴ ἐργασία σὲ μιὰ πιὸ μεγάλη κλίμακα.

Ἡ πρωτόγονη κατάσταση τῆς γεωργίας τους δὲν τοὺς ἐπέτρεπε νὰ ἔχουν καλλιέργειες ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ, τοποθετώντας ἔτσι πολὺ στενά γεωγραφικὰ ὄρια στὰ κοινὰ συμφέροντά τους. Τὸ χαμηλὸ αὐτὸ ἐπίπεδο τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας πορκαλοῦσε ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ συγκρούσεις συμφερόντων ἀνάμεσα στὶς διάφορες κοινωνικὲς ὁμάδες καὶ ἡ κτηνώδικη βία ἦταν τὸ μόνο μέσο πού ἔδινε λύση σ' αὐτές τὶς συγκρούσεις. Ὁ πόλεμος ἔγινε ἔτσι ὁ μόνιμος τρόπος ἐπίλυσης τῆς σύγκρουσης συμφερόντων ἀνάμεσα σὲ πρωτόγονες κοινωνίες, μέχρι πού τὸ πιὸ ὑψηλὸ ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, δηλαδὴ ἡ ὀλοκληρωμένη κυριαρχία τῶν ἀνθρώπων πάνω στὴ φύση, ἔβαλε τέλος σ' αὐτές τὶς συγκρούσεις ὑλικῶν συμφερόντων.

Ἄλλὰ ἂν ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα στὶς διάφορες πρωτόγονες κομμουνιστικὲς κοινότητες εἶχε πάρει μιὰ μόνιμη μορφή, ἡ ἔξοδος ἀπ' αὐτὴ τὴν κατάσταση ἔγινε δυνατὴ μὲ τὴ σειρά της ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας.

Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ σύγκρουση ἀνάμεσα σὲ δυὸ νομαδικούς κτηνοτροφικούς λαοὺς πού τσακῶνονταν γιὰ τὰ βοσκοτόπια; Μόνο ἡ κτηνώδικη βία μπορούσε νὰ ἀποφασίσει ποῖος θὰ ἔμενε τελικὰ κύριος τῆς περιοχῆς καὶ ποῖος θὰ ἀπωθηθεῖ σὲ ἀφιλόξενες καὶ ἄγονες περιοχές, ἢ ποῖος θὰ ἐξολοθρευόταν. Ἐκεῖ ὁμως πού ἡ γεωργία ἦταν ἄρκετὰ ἀποδοτικὴ καὶ μπορούσε νὰ κατοχυρώσει μιὰ καλὴ διατροφή χωρὶς νὰ ἀπορροφᾷ γι' αὐτὸ ὅλη τὴν ἐργασία τῶν μελῶν καὶ ὅλη τὴ ζωὴ τῶν κατοίκων, ἐκεῖ ὑπῆρχαν ἐπίσης καὶ οἱ θάσεις γιὰ μιὰ συστηματικὴ ἐκμετάλλευση τῶν ἀγροτῶν ἀπὸ τοὺς ξένους καταχτητὲς. Βλέπαμε ἔτσι νὰ

έγκαθιδρύεται μία κατάσταση σαν κι' αυτή στο Περού, όπου μία κομμουνιστική κοινωνία έκμεταλλεύεται μία άλλη κομμουνιστική κοινωνία. Αύτη ή πρωταρχική δομή τής κοινωνίας τών Ίνκας είναι πολύ σπουδαία, γιατί μās επιτρέπει νά κατανοήσουμε μία σειρά από παρόμοιους κοινωνικούς σχηματισμούς τής κλασσικής αρχαιότητας, ιδιαίτερα τών πρώτων χρόνων τής έλληνικής ιστορίας.

Κεφάλαιο 9

ΟΙ ΠΡΩΤΟΓΟΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Όταν ή γραφή ιστορία μᾶς πληροφορεῖ συνοπτικά ὅτι σὸ νησί τῆς Κρήτης, τὸ ὁποῖο εἶχε καταχτηθεῖ ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς, τὰ μέλη τῶν ὑποδουλωμένων λαῶν ἦταν ἀναγκασμένα νὰ παραδίδουν στὴν κοινότητα ὅλη τὴ συγκομιδὴ ἀπὸ τὴν καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν τους, κρατώντας ἀπ' αὐτὴ μόνο ὅ,τι εἶχαν ἀνάγκη γιὰ τὴ συντήρησή τους καὶ τὴ συντήρηση τῶν οἰκογενειῶν τους, ὅταν μ' αὐτὴ τὴ συγκομιδὴ οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι (δηλαδὴ οἱ Δωριεῖς ἀφέντες) κάλυπταν τὰ ἐξοδα τῶν κοινῶν γευμάτων τους, ἢ ὅταν μᾶς λέει ὅτι στὴ Σπάρτη, τὴν πόλη τῶν Δωριέων, ὑπῆρχαν οἱ «οκλάβοι τοῦ Κράτους», οἱ εἰλωτες, τοὺς ὁποῖους τὸ κράτος παραχωροῦσε στὰ ἄτομα γιὰ νὰ καλλιεργοῦν τὰ μερίδια τῆς γῆς τους, αὐτές οἱ καταστάσεις ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται σ' ἐμᾶς αἰνίγματα. Ἐνας σοφὸς ἀστός, ὅπως ὁ καθηγητὴς τῆς Χαϊδελεβέργης Μάξ Βέμπερ, γιὰ νὰ ἐξηγήσει αὐτές τίς περιέργες παραδόσεις τῆς ιστορίας κάνει τίς πιὸ παράξενες ὑποθέσεις ἀπ' τὴν ἀποψη τῆς κατάστασης πού ἐπικρατοῦσε τότε, καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσει αὐτὴ τὴν κατάσταση μὲ σύγχρονες ἔννοιες.

«Ὁ ὑποδουλωμένος πληθυσμὸς ἀποτελεῖ ἐδῶ (στὴ

Σπάρτη) τούς σκλάβους του κράτους, οι οποίοι συμβάλουν στην παραγωγή προϊόντων τα οποία χρησιμοποιούνται για τη συντήρηση των πολεμιστών. Τα προϊόντα που προέρχονται από τη συμμετοχή των σκλάβων στην παραγωγή, είτε περιέχονται όλα στην κοινότητα, ή εν μέρει στο άτομο, κατά τρόπο ώστε το άτομο να ζει από τη σοδειά ορισμένων αγρών τούς οποίους καλλιεργούν οι σκλάβοι. Τη σοδειά αυτή τη σφετερίζεται κατά διαφόρους τρόπους, και όσο περνά ο καιρός αυτός ο σφετερισμός αποκρυσταλλώνεται σ' ένα κληρονομικό δικαίωμα. Νέες αποδόσεις αγρών και μία νέα κατανομή αυτών είναι πράγματα που θεωρούνται πιθανά για τις ιστορικές εκείνες εποχές και φαίνεται ότι πραγματοποιήθηκαν. Δεν έχουμε φυσικά να κάνουμε με αναδιανομή αυτών των $\alpha \gamma \rho \omega \nu$, αλλά κατά κάποιο τρόπο με αναδιανομή των $\epsilon \gamma \gamma \epsilon \iota \omega \nu$ $\pi \rho \sigma \sigma \acute{o} \delta \omega \nu$. (Φυσικά, ένας άστος καθηγητής δεν θα υπέθετε τίποτα απ' αυτά αν ήταν στο χέρι του). Στρατιωτικοί λόγοι, ιδιαίτερα ή στρατιωτική πολιτική του έθνους, αποφάσιζαν για όλες τις λεπτομέρειες. . . . 'Ο χαρακτήρας του φεουδαρχισμού των πόλεων αυτής της πολιτικής εκδηλώνεται με μία πολύ χαρακτηριστική μορφή στο γεγονός ότι τα κτήματα ενός ελεύθερου ανθρώπου, που καλλιεργούνται από ένα σκλάβο, υπόκεινται στη Γορτυνία στο παρακάτω στρατιωτικό δικαίωμα: Συνιστούν το Κλάρος, που αποσκοπεί στη διατήρηση της οικογένειας του πολεμιστή. (Αυτό, μεταφρασμένο από την καθηγητική διάλεκτο σε διάλεκτο απλή, σημαίνει ότι τα κομμάτια των αγρών είναι ιδιοχτησία του συνόλου της κοινότητας, γι' αυτό μετά το θάνατο του ιδιοκτήτη της λουριδας γης δεν επιτρέπεται ούτε να απαλλοτριωθούν, ούτε να ξαναμοιραστούν, πράγμα που ο καθηγητής Βέμπερ τό έξηγει σαν ένα σοφό μέτρο «για να εμποδιστεί το κομματίσμα της περιουσίας» και «πρός το συμφέρον της διατήρησης κομματιών γης που αρμόζουν στους πολεμιστές»). 'Η όργάνωση αυτή φθάνει στο απόγειό της με την εγκαθίδρυση του κοινού τραπεζιού των πολεμιστών, μιας κατά κάποιο τρόπο στρατιωτικής λέσχης.

Τὰ λεγόμενα «Συσοίτια» καὶ ἡ κοινὴ ἀνατροφή τῶν ὀπαδῶν ὅπ' τὸ κράτος ἀποσκοποῦσαν νὰ ἐτοιμάσουν πολεμιστὲς, ἔτσι ὅπως θὰ ἔκανε καὶ μιὰ σχολὴ δοκίμων» (1).

Νὰ λοιπὸν πῶς ὁ καθηγητὴς Βέμπερ μεταμορφώνει τοὺς Ἑλληνας τῆς ἠρωικῆς ἐποχῆς τοῦ Ἑκτορα καὶ τοῦ Ἀχιλλέα σὲ ἀνθρώπους μὲ συνήθειες Πρώσων, μὲ στρατιωτικὲς λέσχες, μὲ ὑπὸ τῆ σαμπάνια ὀργιά τους, «ὅπως ἀρμόζει στὴ θέση τους». Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ γυμνοὶ νεαροὶ καὶ νεαρές τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, μὲ τὴν κοινὴ λαϊκὴ ἀνατροφή τους μεταμορφώνονται ἀπὸ τὸν Βέμπερ σὲ οἰκότροφους μιᾶς σχολῆς δοκίμων ἀξιωματικῶν, ὅπως αὐτὴ ποὺ ὑπάρχει στὸ Γκρός - Λίχτερφελνε, κοντὰ στὸ Βερολίνο, καὶ εἶναι ἀληθινὴ φυλακὴ.

Γιὰ ὅποιον γνωρίζει τὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἰνκας, ἡ κατάστασις ποὺ περιγράψαμε πιὸ πάνω δὲν παρουσιάζει καμιὰ δυσκολία. Ἡ κατάστασις αὕτη εἶναι ἀναμφισβήτητα προῖόν τῆς ὑπαρξῆς δύο κοινωνικῶν σχηματισμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας εἶναι μιὰ ἀγροτικὴ κοινωνία, ποὺ γίνεται ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης ἀπὸ μιὰ ἄλλη. Σὲ ποῖο βαθμὸ οἱ κομμουνιστικὲς δομὲς τους διαϊωνίζονται καὶ ἀντανεκλώνονται στὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν ἀφεντῶν καὶ στὴ ζωὴ τῶν καταπιεσμένων, οὗτο εἶναι κάτι τὸ ὁποῖο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ βαθμὸ τῆς ἐξέλιξης, τῆς διάρκειας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιγυροῦ αὐτῶν τῶν δομῶν, ποὺ μπορεῖ νὰ παρουσιάζουν πολλὰς κλιμακώσεις.

Τὸ βασίλειο τῶν Ἰνκας, ὅπου οἱ ἀφέντες ἐργάζονται οἱ ἴδιοι, ὅπου ἡ ἰδιοκτησία τῆς γῆς τῶν καταπιεσμένων μένει ἄθιχτη καὶ ὅπου κάθε κοινωνικὸ στρώμα εἶναι ὀργανωμένο κατὰ τρόπο κλειστό, θὰ μπορούσε ἀναμφίβολα νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἡ πιὸ ἀρχαία μορφή αὐτῶν τῶν σχέσεων ἐκμετάλλευσης, ποὺ μπόρεσαν νὰ διαϊωνισθοῦν χάρις στὸ

(1) «Λεξικὸ τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν» τόμ. 1ος: Ἀγροτικὲς σχέσεις τῆς ἀρχαιότητος, ἔκδοσις 2η, σελ. 69.

σχετικά πρωτόγονο επίπεδο πολιτισμού και στις συνθήκες απομόνωσης αυτής της χώρας απ' τόν υπόλοιπο κόσμο, μέσα στις όποιες Ζούσε κατά τή διάρκεια αιώνων.

Σ' ένα πιο προχωρημένο στάδιο ανάπτυξης, οι πληροφορίες για τήν Κρήτη, πού φθάσανε μέχρι σέ μās απ' τήν παράδοση, μās δείχνουν ότι ή εκμεταλλεούμενη αγροτική κοινότητα ήταν αναγκασμένη νά παραδίδει όλο τò προϊόν τής εργασίας της, έκτός απ' αυτό πού τής ήταν αναγκαίο για νά Ζήσει. Οί ίδιες πληροφορίες μās δείχνουν ότι ή εκμεταλλεύτρια κοινότητα δέν Ζούσε απ' τò προϊόν τής εργασίας της, αλλά απ' τò προϊόν πού τής παραχωρούσε ή υποδουλωμένη κοινότητα, τήν όποία εκμεταλλεύταν. Παρ' όλα αυτά όμως, αυτό τò προϊόν τò κατανάλωνε κατά τρόπο κομμουνιστικό.

Ένα βήμα πιο πέρα, σ' ένα ανώτερο στάδιο εξέλιξης, βρίσκουμε μιὰ Σπάρτη όπου τώρα πιά τò έδαφος έχει πάψει νά είναι ιδιοκτησία τής υποδουλωμένης κοινότητας, αλλά ανήκει σέ αφέντες, οί όποίοι τò μοιράζουν μεταξύ τους μέ κλήρωση.

Τò χάσιμο αυτής τής βάσης, τò χάσιμο τού δικαιώματος ιδιοκτησίας τού έδαφους έφερε τήν άποσύνθεση τής κοινωνικής όργάνωσης τής υποδουλωμένης κοινότητας, τά μέλη τής όποίας έγιναν κι' αυτά τά ίδια ιδιοκτησία τής κοινότητας τών κυρίων. Τώρα πιά άποτελούν μιὰ εργατική δύναμη, τήν όποία μοιράζονται κατά τρόπο κομμουνιστικό μεταξύ τους οί αφέντες. 'Η συστηματική αυτή μοιρασιά ανάμεσα στους αφέντες γίνεται «στό όνομα τού Κράτους». Οί Σπαρτιάτες αφέντες Ζούν άκόμα στά πλαίσια μιās καθαρά κοινοτικής δομής. Μιά κατάσταση παρόμοια θά πρέπει νά ύπήρξε, κάτω απ' αυτή ή εκείνη τή μορφή, στη Θεσσαλία, τής όποίας οί πρωτόγονοι κάτοικοι οί λεγόμενοι «φτωχοί άνθρωποι», ύποτάχθηκαν από τούς Αιολείς, στη Βιθυνία όπου οί Μαριαδίνες βρέθηκαν στήν ίδια κατάσταση ύποδουλωμένοι από τίς φυλές τών Θρακών. Αυτή ή πα-

ρασιτική ὑπαρξη ὀρισμένων φυλῶν σέ βάρος τῶν ἄλλων, εἰσάγει ἀναπόφευκτα τά σπέρματα τῆς ἀποσύνθεσης ἀκόμα καί στήν ἴδια τῆ δεσπόζουσα κοινότητα. Ἡδῆ ἡ κατάχτηση Εξένων κοινοτήτων καί ἡ ἀναγκαιότητα νά κάνουν τήν ἐκμετάλλευση νά παίρνει τῆ μορφή μιᾶς δραστηριότητας μέ μόνιμο χαρακτήρα, ὅλα αὐτά ἔχουν σάν ἀποτέλεσμα μιᾶ δυνατῆ ἀνάπτυξη τοῦ στρατιωτικοῦ μηχανισμοῦ, φαινόμενο πού παρατηροῦμε τόσο στό κράτος τῶν Ἴνκας ὅσο καί στά κράτη τῶν Σπαρτιατῶν. Αὐτή ἡ συνύπαρξη τοῦ στρατιωτικοῦ μηχανισμοῦ ἀπέτέλεσε τῆ βάση τῆς ἀνισότητος, τῆς δημιουργίας προναμιούχων καστῶν, στούς κόλπους μιᾶς ἀγροτικῆς μάζας ὅπου ὅλα στήν ἀρχή ἦταν ἐλεύθεροι καί εἶχαν τά ἴδια δικαιώματα. Ἄρκοῦσε ἔτσι ἡ ὑπαρξη εὐνοϊκῶν ιστορικῶν καί γεωγραφικῶν συνθηκῶν, ὥστε ἡ ἐπαφή μέ ἄλλους περισσότερο πολιτισμένους λαούς νά γεννήσει νέες πιό ἐκλεπτυσμένες ἀνάγκες, νά σταθεροποιηθοῦν οἱ ἀνταλλαγές γιά νά ἀναπτυχθεῖ ἀλματωδῶς ἡ ἀνισότητα ἀνάμεσα στούς ἀφέντες, νά ἀδυνατίσει ἡ κομμουνιστική συνοχή τους καί νά παραχωρήσει τῆ θέση της στήν ἀτομική ἰδιοχτησία καί τῆ διαίρεση τῆς κοινωνίας σέ πλούσιους καί φτωχοῦς. Οἱ ἀπαρχές τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας μετά τῆ σύγκρουση τῶν Ἑλλήνων μέ τοὺς ἀρχαίους πολιτισμούς τῆς Ἀνατολῆς, ἀποτελοῦν ἓνα κλασσικό παράδειγμα αὐτῶν τῶν φαινομένων. Τό ἀποτέλεσμα τῆς ὑποδούλωσης μιᾶς κομμουνιστικῆς κοινότητας ἀπό μιάν ἄλλη, ἦταν στό πέρασμα τῆς ἱστορίας πάντοτε τό ἴδιο: οἱ παραδοσιακοὶ κομμουνιστικοὶ δεσμοὶ πού ἔνωσαν τά μέλη, τόσο σέ μιᾶ καινότητα κυρίων ὅσο καί στήν κοινότητα τῶν ὑποδουλωμένων, ἀποσυνθέτονται καί γεννιέται μιᾶ νέα κοινωνία στά πλαίσια τῆς ὁποίας ἡ ἀτομική ἰδιοχτησία, ἡ ἐκμετάλλευση καί ἡ ἀνισότητα ἀναπτύσσονται ἀμοιβαῖα.

Ἡ ἱστορία τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος περιστρέφεται ἀπ' τῆ μιᾶ πάνω στήν ἀντίθεση μιᾶς μάζας καταχρεωμένων μικροαγροτῶν καί τοὺς εὐγενεῖς πού διατηροῦν ἓνα στρατιωτικό μηχανισμό, κρατᾶνε

στά χέρια τους τις δημόσιες λειτουργίες και τὸ ἐμπόριο, σφετερίζονται τὰ κοινὰ κτήματα τῆς κοινότητος, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πᾶνω στὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα σ' αὐτὴ τὴν κοινω- νία τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων παρμένη σὰ σύνολό της καὶ τοὺς ἐκμεταλλεούμενους σκλάβους.

Ἀπ' τὶς διάφορες μορφές τῆς φυσικῆς ἐκμετάλλευσης τῶν ἀνθρώπων πού εἶχαν ὑποδουλωθεῖ στρατιωτικά ἀπὸ μιὰ ἄλλη κοινότητα, μέχρι τὴν κατάσταση ὅπου οἱ δοῦλοι γίνονται ἀντικείμενο ἀγοραπωλησίας τῶν ἀτόμων, δὲν ἔ- μενε παρὰ ἓνα βῆμα ἀκόμα. Αὐτὸ τὸ βῆμα τὸ ἔκαναν γρή- γορα οἱ Ἕλληνες χάρη στὶς ἐμπορικὲς ναυτικὲς ἀνταλλα- γές, καὶ στοῦ διεθνὲς ἐμπορίου τους μὲ τὶς συνέπειες πού αὐτὸ εἶχε στὰ νησιώτικα καὶ παράκτια κρατίδια. Ὁ ἴδιος ὁ Σικᾶτι διακρίνει δύο εἶδη δουλείας: «Ἡ πιὸ παλιὰ, ἡ πιὸ σπουδαία καὶ ἡ περισσότερο διαδεδομένη μορφή οἰκονομ- κῆς δουλείας — λέει — ἀπ' ὅλες ἐκεῖνες πού συναντᾶμε στὸ κατώφλι τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, δὲν ἦταν ἡ σκλα- βιά, ἀλλὰ μιὰ μορφή πού θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ὀνομάσου- με μορφή τῆς ὑποτέλειας».

Καὶ ὁ Θεόπομπος σημείωνε: «Μετὰ τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες πού χρησιμοποίησαν σκλάβους ἦταν οἱ κάτοικοι τῆς Χίου, οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν ἀποχτήσανε αὐτοὺς τοὺς δούλους μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού αὐτοὶ. . . . Μποροῦμε νὰ δοῦμε ὅτι οἱ Λα- κεδαιμόνιοι καὶ οἱ Θεσσαλοὶ δημιούργησαν τὴν τάξη τῶν σκλάβων τους, ὑποδουλώνοντας τοὺς Ἕλληνες πού κα- τοικοῦσαν πρὶν ἀπ' αὐτοὺς τὴ χώρα, πού αὐτοὶ κατέχουν σήμερα, ἀναγκάζοντας τοὺς Ἀχαιοὺς, τοὺς Θεσσαλοὺς, τοὺς Μαγνησίους νὰμποῦν στὴν ὑπηρεσία τους καὶ δίνον- τὰς τους ἀπὸ τότε τὴν ὀνομασία Εἰλωτες ἢ Πενέστες. Οἱ κάτοικοι τῆς Χίου ἀπόχτησαν ἀργότερα σὰν σκλάβους βάρ- βαρους (ὄχι Ἕλληνες), ἀγοράζοντάς τους σὲ μιὰ ὀρισμέ- νη τιμή». Καὶ αὐτὴ ἡ διαφορά, προσθέτει μὲ τὸ δίκιο του ὁ Σικᾶτι, ὀφείλεται στοὺς διαφορετικοὺς βαθμοὺς ἐξέλιξης τῶν λαῶν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας ἀπὸ τὴ μιὰ, καὶ τῶν

νησιώτικων λαῶν ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἡ τέλεια ἀπουσία ἢ ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ συσσωρευμένου πλούτου καὶ τῶν ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν, ἀποκλείανε τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ἡμεσης καὶ αὐξανόμενης παραγωγῆς τῶν ἰδιοκτητῶν ὅπως καὶ τὴν ἡμεσῆ χρησιμοποίησιν τῶν σκλάβων, καὶ ὡδηγοῦσαν εἰς τὴν πρὸ στοιχειώδη μορφή τῆς φυλῆς, σ' ἓνα καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας καὶ εἰς μιᾶ δημιουργία τάξεων πού μετέτρεπαν τὴν ἄρχουσα τάξιν εἰς ἓνα πλῆθος ὀπλισμένων ἀνθρώπων καὶ τὴν ὑποτελεῖ τάξιν εἰς μιᾶ μάζαν ἀγροτῶν» (1).

(1) Σικολί: «Ἡ παραγωγή τῆς δουλείας εἰς τὴν ἀρχαιότητα», σελ. 37—38.

Κεφάλαιο 10

Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ ΤΩΝ ΙΝΔΙΑΝΩΝ ΑΠ' ΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΚΗ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑ

Ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωση τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἴνκας μᾶς ἀποκάλυψε μιὰ ἐνδιαφέρουσα πτυχή τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας καὶ ταυτόχρονα μᾶς ἔδειξε μιὰ ἀπ' τὶς αἰτίες τῆς παρακμῆς της. Μελετώντας τὸ παρακάτω κεφάλαιο τῆς ἱστορίας τῶν Ἰνδιάνων τοῦ Περού καὶ τῶν ἄλλων ἰσπανικῶν ἀποικιῶν τῆς Ἀμερικῆς, θὰ δοῦμε μιὰν ἄλλη πτυχή τῆς ἐξέλιξης ποὺ πῆρε αὐτὴ ἡ κοινωνικὴ μορφή.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔχουμε ἐδῶ νὰ κάνουμε μὲ μιὰν ἄλλη μέθοδο κατάχτησης, ἡ ὁποία ἦταν ἀγνωστὴ στοὺς Ἴνκας. Ἡ κυριαρχία τῶν Ἰσπανῶν, τῶν πρώτων εὐρωπαίων ποὺ κατοίκησαν στὸ Νέο Κόσμο, ἄρχισε ἀμέσως μὲ τὴν ἀλύπητὴ ἐξολόθρευση τῶν πληθυσμῶν τοὺς ὁποίους ὑποδούλωναν.

Σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες τῶν ἴδιων τῶν Ἰσπανῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἰνδιάνων ποὺ ἐξοθρεύτηκαν ἀπ' αὐτοὺς μέσα σὲ μερικὰ χρόνια, ἀφότου ἀνακαλύφθηκε ἡ Ἀμερικὴ, ἀνέρχεται σὲ 12 μὲ 15 ἑκατομμύρια. «Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἐπιβεβαιώσουμε — λέει ὁ Λὰς Κάζας — ὅτι οἱ Ἰ-

σπανοί, με τή θηριώδικη και άπάνθρωπη συμπεριφορά τους, έξολόθρευσαν 12 έκατομμύρια άνθρωπους, συμπεριλαμβανομένων των γυναικοπαίδων. Σύμφωνα με τήν προσωπική μου γνώμη, ό αριθμός των Ιθαγενών που χάθηκαν ξεπερνά τά 15 έκατομμύρια» (1).

«Στό νησί τής Άιτής — λέει ό Χάντελμαν — ό αριθμός των Ιθαγενών που θρήκαν εκεί όταν πρωταπήγαν οι Ισπανοί, ανερχόταν τό 1492 σέ ένα έκατομμύριο, τό 1508 από τό ένα έκατομμύριο δέν έμεναν παρά 60.000, και έννέα χρόνια άργότερα δέν είχαν άπομείνει παρά 14.000, έτσι ώστε οι Ισπανοί γιά νά έχουν τήν έργατική δύναμη που είχαν ανάγκη, αναγκάστηκαν νά κουβαλήσουν Ινδιάνους από τά γειτονικά νησιά. Μόνα στή διάρκεια του 1508, σαράντα χιλιάδες Ιθαγενείς των νησιών Μπαχάμας μεταφέρθηκαν στήν Άιτή και τους μετάτρεψαν σέ σκλάβους» (2).

Οι Ισπανοί αποδύθηκαν σ' ένα άληθινό κυνηγητό των έρυθρόδερμων, τέτοιων διαστάσεων, που ένας αυτόπτης μάρτυρας, ό Ιταλός Τζιρόλαμο Μπεντζόνι, μάς περιγράφει τά έξής: «Κατά ένα μέρος, έξαιτίας τής έλλειψης τροφής, κατά ένα μέρος από τή λύπη τους που τους χώρισαν από τους πατέρες τους, τις μητέρες τους και από τά παιδιά τους», λέει ό Μπεντζόνι μετά από ένα άνθρωποκυνηγητό στό νησί Κουμάγκα όπου 4.000 Ινδιάνοι αίχμαλωτίστηκαν, «τό μεγαλύτερο μέρος των Ιθαγενών σκλάβων πέθαναν κατά τή διάρκεια τής παρείας προς τό λιμάνι του Κουμανί. Κάθε φορά που ένας σκλάβος ήταν πάρα πολύ έξαντλημένος και δέν μπορούσε νά περπατήσει τό ίδια γρήγαρα με τους άλλους σκλάβους, οι Ισπανοί, από φόβο μήπως μείνει πίσω και αναγκαστούν νά τον μεταφέρουν στήν πλάτη, τον διαπερνούσαν πισώπλατα με τά Είφη τους και

(1) «Brevissima Relacion de la destinacion de las Indias» Σεβόλλη 1552, αναφέρεται από τον Κοβαλέσκι.

(2) Έρρίκος Χάντελμαν: «Ιστορία τής Άιτής», Κιέλο 1856.

τόν δολοφονοῦσαν μὲ τὸν πιὸ ἀπάνθρωπο τρόπο. Ἦταν ἓνα θέαμα πού σου ἔσχιζε τὴν καρδιά, νὰ βλέπεις αὐτὲς τίς δυστυχημένες ψυχὲς ἐντελῶς γυμνές, ἔξαντλημένες, τραυματισμένες καὶ τόσο ἀδυνατισμένες ἀπὸ τὴν πείνα, πού μόλις καὶ μετὰ θίας μπορούσαν νὰ σταθοῦν ὀρθιες. Σιδερένιες ἀλυσίδες ἔσφιγγαν τὸ λαιμό τους, τὰ χέρια τους καὶ τὰ πόδια τους. Δὲν ὑπῆρχε ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καμιὰ γυναίκα πού νὰ μὴ θιάστηκε ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ληστὲς (τοὺς Ἰσπανούς), πού ἐπιδόθηκαν σὲ μιὰ τέτοια ἀηδιαστικὴ κραιπάλη, πού πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς κόλλησαν γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ τους σὺφυλη. Ὅλοι οἱ ἰθαγενεῖς πού γίνονται σκλάβοι μαρκάρονται μὲ πυρωμένο σίδερο. Ἐνα μέρος ἀπ' τοὺς ἰθαγενεῖς τοὺς παίρνουν γιὰ λογαριασμό τους οἱ λοχαγοὶ καὶ τοὺς ὑπόλοιπους τοὺς μοιράζουν στοὺς στρατιῶτες. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι τοὺς ἀνταλλάσσουν μεταξύ τους ἢ τοὺς πωλοῦν στίς ἰσπανικὲς ἀποικίες. Διάφοροι ἔμποροι πού ἀγόραζαν σκλάβους δίνοντας γιὰ ἀντάλλαγμα ζάχαρι, ἀλεύρι, κρασί καὶ ἄλλα ἀντικείμενα καθημερινῆς χρήσης, μεταφέρουν τοὺς σκλάβους σ' ἐκείνες τίς ἰσπανικὲς ἀποικίες πού ἡ Ζήτησή τους εἶναι μεγαλύτερη. Στὴ διάρκεια τῆς μεταφορᾶς τους ἓνα μέρος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δυστυχημένους πεθαίνει ἀπὸ τὴ δίψα καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψη καθαροῦ ἀέρα στ' ἀμπάρια, πράγμα πού γίνεται γιατί οἱ ἔμποροι στοιβάζουν ὄλους τοὺς σκλάβους στὰ βάθη τοῦ πλοίου, χωρὶς νὰ τοὺς ἀφήνουν οὔτε ἀρκετὸ ἀέρα γιὰ ν' ἀναπνεύσουν, οὔτε χῶρο γιὰ νὰ κάτσουν» (1).

Γιὰ νὰ μειώσουν ὥστόσο οἱ Ἰσπανοὶ τὸ κόστος τοῦ ἀνθρωποκυνηγητοῦ τῶν ἐρυθροδέρμων καὶ τὰ ἔξοδα ἀγορᾶς τους, ἐγκαθίδρυσαν στὰ νησιά καὶ στὴν ἀμερικάνικη ἠπειρο, τὸ λεγόμενο σύστημα τῶν «ρεπαρτιμιέντες», δηλαδή τὴν κατανομὴ τῆς γῆς.

Κάθε περιοχὴ πού καταχοῦσαν τὴ χῶριζαν σὲ διά-

(1) Ἱστορία τοῦ Νέου Κόσμου. Τζιρόλαμο Μπεντζόνι, Βεντία 1565, ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Κοθαλέσκυ.

φορες έκτασεις, τῶν ὁποίων οἱ διοικητές, οἱ «ἡγεμόνες», ἦταν ἀπλὰ ὑποχρεωμένοι νὰ παραδίδουν οἱ ἴδιοι στοὺς Ἴσπανοὺς τὸν ἀριθμὸ τῶν σκλάβων πού τοὺς ἀπαιτοῦσαν. Κάθε ἰσπανὸς ἀποίκος δεχόταν περιοδικὰ ἀπ' τὸν κυβερνήτη ἓναν ὀρισμένο ἀριθμὸ σκλάβων, ὑπὸ τὸν ὄρο ὅτι «θὰ ἐπαγρυπνοῦσε γιὰ νὰ τοὺς κάνει χριστιανούς» (1).

Τὰ ἄσκημα βασανιστήρια πού ἐπιβάλλονταν στοὺς σκλάβους, ἀπ' τοὺς ἀποίκους ξεπερνοῦν κάθε φαντασία. Ἡ δολοφονία, αὐτὴ καθαυτὴ, ἦταν μιὰ ἀπελευθέρωση γιὰ τοὺς Ἰνδιάνους. «Ὅλοι οἱ σιχμαλωτισμένοι ἀπὸ τοὺς Ἴσπανοὺς ἰθαγενεῖς — λέει κάποιος πού ἐζήσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη — εἶναι ὑποχρεωμένοι ἀπ' αὐτοὺς νὰ κάνουν κοπιαστικές δουλειές καὶ βασανιστικές ἐργασίες, στὰ ὄρυχαια, μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα πού γεννήθηκαν καὶ τὴν οἰκογένειά τους καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ συνεχῶν σωματικῶν μαστιγωμάτων. Δὲν μᾶς καταπλήσσει καθόλου τὸ γεγονός ὅτι χιλιάδες καὶ χιλιάδες σκλάβοι, μὴ βλέποντας καμιὰ ἐλπίδα νὰ ἀποφύγουν τὴ φοβερὰ τους μοίρα, ὄχι μόνο ἐβαζαν οἱ ἴδιοι τέλος στὴ ζωὴ τους, αὐτοκτονώντας μὲ ἀπαγχονισμό, μὲ ντίξιμο καὶ μὲ κάθε ἄλλο μέσον, ἀλλὰ ἐκτός ἀπ' αὐτὸ σκότωναν, πρὶν ν' αὐτοκτονήσουν, τίς γυναῖκες τους, τὰ παιδιὰ τους, γιὰ νὰ βάλουν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο μιὰ γιὰ πάντα τέλος στὰ κοινὰ τους θάσανα, μιὰ καὶ δὲν ὑπῆρχε καμιὰ ἐλπίδα νὰ σταματήσουν.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ ἐγκυες γυναῖκες προσπαθοῦσαν νὰ ρίξουν τὰ παιδιὰ τους ἢ νὰ ἀποφύγουν τὸ ἐμπόριο τῶν ἀνδρῶν, γιὰ νὰ μὴ γεννήσουν παιδιὰ προορισμένα νὰ γίνουν σκλάβοι» (1).

(1) Σαρλερούα: «Ἱστορία τῶν Ἰσπανικῶν νησιῶν καὶ τοῦ Ἁγίου Δομίνικου», Παρίσι 1730 (ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Κοβαλέσκου, σελ. 50).

(1) «Φυσικὴ καὶ θρησκευτικὴ Ἱστορία τῶν Ἰνδιάνων», ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Κοβαλέσκου, σελ. 52.

Με τή μεσολάβηση του αυτοκρατορικού εξομολογητή, του πατέρα Γκάρθια ντέ Πουγιόζα, οι άποικοι πέτυχαν τήν υπογραφή ενός διατάγματος του Καρόλου του Α΄, που άναγνώριζε τό σύνολο τών Ινδιάνων σκλάβων σαν κληρονομική ιδιοκτησία τών άποίκων. Ό Μπεντζόνι Ισχυρίστηκε ότι τό διάταγμα αυτό δέν άφορούσε παρά μόνο τούς άνθρωποφάγους τής Καραϊβικής. Όστόσο τό διάταγμα αυτό έρμηνεύτηκε και έφαρμόστηκε για όλους τούς Ίνδιάνους.

Γιά νά δικαιολογήσουν τις θηριωδίες τους οι Ισπανοί άποικοι διαδίδανε συστηματικά τις πιό τρομαχτικές ιστορίες τής τάχα άνθρωποφαγίας και τών άλλων έγκλημάτων που έκαναν οι Ίνδιάνοι. Η διάδοση αυτών τών ιστοριών είχε πάρει τέτοιες διαστάσεις, που ένας γάλλος ιστορικός τής έποχής εκείνης, ο Μαρλύ ντέ Σατέλ, έγραφε στη «Γενική Ιστορία τών Δυτικών Ίνδιών» Παρίσι 1659): «Ό θεός τούς τιμώρησε για τήν κακία τους και για τήν άκολασία τους, κάνοντάς τους σκλάβους, γιατί άκόμα και ο Κάιν δέν άμάρτησε ένάντια στον πατέρα του τό Νώε τόσο πολύ, όσο άμάρτησαν οι Ίνδιάνοι ένάντια στο θεό». Παρ' όλα αυτά, τήν ίδια περίπου έποχή, ένας Ίσπανός, ο Άκόστα, έγραφε στο βιβλίο του «Φυσική και θρησκευτική ιστορία τών Ίνδιών» (Βαρκελώνη 1591), ότι αυτοί οι ίδιοι Ίνδιάνοι ήταν ένας «λαός καλοκάγαθος, έτοιμος πάντα νά υπηρετήσει τούς Εύρωπαίους, ένας λαός που φανερώνει με τή συμπεριφορά του μιá τόσο έμφανή άθωότητα και μιá τέτοια ειλικρίνεια, που αν δέν τον είχαμε άποξενώσει από κάθε άνθρώπινο γνώρισμα, θα ήταν άδύνατο νά μη του φερθούμε με άγάπη και στοργή».

Υπήρξαν βέβαια και όρισμένες τάσεις που έναντιώθηκαν σ' αυτές τις θηριωδίες. Τό 1531, ο Πάπας Παύλος ο 3ος δημοσίευσε ένα θρησκευτικό διάταγμα στο όποιο δήλωνε ότι οι Ίνδιάνοι άποτελούν κι' αυτοί μέρος του άνθρώπινου γένους και έπομένως δέν επιτρέπεται νά μετατρέπονται σε σκλάβους.

Τό αὐτοκρατορικό ἰσπανικό Συμβούλιο τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν, κι' αὐτό ἐπίσης τάχθηκε ἀργότερα ἐνάντια στή δουλεία. Αὐτά τὰ ἐπαναλαμβανόμενα διατάγματα μαρτυροῦν πολὺ περισσότερο τὴν ἀποτυχία παρά τὴν εὐλικρίνεια τῶν προσπαθειῶν τους. Αὐτό ποὺ ἀπελευθέρωσε τοὺς Ἰνδιάνους ἀπὸ τὴ δουλεία δὲν ἦταν οὔτε οἱ εὐλαβικὲς πράξεις τῶν καθολικῶν παπάδων, οὔτε οἱ διαμαρτυρίες τῶν ἰσπανῶν βασιλιάδων, ἀλλὰ ἀπλῶς τὸ γεγονός ὅτι ἡ φυσικὴ τους ὀσσο καὶ ἡ ψυχικὴ τους ἰδiosisυγκρασία τοὺς ἔκανε τελείως ἀνίκανους νὰ ἐκτελοῦν τίς σκληρὲς δουλειές γιὰ τίς ὁποῖες τοὺς προόριζαν.

Σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς δουλείας, οἱ φοβερὲς θηριωδίες τῶν Ἰσπανῶν δὲν μπόρεσαν νὰ ἀποφέρουν κανένα ἀποτέλεσμα. Οἱ σκλαβωμένοι ἐρυθρόδερμοι πέθαιναν σὰν τὰ πρόβατα, δραπετεύαν ἢ αὐτοκτονοῦσαν. Μὲ λίγα λόγια, ἡ ἐπιχείρηση δὲν ἦταν καθόλου ἀποδοτικὴ. Μόνο ὅταν ὁ ἐνθέρμος καὶ ἀκούραστος ὑπερασπιστὴς τῶν Ἰνδιάνων, ὁ ἐπίσκοπος Λὰς Κάζας, εἶχε τὴν ἰδέα νὰ ἀντικαταστήσει τοὺς ἀνίκανους γιὰ τέτοιες δουλειές Ἰνδιάνους, μὲ πιὸ δυνατοὺς Μαύρους ποὺ θὰ ἔφερναν ἀπὸ τὴν Ἀφρική, μόνο τότε μῆκε τέλος στίς ἄσκοπες χρησιμοποιοήσεις τῶν Ἰνδιάνων.

Αὐτὴ ἡ πρακτικὴ ἀνακάλυψη εἶχε ἓνα ἀποτέλεσμα πολὺ πιὸ γρήγορο καὶ ἀποφασιστικὸ ἀπ' ὅλους τοὺς λίβελους τοῦ Λὰς Κάζας γιὰ τίς ἰσπανικὲς θηριωδίες. Μετὰ ἀπὸ μερικὲς δεκαετίες οἱ Ἰνδιάνοι ἀπελευθερώθηκαν ἀπὸ τὴ δουλεία γιὰ ν' ἀρχίσει ὁμοίως ἡ δουλεία τῶν Μαύρων, ποὺ κράτησε τέσσερις αἰῶνες.

Στὸ τέλος τοῦ XVIII αἰῶνα, ἓνας τίμιος Γερμανός, ὁ γενναίψυχος γερο-Νέτεμπεκ ἀπὸ τὸ Κέλπεργκ, καπετάνιος ἐνὸς πλοίου, μετέφερε ἀπὸ τὴ Γουίνέα στὴ Γουιάνα, σὲ μιὰ περιοχὴ ὅπου ἄλλοι «γενναίψυχοι γερμανοὶ» ἐκμεταλλεύονταν στίς φυτεῖες τους ἑκατοντάδες μαύρους σκλάβους, τοὺς ὁποῖους εἶχε φορτήσει ἀπὸ τὰ λιμάνια τῆς Ἀ-

φρικῆς μαζί μὲ ἄλλα ἐμπορεύματα καὶ τοὺς εἶχε στοιβά-
ξει στὸν πάτο τοῦ καραβιοῦ του, ὁμοια καὶ ἀπαράλλαχτα
ὅπως στοιβάζαν οἱ ἰσπανοὶ καπετάνιοι τοὺς Ἰνδιάνους τὸν
XVI αἰώνα. Ἡ μόνη ἐκδήλωση τῆς προόδου καὶ τῆς ἀνθρω-
πιᾶς τοῦ φωτισμένου αἰώνα στὸν ὁποῖο Ζοῦσε ὁ Νέτεμπεκ,
συνίσταται στὸ ὅτι γιὰ νὰ μειώσουν τὴ μελαγχολία καὶ τὸ
χαμὸ τῶν σκλάβων τους, τοὺς ἔβαζαν κάθε νύχτα νὰ χο-
ρεύουν πάνω στὸ κατάστρωμα τοῦ καραβιοῦ μὲ μουσικὴ
καὶ κάτω ἀπ' τοὺς κρότους τοῦ μαστιγίου, ἰδέα πρωτότυπη,
πού οἱ χοντροειδεῖς σπανιόλοιοι ἔμποροι σκλάβων δὲν εἶχαν
ἀκόμα σκεφτεῖ.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ XIX αἰώνα, τὸ 1871, ὁ εὐγενικός
Δαυῖδ Λιβινγκτον, πού ἔζησε τριάντα χρόνια στὴν Ἀφρικὴ
ψάχνοντας νὰ βρεῖ τίς πηγές τοῦ Νείλου, ἔγραφε στὸ πε-
ρίφημο γράμμα του στὸν Ἀμερικανὸ Γκόρντον Μπένετ:
« Ἄν οἱ ἀποκαλυπτικὲς μου καταγγελίες πάνω στὴν κατά-
σταση πού ἐπικρατεῖ στὸ Οὐνζιζί, θὰ ἔχουν σὰν ἀποτέλε-
σμα νὰ μπεῖ ἓνα τέλος στὸ ἀπαίσιο ἐμπόριο τῶν σκλάβων
τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς, θὰ ἤμouνα πολὺ πιὸ εὐχαριστη-
μένος ἀπ' ὅ,τι θὰ ἤμouνα ἂν ἀνακάλυπτα ὄλες τίς πηγές
τοῦ Νείλου. Στὴ χώρα σας τὸ δουλεμπόριο ἔχει ἐξαφανι-
στεῖ ἀπὸ παντοῦ. Ἄς τείνετε κι' ἐσεῖς μιά χεῖρα βοήθειας,
βοηθεῖστε νὰ πραγματοποιηθεῖ καὶ στὴν Ἀφρικὴ τὸ ἴδιο ἀ-
ποτέλεσμα. Αὐτὴ ἡ ὠραία χώρα μαστίζεται ἀπὸ τὴν με-
λίγκρα ἢ ἀπὸ τὴν κατάρα τοῦ Παντοδύναμου... ».

Ἡ τύχη τῶν Ἰνδιάνων πού Ζοῦσαν στὶς ἰσπανικὲς ἀποι-
κίες δὲν θελιτώθηκε καὶ πολὺ. Ἀπλῶς καὶ μόνο, τὸ προη-
γούμενο σύστημα ἀντικαταστάθηκε μ' ἓνα πιὸ σύγχρονο.
Ἄντὶ γιὰ τὸ σύστημα τῶν ρεπαρτιμιέντες, πού
εἶχαν ἄμεσο σκοπὸ τὸ σκλάβωμα τοῦ πληθυσμοῦ, ἐγκαθι-
δρυσαν τοὺς ἐνκομιέντας. Σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ
σύστημα, ἀναγνώριζαν τυπικὰ στοὺς κατοίκους τὴν προσω-
πικὴ τους ἐλευθερία καὶ τὴν ἰδιοκτησία ὄλου τοῦ ἐδάφους.
Οἱ περιοχές αὐτές ὅμως βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴ διοικη-
τικὴ διαχείριση τῶν ἰσπανῶν ἀποίκων, τῶν ὁποίων τὸ με-

γαλύτερο μέρος προερχόταν από τους πρώτους κονκιστατόρες, που τώρα πιά, σαν «ένκομεντέρος», έπρεπε να άσκοϋν την έποπτεία στους διωγμένους Ίνδιάνους άνθρακωρύχους, και ιδιαίτερα είχαν την ύποχρέωση να διαδώσουν ανάμεσά τους τó χριστιανισμό.

Γιά να καλύψουν τά έξοδα από τó χτίσιμο εκκλησιών, όπως και για να μή χτίζουν τις εκκλησίες με δικά τους έξοδα, οι «ένκομεντέρος», κατά την άσκηση τής έποπτείας, είχαν από τó νόμο τó δικαίωμα να έπιβάλλουν στό λαό «μέτρια χαράτσια σέ λεφτά ή σέ είδος». Αϋτές οι προδιαγραφές ήταν άρκετές για να μετατραποϋν σέ λίγο τά «ένκομιέντας» σέ κόλαση για τούς Ίνδιάνους. "Αφηναν στους Ίνδιάνους τή γή σαν ιδιοκτησία που άνήκει σ' όλόκληρη τή φυλή. Από τά συνολικά έδάφη οι Ίσπανοί δέν έπαιρναν ή δέν ήθελαν να πάρουν, παρά μόνο αϋτά που ήταν γόνιμα. Τά άχρηστα έδάφη ή εκείνα όπου μαστίζονταν σϋχνά από την Ήρασία, τά σφετερίζονταν κι' αϋτά σαν «έρημες περιοχές», με τόσο συστηματικό και έπαισχυνο τρόπο, που ó Ζουρίτα έγραφε πάνω σ' αϋτό τó θέμα:

«Δέν ύπάρχει οϋτε μιά σπιθαμή γής, οϋτε ένα χωράφι που να μήν έχει δηλωθεί σαν ιδιοκτησία τών Ίσπανών, χωρίς να λογαριάζουν καθόλου την προσβολή που γινόταν μ' αϋτό τον τρόπο στα συμφέροντα και στα δικαιώματα τής ιδιοκτησίας τών ιθαγενών, τούς όποιους έξανάγκαζαν έτσι να φεύγουν από περιοχές στις όποιες αϋτοί κατοικούσαν έδω και χιλιάδες χρόνια.

Δέν είναι καθόλου σπάνιο τó φαινόμενο, να τούς παίρνουν άκόμα και τά κομμάτια γής που καλλιεργοϋν οι ιθαγενείς για τις άνάγκες τους. Αϋτό τó κάνουν με τó πρόσημα, ότι οι ιθαγενείς τά χωράφια αϋτά τά όργωναν και τά έσκαβαν μόνο και μόνο για να έμποδίσουν τούς Εϋρωπαίους να τά σφετεριστοϋν. Χάρη σ' αϋτό τó σύστημα, οι Ίσπανοί σέ όρισμένες έπαρχίες επέκτειναν τόσο πολϋ τις κτήσεις τους, που δέν έμενε καθόλου γή για να την καλλιερ-

γουν οι Ιθαγενείς» (1).

Ταυτόχρονα, οι «ένκομεντέρος» αύξησαν τόσο πολύ τα «μετριοπαθή» τους χαράτσια πού οι Ίνδιάνοι συντρίφτηκαν κυριολεκτικά κάτω από τὰ βάρη τους.

«Όλη ή περιουσία ενός Ίνδιάνου — λέει ο Ζουρίτα — δέν τοῦ φτάνει γιά νά πληρώσει τούς φόρους. Ἀνάμεσα στούς ἐρυθρόδερμους συναντᾶμε πολλούς ἀνθρώπους τῶν ὁποίων ή περιουσία δέν ξεπερνᾶ τὸ ἕνα «πέζος» καί οἱ ὁποιοὶ ζοῦν ἀπὸ τή μισθωτή τους ἐργασία. Αὐτὰ πού ἔχουν δέν τούς φτάνουν οὔτε γιά τή συντήρηση τῆς οἰκογένειάς τους. Νά, γιὰτί τόσο συχνὰ οἱ νέοι Ίνδιάνοι προτιμοῦν νά διατηροῦν ἐξωγαμικές σχέσεις, ἰδίως ὅταν οἱ γονεῖς τους δέν διαθέτουν οὔτε κᾶν τέσσερα ἢ πέντε «ριάλια». Οἱ Ίνδιάνοι πολύ δύσκολα μποροῦν νά ἔχουν τήν πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων. Πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, ἐπειδὴ δέν ἔχουν ροῦχα νά ντυθοῦν, δέν παρευρίσκονται στίς θρησκευτικές τους τελετές. Γι' αὐτὸ δέν πρέπει νά ἐκπλαγεί κανεὶς ὅταν βλέπει πολλούς Ίνδιάνους νά τούς τρώει ἢ ἀπελπισιά, γιὰτί δέν βρίσκουν τὰ ἀναγκαῖα γιά νά θρέψουν τήν οἰκογένειά τους. . . . Στὴ διάρκεια τῶν τελευταίων μου ταξιδιῶν, ἔμαθα ὅτι πολλοὶ Ίνδιάνοι αὐτοκτονοῦν ἀπὸ ἀπόγνωση, ἀφοῦ πρῶτα ἐξηγοῦν στίς γυναῖκες τους κα ἰστά παιδιὰ τους πῶς αὐτὸ τὸ κάνουν γιὰτί δέν μποροῦσαν νά πληρώσουν τούς φόρους πού τούς ἐπέβαλλαν».

Σὲ λίγο, γιά νά ὀλοκληρωθεῖ τὸ κλέψιμο τῆς γῆς καὶ ἡ ἐπιβολὴ φόρων, ἦρθε ἡ καταναγκαστικὴ ἐργασία. Στίς ἀρχές τοῦ XVII αἰῶνα οἱ Ἰσπανοὶ ἐπανῆλθαν στὸ σύστημα πού τυπικά εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ τὸν XVI αἰῶνα. Ἡ δουλεία καταργήθηκε στούς Ίνδιάνους. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ ἕνα ἰδιόμορφο σύστημα κατοναγκαστικῆς ἐργασίας, πού δέν εἶχε ὅμως καὶ μεγάλη διαφορά ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

(1) «Ζουρίτα» σελ. 57—59 (Κοβαλέσκυ).

Σύμφωνα με την περιγραφή που κάνει ο Ζουρίτα, να ποιά ήταν ήδη από τα μέσα του XVI αιώνα ή κατάσταση των μισθωτών Ινδιάνων που εργάζονταν στους Ισπανούς:

«Όσο καιρό οι Ινδιάνοι δουλεύουν δεν τρέφονται με τίποτε άλλο εκτός από ψωμί από καλαμπόκι..... 'Ο «ένκομεντόρ» τους αναγκάζει να εργάζονται από το πρωί μέχρι το βράδυ αφήνοντάς τους γυμνούς στο πρωινό και βραδυνό αγιάζι, στις θύελλες και στις καταιγίδες, χωρίς να τους δίνει άλλη τροφή εκτός από τα μισομουχλιασμένα ψωμιά..... Οι Ινδιάνοι περνούν τη νύχτα τους στην ύπαιθρο. Μή παίρνοντας το μισθό τους παρά μόνο στο τέλος της καταναγκαστικής τους εργασίας, οι Ινδιάνοι δεν μπορούν ν' αγοράσουν τα ζεστά ρούχα που έχουν ανάγκη. Δεν πρέπει λοιπόν να μάς παραξενεύει καθόλου, γιατί κάτω από τέτοιες συνθήκες ή εργασία στους «ένκομεντέρος» είναι υπερβολικά έξαντλητική. Θα μπορούσε να θεωρηθεί σαν μία από τις σπουδαιότερες αιτίες της γρήγορης εξολόθρευσης των Ινδιάνων».

Αυτό λοιπόν το σύστημα της καταναγκαστικής μισθωτής εργασίας εγκαθιδρύθηκε νόμιμα απ' το Ισπανικό Στέμμα στις αρχές του XVII αιώνα. 'Ο νόμος έπεξηγεί ότι αυτοί οι ίδιοι οι Ινδιάνοι δεν ήθελαν να δουλεύουν, αλλά χωρίς αυτούς πολύ δύσκολα θα ήταν δυνατό να αξιοποιηθούν τα όρυχεία, κι' αυτό παρό την παρουσία των νέγρων. Γι' αυτό και τα Ινδιάνικα χωριά υποχρεώνονται να προμηθεύουν τον αριθμό των απαιτούμενων εργατών (τό έβδομο του πληθυσμού του Περού, τό τέταρτο στη Νέα Ισπανία), οι όποιοι έτσι παραδίδονται στο έλεος των «ένκομεντέρος».

Σέ λίγο φανερώθηκαν οι θανάσιμες συνέπειες αυτού του συστήματος. Σ' ένα ανώνυμο γράμμα που απευθυνόταν στο Φίλιππο τόν IV με τόν τίτλο «'Αναφορά για την επικίνδυνη κατάσταση στην όποία βρίσκεται τό βασίλειο της Χιλής από τη σημερινή κοινωνική και πνευματική σκοπιά», μπορούμε να διαβάσουμε:

«'Η γρήγορη μείωση του αριθμού των Ιθαγενών όφεί-

λεται α' ένα πασιγνώστο γεγονός, στο σύστημα της καταναγκαστικής εργασίας στα όρυχεια και στα κτήματα τῶν «ένκομεντέρος». Παρά τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἴσπανοὶ διαθέτουν ἕναν τεράστιο ἀριθμὸ νέγρων, παρὰ τὸ ὅτι ἔχουν ἐπιβάλλει στοὺς Ἰνδιάνους ἄπειρα πιὸ δυσβάσταχτους φόρους ἀπ' αὐτοὺς πού πλήρωναν αὐτοὶ στοὺς ἀρχηγούς τους πρὶν τὴν κατάκτηση τῶν περιοχῶν, παρ' ὅλα αὐτὰ θεωροῦν ἀδύνατη τὴν κατάργηση τοῦ συστήματος τῆς καταναγκαστικῆς ἐργασίας».

Οἱ καταναγκαστικὲς ἐργασίες εἶχαν ἐξ ἄλλου σὰν ἀποτέλεσμα νὰ μὴ μποροῦν οἱ Ἰνδιάνοι νὰ καλλιεργήσουν τὰ χωράφια τους, πράγμα πού χρησίμευε ἐκ νέου στοὺς Ἴσπανούς σὰν πρόσχημα, προκειμένου νὰ θεωρήσουν τὰ χωράφια αὐτὰ σὰν «ἔρημη γῆ» καὶ νὰ τὰ ἰδιοποιήθουν.

Ἡ παρακμὴ τῆς ἰνδιάνικης γεωργίας πρόσφερε, ὅπως ἦταν φυσικὸ, ἕνα εὐνοϊκὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς τοκογλυφίας. «Ὅσο διάστημα οἱ Ἰνδιάνοι ἦταν ὑποταγμένοι ἀπὸ κάποιον ἄλλο ἰθαγενῆ λαό, δὲν εἶχαν ἀκόμα γνωρίσει τοὺς τοκογλύφους», γράφει ὁ Ζουρίτα. Αὐτοὶ πού τοὺς ἔκαναν νὰ ἀποχτήσουν μιὰ βαθειὰ γνώση τῆς τοκογλυφίας, αὐτοῦ τοῦ ὡραίου προϊόντος τῆς νομισματικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς φορολογικῆς καταπίεσης, ἦταν οἱ Ἴσπανοὶ. Ἐπιβαρυμένα ἀπὸ τὰ χρέη, τὰ ἰνδιάνικα χωράφια πού δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀποκρυφθοῦν ἀπὸ τοὺς Ἴσπανούς, περνοῦσαν μαζικὰ στὰ χέρια τῶν Ἴσπανῶν καπιταλιστῶν καὶ ὁ σφετερισμὸς αὐτῶν τῶν χωραφιῶν ἀποτελοῦσε ἕνα ἄλλο κεφάλαιο τῆς εὐρωπαϊκῆς ποταπότητας

Τὸ κλέψιμο τῆς γῆς, οἱ φόροι, ἡ καταναγκαστικὴ ἐργασία καὶ ἡ τοκογλυφία δημιούργησαν ἕνα σιδερένιο σφιχταγκάλισμα πού συνέτριψε τὴ ζωὴ τῶν Ἰνδιάνικων ἀγροτικῶν κοινοτήτων. Ἡ σύνθλιψη τῶν οἰκονομικῶν δομῶν ἀρκοῦσε αὐτὴ καὶ μόνο, γιὰ νὰ φέρῃ τὴν ἀποσύνθεση στὴν παραδοσιακὴ δημόσια ζωὴ καὶ στὶς κοινωνικὲς σχέσεις τῶν Ἰνδιάνων. Μὲ τὴ νέα κατάσταση πού δημιουργήθηκε,

ὁ διορισμὸς τῶν ἀρχηγῶν τῶν χωριῶν καὶ τῶν φυλῶν, καθὼς καὶ ὁ καθορισμὸς τοῦ τρόπου τῆς διοίκησής τους, γίνονταν ἀπ' τοὺς «ἐνκομεντέρος» κί' αὐτοὶ ἐπωφελοῦνταν γιὰ νὰ τοποθετήσουν σ' αὐτέες τίς θέσεις τοὺς εὐνοοῦμένους τους, τοὺς πιὸ διεφθαρμένους ἀνθρώπους τῆς Ἰνδιάνικης κοινωνίας.

Ἐνα ἄλλο μέσον πού μεταχειρίζονταν μὲ ἐπιτυχία οἱ Ἰσπανοὶ ἦταν νὰ θάζουν συστηματικὰ τοὺς Ἰνδιάνους νὰ ἐξεγείρονται ἐνάντια στοὺς ἀρχηγούς τους. Κάτω ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ πρόσχημα τῆς προστασίας τῶν ἰθαγενῶν ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν παραδοσιακῶν ἀρχηγῶν τους, οἱ Ἰσπανοὶ ἀπάλλασαν τοὺς Ἰνδιάνους ἀπ' ὅλες τίς ὑποχρεώσεις τους κί' ἀπ' ὅλες τίς παραδοσιακὲς συνεισφορὲς στοὺς ἀρχηγούς τῶν φυλῶν.

«Οἱ Ἰσπανοὶ — γράφει ὁ Ζουρίτα — πιστεύουν ὅτι μποροῦν νὰ στηρίζονται στὴ σημερινὴ κατάσταση τῆς Ἰσπανίας καὶ νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ ἀπογυμνώνουν τίς φυλὲς τους, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὅμως φέρνουν τὴν εὐθύνη γι' αὐτὴ τὴ θίσιμη καταλήστευση τῶν Ἰνδιάνων, γιατί εἶναι οἱ ἴδιοι πού ἔδιωξαν τοὺς παλιούς τους ἀρχηγούς καὶ τοὺς ἀφαίρεσαν τὰ εἰσοδήματά τους, θάζοντας στὴ θέση τους ἄλλους, τοὺς ὁποίους διάλεξαν ἀπὸ τοὺς εὐνοοῦμένους τους».

Ἐκτός ἀπ' ὅλα αὐτά, προσπαθοῦσαν νὰ προκαλέσουν ἐξεγέρσεις τῶν Ἰνδιάνων ἐνάντια στοὺς ἀρχηγούς τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς φυλῆς, ὅταν αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ διαμαρτύρονταν γιὰ τὴν ἄδικη ἀλλατρίωση τῶν χωραφιῶν αὐτοῦ ἢ ἐκείνου τοῦ μέλους τῆς κοινότητος, πρὸς ὄφελος τῶν Ἰσπανῶν. Ὅλα αὐτὰ εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα νὰ γίνονται διαδοχικὲς ἐξεγέρσεις καὶ δίκες ἀνάμεσα στοὺς ἰθαγενεῖς οἱ ὁποῖες εἶχαν σὰ βασικὴ τους αἰτία τὴν ἄνιση ἐκχώρηση τῆς γῆς. Ἔτσι, πλάι στὴν ἀθλιότητα, στὴν πείνα, στὴ δουλεία, ἐρχόταν τώρα νὰ προστεθεῖ καὶ ἡ ἀναρχία, μετατρέποντας τὴ ζωὴ τῶν Ἰνδιάνων σὲ ἀληθινὴ κόλαση.

Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς ἰσπανικῆς καὶ χριστιανικῆς κηδεμονίας τῶν Ἰνδιάνων θά μπορούσε νά συνοψιστεῖ στὰ ἑξῆς: Πέρασμα τῆς γῆς στὰ χέρια τῶν Ἰσπανῶν καὶ ἐξολόθρευση τῶν Ἰνδιάνων.

«Σ' ὄλες τίς ἰσπανικὲς κτήσεις ὅπου Ζοῦν Ἰνδιάνοι — γράφει ὁ Ζουρίτα — οἱ ντόπιες φυλὲς ἐξαφανίστηκαν σχεδὸν τελείως ἢ μίκραιναν πολὺ ἀριθμητικὰ, ἂν καὶ μερικοὶ ἰσχυρίζονται τὸ ἀντίθετο. Οἱ ἰθαγενεῖς ἐγκαταλείπουν τὰ σπίτια τους καὶ τὰ χωράφια τους, μιά κι' αὐτὰ γι' αὐτοὺς ἔχασαν τὴν ἀξία τους, ἐξαιτίας τῶν τεράστιων φόρων πού εἶναι ὑποχρεωμένοι νά πληρώνουν σὲ χρῆμα καὶ σὲ εἶδος. Μεταναστεύουν σὲ ξένες χώρες, περιπλανώμενοι συνεχῶς ἀπὸ τὴ μιά χώρα στὴν ἄλλη, ἢ κρύβονται στὰ δάση, μὲ κίνδυνο, ἀργὰ ἢ γρήγορα, νά γίνουν λεία τῶν ἀγριῶν ζώων. Πολλοὶ βάζουν τέρμα στὴ ζωὴ τους αὐτοκτονώντας, πράγμα πού ὑπέπεσε πολλὰς φορὲς στὴν ἄμεση προσωπικὴ μου ἀντίληψη, κι' ἄλλοτε πάλι μοῦ τὸ πληροφοροῦσαν οἱ ἄνθρωποι τῆς περιοχῆς τοὺς ὁποίους ρωτοῦσα».

Μισὸ αἰῶνα ἀργότερα, ἓνας ἄλλος κυβερνητικὸς ἀξιωματοῦχος, ὁ Δουάν Ὀρτέρ ντέ λά Γκερβάντες, ἀναφέρει ὅτι «ὁ ντόπιος πληθυσμὸς τῶν ἰσπανικῶν ἀποικιῶν μίκραινει ὄλο καὶ περισσότερο, οἱ ἄνθρωποι ἐγκαταλείπουν τὰ σπίτια τους, παρατᾶνε ἀκαλλιέργητα τὰ χωράφια τους, σὲ τέτοιο βαθμὸ, πού οἱ Ἰσπανοὶ μὲ μεγάλη δυσκολία μπορούν νά βροῦν γεωργούς καὶ βοσκούς. Οἱ Μιτάι, μιά φυλὴ χωρὶς τὴν ὁποία ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ὀρυχείων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου γίνεται ἀδύνατη, εἴτε ἐγκαταλείπουν τελείως τίς πόλεις πού κατοικοῦνται ἀπὸ Ἰσπανοὺς, ἢ ἂν παραμείνουν σ' αὐτὴν ἐξαφανίζονται μὲ μιά ἐκπληκτικὴ ταχύτητα».

Πραγματικὰ, ἐκεῖνο πού προκαλεῖ τὸ θαυμασμὸ εἶναι ἡ ἀπίστευτὴ ἀντοχὴ τοῦ ἰνδιάνικου λαοῦ καὶ ἡ δύναμη τῶν ἀγροτικῶν κομμουνιστικῶν δομῶν τους, πού παρὰ τίς συνθήκες αὐτές, τὰ ἐρείπιά τους διατηρήθηκαν μέχρι τὸν ΧΙΧ αἰῶνα.

Κεφάλαιο 11

ΟΙ ΠΡΩΤΟΓΟΝΕΣ ΑΣΙΑΤΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΙΑΣ ΚΑΣΤΑΣ ΙΕΡΕΩΝ ΕΞΩ ΚΑΙ ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ

Ἡ μεγάλη ἀγγλική ἀποικία τῶν Ἰνδιῶν μᾶς δείχνει τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀρχαίας ἀγροτικῆς κοινότητας, ἀπὸ μιᾶ διαφορετικῆ σκοπιά. Ἐδῶ, καλύτερα ἀπὸ ὅποιαδήποτε περιοχὴ τοῦ κόσμου, μπορούμε νὰ μελετήσουμε τίς πρὸ διαφορετικὲς μορφές ἰδιοκτησίας τοῦ ἐδάφους, πού δίνουν μιὰ τέτοια εἰκόνα, πού νομίζει κανεὶς ὅτι ἡ ἱστορία χιλιετηριῶν προβάλλεται σὲ μιὰ ἐπίπεδη ἐπιφάνεια. Κοινότητες μὲ βάση τὸ χωριό, πλάι σὲ κοινότητες μὲ βάση τὸ γένος, περιοδικὴ ἀναδιανομὴ τῆς γῆς σὲ ἴσα κομμάτια, πλάι σὲ μιὰ ἄνιση κατανομὴ τῆς γῆς, κοινὴ καλλιέργεια τοῦ κοινοῦ ἐδάφους πλάι στὴν ἀτομικὴ καὶ ἰδιωτικὴ ἐκμετάλλευση, ἰσότητά ὄλων τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ σχετικά μὲ τὸ δικαίωμα στὴν κοινὴ γῆ, πλάι σὲ προνόμια δοσμένα σ' ὀρισμένες κοινωνικὲς ὁμάδες, τέλος δίπλα σ' ὄλες αὐτὲς τίς μορφές τῆς κοινῆς ἰδιοκτησίας, φηγουράρει ἡ καθαρὴ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τοῦ ἐδάφους, εἴτε κάτω ἀπὸ τὴ μορφή μικροσκοπικῶν χωραφιῶν τοῦ χωριοῦ, εἴτε σὰν χωράφια μὲ

μακροχρόνια εκμίσθωση, είτε σαν τεράστια λατιφούντια — νά ποιά φαινόμενα θά μπορούσαμε νά παρατηρήσουμε στις φυσικές τους διαστάσεις στην Ίνδία, πριν μερικές δεκαετίες.

Τό ότι ή άγροτική κοινότητα είναι μιá από τίς πιό πα- νάρχαιες δομές τής ίνδικής κοινωνίας, μās τό καταμαρτυ- ροῦν τά άρχαία ίνδικά νομικά βιβλία, όπως τό Μανού πού άποτελεϊ τόν πιό άρχαίο κώδικα άγράφων νόμων, τό όποιο χρονολογεΐται άπό τόν ΙΧ αΐώνα π.Χ. Τό Μανού περιέχει πολυάριθμες προδιαγραφές σχετικά μέ τίς άμφισθητήσεις τών συνόρων άνάμεσα στις διάφορες κοινότητες, μέ τό χωράφια, μέ τίς έγκαταστάσεις νέων κοινοτήτων στα ά- διαίρετα έδάφη τών άρχαίων κοινοτήτων. Αὐτός ό κώδικας δικαίου δέν άναγνωρίζει ιδιοκτησία παρά μόνο σέ σχέση μέ τήν προσωπική εργασία. Κάνει μνεΐα για τούς τεχνίτες καί θεωρεΐ τήν εργασία τους, σαν μιá συμπληρωματική έρ- γασία τής γεωργίας.

Άκόμα, ό κώδικας αὐτός προσπαθεΐ νά περιορίσει τήν οικονομική δύναμη τών Βραχμάνων, δηλαδή τών ιερέων μήν επιτρέποντας σ' αὐτούς νά δέχονται δώρα άλλα, εκτός άπό κινητά άγαθά. Οι μεταγενέστεροι Ιθαγενείς πρίγκιπες, οι μαχαραγιάδες, δέν εμφανίζονται σ' αὐτό τόν κώδικα παρά μόνο μέ τή μορφή άρχηγών εκλεγμένων άπό τίς φυ- λές.

Οι δύο πιό πρόσφατοι κώδικες, ό Γιανζαναβάλκια καί ό Ναράντα, πού χρονολογοῦνται άπό τόν V αΐωνα, θεω- ροῦν κι' αὐτοί επίσης τήν κοινωνία όργανωμένη σέ Ξένη βάση, καί τή δημόσια Έξουσία καθώς καί τήν άπονομή τής δικαιοσύνης, σαν άρμοδιότητες τής συνέλευσης τής κοι- νότητας. Ή κοινότητα, σύμφωνα μέ τούς Ισχύοντες νό- μους, είναι άλληλέγγυα υπεύθυνη για τίς παραλείψεις καί τά πταίσματα τών μελών της. Ή επικεφαλής του χωριοῦ βρι- σκεται ένας εκλεγμένος άπό τή συνέλευση άρχηγός. Αὐ- τοι οι δύο κώδικες συμβουλευουν τά μέλη τής κοινότητας, όταν εκλέγουν αὐτούς πού θά παίξουν τό ρόλο τών άρχη-

γῶν, νά προσπαθοῦν νά διαλέγουν τοὺς πιὸ δίκαιους, τοὺς πιὸ εἰρηγικούς ἀνθρώπους καὶ νά τοὺς ὑπακούουν.

Ὁ κώδικας Ναράντα διακρίνει δύο τύπους κοινοτήτων: τοὺς «συγγενεῖς», δηλαδή τις κοινότητες ἐκείνες πού ἡ κοινωνική τους ὀργάνωση βασίζεται στό ὅτι ὅλα τὰ μέλη τους ἀνήκουν στό ἴδιο γένος, καὶ τοὺς «συγκατοικοῦντας», δηλαδή τις κοινότητες ἐκείνες τῶν ὁποίων τὰ μέλη συνδέονται ἀπό τὸ γεγονός ὅτι κατοικοῦν στὸν ἴδιο χῶρο. Οἱ δύο αὐτοὶ κώδικες δὲν ἀναγνωρίζουν, παρὰ μόνο τὴν ἰδιοχτησία πού συνδέεται μὲ τὴν προσωπική ἐργασία: ἓνα ἐγκαταλελειμένο χωράφι ἀνήκει σ' αὐτὸν πού θὰ δεχτεῖ νά τὸ καλλιεργήσει, μιὰ παράνομη κτήση χωραφιοῦ δὲν ἀναγνωρίζεται ἀκόμα κι' ἂν περάσουν τρεῖς γενιές, ἂν τὸ χωράφι αὐτὸ δὲν καλλιεργεῖται μὲ τὴν προσωπική ἐργασία τοῦ κατόχου του.

Μέχρι ἐδῶ, παρατηροῦμε λοιπόν, ὅτι ὁ ἰνδικὸς λαὸς ζοῦσε χιλιετηρίδες ὀλόκληρες μέσα στό ἴδιο πλέγμα πρωτόγονων κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν σχέσεων, στήν περιοχὴ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ καὶ ἀργότερα στήν περιοχὴ τοῦ Γάγγη ποταμοῦ, μετὰ τὴν ἥρωική ἐποχὴ τῆς κατακτήσεώς του, ὅπως τὴν ἀφηγοῦνται στὰ μεγάλα λαϊκὰ τους ἐπη τοῦ Ραμαζιάνα καὶ τοῦ Μαχαμπαράτα.

Τὸ γεγονός ὅτι πλᾶι σ' αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους κώδικες γράφτηκαν πολὺ ἀργότερα ὠρισμένα σχόλια πού χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν XIV αἰῶνα, σχόλια πού ἔχουν σὰν χαρακτηριστικὸ τους σύμπτωμα τὸ ὅτι ὅλα ἀποσκοποῦσαν στό νά προσαρμόσουν καὶ νά δώσουν νέες ἐρμηνεῖες στὰ ἀρχαῖα νομικὰ κείμενα, ἔτσι ὥστε νά κατοχυρωθοῦν νομικὰ τὰ νεογέννητα συμφέροντα καὶ οἱ ἀλλαγές στήν κοινωνική ὀργάνωση, αὐτὸ τὸ γεγονός ἀποτελεῖ μιὰ ἀπόδειξη ὅτι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἡ ἰνδικὴ κοινωνία συγκλονίστηκε ἀπὸ βαθεῖους κοινωνικοὺς μετασχηματισμούς.

Ἐνῶμεσα στό διάστημα πού γράφτηκαν οἱ δύο ἀρχαῖοι κώδικες καὶ στό διάστημα πού προστέθηκαν αὐτὰ τὰ σχό-

λια, είχε σχηματισθεί μιὰ κάστα ιερέων μὲ ὀλοένα καὶ μεγαλύτερη ἐπιρροή, πού ἀνερχόταν τόσο ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ὅσο καὶ ἀπὸ νομικὴ ἀποψη, πάνω ἀπὸ τὴ μάζα τῶν χωρικῶν. Οἱ ἐρμηνευτὲς τῶν νόμων — ὅμοιοι κι' ἀπαράλλαχτα ὅπως οἱ συνάδελφοί τους χριστιανοὶ στὴ φεουδαρχικὴ Δύση — προσπαθοῦσαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν καθαρὴ διάλεκτο τῶν ἀρχαίων νόμων κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἐγγεῖο ἰδιοχτησία τῶν ιερέων, νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ κάνουν δῶρα - χωράφια στοὺς ἱερεῖς, νὰ ἐλέγχουν ἔτσι τὴ διανομὴ τῶν ἐδαφῶν τῆς κοινότητος καὶ νὰ κατοχυρώσουν τὴ δημιουργία τῆς μεγάλης ἰδιοχτησίας τῶν ιερέων εἰς βάρος τῆς ἀγροτικῆς μάζας. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ χαρακτήριζε πάντα τὴν ἀποσύνθεση ὄλων τῶν ἀνατολικῶν κοινωνιῶν.

Τὸ ζωτικὸ πρόβλημα γιὰ κάθε λίγο προχωρημένη γεωργία, στὶς περισσότερες ἀπὸ τίς χώρες τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι ἡ τεχνικὴ ἄρδευση. Τόσο στὶς Ἰνδίες ὅσο καὶ στὴν Αἴγυπτο, βλέπουμε ἀπὸ πολὺ νωρὶς μιὰ γερὴ ὑποδομὴ τῆς γεωργίας, ἐπιβλητικὰ ἔργα τεχνητῆς ἄρδευσης, κανάλια, πηγές ἢ μιὰ σειρά ἀπὸ συστηματικὰ μέτρα γιὰ νὰ προστατευθεῖ ἡ γεωργία ἀπὸ διαδοχικὲς πλημμύρες.

Αὐτὰ τὰ μεγάλα ἔργα ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τους ὑπεράνω τῶν δυνάμεων, τῆς πρωτοβουλίας καὶ τοῦ οικονομικοῦ σχεδίου, τῶν ἀπομονωμένων ἀγροτικῶν κοινοτήτων. Γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν καὶ νὰ συντονισθεῖ ἡ ἐκτέλεσή τους, εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ ἐξουσία τοποθετημένη πάνω ἀπὸ τὴ μάζα τῶν μελῶν τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων, τῶν ὁποίων θὰ ἔπρεπε νὰ κατευθύνει τὴν ἐργασία. Γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν αὐτὰ τὰ ἔργα χρειαζόταν μιὰ κυριαρχία πάνω στὴ φύση πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' αὐτὴ πού εἶχαν οἱ χωρικοὶ κλεισμένοι στὰ σύνορα τῶν χωριῶν τους. Ἄπ' αὐτὲς τίς ἀνάγκες γεννήθηκε ὁ πολὺ σπουδαῖος ρόλος τῶν ιερέων στὴν Ἀνατολή: Παρατηρώντας τὰ φυσικὰ φαινόμενα τὰ ὁποῖα συνοδεύονταν ἀπὸ θρησκευτικὲς τελετές, ἀπελευθερωμένοι ἀπὸ τὴν ἄμεση συμμετοχὴ τους στὶς ἀγροτικὲς ἐργα-

οίες, ήταν οι περισσότερο ικανοί για νά διευθύνουν τὰ μεγάλα δημόσια ἀρδευτικά ἔργα. Αὐτὸς ὁ καθαρὰ οικονομικὸς ρόλος τῶν ἱερέων ὀδήγησε, ὅπως ἦταν φυσικό, στὴ δημιουργία τῆς ἰδιαίτερης κοινωνικῆς δυνάμεις τῶν ἱερέων. Ἡ ἀρχικὴ ἐξειδίκευση μιᾶς ὁμάδας μελῶν τῆς κοινωνίας, ἐξειδίκευση ποὺ πηγῶσε ἀπὸ τὸν καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας, μετασχηματίσθηκε ἔτσι σὲ μιὰ κᾶστα ἢ ὁποία ἦταν ὡς ἓνα βαθμὸ κληρονομικῆ, μὲ ἰδιαίτερα προνόμια καὶ συμφέροντα ἐκμετάλλευσης, σὲ σχέση μὲ τὴ μάζα τῶν ἀγροτῶν.

Αὐτὸ τὸ προταεὶς ὀλοκληρώθηκε καὶ γενικεύθηκε λιγότερο ἢ περισσότερο γρήγορα στοὺς διάφορους λαοὺς, ἄλλοτε παραμένοντας σὲ ἐμβρυώδικη κατάσταση, ὅπως στοὺς Ἰνδιάνους τοῦ Περού, ἄλλοτε ἐξελισσόμενο σὲ μιὰ θεοκρατία, ὅπως στοὺς Χαιταίους καὶ στοὺς Αἰγύπτιους. Ἡ ὀλοκλήρωση αὐτοῦ τοῦ προταεὶς ἐξαρτιόταν ἀπὸ τίς ἰδιαίτερες γεωγραφικὲς καὶ ἱστορικὲς συνθήκες κάθε λαοῦ, καὶ ἀπὸ τίς πολεμικὲς συγκρούσεις ἀνάμεσα σ' ἓνα λαὸ καὶ στοὺς λαοὺς ποὺ κατοικοῦσαν γύρω του, πράγμα ποὺ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἀνάπτυξη πλᾶι στὴν κᾶστα τῶν ἱερέων, μιᾶς ἰσχυρῆς κᾶστας πολεμιστῶν καὶ ἓνα ἀνταγωνισμὸ ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς κᾶστες.

Ὅπως κι' ἂν ὀλοκληρωνόταν αὐτὸ τὸ προταεὶς, εἴτε στὴ μιὰ εἴτε στὴν ἄλλη περίπτωση, τὰ ἰδιαίτερα στενά καὶ ἰδιόμορφα σύνορα τῆς ἀρχαίας κομμουνιστικῆς κοινότητος, τῆς ὁποίας ἡ ὀργάνωση ἦταν ἀκατάλληλη σ' ὄ,τι ἀφορᾶ τὴν πραγματοποίηση σπουδαίων οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν λειτουργιῶν, τὴν ὑποχρέωναν νά δεχτεῖ, ἔξω καὶ πάνω ἀπ' αὐτή, τὸν ἔλεγχο μιᾶς Ἐένης ἐξουσίας ποὺ θὰ διεύθυνε καὶ θὰ ἐπιτελοῦσε αὐτὲς τίς λειτουργίες. Οἱ λειτουργίες αὐτὲς στὰ χέρια μιᾶς Ἐένης ἐξουσίας ἀνοίγαν τόσο ἀναπόφευκτα τὸ δρόμο γιὰ τὴν πολιτικὴ κυριαρχία καὶ τὴν οικονομικὴ ἐκμετάλλευση τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν, ὅσο καὶ οἱ εἰσβολὲς τῶν βαρβάρων καταχτητῶν τῆς Ἀνατολῆς — εἴτε αὐτοὶ ἦταν Μογγόλοι, Πέρσες ἢ Ἀραβες — ποὺ κάθε

φορά που καταχτούσαν μία χώρα, εκτός απ' την πολεμική κυριαρχία που επέβαλλαν, έπαιρναν στα χέρια τους και τα μεγάλα δημόσια έργα, απ' όπου εξαρτιόταν η ζωή της γεωργίας. Όμοια κι' απαράλλαχτα όπως και οι Ίνκας του Περου, θεωρούσαν σαν προνόμιο δικό τους, αλλά και σαν καθήκον τους να έχουν στα χέρια τους την διεύθυνση τών έργων τεχνητής ᾱρδευσης, κατασκευής δρόμων και γεφυρών, έτσι και οι ασιατικές δυναστίες που διαδέχτηκαν τους Ίνδους στο πέρασμα τών αιώων κράτησαν για τον εαυτό τους αυτή τή φροντίδα.

Κεφάλαιο 12

Η ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗΣ ΙΝΔΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Παρά τή δημιουργία καστῶν, παρά τήν Ξένη κυριαρχία πού ἐγκαθιδρύθηκε στή χώρα, παρά τίς πολιτικές ἀλλαγές, τὸ ἰνδικό χωριό συνέχιζε νὰ ἔχει μιὰ γαλήνια καὶ ἀπλή ζωή. Στὸ ἐσωτερικό κάθε χωριοῦ, οἱ παραδοσιακοὶ κανόνες συνέχιζαν νὰ κυβερνοῦν τὴ ζωὴ τῆς κοινότητας. Στὸ περιθώριο τῶν θελλῶν τῆς πολιτικῆς ἱστορίας, οἱ ἰνδικές κοινότητες συνέχιζαν τὴ δική τους ἐσωτερικὴ ἀπαρτήρητη ἱστορία, ἀποβάλλοντας τίς ἀρχαῖες μορφές τους περνοῦσαν ἀπὸ τὴν ἀκμὴ στὴν παρακμὴ, μετὰ στὴν ἀποσύνθεση καὶ στὴν ἀναγέννηση.

Κανένας χρονικογράφος τῆς ἐποχῆς δὲν παρατήρησε αὐτὰ τὰ φαινόμενα. Ἐνῶ ἡ παγκόσμια ἱστορία περιγράφει τὴν τολμηρὴ ἐκστρατεία τοῦ Ἀλέξανδρου τοῦ Μακεδόνα στίς πηγές τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ καὶ ἀντηχεῖ ἀπ' τὴ βοή τῶν ὄπλων τοῦ αἰμοσταγοῦς Ταμερλάνου καὶ τῶν Μογγόλων, δὲν μᾶς λέει ὅμως τίποτα γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ ἰνδικοῦ λαοῦ. Μόνο τὰ ἴχνη πού ὑπάρχουν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἀνασυνθέσουμε τὴν ὑποθετικὴ εἰκόνα αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης

της ινδικής κοινότητας, κι' αυτό χάρη στὸν Κοβαλέσκυ, πού κατόρθωσε νὰ ὀλοκληρώσει αὐτὴ τὴ σπουδαία ἐπιστημονικὴ ἀνάλυση. Σύμφωνα μὲ τὸν Κοβαλέσκυ, οἱ διάφοροι τύποι τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων πού συναντιῶνται ἀκόμα στὶς Ἰνδίες στὰ μέσα τοῦ ΧΙΧ αἰῶνα μποροῦν νὰ ταξινομηθοῦν ἀνάλογα μὲ τὴν ἱστορικὴ σειρὰ ἐμφάνισής τους ὡς ἑξῆς:

— 1 —

Ἡ πιὸ ἀρχαία μορφή ἀγροτικῆς κοινότητας εἶναι ἡ καθαρὴ κοινότητα τοῦ γένους, πού περιλαμβάνει στοὺς κόλπους της τὸ σύνολο τῶν ἐξ αἵματος συγγενῶν. Τὰ μέλη τῆς κοινότητας αὐτῆς πού συνδέονται μὲ ἐξ αἵματος συγγένεια κατέχουν καὶ καλλιεργοῦν ἀπὸ κοινοῦ τὴ γῆ. Οἱ ἀγροὶ ἀποτελοῦν ἐνιαία ἰδιοκτησία τῆς κοινότητας, καὶ μόνο τὸ προϊόν τῆς καλλιέργειας καὶ συγκομιδῆς αὐτῶν τῶν ἀγρῶν μοιράζεται στὰ μέλη, ἀφοῦ πρῶτα συγκεντρώνεται στοὺς κοινοτικούς σιτοβολῶνες. Αὐτὴ ἡ πιὸ πρωτόγονη μορφή τῆς ἀγροτικῆς κοινότητας, δὲν ὑπάρχει σήμερα παρὰ μόνο σὲ ὀρισμένες σπάνιες περιοχὲς τῆς βορείου Ἰνδίας, καὶ συχνὰ περιορίζεται σὲ ὀρισμένες ὑποδιαιρέσεις («πουτί») τοῦ ἀρχαίου γένους.

Ὁ Κοβαλέσκυ βλέπει σ' αὐτὸ τὸ φαινόμενο κάτι ἀνάλογο μὲ τὴ «Ζαντρούγκα» τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης, θεωρεῖ δηλαδὴ ὅτι οἱ ὑποδιαιρέσεις τοῦ γένους εἶναι τὸ προϊόν τῆς διάλυσης τῶν δεσμῶν ἐξ αἵματος. Ἡ χαλάρωση αὐτῆ τῶν δεσμῶν ἐξ αἵματος καὶ ἡ διαίρεση, σὲ συνέχεια, τοῦ γένους σὲ μερικὲς μεγάλες οἰκογένειες οἱ ὁποῖες ἀποχωρίστηκαν μαζὶ μὲ τὴ γῆ τους, ἦρθε σάν ἀποτέλεσμα τῆς αὔξεσης τοῦ πληθυσμοῦ.

Στὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα ὑπῆρχαν ἀκόμα σημαντικὲς ἀγροτικὲς κοινότητες αὐτῆς τῆς μορφῆς ἀπ' τὶς ὁποῖες ἄλλες εἶχαν 150 μέλη κι' ἄλλες 400 μέλη. Ἡ μορφή τῆς κοινότητας πού κυριαρχοῦσε ἦταν ἡ μικρὴ ἀγροτικὴ κοινότητα, καὶ μόνο σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις μποροῦσε

νά συναντήσει κανείς μικρές κοινότητες στους κόλπους άλλων πιό μεγάλων κοινοτήτων, οι όποιες περιλάμβαναν όλόκληρο τό άρχαιο γένος. Συνήθως οι κοινότητες αυτές ζούσαν άπομονωμένες και στη βάση όρισμένων άυστηρών κανόνων. Τόν τρόπο με τόν όποιο ζούσαν αυτές οι κοινότητες περιγράφει συνοπτικά ό Μάρξ στό Κ ε φ ά λ α ι ο, στηριζόμενος στην άγγλική βιβλιογραφία: (1)

«Οι πανάρχαιες εκείνες μικρές ινδικές κοινότητες, πού έξακολουθούν έν μέρει και σήμερα νά υπάρχουν, βασίζονται στην κοινή ιδιοκτησία τής γής, στην άμεση άνδραση τής γεωργίας με τή χειροτεχνία και σε ένα μόνιμο καταμερισμό τής εργασίας πού χρησιμεύει σαν δοσμένο σχέδιο και σχεδιάγραμμα όταν ιδρύονται νέες κοινότητες. Άποτελούν αυτόρκτη παραγωγικά σύνολα με μιá παραγωγική περιοχή πού ποικίλει από 100 μέχρι μερικές χιλιάδες έκτάρια γής. Τό μεγαλύτερο μέρος τών προϊόντων πού παράγονται, προορίζεται για τήν κάλυψη τών άναγκών τής ίδιας τής κοινότητας και όχι σαν έμπορεύματα, γι' αυτό και ή ίδια ή παραγωγή είναι άνεξάρτητη από τόν καταμερισμό τής εργασίας τής ινδικής κοινωνίας σα σύνολο πού πραγματοποιείται μέσω τής ανταλλαγής έμπορευμάτων. Μονάχα τό πλεόνασμα τών προϊόντων γίνεται έμπόρευμα και πάλι αυτό γίνεται έν μέρει και μόνο στα χέρια του κράτους, στό όποιο έδω και άμνημόνευτα χρόνια συρρέει μιá όρισμένη ποσότητα προϊόντων με τή μορφή γαιοπροσόδου σε είδος. Διάφορες περιοχές τών Ίνδιων έχαν διάφορες μορφές κοινοτήτων. Ή πιό άπλή μορφή είναι εκείνη όπου ή κοινότητα καλλιεργεί τή γή από κοινού και μοιράζει τά προϊόντα της στα μέλη της, ένω κάθε οικογένεια ύφαινει κλώθει κλπ. σαν ένα δευτερεύον οικιακό επάγγελμα Διπλα σ'αυτή τή μάζα πο ύκάνει μιá όμοειδής εργασία συναντάνε τόν «κύριο κάτοικο», τό δικαστή, τόν άστυνόμο και

(1) Σημείωση τής Ρόζας Λούξεμπουργκ στό περιθώριο (με μολύβι): Τζαίημς Μίλλ!

τὸ φοροεισπράχτορα ,ένωμένους στὸ ἴδιο πρόσωπο· τὸ λογιστὴ πού κρατᾷ τοὺς λογαριασμοὺς σ' ὄ,τι ἀφορᾷ τῆ γεωργία καὶ καταχωρεῖ καὶ καταγράφει ὄ,τι ἔχει σχέση μ' αὐτὴ· ἓνα τρίτο ὑπάλληλο πού κυνηγᾷ τοὺς ἐγκληματίες καὶ προσφέρει προστασία στοὺς περαστικούς ταξιδιώτες, συνοδεύοντάς τους ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ· τὸ φύλακα τῶν συνόρων πού φρουρεῖ τὰ σύνορα τῆς κοινότητος ἀπὸ τίς γειτονικὲς κοινότητες· τὸ νεροδιανομέα πού διανέμει τὸ νερὸ στίς κοινὲς δεξαμενές γιὰ τίς ἀνάγκες τῆς γεωργίας· τὸ δάσκαλο πού μαθαίνει τὰ παιδιά νά γράφουν καὶ νά διαβάζουν στὸ χῶμα· τὸν βραχμάνο τοῦ ἡμερολογίου, πού σὰν ἀστρολόγος προσδιορίζει τίς ἡμερομηνίες γιὰ τὸ ὄργωμα καὶ τὸ θέρισμα καὶ ὑποδεικνύει τίς καλὲς καὶ τίς κακὲς ὥρες γιὰ ὄλες τίς εἰδικὲς γεωργικὲς ἐργασίες ἓνα σίδερά κί· ἓνα μαραγκὸ πού φτιάχνουν καὶ διορθώνουν ὄλα τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα· τὸν ἀγγειοπλάστη πού φτιάχνει ὄλα τὰ δοχεῖα πού χρειάζεται τὸ χωριὸ· τὸν κουρέα, τὸν πλύστη πού καθαρίζει τὰ ρούχα, τὸν ἀργυροχόο, κάπου-κάπου τὸν ποιητὴ πού σὲ μερικὲς κοινότητες ἀντικαθιστᾷ τὸν ἀργυροχόο ἢ τὸ δάσκαλο.

Τὰ λίγα αὐτὰ πρόσωπα συντηροῦνται μὲ ἐξοδα ὄλης τῆς κοινότητος. Ὅταν ὁ πληθυσμὸς αὐξηθεῖ, δημιουργεῖται καὶ ἐγκαθίσταται σὲ μιὰ ἀκαλλιέργητη περιοχὴ τῆς κοινότητος μιὰ νέα κοινότητα πάνω στὸ πρότυπο τῆς παλιᾶς. Ἡ δομὴ τῆς κοινότητος δείχνει ὄτι πρόκειται γιὰ ἓνα προσχεδιασμένο καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας, ὁ καταμερισμὸς ὄμως τῆς χειροτεχνίας εἶναι ἀδύνατος, γιὰτὶ ἢ ἀγορὰ γιὰ τὸ μαραγκὸ, τὰ σίδερα κλπ. μένει ἀμετάβλητη καὶ τὸ πολὺ-πολύ, ἀνάλογο μὲ τῆ διαφορά στὸ μέγεθος τοῦ ἑνός χωριοῦ ἀπὸ τὸ ὄλλο, στή θέση τοῦ ἑνός σιδερά, ἀγγειοπλάστη κλπ. θὰ ὑπάρχουν δύο ἢ τρεῖς.

Ὁ νόμος πού διέπει τὸν καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας στήν κοινότητα, ἔχει τὴν ἀκατανίκητη δύναμη φυσικοῦ νόμου, ἐνῶ κάθε ξεχωριστὸς χειροτέχνης, ὄπως ὁ σιδεράς κλπ.. κάνει σύμφωνα μὲ τὸν πατροπαράδοτο τρόπο ὄλες

τις ἐργασίες πού ἀνήκουν στήν ειδικότητά του, μόνο πού τις κάνει μέ αὐτοτέλεια καί χωρίς νά δέχεται ὅποιονδήποτε ἀπό πάνω του μέσα στό ἐργαστήρι του. Ὁ ἀπλός μηχανισμός τῆς παραγωγῆς σ' αὐτές τις κοινότητες πού ἀναπαράγονται συνεχῶς μέ τήν ἴδια μορφή, στό ἴδιο μέρος καί μέ τό ἴδιο ὄνομα, μᾶς δίνει τό κλειδί τῆς λύσης τοῦ προβλήματος τῆς ἀμεταβλητότητας τῶν ἀσιατικῶν καινωνιῶν πού ἐρχεται σέ τόσο χτυπητή ἀντίθεση μέ τήν ἀποσύνθεση πού διαρκῶς παθαίνουν τά ἀσιατικά κράτη καί τό σχηματισμό νέων μέ ἀσταμάτητη διαδοχή δυναστειῶν. Οἱ θύελλες στά σύννεφα τῆς πολιτικῆς σφαίρας ἀφήνουν ἄθικτη τή διάρθρωση τῶν βασικῶν οικονομικοκοινωνικῶν στοιχείων» (1).

—2—

Τήν ἐποχή πού οἱ Ἕλληνες κατάχτησαν τίς Ἰνδίες, ἡ πρωτόγονη κοινότητα τοῦ γένους μέ τήν ἐνιαία ἰδιοκτησία τῆς γῆς εἶχε σέ μεγάλο βαθμό ἀποσυντεθεῖ. Ἀπό τήν ἀποσύνθεσή της γεννήθηκε μιᾶ ἄλλη μορφή κοινότητας, πού βασιζόταν στίς διάφορες οἰκογένειες τῆς κοινότητας, τά κομμάτια ὅμως αὐτῆς τῆς μορφοῦς ἦταν ὄντια καί τό μέγεθος τοῦ κομματιοῦ γῆς πού ἐπαιρνε κάθε οἰκογένεια ἐξαρτιόταν ἀπ' τό μεγαλύτερο ἢ μικρότερο βαθμό συγγενείας μέ τοὺς ἀρχαίους προγόνους.

Αὐτή ἡ μορφή τῆς κοινότητας ἦταν πολὺ διαδομένη τόσο στίς βορειοδυτικές Ἰνδίες ὅσο καί στό Πεντζάπ. Τά κομμάτια ὅμως τῆς γῆς πού παίρνει κάθε οἰκογένεια, δέν τά παίρνει ἐφ' ὄρου ζωῆς, οὔτε εἶναι κληρονομικά. Παραμένουν ἰδιοκτησία τῶν οἰκογενειῶν, ὅσο καιρὸ ἡ αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ ἢ ἡ ἐπιστροφή τῶν ἀπόντων γιά ἓνα διάστημα συγγενῶν, δέν ἐπιβάλλουν μιᾶ νέα διανομή. Συχνά πάλι οἱ ἐπιθυμίες τῶν μελῶν γιά μιᾶ ἀναδιανομή τῆς γῆς

(1) Κάριλ Μάρξ: «Τὸ Κεφάλαιο» Τόμος 1.

δέν ικανοποιούνται και αντί γι' αυτό τούς δίνονται νέα κομμάτια γῆς, πού ἀνήκουν στίς μὴ καλλιεργούμενες μέχρι τότε ἐκτάσεις. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁμως τὰ κομμάτια γῆς, πού ἔχει κάθε οἰκογένεια μετατρέπονται — ἂν ὄχι νομικά, τουλάχιστον ὁμως πραγματικά — σὲ κληρονομικά ἢ ἐφ' ὄρου ζωῆς.

Δίπλα ὁμως σ' αὐτοὺς τούς ἀγρούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι μοιρασμένοι κατὰ τρόπο ἄνισο, τὰ δάση, τὰ ἀποτάμια, τὰ λειβάδια καὶ οἱ ἀκαλλιεργητες περιοχὲς συνεχίζουν νὰ ἀποτελοῦν τὴν κοινὴ ἰδιοχτησία ὄλων τῶν οἰκογενειῶν καὶ νὰ τὰ ἐκμεταλλεύονται ἀπὸ κοινοῦ. Αὐτὴ ὁμως ἡ περιέργη κομμουνιστικὴ ὀργάνωση πού δέν βασίζεται πιά στὴν ἰσότητα, ἐρχεται στὴ συνέχεια σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ νεογέννητα συμφέροντα.

Μὲ τὸν ἐρχομὸ κάθε νέας γενιᾶς, γίνεται ὄλο καὶ περισσότερο δύσκολο νὰ ἐξακριβωθεῖ ὁ βαθμὸς αὐγένειας κάθε μέλους μὲ τούς προγόνους του, ἢ παράδοση τῶν δεσμῶν ἐξ αἵματος ὄλο καὶ γίνεται πιὸ ἀδύνατη καὶ ἡ ἀνισότητα ἀνάμεσα στοὺς ἀγρούς τῶν οἰκογενειῶν γίνεται ὄλο καὶ περισσότερο πιὸ αἰσθητὴ σ' αὐτοὺς πού ἀδικοῦνται ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα κατάσταση.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, σὲ πολλὰς περιοχὰς ἢ ἀποχώρηση ἀπὸ τὴν κοινότητα ἑνὸς μέρους συγγενῶν, οἱ πόλεμοι, ἢ ἐξόντωση ἑνὸς ἄλλου μέρους ἀπὸ τὸν ἐναπομείναντα πληθυσμὸ, ἢ ἐγκατάσταση νέων μελῶν, ὅλα αὐτὰ εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἀναπόφευκτη ἐπιμειξία τοῦ πληθυσμοῦ. Παρὰ τὸ ὅτι οἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων δέν φαίνονταν νὰ ἔχουν μεταβληθεῖ, ὥστόσο τὰ χωράφια εἶχαν χωριστεῖ σὲ διάφορες κατηγορίες ἀνάλογα μὲ τὴν ποιότητά τους καὶ οἱ μερίδες τῶν οἰκογενειῶν ἦταν διαφορετικὲς, τόσο στίς κατηγορίες τῶν χωραφιῶν πού ποτίζονταν καλύτερα ὄσο καὶ στίς κατηγορίες τῶν λιγότερο ἀποδοτικῶν χωραφιῶν.

Στὴν ἀρχή, λίγο πρὶν τὴν κατάκτηση τῶν Ἰνδιῶν ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, δέν προσφεύγανε περιοδικὰ σὲ μιὰ νέα

διανομή τῆς γῆς μὲ κλήρωση στὴν τύχη, παρὰ μόνο δταν ἡ φυσικὴ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ εἶχε ἐπιφέρει μιά σημαντικὴ ἀνισότητά στὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῶν κοινογιῶν. Αὐτὸ συνέβαινε συχνότερα στὶς κοινότητες ἐκεῖνες ποὺ εἶχαν στὴ διάθεσή τους ἀνεκμετάλλευτα καλλιεργήσιμα χωράφια.

Στὶς πιὸ μικρὲς ὅμως κοινότητες προσφεύγανε σὲ μιά ἀναδιανομὴ τῆς γῆς, κάθε δέκα, ὀχτώ, πέντε χρόνια, πολλές φορές ὅμως καὶ κάθε χρόνο. Αὐτὴ ἡ τελευταία περίπτωση, ὅπου ἡ ἀναδιανομὴ τῆς γῆς γινόταν κάθε χρόνο, ἀφορᾷ περισσότερο ἐκεῖνες τίς περιοχές, στὶς ὁποῖες ἡ ἔλλειψη καλῶν χωραφιῶν ἔκανε ἐκ τῶν πραγμάτων ἀδύνατη μιά ἴση διανομὴ τῆς γῆς ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς κοινότητας, καὶ ἐπομένως μιά ἐξίσωση τῶν μελῶν δὲν θὰ μπορούσε νὰ πηγᾶσει παρὰ μόνο ἀπὸ τὴν ἀλλεπάλληλη χρησιμοποίηση τῶν χωραφιῶν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος σπὸ ἄλλο καὶ τὴν περιστροφικὴ ἀναδιανομὴ τους. Ἡ ἰνδικὴ κοινότητα τοῦ γένους στὴ φάση τῆς ἀποσύνθεσὴς τῆς ὀλοκληρώνει τὴ μορφή ποὺ πῆρε ἱστορικὰ ἡ γερμανικὴ κοινότητα στὶς ἀρχές τῆς.

Κεφάλαιο 13

ΟΙ ΠΡΩΤΟΓΟΝΕΣ ΡΩΣΙΚΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΚΟΜΜΟΥΝΕΣ

Στις Βρετανικές Ίνδιες και στην Ἀμερική, είδαμε δύο κλασσικά παραδείγματα του ἀπελπισμένου αγώνα και του τραγικοῦ τέλους τῆς ἀρχαίας κομμουνιστικῆς οικονομικῆς ὀργάνωσης, στή σύγκρουσή της με τὸν εὐρωπαϊκὸ καπιταλισμό. Ἡ εἰκόνα τῶν ποικίλων πεπρωμένων τῆς ἀγροτικῆς κοινότητας πού συνθέσαμε παραπάνω, θὰ ἔμενε ἀσυμπλήρωτη ἂν, γιὰ νὰ τὴν ὀλοκληρώσουμε, δὲν ἀναφέραμε τὸ ἀξιοσημείωτο παράδειγμα μιᾶς χώρας, ὅπου ἡ ἱστορία ὅπως φαίνεται ἀκολούθησε μιὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ ἐξέλιξη, καὶ ὅπου τὸ κράτος πραγματικά, ὄχι μόνο δὲν προσπάθησε νὰ καταστρέψει με τὴ βία τὴν ἀγροτικὴ κοινότητα, ἀλλὰ ἀντίθετα προσπάθησε νὰ τὴ σώσει καὶ νὰ τὴ διατηρήσει με ὅλα του τὰ μέσα. Αὐτὴ ἡ χώρα εἶναι ἡ Τσαρική Ρωσία.

Δὲν θ' ἀσχοληθοῦμε ἐδῶ με τὴ μεγάλη θεωρητικὴ διαμάχη πού διαρκοῦσε δεκαετίες ὀλόκληρες, σχετικὰ με τὸ ζήτημα τῆς προέλευσης τῆς ρωσικῆς ἀγροτικῆς κοινότητας. Ἡ ἀνακάλυψη πού ἐγίνε τὸ 1858 ἀπὸ τὸ ρῶσο καθηγητὴ Τσίτσεριν, σύμφωνα με τὸν ὁποῖο ἡ ἀγροτικὴ ρωσικὴ κοινότητα δὲν ἦταν τὸ προῖον μιᾶς πραγματικῆς ἱστορικῆς

έξελιξης, αλλά ένα τεχνητό προϊόν της φορολογικής πολιτικής των Τσάρων, έτυχε μιās πολύ θερμής αποδοχής έκ μέρους των γερμανών σοφών και συνάντησε τή γενική τους αποδοχή. Αυτό δέ μās παραξενεύει καθόλου και είναι όλότελα σύμφωνο με τή γενικώτερη νοοτροπία της σύγχρονης άστικής έπιστήμης, πού μένει πάντα έχθρική απέναντι στις θεωρίες του πρωτόγονου κομμουνισμού.

Ό Τσιτσέριν, σχετικά με τή Ρωσία, υιοθετεί τή θεωρία σύμφωνα με τήν όποία οι κοινότητες σχηματίστηκαν τον XVI και XVIII αιώνα και προέρχονταν από τήν εξέλιξη απομονωμένων άτομικών έκμεταλλεύσεων τής γής, κι' αυτό παρά τό γεγονός ότι ή θεωρία αυτή έγκαταλείφθηκε όριστικά μετά τις άνακαλύψεις του Μόρερ στη Δυτική Ευρώπη. Έτσι ό Τσιτσέριν μās αποδεικνύει άκόμη μιá φορά ότι οι φιλελεύθεροι διανοούμενοι είναι τις περισσότερες φορές πολύ χειρότεροι ιστορικοί άπ' ό,τι οι αντίδραστικοί συνάδελφοί τους.

Ό Τσιτσέριν ύποστηρίζει ότι ή κοινή έκμετάλλευση των άγρών στις ρωσικές κοινότητες προέρχεται από τήν άνάμιξη των χωραφιών και συνακόλουθα ή κοινή ιδιοκτησία τής γής, οι συνοριακές συγκρούσεις, οι δημόσιες λειτουργίες πού έξασκούσε ή κοινότητα προέρχονταν από τό ότι αντιμετώπιζαν με πνεύμα συλλογικής φορολογικής ευθύνης τους άτομικούς φόρους πού είχαν έπιβληθί τον XVI αιώνα. Έτσι, ό Τσιτσέριν, με τήν πιό μεγάλη εύκολία πού του δίνει ό φιλελευθερισμός του ,βάζει με τό κεφάλι πός τά κάτω όλες τις ιστορικές σχέσεις μεταξύ αίτίας και άποτελέσματος.

Ό,τι κι' άν σκεφτεί κανείς πάνω στην προέλευση και τήν καταγωγή τής άγροτικής κοινότητας στη Ρωσία, εκείνο πού είναι βέβαιο είναι ότι επέζησε σ' όλη τή μακραίωνη ιστορία τής δουλείας και τής κατάρτησής της, μέχρι τις μέρες μας. Στις παρακάτω γραμμές δέν θ' όσχοληθούμε παρά μόνο για τήν ιστορία των κοινοτήτων αυτών τον XIX αιώνα.

Όταν ο Τσάρος Άλέξανδρος ο Β΄ ολοκλήρωσε τη λεγόμενη «άπελευθέρωση τῶν χωρικῶν», οἱ φεουδάρχες πούλησαν στοὺς χωρικοὺς ὅλα τὰ δικά τους τσιφλίκια — κι' αὐτὸ ἔγινε σύμφωνα μὲ τὸ πρωσσικὸ μοντέλο — και γι' αὐτές τίς πωλήσεις τῶν πιὸ ἄγονων περιοχῶν τίς ὁποῖες πρότειναν σάν φεουδαρχικές, ἀποζημιώθηκαν πλουσιοπάροχα ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο. Γιὰ νὰ ξεπληρώσουν στή συνέχεια οἱ χωρικοὶ τῆ «δανεισμένη» σ' αὐτοὺς γῆ χρεώθηκαν στὸ δημόσιο ταμεῖο μὲ ἓνα ποσὸν 900 ἑκατομμυρίων ρουβλίων, τὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ καταβληθεῖ μέσω τῆς φορολογίας σὲ 49 χρόνια μὲ δόσεις και τὸκο 6%. Αὐτὴ ἡ γῆ δὲν δόθηκε, ὅπως στήν Πρωσσία, σάν ἀτομικὴ ἰδιοχτησίῳ τῶν οἰκογενειῶν, ἀλλὰ σὲ ὁλόκληρες κοινότητες, σάν συλλογικὴ ἰδιοχτησία τῶν κοινοτήτων, ἡ ἀπαλλοτρίωση τῆς ὁποίας ἀπαγορευόταν. Οἱ κοινότητες ἦταν ἀλληλέγγυα ὑπεύθυνες γιὰ τὴν ἐξόφληση τοῦ δανείου και τὴν ἀπόδοση ὅλων τῶν φόρων και τῶν τόκων, ἦταν δὲ ἐλεύθερες νὰ κάνουν τὴν κατανομὴ αὐτῶν τῶν ὑποχρεώσεων στὰ διάφορα μέλη τῆς κοινότητος.

Στίς ἀρχές τοῦ 1890, ἡ κατανομὴ τοῦ συνόλου τῶν ἐκτάσεων γῆς στήν Εὐρωπαϊκὴ Ρωσία (μὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς Πολωνίας, τῆς Φινλανδίας και τῆς περιοχῆς τῶν Κοζάκων τοῦ ποταμοῦ Ντόν) εἶχε ὡς ἑξῆς: Οἱ ἐκτάσεις τοῦ κράτους, πού ἀποτελοῦνταν στήν οὐσία ἀπὸ τὰ τεράστια δάση τοῦ Βορρᾶ και τίς ἔρημες περιοχές, ἀνέρχονταν σὲ 15 ἑκατομμύρια τετρ. χιλιόμετρα, οἱ αὐτοκρατορικὲς ἐκτάσεις ἔφταναν τὰ 0,7 ἑκατ. τ.χ., ἡ ἐκκλησία και οἱ πόλεις τὰ 0,9 ἑκατ. τ.χ., ἡ γῆ πού ἦταν ἰδιωτικὴ ἰδιοχτησία ἀνερχόταν σὲ 9,3 ἑκατ. τ.χ. ἐκ τῶν ὁποίων τὸ 5% τὸ εἶχαν οἱ χωρικοὶ και τὸ 95% οἱ φεουδάρχες. Κοντὰ σ' ὅλα αὐτὰ ὑπῆρχαν και 14 ἑκατ. τ.χ. τὰ ὁποῖα ἦταν συλλογικὴ ἰδιοχτησία τῶν ἀγροτῶν. Τὸ 1900 ἡ συλλογικὴ αὐτὴ ἰδιοχτησία τῶν 14 ἑκατ. τ.χ. εἶχε μειωθεῖ σὲ 13 ἑκατ. τ.χ., ἐνῶ ἡ ἰδιαίτερη ἀτομικὴ ἰδιοχτησία τῶν χωρικῶν ἀνερχόταν σὲ δυὸ ἑκατ. τ.χ

Ἐάν ἐξετάσουμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ρωσικὴ ἀγροτιά ἐκμεταλλεύτηκε αὐτὲς τὶς τεράστιες ἐκτάσεις μέχρι τὶς τελευταῖες δεκαετίες, καὶ ὅσον ἀφορᾷ ἓνα μέρος τῶν ἐκτάσεων μέχρι καὶ σήμερα, θὰ διαπιστώσουμε τότε πόσο πολὺ μοιάζει ἡ ὀργανωτικὴ δομὴ τῆς ρωσικῆς κοινότητος, μὲ τὶς κλασσικὲς ὀργανωτικὰς δομὰς τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων, ποὺ ἦταν τόσο συνηθισμένες στὴ Γερμανία, στὴν Ἀφρική, στὶς ὄχθες τοῦ Γάγγη καὶ στὸ Περού. Οἱ ἀγροὶ εἶναι μοιρασμένοι στὶς διάφορες οἰκογένειες τῆς κοινότητος, ἐνῶ τὰ δάση, τὰ λειβάδια, τὰ νερά, ἀποτελοῦσαν τὴν ἐνιαῖα συλλογικὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς. Γενικὰ ἐπικρατοῦσε ἡ ἐναλλαγὴ τῶν καλλιεργειῶν ἀνὰ τριετία, οἱ ἐκτάσεις τῆς γῆς χωρίζονταν σ' αὐτὲς ποὺ καλλιεργοῦνταν τὸ χειμῶνα καὶ σ' αὐτὲς ποὺ καλλιεργοῦνταν τὸ καλοκαίρι, καὶ αὐτὲς μὲ τὴ σειρά τους χωρίζονταν ἀνάλογα μὲ τὴ γονιμότητα τοῦ ἐδάφους σὲ διάφορες λουρίδες γῆς. Συνήθως, ἡ διανομὴ τῶν ἀγρῶν ποὺ θὰ καλλιεργοῦνταν τὸ καλοκαίρι γινόταν τὸν Ἀπρίλιο καὶ ἡ διανομὴ τῶν ἀγρῶν ποὺ ἐμελλε νὰ καλλιεργηθοῦν τὸ χειμῶνα γινόταν τὸν Ἰούλιο. Ἡ σχολαστικὴ τήρηση τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσότητος στὴ διανομὴ προκαλοῦσε ἓνα τόσο μεγάλο μπερδεμα, ποὺ στὴν περιοχὴ τῆς Μόσχας γιὰ παράδειγμα, εἶχαν καθορισθεῖ κατὰ μέσο ὄρο δώδεκα ποιότητες γῆς γιὰ θερινὴ καλλιέργεια καὶ δώδεκα ποιότητες γῆς γιὰ χειμωνιάτικη καλλιέργεια, κάθε δὲ χωρικός ἔπρεπε νὰ καλλιεργήσῃ τουλάχιστον 22 διασκορπισμένα μεταξὺ τους κομμάτια γῆς. Κάθε κοινότητα εἶχε ὀρισμένα χωράφια, τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦσε ξεχωριστὰ ἀπὸ τ' ἄλλα, καὶ ἡ συγκομιδὴ ἀπ' αὐτὴ τὴν καλλιέργεια προοριζόταν νὰ καλύψῃ τὶς ἐκτακτὰς συλλογικὰς ἀνάγκες τῆς κοινότητος. Ἄλλοτε πάλι διατηροῦσαν γιὰ τὸν ἴδιον λόγον ἀποθήκες ἀποθεμάτων, στὶς ὁποῖες κάθε μέλος ἦταν ὑποχρεωμένο νὰ παραδίδῃ ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν παραγωγὴ τοῦ σταριοῦ. Φροντίζανε γιὰ τὴ βελτίωση τῆς τῆς τεχνικῆς τῆς καλλιέργειας, ἐπιτρέποντας σὲ κάθε ἀγροτικὴ οἰκογένεια νὰ διατηρεῖ τὴ μερίδα τῆς γῆς ποὺ τῆς ἀνῆκε ἐπὶ δέκα χρόνια, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι θὰ λίπαινε καλά

τό χωράφι της ή ακόμα βάζανε στην πάντα τά χωράφια που δέν είχαν μοιραστεί επί δέκα συνεχῆ χρόνια και φρόντιζαν νά τά λιπαίνουν σ' ὄλο αὐτό τό διάστημα. Τις περισσότερες φορές οἱ ἴδιες ἀρχές ἴσχυαν και γιά τά χωράφια τοῦ λινοῦ, τῶν λαχανικῶν και γιά τά περιβόλια.

Ἡ κατανομή τῶν κοπαδιῶν τῆς κοινότητας στά διάφορα βοσκοτόπια και λειβάδια, ή ἐπίβλεψη ὥστε οἱ βοσκοί νά περιφράσσουν τά βοσκοτόπια, νά μήν καταστρέφουν τοὺς ἀγρούς, ὁ προσδιορισμός τῆς ἡμερομηνίας ἐναρξης τῶν διαφόρων ἀγρaticῶν ἐργασιῶν, ὁ τρόπος τῆς κατανομῆς αὐτῶν τῶν ἐργασιῶν στά μέλη τῆς κοινότητας, γιά ὄλα αὐτά ὑπεύθυνη νά πάρει ἀποφάσεις ἦταν ή κοινότητα, δηλαδή ή συνέλευση τοῦ χωριοῦ.

Σ' ὄ,τι ἀφορᾶ τή συχνότητα μέ τήν ὁποία γινόντουσαν οἱ ἀναδιανομές τῆς γῆς, ἐκεῖ ὑπῆρχαν πολύ μεγάλες διαφορές στις διαφορες κοινότητες. Τό 1877, στή διάρκεια τῆς διακυβέρνησης τοῦ Σαράτοβ και μόνο, στις 278 ἀγρaticές κοινότητες που ἀποτελέσαν τό ἀντικείμενο μιᾶς ἐρευνας, περισσότερες ἀπ' τίς μισές ἔκαναν ἀναδιανομή τῆς γῆς κάθε χρόνο μέ τό σύστημα τῆς τυχαίας κλήρωσης. Οἱ ὑπόλοιπες προσφεύγανε στήν ἀναδιανομή τῆς γῆς κάθε δύο, τρία, πέντε, ἔξη, ὄχτώ και ἔντεκα χρόνια, ἐνώ 38 κοινότητες που ἐφάρμοζαν τή λίπανση τῶν ἀγρῶν, εἶχαν τελείως καταργήσει τό σύστημα τῆς ἀναδιανομῆς τῆς γῆς (1).

Ὁ τρόπος διανομῆς τῆς γῆς εἶναι τό πιό ἀξιοσημείωτο γεγονός που μπορούμε νά παρατηρήσουμε στή ρωσική ἀγρaticή κοινότητα. Ἐδῶ δέν ἔχουμε νά κάνουμε οὔτε μέ τήν ἀρχή τῶν ἴσων κλήρων ὅπως στοὺς ἀρχαίους Γερμανούς, οὔτε μέ τό σπουδαῖο ρόλο που ἐπαιζαν οἱ ἀνάγκες τῶν οικογενειῶν στό ἀρχαῖο Περου, ἀλλά ἔχουμε νά παρατηρήσουμε ἀποκλειστικά και μόνο τό σπουδαῖο ρόλο που

(1) «Τριρόγκωφ», σελ. 49.

έπαιζε ή φορολογική πολιτική στή Ζωή τής κοινότητας.

Άφούτου έγινε ή λεγόμενη «άπελευθέρωση τών χωρικών, τά φορολογικά προβλήματα έπισκίαζαν δλη τή Ζωή τής κοινότητας και δλη ή έσωτερική όργάνωση του χωριού προσαρμοζόταν στις άνάγκες έξόφλησης τών φόρων. Βέβαια, γιά τή τσαρική κυβέρνηση, ή μόνη βάση ύπολογισμού τών φόρων ήταν οι «άπογραφείσες ψυχές», δηλαδή δλοι οι άντρες κάτοικοι τής κοινότητας άνεξαρτήτως ήλικίας. Ό προσδιορισμός αύτών τών κατοίκων γινόταν κάθε 20 χρόνια περίπου με άπογραφ, με τις λεγόμενες «άναθεωρητικές άπογραφές», πού συνόδευσαν τήν πρώτη άπογραφή τών χωριών, τόν καιρό πού κυβερνούσε ό Τσάρος Πέτρος ό Μέγας. Αύτές οι «άναθεωρητικές άπογραφές» ήταν ό φόβος και ό τρόμος του ρωσικού λαού, και όταν γινόntonσαν, χωριά όλόκληρα έπαιρναν τό δρόμο τής φυγής γιά νά τις άποφύγουν (1).

Ό κυβέρνηση φορολογούσε τά χωριά σύμφωνα με τόν αριθμό τών «άπογραφεισών ψυχών». Ό κοινότητα μοίραζε τό συνολικό ποσό τών φόρων στις διάφορες οίκογένειες άνάλογα με τόν αριθμό τών εργατικών χεριών, και ή μερίδα τής γής κάθε φάρμας προσδιοριζόταν με βάση τήν

(1) Ό πρώτη «άναθεωρητική άπογραφή» έκτελέστηκε σύμφωνα μ' ένα διάταγμα του Πέτρου τό 1719, και όργανώθηκε σαν μιá έκστρατεία πού είχε σα σκοπό νά τιμωρήσει τις έχθρικές χώρες. Οι στρατιωτικοί είχαν διαταχθεί νά ρίξουν στή φυλακή τους άνυπάκουους κυβερνήτες αύτών τών χωρών και τους άφήνουν έτσι αλχμάλωτους μέσα στα ίδια τους τά κρατητήρια γιά νά τους επιβλέπουν «μέχρι πού νά διορθωθούν». Οι παπαδες ήταν έπιφορτισμένοι νά έτοιμάζουν τις λίστες τών χωρικών, όταν δέ άφηναν «ψυχές» έξω άπ' αύτή τή λίστα, τους καταργούσανε τό λειτουργήμά τους και «έπειτα από ένα άλύπητο σωματικό μαστίγωμα, τους έριχναν στή φυλακή, όσο ήλικιωμένοι κι' άν ήταν. Οι άνθρωποι πού ήταν ύποπτοι γιά τό κρύψιμο «ψυχών» βασανίζονταν. Στή συνέχεια, οι άπογραφές γίνονταν με τόν ίδιο σκληρό τρόπο, όχι δμως τόσο αίματηρό.

έτσι υπολογισμένη συμμετοχή της στη φορολογία. Ἀπὸ τὸ 1861 καὶ μετὰ, ἡ κατανομή τῆς γῆς στὴ Ρωσία εἶχε σὰν βάση τὴν πληρωμὴ τῶν φόρων καὶ ὄχι τὴ διατροφή τῶν ἀγροτῶν. Δὲν ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα προνόμιο τὸ ὁποῖο δικαιούταν κάθε φάρμα, ἀλλὰ γιὰ μιὰ ὑποχρέωση ποῦ ἐπρεπε νὰ ἐκπληρώσει κάθε μέλος τῆς κοινωνίας, σὰν μιὰ προσφορά τῶν ὑπηρεσιῶν του στὸ Κράτος.

Κατὰ συνέπεια, δὲν εἶναι καθόλου ἐκπληκτικὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ συνέλευση τοῦ ρωσικοῦ χωριοῦ ἀποφάσιζε γιὰ τὴν κατανομή τῆς γῆς. Ἀπ' ὄλες τίς μεριές, ἀκούγονταν διαμαρτυρίες ἐνάντια σ' αὐτούς ποῦ ἐπαίρναν πολὺ μεγάλα κομμάτια γῆς. Οἱ φτωχὲς οἰκογένειες, ἐκεῖνες δηλαδή ποῦ δὲν εἶχαν ἀληθινὴ ἐργατικὴ δύναμη στὴ διάθεσή τους, καὶ τῶν ὁποίων τὰ μέλη ἀποτελοῦνταν στὸ μεγαλύτερο μέρος τους ἀπὸ γυναῖκες καὶ μικρὰ παιδιά, ἐπαίρναν ὄλο καὶ περισσότερο μικρότερα μερίδια γῆς καὶ δεδομένου ὅτι οἱ φτωχοὶ χωρικοὶ ἀντιπροσώπευαν τὴ μεγάλη μάζα τοῦ πληθυσμοῦ, μεγάλωναν ὄλο καὶ περισσότερο οἱ μερίδες τῆς γῆς ποῦ μοιράζονταν στοὺς πλουσίους. Τὰ τεράστια φορολογικὰ βάρη γίνονται ἔτσι τὸ ἐπίκεντρο τῆς ζωῆς τῶν ρωσικῶν κοινοτήτων. Στὴν ἀπόσβεση τοῦ χρέους προστίθεται ὁ κατὰ κεφαλὴν φόρος, ὁ κοινοτικὸς φόρος, ὁ φόρος γιὰ τὴν ἐκκλησία, ὁ φόρος γιὰ τὸ ἄλατι κλπ.

Τὸ 1860 καταργήθηκε ὁ κατὰ κεφαλὴν φόρος καὶ ὁ φόρος γιὰ τὸ ἄλατι, παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως τὸ σύνολο τῶν ἄλλων φόρων ἦταν ἀρκετὰ δυσβάσταχτο καὶ συνέχιζε νὰ ἐξανεμίζει ὄλα τὰ εἰσοδήματα τῆς ἀγροτικῆς. Σύμφωνα μὲ μιὰ στατιστικὴ τοῦ 1890, τὸ 70% τῶν χωρικῶν δὲν κατόρθωναν ἀπ' τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς ποῦ τοὺς ἀναλαγοῦσε νὰ καλύπτουν οὔτε κἂν τίς πιὸ στοιχειώδεις ἀνάγκες τῆς ζωῆς, τὸ 20% κατόρθωναν νὰ καλύπτουν τίς ἀνάγκες τῆς διατροφῆς τους, δὲν εἶχαν ὅμως τὴ δυνατότητα νὰ ἔχουν δικὰ τους ζῶα, καὶ μόνο τὸ 9% εἶχε μιὰ τέτοια συγκομιδὴ, ἀπὸ τὴ γῆ ποῦ κάλυπτε τίς ἀνάγκες του καὶ εἶχε καὶ πλεόνασμα τὸ ὁποῖο τὸ πουλοῦσε. Οἱ καθυστερούμενοι φόροι

έγιναν ένα μόνιμο φαινόμενο του ρωσικού χωριού, μετά τη λεγόμενη «ἀπελευθέρωση». Ήδη από τὸ 1870, σὲ μιὰ ἐτήσια ἀπόδοση φόρου κατὰ κεφαλὴ 50 ἑκατομμυρίων ἀντιστοιχοῦσαν 11 ἑκατομμύρια ρούβλια καθυστερημένοι φόροι. Ἀκόμα κι' ὅταν καταργήθηκε ὁ φόρος κατὰ κεφαλὴν, ἡ ἀθλιότητα τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ δὲν σταμάτησε νὰ μεγαλώνει, γιατί οἱ ἔμμεσοι φόροι γίνονταν ὀλοένα καί πιό ἐπαχθεῖς. Τὸ 1907, οἱ καθυστερημένοι φόροι ἀνέρχονταν σὲ 127 ἑκατομμύρια ρούβλια, ἀπάλλαξαν ὅμως σχεδόν ὅλους τοὺς χωρικοὺς ἀπ' αὐτοὺς τοῦ φόρου, ἀφ' ἑνὸς μὲν γιατί ἦταν ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ τοὺς εἰσπράξουν, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀναβρασμοῦ ποὺ ἐπικρατοῦσε τότε.

Μέσα σὲ λίγο διάστημα οἱ φόροι ὄχι μόνον ἀπορρόφησαν ὅλα τὰ εἰσοδήματα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ ἀνάγκασαν καί τοὺς χωρικοὺς νὰ θροῦν πρόσθετα εἰσοδήματα. Τὰ πρόσθετα αὐτὰ εἰσοδήματα προέρχονταν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τίς ἐποχικῆς ἀγροτικῆς ἐργασίες, ποὺ καί σήμερα ἀκόμα προκαλοῦν στὴ Ρωσία ἀληθινές μεταναστεύσεις ὀλόκληρων λαῶν, γιατί οἱ πιό δυνατοὶ ἄντρες χωρικοὶ πηγαίνουν νὰ δουλέψουν σάν μεροκαματιάρηδες στὰ μεγάλα φεουδαρχικά τσιφλίκια, ἀφήνοντας τὴν καλλιέργεια τῶν ἰδίων τους χωραφιῶν στὶς γυναῖκες, τὰ παιδιά καί τοὺς γέρους. Ἐξ ἄλλου, ἕνα μέρος χωρικῶν προσελκύνονταν στὴν πόλη καί στὶς βιομηχανίες. Σχηματίσθηκε ἔτσι στὰ βιομηχανικὰ κέντρα ἕνα στρώμα ἐποχιακῶν ἐργατῶν ποὺ δὲν δούλευαν στὴν πόλη παρά μόνον τὸ χειμῶνα. Αὐτοὶ οἱ ἐποχιακοὶ ἐργάτες δούλευαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον στὶς ὑφαντουργίες τὸ χειμῶνα καί ξαναγύριζαν στὶς ἀγροτικῆς ἐργασίες τοῦ χωριοῦ τους τὴν ἀνοιξὴ μαζί μὲ τὰ λεφτὰ ποὺ εἶχαν βγάλει. Σὲ πολλὲς περιοχὲς ὑπῆρχε τὸ σύστημα τῆς κατ' οἶκον βιομηχανικῆς ἐργασίας, ἢ πρόσθετες ἐυκαιριακῆς ἀγροτικῆς ἐργασίας ὅπως οἱ ἀμαξάδες καί οἱ μαραγκοί.

Παρ' ὅλα αὐτὰ, ἡ μάζα τῶν χωρικῶν μόλις καί μετὰ

βιας μπορούσε να ζήσει. Όχι μόνο η παραγωγή της γεωργίας, αλλά και τα πρόσθετα εισοδήματα τα έξανέμιζαν οι φόροι. Το κράτος είχε στη διάθεσή του αύστηρά καταναγκαστικά μέσα για να επιβάλει τους φόρους στην κοινότητα ή όποια ήταν στο σύνολό της άλληλέγγυα υπεύθυνη για τους φόρους των μελών της. Μπορούσε το κράτος να αναγκάσει τα μέλη της κοινότητας που είχαν καθυστερημένους φόρους να δουλέψουν για λογαριασμό του σε περιοχές εκτός της κοινότητας και να επιτάξει τα μεροκάματα τους. Μπορούσε να δώσει ή να αρνηθεί στα μέλη της κοινότητας διαβατήρια, πράγμα που είχε σαν αποτέλεσμα να μην μπορούν οι χωρικοί να απομακρυνθούν από το χωριό τους. Είχε ακόμα το δικαίωμα να τιμωρεί με βασανιστήρια τους άνυπότακτους.

Κατά καιρούς, τα ρωσικά χωριά παρουσίαζαν σ' όλο το μήκος και το πλάτος της Ρωσίας ένα περιεργο θέαμα. Όταν οι φοροεισπράκτορες έφταναν στο χωριό, άρχιζε μία ολόκληρη διαδικασία. Η Τσαρική Ρωσία είχε δώσει σ' αυτή τη διαδικασία ένα όνομα, που είχε γίνει τεχνικός όρος και σήμαινε «πληρωμή των καθυστερημένων φόρων με χτυπήματα». Γινόταν συνέλευση του χωριού όπου μαζεύονταν όλοι άνεξαιρέτως. Τα μέλη της κοινότητας τα όποια είχαν καθυστερήσει την πληρωμή των φόρων, οι λεγόμενοι «καθυστερημένοι», έβγαζαν μπροστά σε όλο το χωριό τα παντελόνια τους, Εάπλωναν σε μία σανίδα και οι ίδιοι οι συγχωριανοί τους τους μαστίγωναν μέχρι που να ματώσει το σώμα τους, και τους έδερναν με βέργες ο ένας μετάν τον άλλο. Κάθε τέτοια επίσκεψη της ύψηλης κρατικής έξουσίας συνοδευόταν από τους λυγμούς και τους στεναγμούς των θυμάτων, που τις περισσότερες φορές ήταν οι πατέρες των οικογενειών, ακόμα και γέροι με άσπρα μαλλιά. Όταν η διοικητική αυτή τιμωρία του χωριού τέλειωνε οι φοροεισπράκτορες Ξανανέβαιναν στην τρόικα τους για να επιβάλουν την ίδια τιμωρία σ' ένα άλλο χωριό. Συχνά οι χωρικοί για να γλυτώσουν απ' αυτή τη δημόσια τιμωρία αυτοκτονούσαν.

Ένα άλλο άπάνθισμα αύτης τής κατάστασης ήταν ή λεγόμενη «φορολογική έπαιτεία». Φτωχοί γεροχωρικοί έφευγαν άπ' τό χωριό τους μ' ένα μπαστούνι Ζητιάνου για να μαζέψουν τους άποιτούμενους φόρους και να τους φέρουν στό χωριό. Τό κράτος προσπαθοῦσε να διατηρήσει τις δομές τών άγροτικών κοινοτήτων, οι όποιες έτσι είχαν μετασχηματισθεί σε μηχανές άπόδοσης φόρων.

Ό νόμος του 1881 καθόριζε ότι ή γη του χωριού δέν μπορεί να αφαιρεθεί από την κοινότητα παρά μόνο αν τό άποφασίσουν τα δύο τρίτα τών μελών και έπιπροσθέτως ύπάρχει σύμφωνος γνώμη του ύπουργού τών έσωτερικών, του ύπουργού οικονομικών και του ύπουργού τών περιοχών. Οι χωρικοί δέν μπορούσαν να πουλήσουν τα χωράφια τά όποιο είχαν κληρονομήσει παρά μόνο σε μέλη τής κοινότητας. Η ύποθήκευση τών χωροφιών τους άπογορευόταν. Στη διάρκεια που κυβερνοῦσε ό Άλέξανδρος ό Γ', οι άγροτικές κοινότητες έχοσαν όλη την άυτονομία τους και μπήκαν στην έξουσία τών «άγροτικών διοικητών», θεσμός παρόμοιος με τό θεσμό τών άγροτικών συμβούλων στην Πρωσία. Όποιαδήποτε άπόφαση τής συνέλευσης τής κοινότητας έπρεπε να έγκριθεί άπ' αυτούς τους διοικητές, οι διανομές τής γής γίνονταν κάτω από τον έλεγχο τους και εκτός άπ' αυτό επέβλεπαν την κατανομή και την είσπραξη τών φόρων.

Ό νόμος του 1893 έκανε όρισμένες παραχωρήσεις έπιτρέποντας τις διανομές τής γής κάθε δώδεκα χρόνια. Ταυτόχρονα επέτρεψε τή φυγή τών μελών από τό χωριό, υπό τον όρο ότι θα συμφωνοῦσε ή κοινότητα και άφου θα είχε προηγηθεί ή έξόφληση τών φορολογικών χρεών.

Παρά την τεχνητά δημιουργημένη προστασία από τό νόμο γύρω από την άγροτική κοινότητα, παρά την επίβλεψη τών τριών ύπουργείων και του πλήθους τών δημοσίων λειτουργών, τίποτε δέν ήταν δυνατό να έμποδίσει την παρακμή τής άγροτικής κοινότητας. Η πνιγηρή δυσβάσταχτη

φορολογία, ή παρακμή τής αγροτικής οικονομίας σάν αποτέλεσμα τοῦ ὅτι ἓνα μέρος τῶν ἀγροτῶν Ζοῦσε ἀπὸ παραγωγικές καὶ βιομηχανικές ἐργασίες, ἡ ἔλλειψη γῆς, ἰδιαίτερα βοσκοτόπων καὶ δασῶν, ἐκτάσεις πού εἶχαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καταπατήσῃ οἱ εὐγενεῖς, ἡ ἔλλειψη καλλιεργήσιμης γῆς παρὰ τὴν αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ, ὅλα αὐτὰ εἶχαν τάν ἀποτέλεσμα τὴν ἐμφάνιση δύο φαινομένων πού ἐμελλαν νὰ παίξουν ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ: Ἡ φυγὴ ἀπ' τὸ χωριὸ στὴν πόλη καὶ ἡ ἐμφάνιση τῆς τοκογλυφίας στὸ χωριό.

Στὸ μέτρο πού ἡ μερίδα τῆς γῆς καὶ τὰ πρόσθετα εἰσοδήματα ἀπὸ τὰ μεροκάματα στὶς βιομηχανίες ἢ ἄλλα διάφορα, δὲν χρησίμευαν παρὰ γιὰ νὰ πληρώνονται οἱ φόροι, πράγμα πού ποτὲ δὲν γινόταν ἀπόλυτα, ἀλλὰ καὶ ποτὲ δὲν μπορούσαν νὰ καλύψουν ἀκόμα καὶ τίς πιὸ βασικές τους ἀνάγκες, στὸν ἴδιο βαθμὸ ἢ συμμετοχὴ στὴ ζωὴ τῆς κοινότητος μετατρέποταν σὲ ἀλυσίδα στὸ λαιμὸ τοῦ πεινασμένου χωρικοῦ. Ἔτσι ἦταν φυσικὸ οἱ περισσότεροι φτωχοὶ νὰ ἀπασχολοῦνται μὲ τὸ πῶς θὰ μπορούσαν νὰ σπάσουν αὐτὲς τίς ἀλυσίδες.

Ἡ ἀστυνομία συλλάμβανε μὲ τὴν κατηγορία τῆς ἀλητείας χιλιάδες φυγάδες πού δὲν εἶχαν διαβατήριο καὶ τοὺς παράδινε στὴν κοινότητά τους, τῆς ὁποίας τὰ μέλη τοὺς μαστίγωναν στοὺς ἀγρούς γιὰ παραδειγματισμό. Παρ' ὅλα αὐτὰ, οἱ θεργιές καὶ τὰ ὑποχρεωτικὰ διαβατήρια δὲν κατόρθωσαν νὰ ἐμποδίσουν τὴ μαζικὴ ἐξοδο τῶν χωρικῶν, πού δραπετεύαν νύχτα καὶ μέσα στὴν ὀμίχλη ἀπὸ τὴν κόλαση τοῦ «ἀγροτικοῦ κομμουνισμοῦ», γιὰ νὰ πᾶνε στὶς πόλεις καὶ νὰ ἐξαφανιστοῦν στὸν ὠκεανὸ τοῦ βιομηχανικοῦ προλεταριάτου.

Ἄλλοι, τῶν ὁποίων οἱ οἰκογενειακοὶ δεσμοὶ καὶ ἄλλες περιστάσεις ἔκαναν ἀδύνατη τὴ φυγὴ, προσπάθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν κοινότητα χρησιμοποιώντας νόμιμα μέσα. Θὰ ἔπρεπε πρῶτα-πρῶτα νὰ ἐξοφλήσουν τὰ χρέη τους καὶ γι' αὐτὸ... φρόντιζε ἡ τοκογλυφία.

Ἐκ πολλῶν ἡμερῶν, οἱ φόροι καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ πώλησις τῆς σοδειᾶς μὲ τούτους χειρότεροις ὁδοῦ ἡγήθησαν τὸ ῥῶσο χωρικὸν εἰς τὴν τοκογλυφίαν. Κάθε φυσικὴ καταστροφή, κάθε ἄσχημη σοδειὰ ἔκαναν ἀναπόφευκτὴ τὴν προσφυγὴν εἰς τὸν τοκογλύφον. Γιὰ τὸ νὰ ἀπελευθερωθῶν ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς κοινότητος δὲν εἶχαν καμιά ἄλλη διέξοδο ἀπὸ τὸ νὰ δεχθῶν τὰ δεσμὰ τῆς τοκογλυφίας.

Ἐνῶ οἱ φτωχοὶ χωρικοὶ προσπαθοῦσαν ὁπωσδήποτε νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν κοινότητα, οἱ πλούσιοι χωρικοὶ δὲν τούτους βοηθοῦσαν καθόλου καὶ οἱ ἴδιοι ἔφευγαν συχνὰ ἀπὸ τὴν κοινότητα, προκειμένου νὰ γλυτώσουν τὴν ὀδυνηρὴ συλλογικὴ εὐθύνη γιὰ τούτους τοκογλύφους τῆς κοινότητος. Ἄκόμη ὅμως καὶ στίς περιπτώσεις πού δὲν ἔφευγαν ἀπὸ τὴν κοινότητα ἀλλὰ τυπικὰ κατοικοῦσαν στοὺς κόλπους τῆς, οἱ πλούσιοι χωρικοὶ — πού εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τοὺς ἦσαν ἐπίσης τοκογλύφοι — ἀποτελοῦσαν μέσα εἰς τὴν κοινότητα καὶ σὲ σχέση μὲ τούτους τοκογλύφους, τὸ κυρίαρχον κατεστημένον, πού εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ ἐπηρεάζει τίς ἀποφάσεις πού υἱοθετοῦσαν οἱ χρεωμένοι καὶ ἐξαρτώμενοι χωρικοὶ.

Σχηματίσθηκε ἔτσι σιγὰ-σιγὰ στοὺς κόλπους τῆς κοινότητος, πο ὑπερβολικὰ βασιζόταν εἰς τὴν ἰσότητα καὶ εἰς τὴν κοινοκτημοσύνην τῆς γῆς, ἕνας σαφὴς χωρισμὸς εἰς τὰς τάξεις, ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά ἡ ἀγροτικὴ ἀστικὴ τάξις, καθόλου πολυάριθμη ἀλλὰ μὲ μεγάλη ἐπιρροήν, ἀπὸ τὴν ἄλλη μιὰ μάζα ἐξαρτωμένων χωρικῶν καὶ ἀντικειμενικὰ προλεταριοποιημένων.

Ἡ ἐσωτερικὴ παρακμὴ τῆς πνιγμένης κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῶν φόρων τῆς ἀγροτικῆς κοινότητος καὶ τῆς ἀδυσώπητης τοκογλυφίας, ὁ ἐσωτερικὸς χωρισμὸς τοῦ χωριοῦ εἰς τὰς τάξεις ἡγήθησε εἰς τὴν ἀνοικτὴν ἐξεγέρσειν. Οἱ καταστροφὲς καὶ οἱ ἐξεγέρσεις τῶν χωρικῶν, φαινόμενα πού ἐμφανίζονταν κανονικὰ ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν. Τίς ἐξεγέρσεις αὐτὲς οἱ τοπικὲς κυβερνήσεις τίς χτυποῦσαν τόσο ἀδυσώπη-

τα όσο και οι φοροεισπράχτορες και ο στρατός, που είχε επιφορτισθεί να «φέρει την ήσυχία» στο χωριό. Η ρωσική έπαρχία μετατράπηκε έτσι σ' ένα πεδίο φρικτών καταστροφών και αιματηρών συγκρούσεων. Ο ρώσος μουζίκος, κάτοικος της Σαμάρα, του Σαρατώβ και όλων των περιοχών που βρίσκονται κατά μήκος του Βόλγα, είχε την ίδια τύχη με τον Ίνδο της Όριας.

Όταν τέλος το 1904 και 1905 η επανάσταση του προλεταριάτου των πόλεων Εξέσπασε στη Ρωσία, η μάζα των άπελπισμένων αυτών χωρικών έβριξε για πρώτη φορά όλο το βάρος της στη Ζυγαριά της επανάστασης και το άγροτικό ζήτημα έγινε το επίκεντρό της. Όταν μ' αυτή την επανάσταση οι χωρικοί Εσχύθησαν σαν χειμάρρος όρμητικός στις περιοχές των εύγενών και κατάκαυσαν τα σπίτια τους, όταν τώρα πιά το κόμμα των εργαζομένων, έκφράζοντας την άγωνία των χωρικών, άπαιτούσε και διεκδικούσε επαναστατικά την άπαλλοτρίωση των μεγάλων φεουδαρχικών εκτάσεων χωρίς καμιά άποζημίωση και την άπόδοση τους στους φτωχούς, μόνον έπειτα άπ' όλα αυτά ο τσαρισμός άναγκάστηκε να έγκαταλείψει την άγροτική πολιτική που άσκούσε επί αιώνας. Μετά άπό αυτό η άγροτική κοινότητα δέν μπόρεσε να κρατηθεί άλλο όρθια και ήταν άναγκασμένη να άρνηθεί τον έαυτό της.

Ήδη άπό το 1902 η άγροτική κοινότητα είχε χτυπηθεί άποφασιστικά άπό τή ρίζα της, στην ιδιόμορφη ρωσική μορφή της: η συλλογική εύθύνη της κοινότητας για τους φόρους καταργήθηκε.

Είναι άλήθεια ότι αυτό το μέτρο της κατάργησης της συλλογικής εύθύνης είχε προετοιμαστεί έντατικά άπό την οικονομική πολιτική του ίδιου του τσαρισμού. Το δημόσιο ταμείο μπόρουσε πολύ εύκολα να άντικαταστήσει τους άμεσους φόρους με τους έμμεσους, σί όποιοι είχαν πάρει τέτοιες διαστάσεις που στον προϋπολογισμό του 1906 για παράδειγμα, σέ μιá συνολική είσπραξη φόρων 2.030 έκα-

τομμυρίων ρουβλίων, μόνο 148 εκατομμύρια προέρχονταν από την άμεση φορολογία και 1.100 εκατομμύρια προέρχονταν από τους έμμεσους φόρους, εκ των οποίων 558 εκατομμύρια προέρχονταν από το μονοπώλιο των οίνοπνευματωδών με διάταγμα του «φιλελεύθερου» υπουργού Βίττε για την καταπολέμηση του αλκοολισμού. Ή εις τὸ ἀκέραιον πληρωμὴ αὐτῶν τῶν φόρων συνοδευόταν ἀπὸ τὴν ἐξαθλίωση, τὴν ἀπελπισία καὶ τὴν ἀδυναμία τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν. Τὸ 1905 καὶ 1906, τὸ ἀγροτικὸ χρέος γιὰ τὸ Ξαναγόρασμα τῆς γῆς μειώθηκε στὸ μισό καὶ τὸ 1907 καταργήθηκε ἐντελῶς.

Ἡ «ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση» τοῦ 1907 εἶχε σάν πρόδηλο στόχο τὴ δημιουργία τῆς μικρῆς ἰδιοκτησίας στοὺς χωρικοὺς. Αὐτὸ θὰ γινόταν μὲ τὸν ἀναδασμὸ τῶν περιοχῶν καὶ βοσκοτόπων τοῦ κράτους καὶ ἐνὸς μέρους τῆς φεουδαρχίας. Ἔτσι ἡ προλεταριακὴ ἐπανάσταση τοῦ XX αἰῶνα διέλυσε ἐπίσης στὴν πρώτη ἀνολοκλήρωτη φάση της, τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τῆς δουλείας καὶ τὴν ἀγροτικὴ κοινότητα πού τεχνητὰ διατηροῦσε ὁ τσαρισμὸς.

Κεφάλαιο 14

ΟΙ ΒΑΘΥΤΕΡΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Με τή μελέτη τῆς ρωσικῆς ἀγροτικῆς κοινότητος ὀλοκληρώθηκε ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν πού ἐμελλε νά πάρει ὁ πρωτόγονος ἀγροτικός κομμουνισμός, ὁ κύκλος ξανάκλεισε. Ὅντας στίς ἀρχές του τὸ φυσικὸ προϊόν τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης καὶ ἡ ἐγγύηση τῆς πιὸ γρήγορης οἰκονομικῆς προόδου, τῆς μεγαλύτερης δυνατῆς ὕλικῆς καὶ πνευματικῆς εὐημερίας, τῆς κοινωνίας, στήν πορεία μετασχηματίζεται σ' ἓνα μηχανισμό πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς καθυστέρησης. Τὸ μαστίγωμα τοῦ ρώσου χωρικοῦ ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἴδιας του τῆς κοινότητος, πού ἐμπαιναν ἔτσι στήν υπηρεσία τοῦ τσαρικοῦ ἀπολυταρχισμοῦ, εἶναι μιὰ σκληρὴ καταδίκη τῆς ἱστορίας στὰ στενὰ ὄρια τοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ καὶ ἀποτελεῖ τὴν πιὸ χτυπητὴ ἔκφραση τοῦ γεγονότος ὅτι κι' αὐτὴ ἡ κοινωνικὴ μορφή ἀκολούθησε τὸ νόμο τῆς διαλεκτικῆς: Αὐτὸ πού κάποτε ἦταν λογικὸ γίνεται παράλογο, αὐτὸ πού κάποτε ἦταν εὐεργετικὸ γίνεται καταστροφικὸ.

Δύο εἶναι τὰ πιὸ χτυπητὰ πράγματα, ὅταν κανεὶς ἐξε-

τάζει προσεχτικά τήν ἐξέλιξη πού πήρε ἡ ἀγροτική κοινότητα στίς διάφορες χῶρες καί ἠπειρούς. Αὐτή ἡ τελευταία καί ἀνώτερη βαθμίδα τοῦ συστήματος τοῦ οικονομικοῦ πρωτόγονου κομμουνισμοῦ δέν εἶναι καθόλου ἓνα ἀμετάβλητο καί αὐστηρό πρότυπο, ἀλλά πρὶν ἀπ' ὅλα ἐκδηλώνει μιὰ πολὺ μεγάλη ποικιλία μορφῶν, μιὰ εὐλυγισία καί ἰκανότητα προσαρμογῆς σέ κάθε ἱστορικό περιβάλλον. Σέ ὁποιασδήποτε ἱστορικές συνθήκες, καί κάτω ἀπ' ὄλες τίς περιστάσεις, προχωρεῖ διά μέσου ἑνός ἀνεπαίσθητου προτσές μετασχηματισμοῦ, ἑνός προτσές τόσο ἀργοῦ πού κατ' ἀρχὴν περνᾷ ἀπαράτηρητο ἀπὸ τήν ὑπόλοιπη κοινωνία. Στούς κόλπους μιᾶς ἄλλης κοινωνίας ἀντικαθιστᾷ τίς ξεπερασμένες δομές της μέ καινούργιες, κάτω ἀπ' ὄλες τίς πολιτικές γενικώτερες δομές τῶν τοπικῶν ἢ ξένων κρατικῶν μηχανισμῶν. Ἐχει μιὰ κοινωνική καί οικονομική ζωὴ πού εἶναι πάντα ἔτοιμη νὰ ἀναπαραχθεῖ ἢ νὰ ἐξαφανισθεῖ, νὰ ἀναπτυχθεῖ ἢ νὰ παρακμάσει.

Αὐτή ἡ κοινωνική μορφή παρουσίασε, χάρις στήν εὐλυγισία της καί στήν ἰκανότητα προσαρμογῆς της, μιὰ ἐκπληκτικὴ ἀνθεκτικότητα καί στερεότητα. Ἀντιμετωπίζει ὄλες τίς θύελλες τῆς πολιτικῆς ἱστορίας, ἢ καλύτερα τίς ἀνέχεται ὄλες, τίς ἀφήνει νὰ πῆσουν στήν πλάτη της, καί ὑπομένει παθητικά αἰῶνες ὀλόκληρους τήν καταπίεση τῶν καταχτητῶν, τὸν ἀπολυταρχισμό, τοὺς ξένους ἀφέντες, τήν ἐκμετάλλευση. Δέν ὑπάρχει παρὰ μόνο μιὰ ἐπαφὴ τὴν ὁποία δέν μπορεῖ νὰ ἀνεχθεῖ καί μέ τήν ὁποία τῆς εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐπιβιώσει: Ἡ ἐπαφὴ γῆς πρωτόγονης κομμουνιστικῆς κοινότητας μέ τὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ, δηλαδή μέ τὸν καπιταλισμὸ. Παντοῦ, χωρὶς καμιὰ ἐξαιρέση, ἢ σύγκρουσὴ της μέ τὸν καπιταλισμὸ ἔχει σάν ἀποτέλεσμα τὸ θάνατο τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Ἔτσι ὁ καπιταλισμὸς κατόρθωσε νὰ κάνει αὐτὸ πού δέν μπόρεσαν νὰ κάνουν ἐπὶ χιλιετηρίδες ὀλόκληρες οἱ πιὸ ἀγριοὶ καταχτητῆς τῆς Ἀνατολῆς: νὰ κάνει τήν κοινωνική αὐτὴ μορφή νὰ ἀπουσινθεθεῖ ἀπὸ μόνη της, νὰ σπάσει τοὺς παραδοσιακοὺς

δεσμούς που συνέδεαν τὰ μέλη της καὶ νὰ μεταμορφώσει αὐτὴ τὴν κοινωνία σὲ ἓνα σωρὸ ἀπὸ ἄμορφα ἐρείπια.

Ὁ θανάσιμος ἄνεμος τοῦ καπιταλισμοῦ δὲν εἶναι ὁ μόνος, ἀλλὰ ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς παράγοντες που μὲ τὴν παρέμβασή του ἐπιταχύνει λιγότερο ἢ περισσότερο τὴν ἀναπόφευκτη παρακμὴ τῆς πρωτόγονης κοινωνίας. Τὰ σπέρματα τῆς αὐτοκαταστροφῆς ἦταν πάντα στοὺς κόλπους αὐτῆς τῆς κοινωνίας. Ἄν ἀνακεφαλαιώσουμε τοὺς διάφορους δρόμους μέσα ἀπ' τοὺς ὁποίους ἡ πρωτόγονη κοινωνία ὁδηγήθηκε στὴν παρακμὴ της, ἔτσι ὅπως τοὺς μελετήσαμε στὰ διάφορα παραδείγματα, διαπιστώνουμε τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς κάποιας ἱστορικῆς ἀλληλουχίας τῶν διαφόρων φάσεων τῆς ἐξέλιξής της. Ἡ κομμουνιστικὴ ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς ἀποτέλεσε τὴ βάση μιᾶς αὐστηρὰ ὀργανωμένης οικονομίας, που γιὰ πολὺ μακρὲς ἱστορικὲς ἐποχὲς πρόσφερε τὴ μεγαλύτερη παραγωγικότητα καὶ τὴν καλύτερη κατοχύρωση τῆς ὑπαρξῆς τῆς κοινωνίας. Ἡ ἀργή, ὅμως, ἀλλὰ σταθερὴ ἄνοδος τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας ἐρχόταν ἀναπόφευκτα σὲ σύγκρουση μὲ τὴν κομμουνιστικὴ ὀργάνωση τῆς κοινωνίας. Ἄφοῦ στοὺς κόλπους αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης ἐπιτελέσθηκε τὸ ἀποφασιστικὸ πέρασμα στὴν ἀνώτερη βαθμίδα τῆς γεωργίας — μὲ τὴ χρήση τοῦ ἀλετριοῦ — καὶ ἀφοῦ πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση ἡ ἀγροτικὴ κοινότητα σταθεροποιήθηκε, ἡ πρόοδος στὴν ἐξέλιξη τῆς τεχνικῆς τῆς παραγωγῆς ἀπαιτοῦσε μιὰ πιὸ ἐντατικὴ καλλιέργεια τῆς γῆς. Αὐτὴ ἡ ἐντατικὴ καλλιέργεια τῆς γῆς δὲν μπορούσε κι' αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της νὰ πραγματοποιηθεῖ σ' αὐτὸ τὸ στάδιο τῆς τεχνικῆς τῆς γεωργίας, παρὰ μόνον μὲ τὴ μικρὴ ἐντατικὴ ἐκμετάλλευση τῆς γῆς καὶ μὲ σχέσεις πιὸ στενὲς καὶ πιὸ γερὲς τῆς προσωπικῆς ἐργατικῆς δυνάμεως μὲ τὴ γῆ. Μιὰ πιὸ ἀποδοτικὴ καλλιέργεια τῆς γῆς εἶχε ἔτσι σὰν προϋπόθεση τὴ διαρκὴ ἐκμετάλλευση ἑνὸς κομματιοῦ γῆς ἀπὸ μιὰ καὶ πάντα τὴν ἴδια ἀγροτικὴ οἰκογένεια. Ἡ λίπανση τῆς γῆς ἰδιαίτερα, εἶναι μιὰ ἀναγνωρισμένη αἰτία τῆς λιγόστευσης τῶν ἀναδιανο-

μῶν τῆς γῆς τόσο στή Γερμανία ὅσο καί στή Ρωσία. Γενικά, ὑπάρχει μιὰ τάση, οἱ ἀναδιανομές τῆς γῆς νά γίνονται ὄλο καί σέ πιό μεγάλα χρονικά διαστήματα, τάση πού ἐμφανίζεται σ' ὄλες τίς ἀγροτικές κοινότητες, πράγμα πού εἶχε σάν συνέπεια τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν τυχαία κλήρωση τῆς γῆς στὴν κληρονομικὴ τῆς μεταθίβαση.

Τὸ πέρασμα ἀπ' τὴν κοινὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς στὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία συνδέεται μὲ τὴν ἐντατικοποίηση τῆς ἐργασίας. Παντοῦ βλέπουμε τὰ δάση καί τὰ λειβάδια νά παραμένουν κοινοτικὴ ἰδιοκτησία πολὺ περισσότερο καιρὸ ἀπ' ὅ,τι οἱ ἀγροὶ οἱ ὁποῖοι καλλιεργοῦνται πιό ἐντατικά καί ἀνοίγουν τὸ δρόμο στὸ κομμάτισμα τῆς γῆς καί στὴν κληρονομικὴ περιουσία.

Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία κομματιῶν καλλιεργήσιμης γῆς δὲν ἀποκλείει κατ' ἀρχὴν ἐντελῶς τὴ συλλογικὴ ὀργάνωση τῆς οἰκονομίας πού διατηρεῖται γιὰ πολὺν καιρὸ μὲ τὸ ἀνακάτωμα τῶν χωραφιῶν καί τὴ κοινοκτημοσύνη τῶν δασῶν καί τῶν βοσκοτόπων. Ἡ ἀρχαία κοινωνία δὲν ἀποκλείει τὴν κοινωνικὴ καί οἰκονομικὴ ἰσότητα. Βλέπουμε πρῶτα-πρῶτα τὴ δημιουργίαν ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ μικρῶν χωρῶν, πού παρασκευάζουν τίς ἴδιες συνθήκες ζωῆς καί μποροῦν νά ζοῦν καί νά ἐργάζονται αἰῶνες ὀλόκληρους σύμφωνα μὲ τίς πανάρχαιες παροδόσεις τους. Παρ' ὅλα αὐτὰ, ὁ δρόμος πού ὀδηγεῖ στὴν ἀνισότητα ἀνοίγει μὲ τὴν καθιέρωση τῶν δικαιωμάτων πού πηγάζουν ἀπὸ τὴν πρωτοτοκία καί μὲ τὴ δυνατότητα τῆς ἀλλοτρίωσης τῶν ἀγροτικῶν ἀγαθῶν.

Ἡ ἐπεξεργασία αὐτῶν τῶν παραγόντων ὑποσκάβει θέβαια τὴν παραδοσιακὴ ὀργάνωση τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ μ' ἓνα τρόπο ἐξαιρετικὰ ἀργό. Ἄλλοι εἶναι οἱ παράγοντες πού θρῖσκονται σὲ ἐνέργεια καί ὑποσκάθουν τὴν ἀρχαία κοινωνικὴ ὀργάνωση πιό γρήγορα καί πιό ἀποτελεσματικά: εἶναι οἱ δημόσιες δαπάνες τῶν ὁποίων τὸ μέγεθος γίνεται ὄλο καί μεγαλύτερο καί ξεπερνᾷ τὰ στενὰ φυσικὰ ὅρια τῆς ἀγροτικῆς κοινότητος.

Είδαμε ήδη την άποφασιστική σημασία που είχε η τεχνική άρδευση για την καλλιέργεια των αγρών στην Άνατολή. Αυτή η έντατικοποίηση της εργασίας και η μεγάλη αύξηση της παραγωγικότητας έπαιξαν πολύ μεγαλύτερο ρόλο στο σπάσιμο των αρχαίων δομών παρά η καθιέρωση της λίπανσης στη Δύση. Τα μεγάλα άρδευτικά έργα προϋποθέτουν από την αρχή τους την εργασία ανθρώπων σε μια πολύ μεγάλη κλίμακα, τη μεγάλη επιχείρηση. Έπειδή όμως αντίστοιχες οργανωτικές δομές, που θα μπορούσαν να φέρουν σε πέρας αυτά τα έργα δεν υπήρχαν στους κόλπους της αγροτικής κοινότητας, θα έπρεπε να δημιουργηθούν ειδικοί οργανισμοί πάνω απ' αυτή την κοινότητα. Ξέρουμε ότι η διεύθυνση των δημοσίων έργων κατασκευής φραγμάτων νερού αποτέλεσε το πιό σπουδαίο στήριγμα της κυριαρχίας των ιερέων και όλων των δυναστειών της Άνατολής. Και στη Δύση επίσης γίνονταν διάφορα δημόσια έργα, τα όποια όσο και πιό απλά να ήταν στην κατασκευή τους, σε σύγκριση με τη σημερινή οργάνωση του Κράτους, έπρεπε ώστόσο να γίνουν από μια πρωτόγονη κοινωνία. Τα έργα αυτά πολλαπλασιάζονται όσο περισσότερο εξέλισσεται και προοδεύει αυτή η κοινωνία, και κατά συνέπεια απαιτούν την ύπαρξη ειδικών μηχανισμών. Παντού — στη Γερμανία και στο Περού, στις Ίνδιες και την Άλγερία — διαπιστώνουμε ότι το πέρασμα από την έκλογιμότητα των δημοσίων λειτουργιών στην κληρονομικότητα των λειτουργιών αυτών στην πρωτόγονη κοινωνία, αποτελεί ένα γενικό γνώρισμα της εξέλιξης των κοινωνιών αυτών.

Αυτός ο μετασχηματισμός που γίνεται άργα και άνεπαίσθητα, δεν έρχεται κατ' αρχήν σε ρήξη με τα θεμέλια της κομμουνιστικής κοινωνίας. Η κληρονομική μεταθίβαση των δημοσίων λειτουργιών πηγάζει κατ' αρχήν κατά τρόπο φυσικό, από το γεγονός ότι στην πρωτόγονη κοινωνία, οι συσσωρευμένες παραδόσεις και προσωπικές έμπειρίες κατοχύρωναν προς το καλύτερο την καλή έκτέλεση της εργασίας. Στην πορεία όμως η κληρονομική μεταθίβαση των

λειτουργιών σὲ ὀρισμένες οἰκογένειες ὁδήγησε ἀναπόφευκτα στὴ δημιουργία μιᾶς μικρῆς ντόπιας ἀριστοκρατίας, ἡ ἁποία ἀπὸ ὑπέρτης τῆς κοινότητας μετατρέπεται σὲ ἀφέντη της.

Τὰ ἀδιαίρετα κτήματα, τὸ *AGER PUBLICUS* τῶν Ρωμαίων, γιὰ τὰ ὁποῖα οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ ἦταν ἄμεσα ὑπεύθυνοι, χρησίμευσαν σάν ἡ οἰκονομικὴ βάση τῆς δημιουργίας αὐτῆς τῆς ἀριστοκρατίας. Τὸ κλέψιμο τῶν ἀδιαίρετων ἢ ἀνεκμετάλλεωτων κτημάτων ἦταν ἡ συνηθισμένη μέθοδος πλουτισμοῦ τὴν ὁποία χρησιμοποιοῦσαν οἱ ντόπιοι ἢ ἔξενοι ἀξιωματοῦχοι οἱ ὁποῖοι ἔτσι Εξχωρίζουν πάνω ἀπὸ τὴ μάζα τῶν χωρικῶν καὶ τοὺς ὑποδουλώνουν.

Ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα λαὸ πού Ζοῦσε στὸ περιθώριο τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ πρωτόγονη αὐτὴ ἀριστοκρατία μόλις πού Εξχωρίζε ἀπὸ τὴ μάζα τοῦ πληθυσμοῦ σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν τρόπο τῆς Ζωῆς της. Ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ συμμετέσσει στὸ προτσῆς τῆς παραγωγῆς καὶ νὰ κρύβει τὴν ὑπεροχὴ της σὲ περιουσία μὲ ἓνα ἐπίχρισμα δημοκρατικῆς ἀπλότητας: ἡ ἀριστοκρατία τῶν Γιακούτων γιὰ παράδειγμα, Εξχωρίζε μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ἦταν πιὸ πλοῦσια σὲ Ζῶα καὶ εἶχε μεγαλύτερη ἐπιρροὴ στὰ δημόσια πράγματα.

Ἄν ὅμως, ὄντας ἓνας λαὸς σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, ἀρχίζει νὰ ἔχει ἐπαφὲς μὲ τοὺς πιὸ πολιτισμένους λαοὺς καὶ ν' ἀνταλλάσσει διάφορα προϊόντα, τότε οἱ ἀνάγκες αὐτῆς τῆς ἀριστοκρατίας γίνονται σιγὰ-σιγὰ πιὸ ἐκλεπτυσμένες, ἀποξενώνεται ἀπὸ τὴν ἐργασία καὶ ἡ κοινωνία χωρίζεται σὲ πραγματικὲς κάστες. Τὸ πιὸ κλασσικὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς ἐξέλιξης μᾶς τὸ προσφέρει ἡ Ἑλλάδα τῆς μετα-ὀμηρικῆς ἐποχῆς.

Ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας στοὺς κόλπους τῆς πρωτόγονης κοινωνίας ὁδηγεῖ κι' αὐτός, λιγότερο ἢ περισσότερο γρήγορα, σὲ μιὰ ἀναπόφευκτη ρῆξη μὲ τίς ἀρχὲς τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἰσότητας. Σ' αὐτὸ τὸ προτσῆς ὑπάρχει μιὰ ἐργασία δημόσιου χαραχτήρα, πού

έχει έναν ιδιαίτερα αποφασιστικό ρόλο και έξασκεϊται πολύ περισσότερο ένεργητικά άπ' ό,τι οι δημόσιες ειρηνικές λειτουργίες: είναι ή διεύθυνση του πολέμου. Όντας στην άρχή ό πόλεμος ύπόθεση όλων τών μελών, μετατράπηκε, έπειτα από τήν πρόοδο τής παραγωγής πού έπακολούθησε, σέ ειδικότητα μερικών ομάδων τής πρωτόγονης κοινωνίας. Γιατί όσο περισσότερο τό προτσές τής έργασίας είναι πιό άναπτυγμένο, πιό κανονικό και πιό σχεδιασμένο στην κοινωνία, τόσο λιγότερο ή κοινωνία αύτή μπορεί νά άνεχθει άπώλειες χρόνου, έλλειψη κανονικοϋ ρυθμοϋ έργασίας και σπατάλη ένεργείας στη στρατιωτική ζωή. Άν οι περιοδικές πολεμικές έκστρατείες είναι τό άμεσο άποτέλεσμα πού πηγάζει άπ' τό ίδιο τό οικονομικό σύστημα τών κυνηγετικών και κτηνοτροφικών λαών, ή γεωργία ώστόσο συνδέεται μέ μιá μεγάλη παθητικότητα τής κοινωνίας και γι' αύτό τόσο περισσότερο άπαιτεί τήν ύπαρξη μιás ιδιαίτερης κάστας πολεμιστών γιά τήν άμυνά της.

Ή πολεμική ζωή — όντας αύτή καθαυτή έκφραση τών στενών όρίων τής παραγωγικότητας τής έργασίας — παίζει ένα πολύ σπουδαίο ρόλο στους πρωτόγονους λαούς και προκαλεί ένα νέο καταμερισμό τής έργασίας. Ή δημιουργία μιás ξεχωριστής άριστοκρατίας τών πολεμιστών ή τών άρχηγών τους, άποτελεί τόν πιό δυνατό έχθρό τής κοινωνικής ισότητας πού είχε ν' άντιμετωπίσει ή πρωτόγονη κοινωνία.

Παντού όπου συναντάμε πρωτόγονες κοινωνίες δέν βρίσκουμε σχεδόν πουθενά αυτές τις σχέσεις μεταξύ ίσων και ελεύθερων ανθρώπων, όπως τήν περιγράφει ό Μόργκαν γιά τήν κοινωνία τών Ίροκέζων. Ή άνισότητα και ή έκμετάλλευση, νά ποιά είναι τά χαρακτηριστικά τών πρωτόγονων κοινωνιών πού συναντάμε σήμερα, προϊόντα μιás μακρόχρονης διαδικασίας άποσύνθεσης, είτε πρόκειται γιά κυρίαρχες κάστες τής Άνατολής, είτε γιά τήν άριστοκρατία τών Γιακούτων, ή γιά τά «μεγάλα γένη» τών Κελτών στη Σκωτία, ή γιά τή στρατιωτική άριστοκρατία τών Έλ-

λήνων, τῶν Ρωμαίων, τῶν Γερμανῶν τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων μεταναστεύσεων, ἢ γιὰ τοὺς μικροὺς μονάρχες τῶν μαύρων βασιλείων τῆς Ἀφρικῆς.

Ἄς δοῦμε γιὰ παράδειγμα τὸ διάσημο βασίλειο τοῦ Μουάτα Κασέμπε, πού βρίσκεται στὸ κέντρο τῆς Νότιας Ἀφρικῆς, καὶ στὰ ἀνατολικά τοῦ βασιλείου τῆς Λούντα, ὅπου οἱ Πορτογάλοι ἔφθασαν τὸν ΧΙΧ αἰῶνα. Ἀκόμα καὶ σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ, στὴν ὁποία μόλις εἶχαν εἰσχωρήσει οἱ πρῶτοι Εὐρωπαῖοι, συναντᾶμε κοινωνικὲς σχέσεις πού δὲν ἔχουν καμμιά σχέση μὲ τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἐλευθερία.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ ἄρχοντα Μοντέιρο καὶ τοῦ λοχαγοῦ Γκαμίτο, πού πραγματοποιήθηκε τὸ 1831, ἀπὸ τὴ Ζαμπία πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀφρικῆς, γιὰ σκοποὺς ἐμπορικοὺς καὶ ἐπιστημονικοὺς, ἔδωσε τὴν παρακάτω περιγραφή τῆς κατάστασης πού ἐπικρατοῦσε. Ἡ ἐκστρατευτικὴ ἀποστολὴ ἔφθασε πρῶτα- πρῶτα στὴ χώρα τῶν Μαραβί, μιὰ φυλὴ πού ἔκανε μιὰ πρωτόγονη καλλιέργεια μὲ βοτανισμό, ἢ ὁποία κατοικοῦσε σὲ κωνικὲς καλύβες καὶ τῆς ὁποίας τὰ μέλη δὲν φοροῦσαν παρὰ ἓνα κομμάτι ὕφασμα γύρω ἀπὸ τὰ σκέλη. Τὴν ἐποχὴ πού ὁ Μοντέιρο καὶ ὁ Γκαμίτο διάσχιζαν τὴ χώρα τῶν Μαραβί, αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι διοικοῦνταν ἀπὸ ἓναν αὐταρχικὸ ἄρχηγό πού ὀνομαζόταν Νέντε. Ἦταν αὐτός πού δικάζε ὅλες τὶς διαφορὲς στὴν πρωτεύουσά του, τὴν Μουντζίντα, καὶ κανένας δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀμφισβητήσῃ τὶς ἀποφάσεις του. Τυπικά, θέβαια, εἶχε γύρω του κι' ἓνα συμβούλιο γερόντων, τὸ ὁποῖο ὅμως ἔπρεπε νὰ συμφωνεῖ πάντα μ' αὐτόν. Ἡ χώρα ὀλόκληρη χωριζόταν σὲ ἐπαρχίες οἱ ὁποῖες διοικοῦνταν ἀπὸ τοὺς Μάμπος, καὶ αὐτὲς οἱ ἐπαρχίες χωρίζονταν, μὲ τὴ σειρὰ τους, σὲ ὑποπεριοχές, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦταν οἱ Φοῦνος. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐπικεφαλῆς ἀξίωματοῦχοι κληρονομοῦσαν τὸ ἀξίωμα καὶ δὲν ἐκλέγονταν ἀπὸ τὸ λαό.

«Στὶς 8 Αὐγούστου πλησιάσαμε τὴν περιοχὴ τοῦ Μουκάντα, τοῦ πιὸ ἰσχυροῦ ἄρχηγου τῶν Τσεβά. Αὐτός ὁ τε-

λευταῖος, στὸν ὁποῖο εἶχαμε στείλει ἀπὸ πρὶν σὰν δῶρο διάφορα ἐνδύματα ἀπὸ κόκκινο ὕφασμα, μαργαριτάρια, ἀλάτι καὶ κογχύλια, ἔφθασε τὴν ἐπόμενη μέρα στὸ στρατόπεδὸ μας καθάλα σ' ἓνα νέγρο. Ὁ Μουκάντα ἦταν ἓνας ἄνδρας ἡλικίας 60—70 ἐτῶν, μὲ μεγαλόπρεπο παρουσιαστικό καὶ προκαλοῦσε ἓνα εὐχάριστο σεβασμὸ. Τὸ μόνον ἐνδύμα πού φοροῦσε ἦταν ἓνα βρώμικο κομμάτι ὕφασμα γύρω ἀπὸ τὰ σκέλη. Κάθισε περίπου δυὸ ὥρες μαζί μας κι' ἀφοῦ ἔμαθε τί θέλαμε, ζήτησε ἀπ' τὸν καθένα μας ἓνα δῶρο κατὰ τρόπο προκλητικό κι' ἐπίμονο.....

• Ἡ ταφή τῶν ἀρχηγῶν συνοδεύεται στοὺς Τσεβά ἀπὸ τρομερὰ θάρβαρες τελετές. Οἱ γυναῖκες τοῦ πεθαμένου ἀρχηγοῦ μένουν κλεισμένες στὴν ἴδια καλύβα πού βρίσκεται καὶ τὸ πτώμα τοῦ ἀρχηγοῦ, μέχρι νὰ γίνουν ὅλες οἱ προετοιμασίες τῆς ταφῆς. Ἐπειτα ἡ νεκρώσιμος πομπὴ ἀρχίζει νὰ περπατᾷ... πρὸς τὸν τάφο καὶ ὅταν φθάσει, ἡ γυναῖκα, πού περισσότερο ἀπ' ὅλες προτιμοῦσε ὁ ἀποθανῶς ἀρχηγός, κατεβαίνει πρώτη στὸν τάφο συνοδευόμενη ἀπὸ ἑπτὰ ἄλλες γυναῖκες, καὶ κάθονται ἐκεῖ μὲ ἀνοιχτὰ τὰ πόδια. Σκεπάζουν αὐτὸ τὸ ζωντανὸ συνοθύλευμα, ἀπὸ πάνω τοποθετοῦν τὸ πτώμα τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ρίχνουν μέσα στὸν τάφο ἔξω ἄλλες γυναῖκες, τῶν ὁποίων ἔχουν ἀπὸ πρὶν σπάσει τὸ λαιμὸ. Ξασσκεπάζουν τώρα τὸν τάφο καὶ ἀποτελειώνουν αὐτὴ τὴ φριχτὴ τελετὴ, τοποθετώντας δυὸ νέους ἐφηβους, τὸν ἓνα μ' ἓνα ταμποῦρλο στὸ πάνω μέρος τοῦ τάφου, καὶ τὸν ἄλλον μ' ἓνα τόξο καὶ ἓνα βέλος στὸ κάτω μέρος τοῦ τάφου. Ὁ ἀρχοντας Μοντέιρο ἦταν μάρτυρας μιᾶς τέτοιας ταφῆς στὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς στὴ χώρα τῶν Τσεβά».

Ἐπειτα ἀπὸ κεῖ τὸ ταξίδι συνεχίστηκε πρὸς τὰ βουνά πού ὑπῆρχαν στὸ κέντρο τῆς χώρας. Οἱ Πορτογάλοι ἔφθασαν μπροστὰ σὲ «μιὰ ὄρεινὴ περιοχὴ, ἐρημωμένη, στὴν ὁποία δὲ ζοῦσε καὶ δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν κανεὶς. Ἐβλεπε κανεὶς τὰ σημάδια ἀπὸ τίς λεηλασίες πού εἶχαν γίνει ἀπὸ προηγούμενες στρατιωτικὲς ἀποστολὲς καὶ ἡ πείνα ἄρχισε

νά μαστίζει τὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα. Στείλαμε ἀγγελιοφόρους μὲ μερικὰ δῶρα στὸν πλησιέστερο διοικητὴ τῆς περιοχῆς (Μάμπο), ζητώντας του ἕναν ὁδηγὸ, ἀλλὰ οἱ ἀγγελιοφόροι γύρισαν μὲ τὴ θλιθερὴ διαβεβαίωση ὅτι εἶχαν βρεῖ τὸν Μάμπο καὶ τὴν οἰκογένειά του ἔτοιμους νὰ πεθάνουν ἀπὸ τὴν πείνα....

Πρὶν ἀκόμα φθάσουμε στὸ κέντρο τοῦ βασιλείου, εἶδαμε μερικὰ δείγματα γιὰ τὸ πῶς ἀσκοῦσαν τὴ δικαιοσύνη τους οἱ βάρβαροι. Συχνὰ συναντούσαμε νέους ἀνθρώπους στοὺς ὁποίους εἶχαν κόψει τ' αὐτιά, τὴ μύτη, τὰ χέρια καὶ ἄλλα μέλη τοῦ σώματός τους σὰν τιμωρία γιὰ κάποια παράβαση....

Στις 19 Νοεμβρίου κατορθώσαμε ἐπιτέλους νὰ φθάσουμε στὴν πρωτεύουσα καὶ ὁ γάιδαρος πού καβαλοῦσε ὁ λοχαγὸς Γκαμίτο ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση. Σὲ λίγο φθάσαμε σ' ἕνα δρόμο κατὰ μῆκος τοῦ ὁποίου κι' ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς ὑπῆρχε ἕνας φράχτης 2—3 μέτρα ψηλός, καμωμένος ἀπὸ καλαμιές καλὰ συνδεδεμένες μεταξὺ τους καὶ τόσο ἴσιες πού νόμιζες ὅτι ἦταν τείχος. Κι' ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς ἔβλεπε κανεὶς ἀνάμεσα ἀπὸ πασσάλους πού βρισκόνταν σὲ κανονικὰ διαστήματα ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, μικρὲς ἀνοιχτὲς πόρτες. Στὸ τέλος τοῦ δρόμου θρισκόταν μιὰ μικρὴ τετράγωνη παράγκα πού δὲν εἶχε παρὰ ἕνα ἄνοιγμα πρὸς τὴν ἀνατολικὴ μεριά, στὸ κέντρο τῆς ὁποίας ἦταν τοποθετημένο πάνω σὲ μιὰ Εὐλίνη βάση, ἕνα ἀνθρώπινο ἀγαλμα ὕψους 70 ἑκατοστῶν, φτιαγμένο κατὰ τρόπο πολὺ χοντροκομμένο. Ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τῆς παράγκας ἔβλεπ κανεὶς ἕνα σωρὸ — 300 καὶ πάνω — νεκροκεφαλές. Ὁ δρόμος αὐτὸς κατέληγε σὲ μιὰ μεγάλη τετράγωνη πλατεῖα, ἢ ὁποία περιτριγυριζόταν ἀπὸ ἕνα φράχτη, πού τὴ χώριζε ἀπὸ ἕνα μεγάλο δάσος πού ὄρχιζε ἀμέσως μετὰ. Στὸ ἔξωτερικὸ μέρος τῆς παράγκας καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς τῆς πόρτας, εἶχαν καρφωθεῖ σὰν διακόσμηση 30 νεκροκεφαλές βαλμένες στὴ σειρά....

Σὲ λίγο μᾶς ὑποδέχτηκε ὁ Μουάτα, πού παρουσιά-

στηκε στους Πορτογάλους μ' ὄλη του τή θάρβαρα μεγαλοπρέπεια, περιτριγυρισμένος ἀπ' ὄλες του τίς πολεμικές δυνάμεις, πού ἀποτελοῦνταν ἀπό 5.000 μέχρι 6.000 ἄνδρες. Ἦταν καθισμένος σέ μιά καρέκλα ντυμένη μέ πράσινο ὕφασμα καί τοποθετημένη πάνω σέ δέρματα λιονταριῶν καί πανθήρων. Τό κεφάλι του σκεπαζόταν ἀπό ἕνα κωνικό σκοῦφο φτιαγμένο ἀπό φτερά πουλιῶν ὕψους 50 ἑκατοστῶν. Στό μέτωπό του εἶχε ἕνα διάδημα ἀπό λαμπερά πετράδια, ὁ λαιμός του καί τά μπράτσα του ἦταν τυλιγμένα ἀπό ἕνα γαλάζιο ὕφασμα, τό ὁποῖο ἦταν γαρνιρισμένο μέ γούνα. Τό κάτω μέρος τοῦ σώματός του ἦταν καλυμμένο ἀπό ἕνα κίτρινο σεντόνι μέ μπορντούρα κοκκινογάλαζη, πού συγκρατιόταν μέ μιά ζώνη. Τά πόδια του, ὅπως καί τά χέρια του, ἦταν στολισμένα μέ γαλάζιες πέτρες.

«Ὁ μονάρχης εἶχε θρονιασθεῖ μεγαλόπρεπα ἐκεῖ, κραδαίνοντας σάν σκῆπτρο μιά οὐρά ἀντιλόπης, ἐνῶ ἐφτά πολύχρωμες ὀμπρέλες τόν προστάτευαν ἀπό τόν ἥλιο, καί δώδεκα νέγροι, κρατώντας θεντάλιες, φρόντιζαν νά ἀπομακρύνουν ἀπό τήν ἱερή του ὑπαρξή καί τήν παραμικρή σκόνη καί θρωμιά. Γύρω ἀπό τόν ἀρχηγό ἔεδιπλωνόταν ἕνα περίπλοκο σινάφι ἀξιοματούχων. Ὁ θρόνος του προστατευόταν ἀπό δυό σειρές ἀγάλματα ὕψους 40 ἑκατοστῶν, πού ἀπεικόνιζαν προτομές νέγων καί ἦταν στολισμένα μέ κέρατα ζώων, καί ἀνάμεσα σ' αὐτά τά τά ἀγάλματα ὑπῆρχε ἕνα κλουβί πού περιεῖχε ἕνα μικρό ἀγαλματάκι. Μπροστά στά ἀγάλματα ἦταν καθισμένοι δυό νέγροι καίοντας σ' ἕνα θυμιατό ἀρωματικά φυτά. Οἱ δυό περισσότερο εὐνοούμενες γυναῖκες του, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μιά ἦταν ντυμένη ὅπως ὁ Μουάτα, ἦταν καθισμένες στίς τιμητικές θέσεις. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά θρισκόταν σέ πλερια ἀπαρτία τό χαρέμι του, πού ἀποτελεῖτο ἀπό 400 γυναῖκες, οἱ ὁποῖες ὁμως ἦταν τελείως γυμνές, μέ ἐξαίρεση μιά μικρή ποδιά. Ἐκτός ἀπ' αὐτές, διακόσιες μαῦρες γυναῖκες ἦταν ἔτοιμες νά ἐκτελέσουν τήν παραμικρή ἐντολή του.

Στό ἐσωτερικό τοῦ τετραγώνου πού σχηματίζαν οἱ γυ-

ναϊκες ήταν καθισμένοι σε δέρματα λεόντων και πανθήρων οι πιο ύψηλοι άξιωματοῦχοι, οι Κιζολό, κρατώντας μια όμπρέλα ό καθένας τους και ντυμένοι όπως ό Μουάτα. Διάφορα μουσικά όργανα με πολύ παράξενα σχήματα έκαναν έναν έκκωφαντικό θόρυβο και μερικοί γελωτοποιοί ντυμένοι με δέρματα και στολισμένοι με κέρατα ζώων έτρεχαν εδώ κι' εκεί, συμπληρώνοντας τόν περίγυρο του Κασέμπε, πού μ' αυτό τό μεγαλόπρεπο παρουσιαστικό περίμενε τόν έρχομό τών Πορτογάλων. Ό Μουάτα, του όποιου τό όνομα σημαίνει στη γλώσσα τους άπλούστατα «άφέντης», βασιλεύει και διοικεί τό λαό του σαν άπόλυτος μονάρχης. Κάτω άπ' αυτόν υπάρχουν οι Κιζολό, δηλαδή ή άριστοκρατία, ή όποια κι' αυτή με τή σειρά της διαιρείται σε δύο στρώματα. Ό άριστοκρατία άποτελείται από τόν πρωτότοκο γιό του Μουάτα, τούς στενούς συγγενείς του, τούς διακεκριμένους άξιωματοῦχους και τόν ανώτατο άρχηγό τών πολεμιστών. Ό Μουάτα έχει άπεριόριστη έξουσία, άκόμα και στη ζωή και στην περιουσία αυτών τών ευγενών.

« Αν ό τύραννος είναι στις κακές του, δέν τό έχει σε τίποτα νά κόψει τ' αυτιά αυτού πού π.χ. δέν κατάλαβε καλά μια έντολή του και νά του ζητήσει νά τήν έπαναλάβει για «νά τόν μάθει ν' άκούει καλύτερα». Όποιος κλέψει τίποτε από τήν περιουσία του, τιμωρείται με κόψιμο τών χειρών και τών αυτιών. Όποιος συναντηθεί ή μιλήσει με μια από τίς γυναϊκες του, τιμωρείται σε θάνατο ή άκρωτηριάζεται σε όλα του τά μέλη.

Ό μονάρχης άπολαμβάνει μιας τόσο μεγάλης πίστης από τόν δεισιδαίμονα λαό του, πού πιστεύει ότι κανείς δέν μπορεί νά τόν αλλάξει χωρίς νά πεθάνει από τή μαγεία πού έξασκει. Έπειδή όμως μια τέτοια έπαφή με τόν μονάρχη δέν είναι δυνατόν νά άποφευχθεί πάντα, έχει έφευρεθεί μια συνταγή πού έξουδετερώνει τ όθάνατο από μαγεία. Όποιος άγγίζει τόν άρχηγό, γονατίζει μπροστά του κι' αυτός ό τελευταίος έφαρμόζει, κάνοντας διάφορα μ-

στήρια, τὴ χούφτα του μὲ τὴ χούφτα τοῦ γονατισμένου ἀνθρώπου κι' ἔτσι γὸν ἀπελευθερώνει ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς μαγείας» (1).

Νά ποιά εἰκόνα παρουσιάζει μιὰ κοινωνία, πού θρίσκειται ἤδη πολὺ μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἀρχικοὺς θεσμοὺς τῆς πρωτόγονης κοινωνίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δημοκρατίας. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως, ἀκόμα καὶ κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴ μορφή τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ, νὰ ὑπῆρχε κοινὴ ἰδιοχτησία τοῦ ἐδάφους, νὰ ὑπῆρχαν κομμουνιστικὲς σχέσεις καὶ κοινὴ ὀργάνωση τῆς ἐργασίας. Οἱ Πορτογάλοι πού παρατήρησαν μὲ ἀκρίβεια τὴν ἐξωτερικὴ ἀναλαμπὴ αὐτῶν τῶν ἐθίμων καὶ συνεδριάσεων, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι, δὲν εἶχαν καμμιά γνώση, κανένα ἐνδιαφέρον καὶ κανένα κριτήριον γιὰ νὰ κρίνουν τίς οἰκονομικὲς σχέσεις, ἰδίως ὅταν τίς συγκρίνανε μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἀτομικὴ ἰδιοχτησία.

Σ' ὁποιοδήποτε περίπτωσι, ἡ κοινωνικὴ ἀνισότης καὶ ὁ ἀπολυταρχισμὸς τῶν πρωτόγονων κοινωνιῶν, διακρίνονται θεμελιωδῶς ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀνισότης καὶ τὸν ἀπολυταρχισμὸ πού βασιλεύουν στίς πολιτισμένους κοινωνίες καὶ πού μεταδόθηκαν ἀπ' αὐτὲς στίς πρωτόγονες κοινωνίες. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς πρωτόγονης ἀριστοκρατίας, ἡ ἀπολυταρχικὴ ἐξουσία τοῦ πρωτόγονου ἀρχηγοῦ, εἶναι φυσικὰ προϊόντα αὐτῆς τῆς κοινωνίας, ὅμοια καὶ ἀπαράλλαχτα ὅπως καὶ οἱ ἄλλες συνθηκὲς τῆς ζωῆς τῆς. Δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἄλλη μορφή ἐκφρασεως τῆς ἀδυναμίας τῆς κοινωνίας ἀπέναντι στοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ στίς ἴδιες τῆς κοινωνικὲς σχέσεις. Αὐτὴ ἡ ἀδυναμία θρίσκει τὴν ἐκφρασὴ τῆς στίς μαζικὲς τέχνες καὶ στοὺς περιοδικοὺς λιμούς πού μαστιζοῦν αὐτὴ τὴν κοινωνία, στὴ διάρκειά τῶν ὁποίων οἱ μονάρχες ἀρχηγοὶ ἀφανίζονται ἐν μέρει ἢ ἐντελῶς, ὅπως

(1) «Ταξίδια τοῦ Στάνλεϋ καὶ τοῦ Καμερόν διασχίζοντας τὴν Ἀφρικὴ» Λειψία 1879 σελ. 68 (74—80) (ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ριχάρδο Ὁμπερλάντερ).

ἀκριβῶς καὶ οἱ ὑπήκοοί τους. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ ἡ κυριαρχία τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῶν ἀρχηγῶν θρῖσκειται σὲ πλῆρια ἄρμονία μὲ τὶς ἄλλες ὕλικές καὶ πνευματικές ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς τους ζωῆς. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ πολιτικὴ ἐξουσία τῶν πρωτόγονων ἀρχηγῶν εἶναι πάντα στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴ φυσικὴ πρωτόγονη θρησκεία τους καὶ τὴ λατρεία τῶν νεκρῶν. Ἐκ τῆς ἀποψη αὐτῆ ὁ Μουάτα Καζέμπε, ὁ ἀρχηγὸς τῶν νέγρων τῆς φυλῆς Λούντα, ὁ ὁποῖος ὅταν πέθανε θάφτηκε στὸν τάφο του μαζί μὲ δεκατέσσερες ζωντανές γυναῖκες, καὶ ὁ ὁποῖος ἀνάλογα μὲ τὰ κέφια του ἀποφασίζει γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο τῶν ὑπηκόων του, μπορεῖ καὶ τὰ κάνει ὅλα αὐτά, γιὰτὶ τόσο ὁ ἴδιος ὅσο καὶ ὁ λαὸς του εἶναι ἐντελῶς πεπεισμένοι ὅτι εἶναι ἓνας παντοδύναμος μάγος.

Παρόμοια, ὁ «βασιλιάς Καζόνγκο», στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Λομανί, ὁ ὁποῖος σαράντα χρόνια ἀργότερα, γιὰ νὰ χαιρετίσει τὸν Ἄγγλο Καμερόν, ἐκτέλεσε ἓνα παρδαλὸ χορὸ ντυμένος μὲ ρόμπα γυναίκα, μὲ προβιές πιθήκων καὶ μὲ ἓνα θρώμικο μαντήλι στὸ κεφάλι του, περιτριγυρισμένος μεγалоπρεπα ἀπὸ δυὸ κόρες του οἱ ὁποῖες ἦταν γυμνές, ἀπὸ τοὺς ἀξιωματούχους του καὶ ἀπὸ τὸ λαὸ του. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν αὐτὰ καθαυτὰ φαινόμενα πολὺ λιγότερο ἀφηρημένα καὶ γενικά ἀπ' ὅ,τι ἡ σύγχρονη «ἐλέω Θεοῦ» μοναρχία, ἐνὸς ἀνθρώπου, τοῦ ὁποῖου ἀκόμα κι' ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς του δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχυριστεῖ ὅτι εἶναι μάγος πάνω σ' ἓνα λαὸ 67 ἑκατομμυρίων κατοίκων, πού ἔχει δώσει στὴν ἀνθρωπότητα ἓνα Κ ἄ ν τ, ἓνα Γ κ α ἰ τ ε κι' ἓνα Χ ἔ λ μ ο λ σ τ (1).

Ἐκ τῆς ἴδιας τῆς ἐσωτερικῆς τῆς ἐξέλιξης, ἡ πρωτόγονη κομμουνιστικὴ κοινωνία ὁδηγεῖ στὴν ἀνισότητα καὶ στὸν ἀπολυταρχισμό. Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἐξαφανίζεται τόσο γρήγορα, ἀλλὰ συνεχίζει νὰ ζεῖ στὸ πέρασμα τῶν χιλιετηρίδων.

(1) Γερμανὸς φυσικὸς καὶ φυσιολόγος τοῦ XIX αἰῶνα.

Βλέπουμε ότι φυσιολογικά, αυτές οι κοινωνικές μορφές γίνονται άργα ή γρήγορα λεία τῶν Ξένων κατακτητῶν ή υπόκεινται σέ μεγαλύτερους ή μικρότερους κοινωνικούς μετασχηματισμούς.

Ἡ ἰσλαμική κυριαρχία παρουσιάζει ἐδῶ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, γιατί σέ πολλά μέρη προηγήθηκε τῆς εὐρωπαϊκῆς κυριαρχίας στήν Ἀσία καί στήν Ἀφρική. Παντοῦ ὅπου οἱ νομαδικοὶ μουσουλμάνικοι λαοί — Μογγόλοι ή Ἀραβες — σταθεροποίησαν τήν κυριαρχία τους στά μέρη πού κατάκτησαν, ἀναπτύχθηκε ἕνα προταές τό ὅποιο ὁ Ἑρρίκος Μάινε καί ὁ Μάξιμος Κοβαλέσκυ ὀνόμασαν «φεουδαλισμός». Χωρίς νά ἔχουν οἱ ἴδιοι τήν ἰδιοκτησία τοῦ ἐδάφους, οἱ κατακτητές πετύχαιναν δυὸ στόχους: τήν ἀπόκτηση προσόδων καί τή στρατιωτική σταθεροποίηση τῆς κυριαρχίας τους σέ κάθε χώρα πού καταχτοῦσαν. Εἶχαν στή διάθεσή τους ἕναν εἰδικό στρατιωτικό καί διοικητικό μηχανισμό, ὁ ὁποῖος χρησίμευε γιά τήν πραγματοποίηση αὐτῶν τῶν δύο στόχων: ἡ χώρα εἶχε διαιρεθεῖ σέ πολλές ἐξουσιοδοτημένες κυβερνήσεις, τῶν ὁποίων προΐστανται μουσουλμάνοι τοπικοὶ ἀξιωματοῦχοι, πού ἦταν συγχρόνως φοροεισπράχτορες καί στρατιωτικοὶ διοικητές. Ὑπῆρχαν ἀκόμα μεγάλες ἐκτάσεις ἀκαλλιέργητης γῆς πού χρησίμευαν γιά τό χτίσιμο στρατιωτικῶν ἀποικιῶν. Αὐτοὶ οἱ μηχανισμοὶ ὅπως καί ἡ διασπορά τῶν Μουσουλμάνων ἐπέφεραν μιὰ βαθειά ἀλλαγὴ στίς γενικές συνθήκες ζωῆς τῶν πρωτόγονων κοινωνιῶν. Οἱ συνθήκες ὁμως τῆς οἰκονομίας τους δέν υπέστησαν παρὰ μιὰ πολύ μικρὴ μεταβολή. Ἡ θάση κι' ἡ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς παραμένανε ἴδιες καί διατηροῦνταν αἰῶνες ὀλόκληρους — παρὰ τήν στρατιωτική καταπίεση καί ἐκμετάλλευση. Ἡ μουσουλμανική κυριαρχία δέν ἔδωσε καθόλου σημασία στίς συνθήκες ζωῆς τῶν ἰθαγενῶν. Στήν ἀνατολική πλευρά τῆς Ἀφρικῆς, οἱ Ἀραβες ἀσχολοῦνταν, στή διάρκεια αἰῶνων, μέ ἕνα τεραστίων διαστάσεων ἐμπόριο μαύρων σκλάβων. Αὐτό τό σκλαβεμπόριο εἶχε τήν ἔδρα του στό Σουλτανάτο τῆς Ζανζιβάρης

κι' από κεί έξαπολυόταν ένα άληθινό άθρωποκυνηγητό στά βάθη τής Άφρικής, με άποτέλεσμα τήν έξολόθρευση του πληθυσμού, τήν καταστροφή, τό ξερίζωμα όλόκληρων νέγκρικων χωριών και τήν αύξηση του άπολυταρχισμού τών Ιθαγενών άρχηγών, που έκαναν χρυσές δουλειές πουλώντας στούς Άραβες τούς ίδιους τους ύπηκόους ή τις γειτονικές φυλές που είχαν ύποτάξει.

Αυτός ο κοινωνικός μετασχηματισμός με τις τεράστιες συνέπειες που είχε για τήν παραπέρα εξέλιξη τής άφρικανικής κοινωνίας, δέν ήταν παρά τό έμμεσο άποτέλεσμα τών εύρωπαϊκών έπιρροών: τό έμπόριο τών μαύρων σκλάβων δέν θ' άνθοϋσε ποτέ, χωρίς τις άνακαλύψεις και τις κατακτήσεις τών Εύρωπαίων του ΧVI αιώνα και χωρίς τήν έκμετάλλευση τών φυτειών και τών όρυχείων τής Άμερικής και τής Άσίας.

Άπ' όποια μεριά κι' άν τό δεί κανείς τό Ζήτημα, αυτό που έπαιξε τόν μοιραίο ρόλο στην καταστροφή τών πρωτόγονων κοινωνικών σχέσεων είναι ή διείσδυση του εύρωπαϊκού πολιτισμού. Οί εύρωπαϊοι κατακτητές ήταν οί πρώτοι που δέν απέβλεπαν μόνο στην οικονομική καταπίεση και εκμετάλλευση τών Ιθαγενών, αλλά και στην άρπαγή τών μέσων παραγωγής και τής γής. Κάνοντάς το αυτό, ο εύρωπαϊκός καπιταλισμός καταστρέφει από τή βάση του τό πρωτόγονο κοινωνικό σύστημα. Χειρότερη από κάθε καταπίεση και εκμετάλλευση είναι ή πλήρεια άναρχία, και ένα φαινόμενο που είναι καθαρά εύρωπαϊκό: ή άνασφάλεια τής ύπαρξης τής κοινωνίας. Ό ύποταγμένος πληθυσμός, άπογυμνωμένος από τά μέσα παραγωγής του, δέν θεωρείται πιά στά μάτια του εύρωπαϊκού καπιταλισμού παρά σαν έργατική δύναμη, διαφορετικά έξολοθρεύεται. Είδαμε πόσο πολύ ή μέθοδος αυτή έφαρμόσθηκε στις Ισπανικές, γαλλικές και άγγλικές άποικίες. Μπροστά στην έφοδο του καπιταλισμού, ή πρωτόγονη κοινωνία που έπέζησε σ' όλη τή διάρκεια τών προηγούμενων Ιστορικών φάσεων εξέλιξης, όπισθοχωρεί. Τά τελευταία ίχνη της σκου-

νίζονται από τήν ἐπιφάνεια τῆς γῆς καί τά συστατικά της στοιχεῖα — ἐργατική δύναμη καί μέσα παραγωγῆς — ἀπορροφῶνται ἀπό τόν καπιταλισμό. Ἡ πρωτόγονη κομμουνιστική κοινωνία ἔδωσε — γιατί σέ τελευταία ἀνάλυση ξεπεράστηκε ἀπό τήν οἰκονομική πρόοδο — καί παραχώρησε τή θέση της σέ νέες προοπτικές τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης. Αὐτή ἡ ἐξέλιξη κι' αὐτή ἡ πρόοδος θά ἀντιπροσωπεύονται γιά πολύ καιρό ἀπό τίς ἀγροϊκές μέθοδες τῆς ταξικῆς κοινωνίας, μέχρι πού κι' αὐτή, μέ τή σειρά της, νά ξεπεραστεῖ καί νά ἐκμηδενιστεῖ ἀπό τήν κοινωνική πρόοδο. Ἡ βία παίζει ἐδῶ τὸ ρόλο τῆς ὑπηρετρίας τῆς οἰκονομικῆς ἐξέλιξης.

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ	Σελ. 5
-----------------------------------	--------

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι

Η ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΗΣ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Τά Ιχνη που μαρτυρούν την ύπαρξη της πρωτόγονης κοινωνίας	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Ή συμβολή του Μόργκαν στη μελέτη της πρωτόγονης κοινωνίας	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Ή αντίδραση της άστικής τάξης έναντια στη γεωργία του πρωτόγονου κομμουνισμού	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Ή Γκρόσσε, τό γένος και ή «οικογένεια τών δύο συζύγων»	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Ή ζωή των πρωτόγονων φυλών, που ζούν μέχρι σήμερα	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΟΙ σχέσεις παραγωγής στην πρωτόγονη κοινωνία	90

Μ Ε Ρ Ο Σ Ι Ι

Η ΑΠΟΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	107
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. Ή πρωτόγονη κοινωνία της ΜΑΡΧΕ	109
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. ΟΙ πρωτόγονες κοινωνίες των Ίνκας	117
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9. ΟΙ πρωτόγονες κοινωνίες στην άρχαία Έλλάδα	127
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10. Ή διάλυση των κομμουνιστικών δομών των Ίνδιάνων άπ' την Ισπανική άποικιοκρατία	134
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. ΟΙ πρωτόγονες άσιατικές κοινωνίες και ή δημιουργία μιās κάστας ιερέων Έξω και πάνω άπό αυτές	147
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12. Άκμή και παρακμή της πρωτόγονης Ινδι- κής κοινωνίας	153
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13. ΟΙ πρωτόγονες ρωσικές άγροτικές κομ- μούνες	160
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14. ΟΙ βαθύτεροι λόγοι της παρακμής της πρω- τόγονης κομμουνιστικής κοινωνίας	174

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΑΣ

ΕΓΚΕΛΣ ΦΡ.: Ἡ καταγωγή τῆς οἰκογενείας τῆς ἀτομικῆς ἰδιοχτησίας καὶ τοῦ Κράτους.

- » Γιατί ὁ κομμουνισμὸς εἶναι ἀναγκαιότητα γιὰ τὴ Γερμανία.

ΛΕΝΙΝ: Ἀπ' τὸ Φλεβάρη στὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1917

- » Τρία ἄρθρα γιὰ τὸ Μαρξισμὸ
- » Κράτος καὶ ἐπανάσταση
- » Γιὰ τὸ Κράτος

ΜΑΡΣ ΚΑΡΛ: Ἡ γένεση τοῦ κεφαλαίου

- » Ἡ αὐταπάτη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας
- » Κριτικὴ στὸ πρόγραμμα τῆς Γκότα καὶ τῆς Ἐρφούρτης

ΛΟΥΞΕΜΠΟΥΡΓΚ ΡΟΖΑ: Τί εἶναι πολιτικὴ οἰκονομία

- » Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς πρωτόγονης κομμουνιστικῆς κοινωνίας.
- » Μεταρρύθμιση ἢ Ἐπανάσταση;

ΝΙΤΣΕ ΦΡ.: Ἡ γένεση τῆς Φιλοσοφίας σὰ χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Τραγωδίας (μετάφραση ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΥ)